

Biblioteka Jagiellońska

stdr0014745

Bend, lld 5640

~~622036~~

Ud 5640

DONUM
FRIDERICI WILHELMI IV.
REGIS AUGUSTISSIMI
DIE 15. SEPT. 1847.

EX BIBLIOTH. STEPH. MEJAN
COMITIS.

622036

7
REPUBLICA,
Sive Status Regni
POLONIE. LITUANIE,
PRUSSIE, LIVONIE,
etc.

diuersorum Auctorum.

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex Officina Elzeviriana.
ANNO MDCCXXVII.
Cum Privilegio.

Ex
Biblioth. Regia
Berolinensi.

3
STANISLAI KRZISTANOVVIC

Iurisconsulti

S T A T V S

R E G N I P O L O N I Æ
D E S C R I P T I O.

Rex Polonia.

VT à Rege, tanquam suo capite, totum negotium initium capiat, Rex Poloniæ, provincias ditioni suæ subjectas, easque linguis fere omnes, veldialectis saltem nonnullas differentes, habet octo: Poloniam Majorem, & Minorem: Magnum Ducatum Lituaniæ, Ducatus item Russiæ, Prussiæ, Masloviæ, Samogitiæ, Pomeraniæ, Livoniæ. Ex his provinciis habent nonnullæ Duces, Regi & regno Poloniæ Feudatarios, ut sunt in Prussia, Livonia & Pomerania.

Valachia quoque, sive Moldaviæ inferioris, quæ est Russiæ contermina, Princeps, Regum Poloniæ per multos annos fuit Feudatarius; cujus etiam homagii, Regibus & regno Poloniæ sæpius præstiti, extat in Statutis regni, forma juramenti. Invalescente postmodum Turcarum potentia, Principes illi, sive, ut vocantur, Palatini, Turcarum quoque Imperium comiter colere, & tributis annuis, pacem redimere cœperunt; ita ta-

men, ut Poloniæ quoque regum majestatem & fidem agnoscerent, ac mittendis etiam, statis temporibus, honorariis, muneribus, nempe equis Thracicis generosis: bobus in usum culinæ: vinis Creticis: & id genus aliis: subjectionem fiduciarum profiterentur. Et federe æquo inter Polonos & Turcas in pacem mutuam sancito, disertis verbis caveretur, ne Provinciam illam cuiquam, Turcarum Princeps, unquam, præter Poloniæ regis voluntatem committeret: utque is, qui eam obtineret, regi quoque Poloniæ fidelis esset. Nuper autem, anno salutis humanæ MDXCV, cum Turcarum Princeps eam Provinciam, contra pacta, Tartaris inhabitandam concessisset, à Polonorum exercitu, opera Ioannis Zamoscii Cancellarii Magni, & Generalis exercituum regni, Tartaris ejectis, deductus in illam est, unus ex indigenis illis, jure regni Poloniæ ac prerogativis nobilitatis ante donatus: isque eam nunc regi Poloniæ juramento obstrictus, pacate administrat.

Sunt & alii in regno, titulo Ducum & Marchionum insigniti: qui tamen cum reliquis regni Proceribus, Comitibus, Baronibus, ac Nobilibus, communi jure utuntur. Ordo etenim equestris, cum magnam sibi apud suos Principes &

Rem-

Rempublicam parasset laudem, & merita, bellicis artibus, ac fortitudine militari, ad eam cum Titulatis æqualitatem pervenit, ut æquo jure, & ad capeßendos honores, & ad liberam novi Regis electionem pertineat. Vnde tanta omnium & par libertas. Quamvis nobilium filii, qui vel studio civilitatis, prudentiæque usu rerum comparandæ, incitati, vel tenuitate fortunarum adacti, contra Occidentalium morem, non modo Magnatum, Episcoporum, Sacerdotumque clientelas; verum etiam in parium, ac tenuiorum, inferiorumque nonnunquam, eorum præsertim qui Magistratus gerunt, aut aliquo sunt in aula Regis numero, aut opibus, industria, eruditione, gratiæ populari valent, ministerium se tradunt; aut à parentibus suis traduntur. Nec pudendum aut dedecori affine est genus hoc ministerii, sed liberale & sociabile: nec rara est in eo vicissitudo, ita ut eum quis habeat in ministerio, cujus parentibus ipse serviret: honestaque haberetur hæc juventutis Equestris educandæ ratio, æquabilitatem quandam, etiam in æqualibus fortunis continens. Hinc fit, ut multos ex humili loco ac tenui fortuna, non modo ad mediocres, verum etiam ad summos nonnunquam honores, amplissimasque facultates, & opes, ipso-

A 3

rum

6 S. KRZISTANOVVIC
rum virtus, Heroumque beneficia, pro-
vehat.

Provinciarum Poloniae divisio.

PROvinciæ omnes dividuntur in Diœ-
ceses & Palatinatus. Hi in Castellana-
tus, sive districtus. Qui item subdividun-
tur in Capitaneatus, sive Præfecturas,
easque duplices: cum Iurisdictione vide-
licet, & sine Iurisdictione, quæ sunt bona
regia, sive patrimonium Principis. In bo-
na deinde hæreditaria Ecclesiæ Domi-
norum ac Nobilium.

Diœceses.

DIœceses latius se extendunt nonnul-
le, quam ut uno Palatinatu com-
prehendantur. Cracoviensis namque
(Archiepiscopatus quondam) tres Pala-
tinatus suo continet ambitu; Cracovien-
sem, Sandomiriensem, & Lublinensem.
Vilnensis totius Magni Ducatus Litua-
niæ finibus, licet admodum amplis, ter-
minatur. Samogitia itidem (Regnum
olim) unicum habet Episcopum. & sic
quædam aliæ.

Diœceses in regno Poloniæ numeran-
tur in universum sedecim, duæ quidem
Archiepiscopales, reliquæ Episcopales,
hoc ordine.

Archis-

DESCR. POLON.

7

Archiepiscopales.

Gnesnensis.
Leopolitensis.

Episcopales

Cracoviensis.

Cuiaviensis.

Vilnensis.

Posnaniensis.

Plocensis.

Varmiensis.

Luceoriensis.

Præmislensis.

Samogitia.

Culmensis.

Chelmenensis.

Kioviensis.

Cameneccensis.

Vendensis.

Gnesnensis Sedis Archiepiscopus, est
Legatus natus, regni Primas, ac primus
Princeps. Hic non solum jurisdictionem
habet in universum in regno Clerum, ac
primum in ordine senatorio locum: ve-
rum etiam summam in consiliis aucto-
ritatem: & qui interregni tempore DD.
Senatores regni, ad consulendum de
rebus ad Rempublicam pertinentibus
convocat, legationes externas au-
dit, diem & locum electioni novi Regis
indicit: eundem electum nominat, &
promulgat, ac postea in solemnibus

A 4

CORO-

8 S. KRZYSTANOVVIC
coronationis Comitibus, Cracoviæ cele-
brari solitis, diademate capiti imposto
inaugurat. Metropolitanæ sedis Leopo-
liensis Archiepiscopus secundum locum
in Senatu obtinet. Eum sequuntur or-
dine supra declarato Episcopi, qui in or-
dine senatorio omnes seculares præcedunt.
Ea namque fuit regum Poloniæ
dieta, ut statim à receptione fidei Chri-
stianæ, Catholicæ, orthodoxæ, Romanæ,
redactæ regni sui, ad imitationem alia-
rum, quæ fidem jam susceperant, Pro-
vinciarum regimine omni, illud insuper
addidere, quod Ecclesiarum antislites,
primum debeant perpetuo in Senatu
Regni obtinere locum, eosque, uti Eccle-
sias illorum curæ subiectas, atque adeo u-
niversum Clerum, amplissimis donavere
immunitatibus: quibus etiam nunc gau-
dent, maximo regni illius commodo, e-
molumento, adjumento, addo & orna-
mento.

Palatinatus.

PALATINATUS (ut à Diocesisibus ad eos
transeamus) omnes certos habent li-
mites & discrimina. Proprie autem Pa-
latinatus sunt Ducatus, sive spectes am-
plitudinem territorii cujusque, sive No-
bilitatem in quolibet Palatinatu degen-
tem. Ex ea namque, cum sit numerosa, ju-
sta semper haberi potest manus, ad ho-
stes

DESCR. POLON. 9
res propulsandos, vel etiam laceffendos
bello. Proinde Palatinus quilibet, est Prin-
ceps creatus, primarius in ordine secula-
rium Senator, & Dux exercitus sui Pala-
tinatus. Sed præter munus senatorium,
non exercet suum militiæ officium, nisi
tempore generalis ex universo regno ex-
peditionis. Ad quam non recurritur nisi
ingruente aliqua hostis potentissimi vi.
Pacis tempore habet jus in suo Palatina-
tu, conventus Nobilitatis instituere: iisque
& judiciis præsidere: pretia rebus venali-
bus, præter tempus comitorum & belli,
imponere: ponderum & mensurarum
curam gerere. Iudiciorum quoque Iudicia
ad Palatinum pertinent. Sunt Palatini in
toto regno Poloniæ Magnoque Ducatu Li-
tuaniæ xxxiv. Cum quibus nonnulli,
quoad locum in Senatu, Castellani & u-
nus Capitaneus, prærogativa quadam
utuntur: & inter eos Castellanus Craco-
viensis ex quodam singulari privilegio,
omnes secularis ordinis Senatores præ-
cedit. Hic autem ordo servatur.

Castellanus.

Cracoviensis.

Palatinus

Cracoviensis.

Pofnaniensis.

Vilnensis.

Sendomiriensis.

Castellanus

Vilnensis.

Palatini

Califfiensis.

Troccensis.

Siradiensis.

Castellanus

Troccensis.

Palatinus

Lenciciæ.

Capitaneus

Samogitiæ.

Palatini

Brestensis.

Kioviensis.

Inoulodiflanienfis.

Ruffiæ.

Volhinia.

Podolia.

Smolecensis.

Lublinensis.

Polocensis.

Belzenfis.

Novogrodensis.

Plocensis.

Vitebscensis.

Maffovia.

Podlachia.

Ravenfis.

Brefcienfis.

Culmenfis.

Mfcj.

Mfciflavenfis.

Marieburgenfis.

Brallavenfis.

Pomerania.

Mincenfis.

Vendenfis.

Derpatenfis.

Parnavenfis.

Castellanatus.

SEquuntur Castellanus: Illi sunt Di-
 strictus, Territoria, five partes Pala-
 tinatus cujusque; qui etiam certis cir-
 cumscripti sunt limitibus; uti quoque
 bona Regia, à bonis Ecclesiæ, Domino-
 rum ac Nobilium, hæreditariis ibidem
 existentibus, discreta. Sunt autem in Pa-
 latinatu uno, aliquando quaterni, ter-
 ni, bini minimum Castellanus. Castel-
 lanus vero ad munus Senatorium, quo
 itidem fungitur, obtinet vices, in exer-
 citu sui Palatini, illiusque loco præest sui
 quisque districtus Nobilitati, hac eadem
 generali, ad bellum, expeditione. Nullam
 præterea Iurisdictionem extra belli ne-
 gorium in territorio, quamvis senatoria
 dignitate gaudeat, exercet. Castellani in
 regno sunt numero LXXXIII, dupli-
 cis tamen ordinis: Quidam vocantur
 majores: quidam minores. Majorces
 sunt XXXI.

Pofna.

S. KRZISTANOVVIC

Posnaniensis.
 Sendomiriensis.
 Calisiiensis.
 VVoicnicensis.
 Gncnsensis.
 Siradiensis.
 Lenciciæ.
 Samogitiæ.
 Brestensis.
 Kiouiensis.
 Inoulodislaviensis.
 Leopoliensis.
 Volchinæ.
 Camenecensis.
 Smolcensis.
 Lublinensis.
 Polocensis.
 Belzensis.
 Novogrodensis.
 Plocensis.
 Vitebscensis.
 Cernensis.
 Podlachicæ.
 Ravenfis.
 Bresciensis.
 Culmensis.
 Mscillaviensis.
 Elbingensis.
 Braslaviensis.
 Gedanensis.
 Minscensis.

DESCR. POLON.

Hi propterea dicuntur majores, quia cum cæteris Senatoribus, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, ad omnia etiam secretissima consilia admittuntur. Minores sunt LII.

Sandecensis.
 Medirecensis.
 VVillicensis.
 Biectensis.
 Rogosnensis.
 Radomiensis.
 Zawvichostenfis.
 Lendensis.
 Sremensis.
 Zarnoviensis.
 Malogostenfis.
 VVielunensis.
 Premilicensis.
 Halicicensis.
 Sanocensis.
 Chelmenfis.
 Dobrinenfis.
 Polanecensis.
 Premetenfis.
 Crivinenfis.
 Czechoviensis.
 Naclensis.
 Rospiericensis.
 Biechoviensis.
 Bidgosticensis.
 Brestnensis.

Krušvicenſis.
 Ofvvecimenſis.
 Cameneſis.
 Spicimirienſis.
 Inovvlodenſis,
 Kovalienſis.
 Santocenſis.
 Sochacovienſis.
 VVarſovienſis.
 Goſtinenſis.
 VViſnenſis.
 Raciaenſis.
 Siepreenſis.
 VVyſogrodienſis.
 Ripinenſis.
 Zakrocimenſis.
 Czechanovienſis.
 Livenſis.
 Slonſcenſis.
 Lubacovienſis.
 Conarienſis, terræ Sira-
 dienſis.
 Conarienſis, terræ Lenciciæ.
 Conarienſis, terræ Cuiaviæ.
 VVendenſis.
 Derpatenſis.
 Pernavienſis.

Minores vero vocantur ideo, qui et-
 iamſi cum cæteris ſupradictis Senatori-
 bus regni, Senatorum privilegiis in reli-
 quis gaudeant, & ſint vere Senatores; à
 ſecre-

cretioribus tamen conſiliis nonnun-
 quam excluduntur.

Et hi ſunt triplicis ordinis Senatores
 regni, Episcopi cum duobus Archiepisco-
 pis: Palatini, & Castellani. Sequuntur
 officiales regni.

Officiales Regni.

HI ſunt duplicis ordinis: Quidam
 ſunt ordinis Senatorii, qui cum præ-
 dictis Senatoribus iisdem prærogativis
 utuntur: Quidam ſunt extra ordinem
 Senatorium. Ordinis Senatorii ſunt x.

Marſchalcus regni ſupremus.

Marſchalcus ſupremus. M. Duc. Li-
 tuaniæ.

Cancellarius regni.

Cancellarius M. D. Lit.

Vicecancellarius regni.

Vicecancellarius M. D. Lit.

Theſaurarius regni.

Theſaurarius M. D. Lit.

Marſchalcus curiæ regni.

Marſchalcus curiæ M. D. Lit.

Marſchalcus eſt Magiſter Aulæ regiæ,
 & adminiſter conſilii publici: penes
 quem juſ eſt, convocandi Senatam, juſ-
 ſu Regis, vel Primatis: præſtandi ſilen-
 tium & audientiam: faciendi poteſta-
 tem in Comitibus, dicendæ ſententiæ: Le-
 gatos externos adventantes excipiendi,
 illiſque

illisque de rebus necessariis providendis, eiciendi è consilio eos, qui ad id non pertinent: pronuntiandi decreta regia in causis infamiae & ultimi supplicii, illaque exequendi: promulgandi ad populum Senatusconsulta: moderandi pompis publicis: Hospites illustres suscipiendi: compescendi motus inquietorum atque turbulentorum, non modo circa Senatum, & in publico, sed etiam in privatis Regis aenaculis & habitaculis: animadvertendi in delicta, quae in loco & opido domicilii, sive hospitii regii, vel comitorum, admittuntur. Denique in Comitibus, & in comitatu regio, diversoria distribuendi & imponendi rebus venalibus pretia. Marschalei etiam est, in aulicis Regis comitatum & administratos mensae regiae, aliorumque munerum aulicorum, (profanos duntaxat intelligo) iurisdicatio, censura & animadversio, ne vel suum negligant officium, vel contra decorum aliquid committant. In publicis conventibus, & Regi, in publicum procedenti, praefert erectum sceptrum ligneum, seu baculum. Haec eadem privilegia habent Marschalei curiae, in absentia Supremorum.

Cancellarius, Vicecancellarius, tam regni, quam M. D. Lit., nominibus & loco distincti: potestate & munere exaequati.

Diplo-

Diplomatibus, edictis, mandatis, epistolis, & aliis Scripturis regis conscribendis, atque signandis, quaeque ad eum mittuntur, accipiendis & legendis praesunt. Itaque in potestate sua habent signa Regia. Cancellarius quidem majus; Vicecancellarius minus. Auctoritas eorum eousque patet, ut multa inconsulto rege signare; quae vero contra leges esse videntur, jubenti illi negare possint. Dant etiam responsa regio nomine; & quibus de rebus consilium haberi debet, in senatu proponunt. Denique senatusconsulta, regiaeque & comitialia placita ac decreta literis mandant, & in publicum edunt. Sunt etiam cognitores privatarum querimoniarum, & provocationum, ab Urbani & Opidanis, Praefectorumque iudiciis, ad regium tribunal devolutarum. Secretariis, scribis, sacerdotibus, concionatoribus & cantoribus aulicis, caeremoniisque circa regem ecclesiasticis, is praesertim qui est de sacro ordine, moderatur. Lege enim, alteri ex iis sacri, alteri profani ordinis esse oportet. Vnde consuetudine longa introductum, ut Vicecancellarius, mortuo Cancellario, propter loci & sententiae dicendae praerogativam succedat. Quare huic dignitati, viri doctrina insignes, & in regni negotiis optime versati, semper solent

B

deputari:

deputari: qui prudenter, quid fieri, vel concedi possit, quid item non, Regem cum suæ Majestatis debita dignitate, informant. Nec debet quiquam existimare, officium hoc simile esse scribarum muneri, quod antiquitus vile fuisse, docuit Reverendus admodum pater Nicolaus Serarius è Societate Iesu SS. Theologiae Doctor: suarum Moguntiacarum rerum lib. 1. cap. 29. ubi demonstravit docte, illud Officii genus, in dignitatis honorem transiisse: refellens Carolum Sudermaniæ Principem: qui cum Cancellario Magno regni Poloniae, Ioanni Zamoscio scriberet, per ignominiam vocaverat illum scribam, his verbis: *Non es mihi (sunt verba Sudermani) par: si par essem, non armis te, sed fuste, depellerem, vinctum darem. Scriba es, cum scribi verbum certa. Quibus quid responderit, non dignitate tantum, sed doctrina etiam, reique militaris pericia Magnus Cancellarius, in gratiam Lectoris, libet ponere epistolam, quæ sic habet. *Audiebam te hominem cerebrosum, & intemperantis lingua ac vita fuisse: ingenii in te aliquid esse sperabam; sed ostendisti unum illud esse, quod de te intimi tui familiares sentiunt. Tantum te offreni impetu animi ferri, non iudicio regi. Scripsisti ad me schedam, qua mirari te dicis, me tibi offerre duellum,**

duellum, cum sim tibi impar genere & dignitates, cum tu regio genere sis: & si tibi par essem, te non alium armis, quam fuste decertaturum mecum. Sudermanica hoc prudentia est, cum superbia regio genere, non militarium hominum, sed baculorum more, certamen baculorum proponens. Quasi vero desint in Polonia fustes, & valentes lictores, qui iis casos, palus, majorum etiam quam baculus magnitudinis & proceritatis, suffigunt, eos præsertim, qui se perduellione sedarunt. Et si non sint in Polonia, per Dei gratiam, proditores: in Sudermania aula quærendi sunt. Iam vero quod scribis de genere: eo sum par omnibus Nobilibus, vel ex quibus sunt reges creati: & ita honestissime natus, ut quivis Regum honestissime. Titulos Ducum non appetivi, nec oblatos accepi: contentus sum Nobilitatis Poloniae libertate. Tibi sordet Nobilitas. Carolus Quintus augustissima memorie, & summi animi Imperator, cum aliquid affirmaret, id fide Nobilis viri se affirmare aiebat. In te hoc solum, quod respiciam, habeo, quod ex eadem familia cum Serenissimo Rege natus sis; quod tu si curares, aliter cum eo ageres: cætera, tuo ingenio, tuisque moribus digna stoccificatio. Dicis me scribam esse, & debere arma sinere; sum Cancellarius, quod munus non impedit Electores Imp-

rii, qui illud gerunt, quo minus priorem locum, quam alii Electores & Duces ac tanti Duces teneant. Sum certe Cancellarius in patria mea amplissimòq; regno, eoque, eaque dignitate, qua ubiua vel maxima sunt. Tu me fortasse Cancellarii Sudermania modo metiebare, quem maiores & excellentiores Nobiles Poloni, vel privati, habeant. Nec vero Cancellarius solum, sed etiam Generalis exercituum Praefectus sum. Arma gero pro patria: exercitusq; dico supra viginti aliquot annos. Nomen meum notum est orbi terrarum: actiones mea honestissima: labores, sumptus, pericula, pro Rep. suscepta: Tuum nomen paucus notum fuisset, nisi alieni regni Dominatum invassisset, & quidem patris fratris filii: vel fortassis putas, mei loco, tyronem aliquem tibi cum exercitu obiectum iri. Ego sum atate, magna ex parte exalta & fragili. Temp. regni Poloniae Mazyniq; D. Lit. Deum O. M. divino suo numine & legitimo imperio regit; firmam ac stabilem constituit: laudique & cultui sui dicavit. Habet illa multos Senatores & Nobiles, magnitudine animi, usu belli, ac prudentia praesantissimos. Patriam tuam à me turbatam, quod scripseris, dico te mentiri: & quidquid aliud in me contumeliosum scripseris aut dixeris, prorsus te mentiri dico, dicamq; & scribam.

contra

contra consuetudinem meam, honoris mei causa provocatus tuendi, & necessitate à te mihi imposita, & quod tibi promississem, ita ut tu mecum ageres, me tibi responsurum. Iam desino.

Thesaurarius, ipso nomine indicat officium suum. Est enim promus & condus thesauri Regis: symbolorum seu insignium Regni, quae sunt, corona, potum, sceptrum, & gladius: supellectilis, & redituum regionum scripturarumque, & monumentorum publicorum, actor: & moderator quorumvis Quaestorum, curatorum, atque dispensatorum Regis: & rationum reddendarum exactor: monetariae officinae Magister: stipendiorum, tam militarium, quam aulicorum solutor. Reddenda rationi Regi obnoxius.

Atque hic addendum necessario, Officiales istos ordinis Senatorii, etsi videri loco esse postremo inter Senatores: auctoritatem tamen habere eos maximam: & quorum cuique ad primas in regno dignitates, ipso jure patet aditus. Nam cum hi exsequantur quicquid in Senatu unquam conclusum fuerit, uti sufficientiam quisque suam, testatam facere, imò & diligentiam, in negotiis expediendis satagit: ita pro magis commutato & bene merito habetur.

B 3

Offi-

Officiales ordinis non Senatorii.

Officiales extra ordinem Senatorium dividuntur rursus in tres classes: vel enim sunt totius regni & M.D.Lit. vel sunt aulae Regiae: vel Districtuum. Totius regni seu Generales sunt hi:

- Exercituum regni Generalis.
- Exercituum M.D.Lit.
- Exercituum regni Campestris.
- Exercituum M.D.Lit. Campestris.
- Militia aulicæ Praefectus.
- Secretarius major regni spiritualis.
- Referendarius regni spiritualis.
- Referendarius M.D.Lit. spiritualis.
- Referendarius regni secularis.
- Referendarius M.D.Lit. secularis.
- Pocillatores utriusque gentis duo.
- Dapum incifores duo.
- Gladiferi etiam duo.
- Thesaurarius curiae regni.
- Thesaurarius M.D.Lit. curiae.
- Thesaurarius Prussiae.
- Assessores iudiciorum curiae.
- Notarius causarum curiae.
- Notarius Cancellariae M.D.Lit.
- Regentes Regni Cancellariae.
- Infigtatores causarum fisci.
- Notarii campestris.
- Excubiarum contra Tartaros praefectus.

Telo.

Teloniorum, fodinarum argenti, plumbi, salis, praefecti.

Pecuniae cudendae praefectus. & Praefectus sylvarum.

Circa hos Officiales hoc observandum. Ut enim ordinis senatorii officialibus, ad primas dignitates: ita hisce ad ordinem senatorium major patet aditus: praecipue vero Secretario majori, referendariis. Censentur namque de Rege & Republica esse praereliquis bene meriti: & qui ob usum rerum, & facultates ampliores, dignitatem Senatoriam veri commodius possunt.

Exercituum regni Generalis & M.D.Lit. est Dux & moderator belli secundum Regem, & vicarius Regis. Ducit exercitum: capit locum castris: acies instruit: dat signum pugnae & receptus: comiteatus & annonae curam in bello gerit: precia rebus venalibus imponit, ponderibusque & mensuris earum modum statuit: in delinquentes animadvertit: & ut paucis reliqua comprehendam, in exercitu, & tempore belli indisti, uterque auctoritate regia plenter utitur. Hoc etiam usitatum in hac dignitate conferenda, quod ferme semper demandetur aliquibus ex ordine Senatorio, qui magis habentur apti. Idem non est, quod miretur quispiam, tam

B 4

amplas

amplas dignitates, & quarum maximus in regno Poloniae usus, in senatu non censeri. Senatoribus namque conferuntur: vel etiam dignitas senatoria conferitur una, si quis ex privatis tanto muneri existimatur idoneus esse.

Campestris Dux exercituum tam regni quam M.D.Lit. est Vicarius Generalis Ducis à Rege datus. Excubiarum potissimum explorationumque curam gerit, mercenariis militibus, illo praesertim absente, praestit, totalemque jurisdictionem in exercitu eodem tempore exercet.

Militiae Aulicae Praefectus, est praeses illorum militum, qui ad custodiam regiam, praesente rege, in castris ordinantur, exercetque in eos jurisdictionem, secundum Regem, plenariam. Durat autem ejus potestas, quousque Rex manet in castris.

Secretarius major regni, absentium Cancellariae praesidium vicem supplet in aula & comitatu Regis: nec tamen ut illi, gestat signum regium, sed quoties opus est, petito ab illo annulo signatorio, tam diplomata publica, quam Epistolas ipso praesente signat. Habet hinc secundum Cancellarium praerogativam ante omnes, capeffendi honores Episcopales, qui vacaverint. Habet & locum hono-

honoratiorem inter caeteros Officialis, tam aulae, quam terrarum, seu districtuum.

Referendarii utriusque gentis & ordinis, sunt supplicum libellorum Magistri, & querimoniarum hominum audientis, Cancellariaeque, ut verbo legis utamur, referendis praesunt. Quin etiam in libris urbanis disceptandis, eidem Cancellariae praesto sunt: ejusque permisso exponunt Regi cum consilio, causas & controversias litigantium: habentque locum in judiciis Regis, extra comitiorum tempus celebrari solitis, sententiae ferendae.

Pocillatores, utriusque gentis duo, ipso nomine indicant officia sua: quibus adjungere licet dapum incisores.

Gladiferi in pompa publica Regi praeserunt ensim.

Thesaurarius curiae regni & M.D.Lit., supremi Thesaurarii regni absentis vicem gerit, adhibeturque aliquando & à praesente, ad pleraque omnia, quae ipsum concernunt.

Thesaurarius Prussiae est, qui pecuniam omnem, & rationes à Praefectis & ministris bonorum Regis & proventuum, atque etiam tributorum publicorum exigit: & vel ipse administrat, vel Thesaurario regni tradit. Assesores

judiciorum curiæ, sunt plerique Officiales, qui in aula regis præsentibus sunt, utpote supplicum libellorum Magistri, sive Referendarii, Vicecancellarius, & nonnulli ex Secretariis.

Notarii curiæ, tam regni, quam M. D. Lit. nomine declarant munus suum.

Regentes Cancellariæ sunt illi, qui Notariis curiæ cum potestate præsentunt.

Instigator causarum fisci est, qui bona jure caduco ad Regem & fiscum ejus devoluta, judicia à possidentibus repetit, & fisco vendicat: sive illa civium, sive externorum, sive nobilium, per confiscationem Regi competentia fuerint.

Notarius Campestris, est mercenariorum militum conscriptor: & stipendiorum solutor.

Præfectus excubiarum contra Tartaros, qui in finibus regni, versus Scythas assiduas gerit excubias, ne inopinas excursiones in regnum faciant: teneturque is semper tempestive Generalem exercituum præmonere, ut mature hosti cum exercitu occurratur.

Præfecti teloniorum sunt; qui tributa & vectigalia regni exigunt, eorumque rationes Regi competenti tempore reddunt.

Præfecti fodinarum argenti, plumbi, galis, curam gerunt horum metallorum, juris.

jurisdictionemque exercent in operarios: rationibus reddendis Regi obnoxii.

Præfecti pecuniæ cudendæ, sunt potissimum Thesaurarii, ad quorum officium pertinet, ut proba & justis valoris moneta in regno cudatur.

Præfecti sylvarum sunt, qui in sylvis, in quibus Rex solet venationibus aliquando indulgere, prohibent, ne quivis promiscue venetur.

Officiales Au'æ regis.

- Camerarius supremus.
- Pocillatores.
- Incisores Dapum.
- Vexilliferi.
- Stabuli Præfecti.
- Culinæ Præfecti.
- Curium Præfecti.
- Camerarii, vulgo læstratores.
- Pincerna.
- Subdapifer.
- Stabuli Vicepræfectus.
- Venator primarius.
- Aulici, quorum magnus numerus.
- Secretarii.
- Salariati.
- Pueri Regii.
- Cubicularii.

Notarius thesauri major.
 Stipatores.
 Doctores Medici.
 Capellani.
 Notarii thesauri.
 Musici.
 Ostiarii.
 Sarcellites.
 Hospitiolum distributor.
 Curruum vicepraefectus.
 Dispensator.
 Vini distributor.
 Tibicines.
 Tympanista.
 Equifones.
 Argenti custodes.
 Culinae familia.
 Artifices omnis generis.
 Artifices & Stabuli famuli.
 Artifices & famuli curruum.
 Venatores & aucupes.
 Apparitores.

Horum Officialium munera, ex ipsis nominibus nota esse possunt: sunt tamen plerique, qui peculiare quid habent: quorum officia paucis adnotabo.

Camerarius supremus praest cubiculo, Leſtratoribus & cubiculariis regiis: advertitque ut omnia pro dignitate Regis administrarentur.

Subdapifer curat, ordine secula mensurae re-

ſae regiae adferri, praecedens cum ſcetro seu baculo dapiferum.

Aulici, quorum magnus est numerus, sunt primarii ex Nobilibus constituti, equis stipendia merentes, praesidii honorisque regii causa; quem equestrem seu aurulem equestres fere comitantur. Qui equitatus numerosus est, atque splendidus: huic Marschalci moderantur, & delinquentes omnes puniunt. Sunt etiam quidam aulici, qui non habent necesse equos alere: hi prodeuntem in publicum Regem pedestres deducunt; Quamquam in solemnibus pompis non inusitatum est, ut equites quoque equestrem Regem antecendant.

Secretarii, quamvis nullum peculiare certumque munus attributum habeant, ad nutum tamen Regis praesto sunt, in obeundis ejus nomine legationibus, inscriptionibus, & lectionibus publicarum ac regiarum scripturarum: in accendiendis & deducendis ad Regem vel in senatum illustribus hospitibus & Legatis Principum: in exquirendis & referendis sententiis, aegrotorum, & a consilio absentium primariorum senatorum: in recognoscendis pro Rege locis & factis, & causis controversis, regiorum praesertim hominum & administratorum, inter ipsos, vel cum magistratibus suis: & si

& si qua sunt alia honesta, & cum dignitate conjuncta ministeria.

Salariati, sunt Concionatores, servatores interioris cubiculi, & similes, quibus certa stipendia, & certa merces numerari solet.

Pueri regii & Cubicularii præsto sunt ad quævis domestica regis ministeria. Cubiculariorum tamen peculiaris usus est in acciendis in Senatum & ad Regem Consiliariis, & deferendis quoquo versus literis, mandatis edictisque regiis. Quam ad rem opidatim, & vicatim, illis mandato regis equi subministrantur.

Officiales Districtuum.

Officiales Districtuum possunt commode dividi in duas classes, ut quidam sint Officiales terrestres: quidam Officiales castrenses.

Terrestres Officiales sunt.

Succamerarius.
Vexillifer.
Iudex.
Dapifer.
Pocillator.
Venator.
Subiudex.
Pincerna.
Subdapifer.

Nota-

Notarius.

Gladifer.

Quæstor.

Tribunus.

Succamerarius est, qui regendis finibus agrorum, ac bonorum terrestrium, tam ad Regem, quam ad Nobilitatem, capita, cives, pertinentium, præest. Qui juratus oportet ut sit: habetque is ad id munus obeundum Vicarios, qui Camerarii vocantur: eosque sibi legit arbitrato suo, ex Equestri ordine ejusdem territorii, & jurejurando adigit, mutatque quoties vult.

Iudex terrestris, causis & controversiis privatis, Nobilitatis, disceptandis & judicandis cum Subiudice præsidet; qui est ejus socius, non vicarius, loco tamen inferior: quibus adjungitur Notarius seu Actuarius judicii, qui habet quoque in illis judiciis, jus dicendæ sententiæ.

Quæstor est exactor contributionum publicarum, in certo territorio, obnoxiiis rationibus reddendis.

Tribunus custos est Arcis, in suo quisque territorio, durante bello: ob eamque causam vacationem habet militiæ.

Cæterorum Officialium ministeria ex nominibus nota sunt.

offi-

Officiales Castrenses.

Capitanei cum iurisdictione.

Capitanei sine iurisdictione.

Burggravii.

Vicecapitanei.

Iudices.

Notarii.

Capitanei cum iurisdictione sunt perfecti arcium & civitatum regiarum, qui vocantur brachium regale. Isti iudicia exercent, querelarum quidem nomine appellata, utpote quæ fiunt in causis levioribus, singulis duabus ordinarie septimanis. Castrensis vero, ubi videlicet discutitur de causis gravioribus, singulis sex septimanis: nisi quid obstat. Habent hi Vicecapitaneos, Iudices, Notarios: imo & familiam numerosiorem, & peditarum, ad prohibendû, ne cuiquam vis inferatur, vel insolentiores contra leges patriæ delinquant impune. Habent itaque iurisdictionem coercitionemque late patentem, non modo in agrestes & opidanos: verum etiam in Equestris ordinis homines. Præterea omnium aliorum iudicum, ecclesiasticorum juxta, ac profanorum, sententias executioni mandare possunt, si executores vel nolint, vel non proficiant. Gerunt etiam curam commodorum & reddituum regis, qui ex re familiari ac pensionibus opidanorum

pro

proveniunt. Qui tamen reditus, quarta detracta, illis ob merita eximia donantur. Illis etiam inter reliquos officiales cuiuscunq; ordinis, major patet ad ordinem senatorium capessendum aditus.

Capitanei sine iurisdictione sunt qui vulgo tenutarii bonorum regalium nuncupantur. Hi nulla iudicia exercent: insolentias tamen leviores coercendi jus quandoque habent.

Burggravii sunt custodes arcium, qui pacis juxta ac belli tempore, nocturnas, atque etiam, quando opus est, diurnas excubias, per se vel suos ministros servant, Capitanei auctoritati subiecti.

Sequuntur nobiles, barones, comites, duces, possessiones ibidem habentes suas, & hæreditates: Tum & Ecclesiarum, sive Cathedralium & Collegiatarum Capitulares; sive Parochialium ac aliarum quarumvis Rectores: Ut omitam, civitates, opida, villas, arces: demum & mercatores, artifices, & id genus plebem.

Iam ex his nobilibus, baronibus, & reliquis assumuntur ad dignitates senatorias, solius arbitrio Regis. Interim vero opera, cuius vel quorum visum fuerit, utitur Rex in legationibus, in commissio-nibus, in finibus regundis, in contributionum publicarum exactio-nibus, in militia, & id genus munitis publicis.

C

Sed

Sed & ipsimet de medio sui, per electionem & liberis suffragiis, magis idoneos, quandoque ablegant cum potestate Nunciiorum terrestrium ad Comitiam regni generalia: nonnunquam mittunt ad Regem de suis necessitatibus asturi: aliquando deputant Iudices ad Tribunal Regni. Quod cum sit ultima instantiæ, provocatio ab eo non datur, nisi ex paritate sententiarum causa aliqua remittatur ad Comitiam, Regi & Senatui discutienda, & decidenda. Cum enim Rex causas & actiones Nobilium per appellationes ad iudicium suum devolutas, expedire ob occupationes, quæ illi semper maximæ, non usquequaque potuisset: consultum illi esse volentes justitiæ & rebus suis; eam iudiciorum formam adinvenierunt, de qua indulgentia Principis confirmationem ejusdem obtinuerunt. Non tamen Rex jam vacat à jure dicendo: civitatum & opidorum omnium quæ jure utuntur Saxonico, causæ agitantur in curia. Causæ item Fidei ad iudicium ejus pertinent regium, & quædam aliæ. Criminalium vero inter Nobiles causarum, ipse est unicus cum Senatu Iudex. In ejus namque manu fidei honores omnium positi & pœnæ.

Illud quoque libertatis habent præcipuum

puum, quod una cum DD. Senatoribus ad electionem novi Regis pertineant, non solum deficiente, post obitum Regis, prole mascula, quæ succedere debeat, (quis enim invitis illis regni sibi habenas sumeret?) verum etiam dum Princeps legitimus successor, secundum leges regni, in Regem debet eligi. Hic etenim, licet succedat semper, præcedit tamen facta in personam ipsius electio. Neque hoc imminuit quidquam de majestate tanti Regis, cum & duo præcipua orbis Christiani capita, eadem ratione constituantur in imperio quique suo, per modum videlicet electionis: atque ii tamen idem jus in suos, quod & cuique Principi hæreditario itidem in proprios. Faciunt demum cum debito in reges suos cultu, observantia, & subjectionis testificatione, animis nimium promptis, & volentibus: nec unquam committunt, quin hic eligatur, cui ipso jure debeatur successio. Non tamen eum modum negligunt, ne tantam libertatem ire perditum videantur: cum & regis eo majorem in populum benevolentiam, hac se ratione magis, promereri ac retinere existimant: & necessitate quadam Principem suum obstringere, quo filium, quem sibi designatum vellet successorem, literis, rerum usu,

36 KRZISTAN. DESCR. POLON.
cæterisque virtutibus; inprimis vero pie-
rate sedulo curet imbuendum: ab his
namque omnibus instructum eum esse
oportet, qui tam amplis, longe lateque
parentibus, tum in medio potentissimo-
rum hostium sitis Regnis, imperaturus
unquam est, & habenas eorum mode-
raturus.

POLONIA
MARTINICROMERI
LIBER PRIOR.

De situ Poloniae & gente Polona.

IN iis libris, quos triginta de origine & rebus gestis Polonorum conscripsimus, ostendimus, Polonos gentem esse Slavicam & Sarmaticam: Quæ quodam tempore è Sarmatia processa, transmissa Vistula flumine, in iis Germaniæ locis, quæ prius Venedi & Vandalii tenerant, confederit, sineque domicilii & imperii sui versus Occasum & Septentrionem longe lateque protulerit, ita, ut à Sarmaticis montibus, in Septentrionem quidem secundum utramque fere ejus fluminis ripam, in occasum vero secundum dorsum Herciniæ sylvæ, quo Boëmia clauditur, atque inde porro secundam Albim fluvium, ad ejus ipsius

POLONIA. LIB. I. 37
ipsius, atque adeo usque ad Visturgis seu Veleræ ostia, & finem Venedicum sive Balthæum, & quicquid terrarum est, ejus gentis ditione teneretur. Ac universe quidem eos populos Slavos seu Slavinos sese dixisse: A finitimis vero cum Venedos seu Vinidos, tum Vandalos etiam, eorum, qui prius ea loca incoluerant, populorum nominibus appellatos esse: peculiariter vero, eos, qui versus occasum Germanis erant viciniore, partim Sorabos, partim Obotritos, Luticios, sive Lutzicos, Vinulos, Ranos, Vilzos, Rugios, Veralabos, Retarios, Licicavicos, Heveldos, Vuloinos etiam, quod nomen cum Polonorum nomine cognationem habet, dictos esse. Quos omnes Slavicæ nationis atque linguæ fuisse, & partim domesticis satraparum ac ducum defectionibus & pactioibus, partim armis in finitimorum Saxonum & Germanorum ditionem nomenque postea transiisse, memoriæ proditum est. Polonorum autem nomen vernaculum an commune fuerit horum omnium, an peculiare unius cujusdam populi: & vetustumne, an recentius, non liquet. Ante septingentos quidem annos, nusquam in annalibus ullis externis id invenio: Nec unum ejus etymoni memoratur, quemadmodum alibi ostendimus.

Nonnulli enim à Lecho seu Lacho duce Polachos, quasi posteritatem Lachi, dictos esse: Alii vero à campestri planicie, quam incolunt, vel à venationibus, quibus impensus delectantur, Polacos & Polanos, mutataque una litera Polonos, & ab iis regionem Poloniam appellari volunt. Ejus autem non iidem semper fines fuere. Nam Russiæ permagnam partem cum Podolia subactam, & Prusis nonnullam & Polesiensem tractum barbaris Iazigibus sive Iazuings ademprum quodam tempore, Poloni suo adjecerunt imperio. Præter illa autem dudum memoratorum à me populorum occidentalium detrimenta, posteriori tempore Silesia fere omnis Polonis sese subduxit, & Pomeraniæ Castubique reliquæ magna pars detracta est. Decesserat & Russia Podolique pars magna, & Volynia, & Polesiensem tractus. Culmenis quoque ac Dobrinum, & Masovia fere. Sed hæ provincie his duobus non amplius sæculis recuperatæ sunt: Recuperata est etiam nonnulla pars Silesiæ & Castubiæ, Pomeraniæque ea que nunc Prussia continetur. Rursus tamen Lithuani, securis fœdere & societate ipsorum Polonis, Polesiensem tractum fere omnem, & Volyniam, & magnam partem finitimæ ei Russiæ & Podolice,

avorum nostrorum memoria, regibus vel faventibus, vel conniventibus, ad se revocarunt, quemadmodum suo loco exposuimus. Sed ii populi nuper adeo, extremo regni Sigismundi Augusti tempore, cum hoc opus nos ad finem perduxissemus, relictis Lithuanis, ultro in jus & ditionem Polonorum æquo fœdere prorsus venerunt. Quin & Lithuani ipsi, exemplum secuti, sese cum Polonis, renovato & ampliato antiquo fœdere, conjunxere. Instituta tamen sua, & magistratus, & jurisdictionem peculiarem retinuerunt. Cæterum nos quemadmodum illa superius recensita Poloniæ detrimenta in hac descriptione præterivimus, ita modo commemoratas accessiones cujuspiam alius operi reservamus, aliis jam distanti studiis & occupationibus. Nec Livoniam attingimus, cujus à vicinis principibus misere disceptatæ, maxima pars ante pauculos annos in ditionem ejusdem regis venit. Ne Prussiam quidem ducalem exactius describemus. Licet enim ea justis armis repressæ ac domita, ex fœdere majestatem regis Poloni à centum amplius annis comiter agnoscat, neque linguam tamen, neque instituta & leges Polonorum accepit. Sed deletis pene prisca Prussis, à Germanici sanguinis hominibus habitatur & regi-

tur: ea parte excepta, quæ finitima est
 Masovia: Quæ à Polonis colitur anti-
 quitus, & Polonici fere juris olim fuit.
 Nec citerioris autem Pomeraniae par-
 tem eam, in qua est oppidum Lembur-
 gum, & arx Bythovia, complectemur,
 propterea, quod ea beneficio regum su-
 periorum in jus ducum ulterioris Po-
 meraniae transiit. Quo nomine sunt ta-
 men & ipsi beneficiarii regis Poloni, ju-
 rantq; ritu solenni in verba ejus, quem-
 admodum & dux in Prussia, & ante eum
 nostra memoria creatum, Magistri cum
 primoribus ordinis Crucigerorum, seu
 Teuthonicorum Sanctæ Mariæ mili-
 tum, cum ejus provincie dominarentur,
 jurabant. Valachiam quoque prætermi-
 temus: quæ fuit & ipsa intra hos duce-
 tos annos in clientela regum Polono-
 rum, sed suis legibus, sua lingua, suisque
 ducibus utens, qui Voievodæ seu Palati-
 nicidicuntur. Qui duo primum fuere,
 Transalpinensis, & Moldavicus: quorum
 hic à nostratibus peculiariter Valachia
 Palatinus dicitur: ille vero Multanicus.
 Verum extitit postea tertius Beslarabi-
 cus ad pontem Euxinum, divisio inter
 fratres principatu Moldavico. Ac Besla-
 rabiæ quidem jam pridem subacta est à
 Turcis: Reliquarum autem duarum Pa-
 latini & ipsi jam dediticii sunt ejusdem
 gentis,

gentis, patrum, avorum, & proavorum
 nostrorum memoria in verba regum
 Polonorum, nonnunquam Vngarico-
 rum quoque, & ipsi jurare soliti. Nunc
 igitur Polonia, quæ quidem uno regno
 & jure continetur, quatenus à nobis de-
 scribitur, secundum longitudinem terræ
 habitabilis, è sententia geographorum,
 & inprimis secundum delineationem a-
 mici mei Venceslai Grodecii, à tricesimo
 octavo gradu ad quinquagesimum se-
 cundum vel tertium (incerti sunt enim
 in illa solitudine Scythica fines ejus) ab
 occasu æstivo versus ortum hibernum
 obliqua protenditur, amplius quam per
 ducenta milliaria Polonica: quorum u-
 numquodque quatuor Italica in se con-
 tinet. Tameñsi Russica & Podolica sunt
 aliquanto longiora. Quin certis litera-
 rum monumentis doceri potest, Ociaco-
 viam arcem ad osium Boristhenis LIV
 gradu longitudinis sitam, aliquando in
 ditione Polonorum regum fuisse. Lati-
 tudo autem Poloniæ, qua maxime O-
 rientalis, & qua Occidentalis est, xxx
 plus minus milliariorum est. Et Occi-
 dentalis quidem habet imam poli eleva-
 tionem LIV, summam LIV graduum &
 XL fere minorum. Orientalis vero sum-
 mam quidem LI ferme, imam autem
 XLIX graduum. Pocucensis tamen Russiæ

42 MARTINI CROMERI
tractus, à quadragesimo octavo incipit.
Cæterum in medio, qua latissime cen-
tum miliaris pariet Polonia, & cum in
meridiem paululum recurvatur, tum in
Septentrionem magis ad mare Bal-
theum seu Venedicum, & secundum ex-
tremam oram Masovix dorso promi-
ner, imam quidem poli elevationem ha-
bet in ora Scepusii quadraginta novem
graduum, summam vero in lito re ma-
ris, & in Pusçensi ora quinque ferme &
quinquaginta: ita ut figura ejus intenzi
arcus speciem præ se ferat: cujus ner-
vus paululum reductus ad meridiem
& occasum hybernium quadamtenus
spectet, exterior vero curvatura in Sep-
tentrionem & ortum æstivum obver-
sa sit. Quod si quis novas accessiones
Polesiæ, & ei confinis Russiæ, Volyniæ,
Podoliæ, & Livoniæ, Prussiamque du-
calem, & Lithuaniam cum sua Samogit-
ia, & Russia alba Moschis finitima, (quæ
omnia jam uno regno continentur) an-
numeret, multo longius & latius ver-
sus orientem solum & Septentrionem
ea patebit. Ad Nieprum enim sitæ sunt
arces & oppida, Kiovia, Caniovia, &
Circassi, ultra LIV gradum longitudi-
nis. Prussix vero ducalis & Samogitiæ
latus Septentrionale quinquagesimum
septimum, finitimæ autem Russiæ albæ

POLONIA. LIB. I. 43
LVII gradum latitudinis attingit. Porro
continens his Livonia, quatenus cum
duce novo. Curoniensi sive Curlandico
(qui partem ejus nonnullam obtinet)
regis Poloni Majestatem agnoscit, LXI
gradum excedit. Atque ita longitudo
regni Polonici, à finibus Marchiæ Bran-
deburgensis ad Nieprum ducta recta li-
nea, non minus cxxi miliaria com-
plectitur, si xv miliaria uni gradui re-
spondent: Latitudo vero, ab ora Po-
tucensi ad Pernaviam Livoniæ, ducenta
plus minus. Cingitur autem Polonia,
sicut eam nunc circumscribimus, ab oc-
cidente sole incipientibus, Marchia
Brandenburgensis & Pomerania ulterio-
re: A Septentrione mari Venedico &
Sarmatico: cujus adversa litora tenent
Sueones sive Sueti. Inde Prussia ducale,
eique continente Lithuania in ortum
æstivum fere vergente. Hinc porro
campestribus Scytharum sive Tartaro-
rum solitudinibus prorsus Orientalibus,
& hexa in Euronothis Bialogrodensi
Turcarum ora. Inde vero plane Australi
Valachia sive Moldavia: Deinceps
Vngaria, & in Africum & occasum hy-
bernium obversa Silesia Boëmicæ ditio-
nis, ad Marchiam pertinente. Et à Sil-
sia quidem, & Marchia, & Pomerania
ulteriore, & Lithuania, palustres densæ
que

que sylvæ eam fere dirimunt : Mare à Suetia : Ab Vngaria vero sylvestrium montium cacumina : itemque ab Occidentali parte Moldaviæ. Nam à reliqua Moldavia, quæ in ortum & ad Pontum vergit, Nester fluvius eam & finitimam ei Podoliam dividit: idemque nisi fallor, limes est ejus ipsius Podoliæ cum Bialogrodensi Turcarum ora : ut Nieper & Ponti Euxini sinus cum Tartaris Ociacoviensisibus, aut certe cum utrisque. incertus is est, ut diximus propter vastitatem & solitudinem. E qua solitudine pensitant tamen opiliones Turcici regi Polono vectigal pascuorum nomine. Prussia vero ducalis sic est implicata regiæ (hoc enim nomine à ducali sejungenda est) difficulter ut queant distingui. A Masovia sylvæ eam dirimunt. Partes insigniores Poloniæ sunt, major & minor Polonia, Russia, & Prussia regia, Podolia, Masovia, & Cuiavia. Quæ & ipse deinde satrapiis, vel, ut vulgo loquuntur, palatinatibus ac territoriis fere distinctæ sunt. Major Polonia duas satrapias, nimirum Posnaniensem, & Calissiensis, complexa, Occidentalis est : Silesiam, Marchiam Pomeraniamque; ulteriorem, meridionali occiduo & Arctuo latere attingens. Magis autem ad Occidentem vergit Posnaniensis satrapia, Calissiensis

con-

contra ad ortum & Septentrionem: qua parte sunt Paluci, Craina, & Castubia, tractus terræ non contemnendi. Minor Polonia Orientalis est, Cracoviensis, Sandomiriensis, & quæ hujus pars quondam fuit, Lublinensis satrapiis definita, hoc ipso ordine, quo nunc sunt enumeratæ, versus Aquilonem & ortum æstivum sitis. Quæ à Septentrione, Masovia & Polesensi tractui, qui dudum Lithuanicæ ditionis erat; ab ortu, Russia; à meridie vero, Vngariæ & Silesiæ finitima est. Sunt autem satrapiæ Cracoviensis partes, tractus Sciricus, & Submontanus, uterque Scarpusio & Vngariæ finitimus : Ac Sciricus quidem ad occidentem vergens, Cracoviæ vicinior est: Submontanus vero Russia & Sandomiriensis satrapiæ jungitur. Lublinensis item satrapiæ pars est Polesis reliquum, quod à Lithuanis detrahitum non fuit, utrumque à sylvis ita distinctum verius, quam Podlasc dialecto Russica, quasi Poloniæ finitimum. Nisi quis forte Podlasc Polonis subiectum interpretari malit. Silesiæ pars ea, quæ adhuc est Polonicæ ditionis, sic implicata est Cracoviensis satrapiæ, ut ab ea magna ex parte ambiatur. Satrapiam ea nullam habet: Sed in Cracoviensis fere censetur : Habet autem tria territoria, Sucienciensis, Zatoriensis, & Severiensis.

Quo-

Quorum duo priora superiori tempore suos habuerunt duces: Nunc præfecturæ regie sunt. Severiense est in ditione Episcopi Cracoviensis. Meridionale & Occidentale latus ejus ipsius Silesiæ: cætera tenet Silesia Boëmicæ ditionis, nempe Celsinensis, & hujus pars quondam Pelcinen. Ratiboriensis item & Opolienensis principatus, sive ducatus, ut vocant. Ab ortu vero hiberno Scopusensem tractum vix & modice ea attingit. Est autem Scopusium non exiguus terræ tractus, olim cum Polonici juris esset, ad Vngaricum traductus: de quo alibi suis locis attigimus. Deinde vero nonnulla pars ejus cum tredecim oppidis & arce Liblio, sive Lubovulia rursus Polono regi certo pacto ab Vngaricis Regibus addicta est, atque etiam nunc ab ejus præfecto & ejus nomine administratur. Cracoviensi satrapia tractuique Sciricio versus meridiem adiacens. Inter minorem vero & majorem Poloniam primarias totius Poloniæ partes, intermedie sunt Satrapia, Siradiensis, Lenciciensis, & Ravensis, nullum commune nomen habentes. Quarum prima ad meridiem & Silesiam, Lenciciensis & Ravensis ad septentrionem vergunt, Masoviamque attingunt. Harum autem occidentalior est Lenciciensis. Nonnunquam

quam ex tres una cum Cuiavia, imo & Masovia, majori Poloniæ, sicut Russia & Podolia minori, accensentur. Cuiavia vero ab ortu, Masoviæ & Ravensi satrapia; à meridie Leuciciensi & Calificiensis jungitur. Continet autem in se duas satrapias, Brestensem, quæ magis ad ortum & meridiem vergit; atque Inonladislavientem, sive Juninladislavientem, quæ magis est occidua & septentrionalis. Cujus non exigua pars est Dobrinum, ultra Vistulam, ab oppido sic dictum; latere orientali confine Masoviæ; septentrionali vero, Prussiam. Masovia quoque eodem latere Prussiam, Orientali Lithuaniam & Polesensem tractum, & versus ortum hibernum Poloniam minorem, ejusque satrapiam Sendomiriensem, meridionali vero Ravensensem attingit: Duabus satrapiis distincta, Ploënci nimirum, quæ Occidentalis est; & ea, quæ peculiariter Masoviæ nomen retinet, propterea quod diutius ducum suorum, de Polonorum principum stirpe oriundorum, dominatu segregata, Postrema omnium nostra memoria detecta ducibus, ex pactis, & jure feudi, ut vocant, Poloniæ redintegrata est. Quæ quidem Orientalis est. Ravensis quoque satrapia quondam pars Masoviæ fuit, suorumque duces habuit, sicut & Plo-

cen-

census, & pleraque omnes. Prussia regis
 præter meridionale latus, quod jam est
 expositum, ab occasu ulteriorem Pome-
 raniam confinem habet. A Septentrione
 sine Baltheo seu Venedico, sive Cor-
 dano; ab ortu Prussia ducali cingitur.
 Tribus autem satrapiis distincta est, Cul-
 mensi, Marieburgensi, & Pomeranica.
 Quarum hæc Occidentalis est: Reliquæ
 duæ, Vistula flumine ab illa diremptæ,
 Orientales. Ex his autem Culmensis ad
 meridiem spectat, Marieburgensis vero
 ad Septentrionem. Varmia, & ipsa pars
 est Prussiae regis, ad Aquilonem seu Eu-
 roaquilonem vergens, ducali fere undi-
 que cincta, & ab ea quodam tempore
 majorem in modum accessit: Mariebur-
 gensis quoque satrapiam contingit:
 Nec in ulla satrapia censetur, subiecta
 episcopo suo, & sacro Ecclesiae ejus col-
 legio, Regis Poloni Majestatem agno-
 scientibus. Michaloviensis autem territo-
 rium est in satrapia Culmensi, Masovia
 ac Dobriao finitimum: olim pars Maso-
 viae. Ducalis Prussiae (ut eam quoque,
 quo magis perspicua sit hæc Poloniae
 descriptio, hic obiter attingamus) præ-
 ter regiam Prussiae, limes est, à septen-
 trione mare Sarmaticum, cum Lacu Cu-
 ronensi, & ora Livoniae: Ab ortu Sa-
 mogitia, cæteraque Lithuania: A meri-
 die

die vero Masovia. Satrapiam ea nullam
 habet: præfecturas permultas. Olim
 Prussia priusquam sub jugum Christi
 missa est, alios fines habuit, & aliter di-
 visa fuit. Fuit autem ea decem regioni-
 bus sive tractibus descripta: videlicet
 Pomesaniensi, in quo est Marieburgum,
 Christiburgum, Quizinum sive Marie-
 verderum: Pogesaniensi, in quo est El-
 binga & Hollandia: Erminio sive Var-
 miensi, qui retinet etiam nunc in lingua
 Germanica vetus nomen, & Ermelandi
 vocatur: Natangio, ubi est Balga, Brand-
 enburgum, Cruciburgum: Sambien-
 si, in quo sunt Mons regius sive Kœnix-
 berga & Lochstere: Nadravensi, quo
 Tapelacoca, Insterburgum, & Vonsdor-
 fia continentur: Salavensi, in quo est
 Ragnera & Labia: Sudino, qui ipse no-
 men suum retinet, & ad Aquilonem
 ortumque æstivum inter utrumque Ha-
 lum & mare longe prominet: Barthe-
 mo, quo Rastenburgum, Bartheisteinum,
 & Resla sive Reselia continentur: & Sa-
 lindo, qui nescio an is sit, in quo Galin-
 das populos ponit Ptolomæus. In his Su-
 dino tractus fuit primarius, opibus &
 viribus maxime pollens, ita ut ad sex
 millia equitum, peditum etiam ingen-
 tem numerum conficeret. Cæterorum
 quilibet minimum ter mille equites, peditum

ditum vero decem millia conficere potuit, si vera sunt ea, quæ nos in vetusto quodam libro Germanica lingua scripto legimus. Cæterum Culmenſis tractus, & Pomerania, Poloniæ, non Prusiæ partes fuere. Sed nos cætera prosequamur. Russia, quam rubram nonnulli vocant, latere occidentali minori Poloniæ jungitur. A septentrione Russiam albam & Volymiam haber: Ab austro Vngariam, ejusque populum Ceculos, & nonnullam Moldaviæ partem attingit eo tractu terræ qui Pocuce appellatur. Nam cætera Moldavia sive Valachia, qua Podoliæ quoque jungitur, magis est Orientalis Russiæ. Continet Russiæ duas satrapias, nempe Belensem, quæ ad Volymiam & Lithuaniam vergit, & eam, quæ peculiariter Russica & Leopoliensis dicitur, australem magis & orientalem: Nisi quod Chelmenſis tractus ejus non exiguus ad septentrionem, etiam ultra Belensem prominet, & Polesiæ finitimus est. Reliquum autem orientale latus ejusdem Russiæ, ac totius Polonici regni, claudit Podolia, ab Aquilone & Euro albæ Russiæ, à cæterò ortu vastis campis Tartaricis atque Turcicis, ut diximus, à meridie vero Moldaviæ continens: Totaque una satrapia censetur, quam Podolicam vocant. Olim Podolia & Russia, tam ea,

quæ

quæ nunc Poloniæ pars est, quam ea, quæ est in ditione Lithuanorum & Moschorum, suos habuit duces, quemadmodum luculentius ostendimus in historia: Quorum stirps cum late propagata esset, partim ipsa sese intestinis dissidiis atque civilibus bellis contexit, partim à Polovuciis, qui Gothi fuisse videntur, ac Tartaris extirpata, partim Polonorum & Lithuanorum adjuncta est imperio, partim in nomen & jus de se ortorum Moschorum transit. Extant etiam nunc permulti, ducale nomen, sed plerique nudum propemodum, retinentes: Inter Polonos vero nulla ducum superest memoria. Hi nunc sunt Poloniæ, quatenus hic eam descripsimus, fines, hæ partes. Est autem regio tota fere plana & aprica, maxime qua ad occidentem solem & septentrionem vergit, & quæ penitus orientalis est Podolia, ac vel nomine ipso declivitatem præ se fert, vicinorum Moldaviæ, Russiæ & Vngariæ montanorum intuitu. Minor Poloniæ eidem atque Russiæ, quo propius aecedit ad fines Vngariæ, hoc magis montana est & sylvestris. Quo longius autem inde recedit, eo lenius declivis est, magisque culta & meliore gleba. Tametsi in medietullo quoque Sandomirienſis satrapia aliqua ex parte leniter montosa, seu

D 2

verius

verius clivosa est. Prussia pleraque omnis, excepta Marieburgensi satrapia, quæ ad Habum & mare vergit, collibus moliter & ad fertilitatem amœnitatemque commode distincta est. Itemque pars nonnulla Cuiaviæ. Montes Sarmatici, qui Poloniam & Russiam ab Ungaria dirimunt, arborum & sylvestres, non ignoti sunt etiam veteribus Geographis & Historicis : & in his celebris est imprimis Carpathus, quem nos Crempacum, nisi fallor, vocamus : Alii Biesciadi, Modras, Turza, Vapienna, vernacula lingua appellati, externis ignoti sunt. In medietate vero minoris Poloniæ Lysecius est, quasi tu dicas calvum, sive calvastrum : in quo monasterium est, S. Crucis nomine ligno; celebre : & Vavelus, arce Cracoviensi quam suo ipsius nomine nobilior, & is in quo situm est Cienstochoviense monasterium, quem Clarum latine monachi, nisi fallor, incolæ appellaverunt. Sylvestris sane fuit superioribus temporibus pleraque omnis Polonia: Ex eoque autem tempore, ex quo habitari cepit, an postea pestium bellorumque incommodis eo redacta, non liquet. Sed Sigismundi senioris, filique ejus Sigismundi Augusti, optimorum & mitissimorum, sapientiumque regum studio, diuturnam pacem nacta, nunc ubique

dili-

diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis abundans. Nec tamen deest etiam nunc sylvarum copia. Neque enim ea penitus exciduntur & extirpantur, partim propter pascua & mellificia, partim propter ædificiorum materiam, & ligna mitigando frigori utilia ac necessaria, partim etiam propter saxosi vel arenosi soli sterilitatem. Sunt autem sylvæ pleraque piceæ, quærnæ, fagineæ, & abiegneæ : Ac piceæ quidem fere in planis & arenosis locis, abiegneæ & fagineæ in montanis, quærnæ in utrisque, sed uberiore gleba præditis. Multæ sunt etiam in planis juxta ac montanis locis mixtim omni genere arborum feræ, & pascuis opimeæ. Ex his abietes, tiliæ, piceæ, quercus, apum alveariis gravidæ sunt, materiamque ædificii navium ac domorum, malis, tabulis, & vasis aptam, ut & taxi & terebinthi, suppediat: Quercus & fagi etiam pastum uberem porcis ferisque præbent. Omnes autem locorum, & fornacum, furnorumque ignibus alimenta subministrant. Tanta est enim vis frigoris in his regionibus interdum, ut radicitus arefcant arbores, & aqua ex æditiori loco effusa, priusquam terram contigerit, in glaciem concreseat. Lacus quidem & paludes & flumina duobus tribusve mensibus hibernis,

nonnunquam autem vel in quintum ac sextum usque glacie concreta, non modo peditibus, verumetiam equitibus & curribus ac plaustris, quamvis oneratis, multis simul longo spatio pervia & securae præbet itinera. Equidem quodam tempore ultima die mensis Martii Vistulam in Malovia, per firmam adhuc glaciem, cum curru & quadrigis & alia quot equitum comitatu transivi. Hac etiam præterita hyeme in Prussia glacialis piscatio in lacubus post initium Novembris cœpta, duravit per totum Martium, gelu autem per totum Aprilem. In tanta autem cæli intemperie pomaria tantamen sunt non infrequentia, & fructuosa, ad Vistulam præsertim, & in suburbanis Cracoviensibus, Sendomiriensibus, Variaviensibus, Torunensibus, Gdanensibus: Elbingensibus item, Fraumburgensibus, Veliscensibus & Bochnensibus, licet remotioribus à Vistula, totoque tractu submontano atque Sciriciensi. In quibus pirorum, malorum, prunorum, persicorum, cerasorum, & nucum bonitas & varietas certat cum Ungaricis & Italicis. Sunt & vites, quarum uvæ in minore Polonia esui quidem non insuaves sunt, præsertim si æstas & autumnus temperiem suam servant: sed vinum inde expressum acerbissimum, ubi defecatum est.

est. Aliquanto suavius & copiosius exprimitur apud Crosnam Silesiæ in finibus majoris Poloniæ. Apud Teruniam quoque in Prussia vineæ colicæpere non infeliciter, ut audio. Neque negat solum Polonicum castaneas, mora, coronea, ficus, amygdalas, pepones, melopepones, herbas & flores omnis generis, & alias hortenses Italiæ delicias, palatinariumque lenocinia, si adhibeatur cultura diligentior, & à gelu custodia. Nec metalla fossiliaque desunt in montanis: plumbi quidem intermixto argento apud Ilcussum, Slacoviam, Chranoviam, & Novagoram oppida satrapie Cracoviensis, & in finibus Silesiæ: argenti vivi apud Tustanum in Russia: æris & lazurii, & plumbi item apud Chencinos: ferri plurimis in locis sylvestribus: nitri apud Visliciam & alibi: salis apud Bochnam & Velisciam in satrapia Cracoviensi, & apud Haliciam, Colomeiam, Solum, (quod quidem à sale nomen habet,) & aliis compluribus in locis Russiæ. Ac in Russia quidem id ex aqua ex profundis puteis hausta decoquitur, & partim in modum farinæ vel nivis minutum relinquitur, partim in frustula conformatur: In tractu vero Cracoviensi, partim lapidea duritie solidum instar ingentium saxorum & rupium in subterraneis specubus, alte lateque

excavatis, & villas, templa, oppidaque superedificata sustentibus, ferro excinditur, comminutumque deinde, & mola tritum, ad usum hominum accommodatur; partim & ipsum ex aqua injectis lapidei salis frustulis & quilibet, quæ secantibus id abraduntur, decoquitur. Color lapidei in massa lividus est fere, ac luto reperfus. Candidum, & in modum cristalli pellucidum, rarius est. Tritum candet aliud alio magis. Coctum vero despumatis sordibus candidissimum redditur, nisi non dissimile. Fertur, in salinis Bochnensibus reperiri quiddam picis concretæ simile, quod vocant carbunculum: Quod tritum & epotum solvat alvum. Ibidem exaudiuntur nonnquam canum, gallorum, & aliorum animalium assimilatae voces in profundissimis specubus: idque mali & incommodi alicujus imminentiis portentum vulgo habetur. In majore quoque Polonia apud Pincum salinæ sunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Olvenicensis territorii & Scepusi aquæ saltae, unde salem coctum vidimus regi exhibitum. Salinæ tamen nullæ sunt. Porro in desertis Podolice, & Boristheni vicinis locis, lacus est, cujus aqua sereno & ardente sole, in solidum salem concrevit, ita ut homines cum jumentis &

curri-

curribus in eo, tanquam in glacie versentur, sectumque in frusta arbitrato suo avebant. Quamprimum autem pluit, solvitur illa glacies non sine periculo insistentium. Apud Biezzum vero sive Beciam oppidum in submontana regione, vitriolum effodi, ac in viridem lapideamque duritiem decoqui, nuper cepit: Coppervasser, hoc est, æris aquam, Germani & nostrates item, appellant. Antiquitus autem id conficitur ad æris metalla in Scepusio. Marmor quoque & alabastrer quibusdam in locis effodiuntur. Est in majore Polonia prope Sremum oppidum collis, ubi (res incredibilis; sed à multis confirmatur) olæ, amphoræ, cacabi, & aliarum figurarum vasa fictilia sponte nascuntur, & sub terra offodiuntur mollia, in aërem autem prolata durefcunt. Vidi unum atque alterum, quod inde erutum esse dicebatur, rude, nec satis bene conformatum. Porro in mari Sarmatico Prussiam alluente colligitur succinum, sive electrum; (ambram etiam externi vocant.) Quod fluctibus appulsum ad littora, homines nudi obviam euntes parvis retibus excipiunt & extrahunt, molle primum, sed mox in aëre durefcit, tornoque ac scalpro varie conformatur. In lacubus quoque nonnullis à mari remotioribus

tioribus id reperitur: ut in Fissia Episcopa Varmiensis, modicum tamen. Quin & in editioribus locis fossa altius humo fertur inveniri. Spumane maris concretum id sit, an succus & guma arboris, an quippiam aliud, non est hujus loci disputare. Est sane leve & pellucidum: Estque filvum & candidum: Candido majus pretium. Ferunt, si incendatur, odore ejus venenata necari. Visuntur in nonnullis frustulis formice, muscæ, culices & alia insecta, non arte, sed vel opificio naturæ, vel fortuitis casibus inclusa. Aquis irrigua est pleraque omnis Polonia: sed fluvios navigabiles non multos habet: Præcipui sunt Vistula, Donaiecius, Sarnus; Vieper, quasi quis dicat porcurni Varta, Noteffius, Nester, Prutus, Bugus, Bohus sive Bogus, Pripetius, Narva, Dreavancia. Nam Odra, quem veteribus Gutratum seu Viadum esse volunt, in confinio Moraviæ & Silesiæ existens, & per hanc secundum Poloniæ limitem, perque Marchiam ac Pomeraniam ulteriorem permeans, infra Seecinum in Venedicum sinum decurrit. Olim intra fines Poloniæ tum oriebatur, tum decurrebat. Nieper Russiam albam, eique confinem Podoliam alluens, longo tractu in pontum Euxinum apud Ocioviam munitionem Tartaricam sese exonerat,

ortus

ortus in Moschovia. Boristhenes is est veteribus Græcis & Latinis, omnium scriptorum consensu, præter Bernardum Vapovium. Qui similitudine nominis, ut credibile est, adductus, Boristhenem vult esse Berezinam: qui in Nieprum ab æstivo occasu influit, minor eo & ignobilior. Vistula in Cessinensi ora è Sarmaticis montibus exorians, versus æstivum occasum & septentrionem primum, mox versus orientem aliquantisper, deinde à Sandomiria versus septentrionem rursus per minorem Poloniam decurrit. A Varsavia vero rursus ad occasum æquinoctialem, & mox æstivum flexus, Masoviam interluit, Dobrinumque à reliqua Cuiavia dirimit. Vbi autem Prussiæ fines attingit, in septentrionem reflexus, deinceps mediam eam dividit. Supra Marieburgum autem in duos alveos præaltis aggeribus objectis sectus, insulam insignem & fertilem, quam Zulam majorem vocant nostri, efficit, & nomen amittit. Ac sinister quidem alveus, qui major est, Leniuca, dexter vero Nogatus vocatur: Quorum hic in Habum lacum tribus ostiis, ille vero duobus partim in eundem Habum, partim in mare infra Gdanum sese exonerat, longitudinis quidem gradu 41, latitudinis vero 54. Pontes autem Vistulæ sunt

longi-

longitudinis itidem 41 gradu, latitudinis 49, minuto 20. Fluens autem amplius centum milliarium Polonicorum spatium Vistula, Solam, Premisam, Scavam, Donaiecium, Villocam Ropa auctam, Nidam, Sanum, Viepram, Pilciam receptis Drevicea & Volboria, Bsturam, Narvam cum Bugo, Drevanciam, Berdam, Ollam, & Motlaviam minora flumina excipit: & Ostencinum, Zatoriam, Cracoviam, Cazimiriam, Sendomiriam, Varfaviam, Ploscum, Vladislaviam, Toruniam, Culmam, Grudentum, Quizinium, Nouum, Gnevum sive Mevam, Marieburgum, Derfaviam, & Gdanum urbes & oppida non ignobilia præterfluit. Arces item Lipoveciam, Nepolmice, Corcinum, Zavichostum, Cervenscum, Monasterium, Zacrocinum, Vislegradum, Sochacioviam, Dobrinum, Bobrovunicos, Raci anzum, Sluzoviam, Dyboviam, Niessloviam, Strigradum, sive Alchautum, & Suece, & adhaerentes eis vicos alluit. Donaiecius (quod nomen parvum Danubium significat) ex eisdem Sarmaticis jugis non longe à Vistula fontibus paulo orienterior exortus, per Scepusium & Submontanum tractum decurrit, Sorstenumque & Musfinam, & Melstinum arcis & Sandeciam oppidum, ubi Popruto augetur,

tar, præterlapsus, non longe ab Opatovecio vico Vistulae miscetur. Sanus à Biesciadis jugis, longitudinis gr. 44, latitudinis 48, minuto 30, nascens, & versus septentrionem & occasum æstivum profluens, posteaquam Licscum, Sobenum, Sanacum, Brozoviam, Præmiliam, Radimum, Jaroslaviam, Leziscum, Russiæ arces & oppida prætergressus est, Villocumque alium à Villoca, & Viarum minores fluvios in se recepit, apud Sendomiriam oppidum long. gr. 44 fere, lat. 50, minuto 30, Vistulam & ipse subit. Varta apud Cromoloviam satrapicæ Cracoviensis oppidum ortus, longitudinis gradu 40, min. 50, latitudinis gradu 50, min. 30, per Siradiensem satrapiam & majorem Poloniam versus occasum æstivum fere decurrit, Ollinum, Censtochoviam, Mestoviam, Siradiam, Vartam, Vneoviam, Colum, Cominum, Pysdros, Sremum, Curnicum, Posnaniam urbem, Obornicos, Stobniciam, VVroncos, Siracoviam, Mezichodum oppida & vicos cum adjunctis arcibus, & Landisbergam veteris Marchiæ præterfluens, Nyrumque, Vuresniam, Velinam, Prosniam, Oboram, & Noteffium minores fluvios excipiens: Et apud Costrinum oppidum, in Odram è Silesia occurrentem influit, long. grad. 37, lat. 52, min. 50. Notel.

Notessius vero apud Crusuiciam Cuiaviae oppidum è Goblo lacu existens, & ipse per Majorem Poloniam versus occasum hybernum means, Pacosium amabit. Labissinum, Naclum, Pilam, Vscæ, Drenumque arces & oppida præterlabitur. Nester, quem Tyram veteribus vocari volunt, in Russia è Sarmaticis jugis non longe à Tybisci & Sani fontibus ortus, initio versus Aquilonem profluit, deinde ad ortum conversus, Bistriciam, Lipam, Seretum Russicum, alium à Valachico, Sbrucium, Smotricium, Vsciam, & Moraquam ignobiliora flumina absorbet, & Zidacioviam, Haliciam, Cessibiefos, Cervonum, Chocimum, Valachia, & alia quædam oppida præterlapsus, infra Pocue Podoliam à Valachia longo spatio dividit: Ad extremum deflexo nonnihil in meridiem alveo, supra Bialogrodum urbem Scythicam, sive Turcicam, quæ & Moncastrum dicitur, in Pontum Euxinum sive continentem ei Obidovum lacum influit, long. gr. 53, lat. 47, min. 30. Bugus in Russia & ipse non longe ab Olefco oppido, long. gr. 46, lat. 49, exoritur, & primum in occasum, mox in septentrionem secundum occidentale latus Volyniæ tendens, postremo ad occasum reflexus, ubi Polesiensem tractum, receptis Volodaroa, Belsò, Rata, Suinia, Mucha-

Muchavccio fluvii, emensus est, & Bucscum, Grodecum, Grodlum, Lubomliam Russica, Bresteq; Ianoviam, Drochicinum, Polesiensa, & Cameneçiã Mafoviticani oppida prætergressus est, apud Setocecium vicum, long. gr. 43, lat. 52, min. 40, Narvæ à septentrione & ortu altivo è Lithuania profluenti ægre miscetur, nigrorem suum retinens aliquamdiu. Nec multo inferius victor Narva apud Nouidvoorum oppidum Vistulam subit. Est autem peculiaris Narvæ natura, sicut & Dlugosios annotavit, quod non fert venenosa animalia, usq; adeo, ut serpentes, qui navibus Bugo delatis adhererint, edicto sibilo refugiant, cum primum ad aquam ejus fluminis attigerint. Pripetius in Chelmensi tractu è palude non longe à Lubomia existens, long. gr. 47, lat. 50, præter occidentum & septentrionale latus Volyniæ, diversus à Bugo, per Russiam albam longo spatio versus orientem solem progreditur, & cum nonnullis aliis, cum Szyro, Turo, Slucio, Suilocio grandibus fluviiis auctus, Nieprum sive Boristhenem supra Kioviam subit, long. gr. 51, lat. 53 fere. Bohus autem, sive Bogus, è palude ortus in finibus Podoliæ, long. gr. 49, lat. 49, min. 30, itidem per Russiam albam meridionalior longo terrarum tractu ad ortum tendit: ad extremum de-

deflexo in meridiem cursu, & ipse in Boristhenem non longe ab ostiis ejus, long. grad. 55, lat. 48, sese exonerat. Prutus è jugo montium Sarmaticorum, longitud. gr. 46, min. 50, lat. 47, min. 30, versus aquilonem in Poenue delapsus, & Colomeiam Sniatinumque præterlapsus, inde per Valachiam sive Moldaviam primum orientalis, deinde australis versus Bulgariam in Danubium decurrit, long. gr. 52, lat. 45 fere. In Prussia vero Alla & Passaria, non longis inter se spatiis orti, versus septentrionem fluunt: Et Passaria quidem infra Olsstinecium, sive Hochstcinum, (ut vocant Germani,) ducale oppidum existens, Morango, Libstada, Brunsberga, & Helgebeila oppidis præteritis, Habum lacum subit, long. gradu 42, min. 30, latit. 54: Alla sive Alna vero supra Allesteinum S. Collegii Varmiensis arcem & oppidum, cui etiam nomen dedit, oriens, præteritis Vartemberga, Gutestada, Heilsberga, sive Alleberga, Varmiensibus, & Bartheisteino, Sipelbeino, Fridelandia, Allemburgò, ducalibus oppidis, apud Velam Prægole, ab ortu hiberno per ducalem Prussiam decurrenti, miscetur, & cum eo infra Kœnixbergam, hoc est, Regium montem urbem, long. gr. 43, lat. 54, Habo lacum recipitur. Dreyantia vero non ita long

go ab

go ab iis intervallo oriens, diversoque meatu versus Austrum fluens, supra Toruniam à Vistula excipitur. Atque hæc de fluminibus nunc sufficiant. Lacubus, piscosis inprimis, abundat Prussia. In his nominatissimus est Habus, cujus modo mentionem fecimus: quem etiam recens mare vulgo vocant: Ad quindecim milliaria in longitudinem, inter Gdanum & Regium montem urbes, secundum mare patens, & ab eo angusta insula, quæ Neringa appellatur, disjunctus: In latitudinem vero duo milliaria plus minus. Ac Elbingam quidem urbem non longo spacio adspicit, eique portum efficit, ejusdem nominis flumine navigabili influente. Tolkemitam vero, Fraumbergam, (cui basilica Varmiensis in modum arcis munita impendet,) Balgam, Brandeburgum, & Fishaufum oppida & arces alluit, receptisque, ut dixi, Vistula & Prægola, & aliis minoribus fluminibus, apud Locstete arcem mari miscetur. Hoc aliquanto amplior lacus alter est eodem nomine, cognomento Curoniensis, in Prussia ducali, in quo sunt ostia Nemenis fluvii (Memelam vocant Germani) per Lithuaniam defluentis. Inter hos duos Habos & mare peninsula est, quæ & ipsa Neringa, sed Curoniensis, appellatur, arces &

E

oppi

oppida continens. Secundum hos est Drusus sive Draufenus lacus in Marienburgensi satrapia, unde Elbinga flumen profluit: Partecinus Lubnus, Reufina, & Viicininus in Culmensi: In Pomeranico vero Sturorzonagaci, quasi quis stratum vel factum aggerem dicat, inter Choinicinus, Slochoviam, ac Tucholiam oppida, septem milliarium spatio longus, quinque latus: Unde berda fluvius profluens, per Crempseum, Lubovum, & Charsicovum minores lacus in Vistulam influit infra Bydgoftiam. Nec ignobiliores his sunt V�dice, Lubseus, Ossiecinus in eodem tractu: Alii minores. Sunt & in Varmientiditione non pauci. Præcipui vero Dadaius, Zainus, Vadangus, Pissia, Bjanke, quasi albus, Sinsler, Lingenaus, Lemanglus, Ellingus, Plaucicus, Vulpingus, Clebergus, Cofnicus, Obelus, Marangus, & alii complures. Sunt & in ducali Prussia multi & grandes, quos ommittimus. Habet & major Polonia & Cuiavia nonnullos piscososque. In quibus Goplus princeps est, quinque milliaria parens in longum, semis in latum: Secundum hunc sunt Blendnus, Poviuzus, Slesinus, Sanus, Piednicia, Niezamyflus, Voniesca, Lomunice, Pcievus, Lubstovus, Dravufcus, Noblim, Tulan-

gus,

gus, Ielen, & Lednicia, in cuius insula Gnefnensis basilica initio condita fuisse, indeque propter difficilem aditum, in eum, quo nunc est, locum translata esse putatur, quemadmodum Dlugofius memorat. In Cuiavia vero Tur, Lanscus, Bielscus, Lubotinus, Orlie, Berdovus, Borimovus, Crevianta: Et in Dobri-nensi tractu Gorznus, Mocovus & Scampseus, minores aliquanto superiori-bus. Pro lacubus minor Polonia, Silesia, Russia, ac Podolia piscinas habent arte manuque factas permultas ac grandes. Non carent tamen & lacubus, Lublinesis maxime & Chelmenensis tractus. E quibus Biale, hoc est, Albus, per antiphrasim sic dictus, prætereundus non est: Cujus aqua Aprili & Majo mensibus fuscus reddit lavantes: Pisces autem pinguisimos profert, qui brasmi, à nostratibus autem clescii vocantur. Est & in Belsenfi lacus Crinice, non amplus, verum profundus. De quo illud memorabile annotavit idem Dlugofius, quod certis temporibus altero vel tertio quoque anno cum mugitu fluctus attollens exhauritur prope ad fundum usque, aquis vicini montis cavernas subeuntibus. Atque ibi tunc facileprehenduntur pisces in aqua vadabili. Post dies aliquot ea refluxit. In cæteris lacubus, atque etiam in

E 2

majo-

majoribus piscinis & fluminibus hyberno tempore commodiores fere sunt piscationes, quam æstate, pertusa certis intervallis glacie, & etique per majus foramen in aquam immisso: quod longis funibus ad perticas alligatis hominum equorumve opera longo spacio in diversum tractum, coëuntibus rursus piscatoribus, alio foramine piscibus refertum extrahitur. Sunt autem eadem genera piscium in lacubus & piscinis. Vtrobique enim sunt lupi, sive lucei, prasiniperca, rhombi, (si modo sic appellandi sunt ii, quos nos carassios dicimus,) summi fallor, apud Germanos nomen sortitæ, tinea, anguilla, ruboculi, carpones, quos reginas vocant Itali, Latini Cyprius, quemadmodum vult Ioannes Durbavius Olomucensis Episcopus. Tamei minus frequentes hi sunt in lacubus, quam in piscinis: In quas parvuli tanquam in vivaria studiose includuntur. Ferunt etiam lacus nonnulli eos, quos sulvivas & sielavas nostrates, Germani marenas vocant. Piscis est dulcis & sapidus, aleci similis. Fluviales vero sunt cum iisdem fere omnibus, tum delicati inprimis, truta, barbo sive nullus, (harvenam vocant,) fundulus, oculata, quæ lampreda quoque dicitur,

dicitur, alosa, sive borbocha, quæ jecur potissimum est in deliciis: à nostratibus mientus vocatur. itemque lipien, sliz, berzana, ucleia, jasdez, & quæ bialariba, hoc est, albus piscis, à nostratibus appellatur: quibus latina nomina dare non habemus. Quanquam quid vetat, Alberti Magni, & aliorum scriptorum, qui ejusmodi res persecuti sunt, exemplo, eos vernaculis nominibus ad latinum sonum conformatis appellare? Quod in superioribus quoque nonnullis factum est. Cancris & anguillis abundat inprimis Nida fluvius. Anguillis etiam & stintis Habus, & alii nonnulli lacus Prussici. Marini piscibus non admodum abundat ea regio. Nobiles autem præcipue sunt haleces, quos haringas Germani vocant, quorum sale conditorum maximus est vulgo usus in tota Polonia, atque adeo in Lithuania quoque, Boëmia, Silesia, Moravia & Vngaria. Tanta eorum copia est. Sed in Prussia pauciprehenduntur: A Cymbria autem Cherfoneso, & Scandia, & ex Oceano Germanico plurimi & optimi navibus eo importantur. Pomuclæ non desunt, neque passeræ. Salmonem sive efocem, & sturionem, inter marinos ne an fluviales numerem; nescio. Vtrobique quidemprehenduntur: Sed è mari sursum fluminum certis tempo-

ribus enatant, transilientes obstacula. In quibus etiam insidiosis capsis collocaris capiuntur. Tanto sunt autem suaviores, quanto longius à mari & Habo recesserint. Quin universe pisces ii, qui in fluviis juxta ac lacubus & mari visitant, sapidiore sunt in fluviis, quam in mari vel lacubus capti. Non est hic prætereunda quarundam aquarum non vulgaris natura. Est in Scepusio rivus ex arduis montibus profluens, ejus guttæ in lapideam duriciem concreverunt, ita ut ex iis sponte existant fulera sustentantia canales, quibus rivus ille ad moletrinas deducitur. Est & fons sive lacus pestilentem aquam & vaporem emittens, ejus non modo gustu, sed etiam afflatu animalia & aves necantur. Sunt etiam nonnullis in locis Poloniæ scaturigines tepidarum aquarum, sulfuris & aluminis odorem redolentium, quibus scabies & ulcera hominum & jumentorum curantur. Sed nos ab aquis & aquatilibus ad terrestres animantes transeamus. E ferarum animantium genere fert hæc regio, copiam leporum, dorcærum, sciurorum, caniculorum quoque alieubi: Cervorum etiam, & a porum, & urforum, & luporum nonnullis in locis. In primis autem Napolomicensis & Radomiensis saltus nobiles sunt cervorum venationibus.

bus. Et horum autem, & onagrorum atque bisonium, Prussia ducalis, eique finitima Masovia, ferax est, & in primis Podolia: ubi agminatim in campis non modo hæ feræ, verum etiam feri equi pascentur. Est autem bison prægrandis, verum perniciosissima fera, magnis & introtrorsus leniter incurvis cornibus nigris armata, quibus equum cum sessore correptum in sublime identidem jactat, & arbores mediocri crassitudine evertit. Magnitudinis ejus illud quoque est argumentum, quod in capite ejus inter cornua, duo, imo tres etiam homines, possunt considerare. Habet villosum & hispidum corium, & sub mento palcaria. Caro ejus sale condita in delitiis est magnatibus & principibus. Cornu, sonorum, & ob id venatoribus in usu est. Zubrum seu zambrum vocant nostrates: Imo & Greci recentiores: Onager vero los appellatur. Alcem hanc esse volunt: De qua scribunt Plinius, & nonnulli alii ex veteribus. Fera est longis cruribus & auribus, aliquanto major equo, colore castio & fusco, mas capite cornuto: Cujus ungula posteriorum crurum, si Autumni initio spiranti adhuc descenderit, expetit, comitali præsertim morbo laborantibus salutaris. Ferunt etiam capreas montana loca, Vngariæ finitima.

Ceterum uri, hoc est, boves sylvestres, quos nos thuros dicimus, in solis Masoviticis, sylvis apud Vyskitcos extant. Et harum quidem ferarum carnes aptæ sunt humano esui: Cultui vero pelles subministrant panthera, sive is est lupus cervarius, (ris appellatur à nostratibus,) maculosis ventre & pedibus: quæ partes maxime in precio sunt. Martes, sive Mardures, quas cunas dicimus. vulpes, lupi, rosomaci. lutri item & castores amphibia. Atque horum, castorum, inquam, caudæ etiam inter delicatos cibos & pro piscibus habentur, reliqua carne inutili propemodum. Extruit autem sibi hoc animal cubile ligneum in marginibus fluminum & lacuum, cameris compluribus aliis super alias distinctum, ac secundum incrementum aquæ domicilium mutat, ita ut cauda natante reliquum corpus in sicco maneat. Pellem habet in dorso hispida, sed mollem: unde fimbriæ fiunt exornandis vestibus hibernis & pileis. Vrsorum quoque volæ cum digitis esitantur: pelles etiam stragula vestis usum præbent. Quin & vestire his famulos ceperunt ii, qui feroculi videri volunt. Cuniculi, lepores, & sciuri cultui juxta ac esui apti sunt. Sunt etiam in Podolia animalia sciurorum vel cuniculorum magnitudine.

in

in cavernis degentia, varias & maculosas pelles habentia, quæ & ipsæ ad vestitum & pallia feminarum expetuntur. Crzeicos vulgo vocant. Omni autem genere ferarum magis abundat Lithuania, propter vastitatem sylvestrem. De bisonum venatione scire operæ pretium est, quod in campis Podolicis segregati ex agmine singuli ab equitibus sagittariis ordine in girum dispositis conficiuntur. Vnus enim post alium feræ adequitantes, jaculantur, citatisq; equis refugunt. Efferata autem illa ictu & vulnere, refugientem insequitur. Interim ferit eam alius: Quem illa rursus priore dimisso insequitur, donec defatigata labore & vulneribus concidat. In sylvis vero ii deprehensi oportuno aliquo loco, dejectu arborum à rusticanis hominibus ad id coactis, quasi intra sepes includuntur, plures etiam quam singuli, ita ut effugere inde non possint. Deinde extructa ex tempore principibus & magnatibus ac fœminis cavea sive tabulato editiori, ex quo tuto spectare possint, venatores cum venabilis ad suam quisque arborem disponuntur. Mox ab equitibus, strepitu & clamore, admissuque canum, fera excitata è vepretis in medium propellitur. Quæ à venatore post arborem latente, ut cuique maxime appropin-

E 5

quarit,

efferrataque icu arborem, cujus objectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior, quam ut ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornibus utrinque prominentibus. Urget interim semel adactum in præcordia ferum venator, sensim cedens appetenti se feræ ac circum grandiores moris: nec desunt canes grandiores morsibus adjuvantes, donec ea exanimata vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus oportune intulerit, aut à fera etiam correptus & proculcatus fuerit, aliquis è vicinioribus rubrum pannum feræ objectat. Hoc enim colore maxime efferratur. Ibi ea dimisso priori, hunc petit recipientem se ad suam arborem, & ab eo feritur & conficitur. Linguae ejus contactus vitatur, qua longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremam velis ejus oram contingat. Est enim ea scabra. Vrsi vero, quamvis prægrandes, etiam vivi capiuntur, reti implicati, venatoribus compluribus simul concurrentibus, & ligneis furcis caput pedisque feræ ad terram deprimentibus, donec ea fune constringatur. Constricta in arcam ligneam concluditur, ita, ut se commovere nequeat, & avelitur. Vnde post, ubi libitum

tum est, ad spectaculum & urbanam vel campestem venationem emittitur. Sic autem colligatur, ut uno tractu suis ex arca prominens solvatur. Vidimus aliquando in spectaculo equulum, & quidem castratum, cum urso prægrandi commissum. qui ex intervallo accurrens, obverso tergo calcibus ursum peribat & refugiebat, urso ad stipitem, laxiore tamen fune, alligato. Sed alia persequamur. De jumentorum genere. Bobus & equis abundat Polonia: camelis, asinis, & mulis caret. Aliunde ii nonnunquam adducuntur, sed non durant. Ovium item & caprarum ferax est. Avium quoque magnam habet copiam. Præter altilis autem, nempe gallos gallinaceos, domesticos juxta ac Indicos, (qui nuper adeo inveci sunt), anseres, anates, & columbas, in delitiis hæ sunt: Pygargus, quem quidam bistardam vocant, eo quod tardior sit propter molem corporis, & vix à terra evolet: pavo, grus, cygnus, perdix, bonosa, coturnix, sturnus, sive siarnus, & quæ cietrzem & cieciorca, & glusletz, quasi surdaster, à nostratibus vocantur. Et ut rapaces, aquilas, falcones, accipitres, milvius, vultures, nifos, ardeas, & multas alias mittamus, minorum quoque avicularum aptarum esui ingens est copia.

In his nobilis imprimis ea, quæ in solis fere Loviciensis campis cum nive existit ac disparat, avicula, passere non multo major: quam à nive sniegulam vocamus. Turdus rarior est, itemque pardua, quam ita vocamus nomine vernaculo, quando locinum non habemus. Avis est sylvestris, gallina non multo minor, in campis Russicis & Podolicis. In iisdem reperiuntur coturnices virentibus pedibus, quarum esus spasnum inducit. Ex avibus majores atque teneiores sub hyemis initium gregatim avolant, vereque novo redeunt: Nonnullæ minores, velut hirundines & cypseli, implicitis inter se pedibus & alis conglomeratæ in lacus, paludes, & piscinas sese immergunt, ac vere novo emergunt, & explicantes sese evolant. Hiberno quidem tempore retibus extractæ à piscantibus, sine ullo sensu & motu, & ad ignem admotæ, vel in hypocaustis calidis positæ, reviviscunt & evolant, sed statim lætæ frigore, vel ignis calore atque vapore insolito, emoriuntur. Cæteræ hyemis tolerantiores, in sylvis vel circum domos & villas vitam degunt. Nec plura nunc de situ, ubertate & omni descriptione Poloniæ. Genti Poloniæ sicut originem, ita & linguam communem esse cum Boëmis, Russis, Moschis, Croa-

tis, Moravis, Silesiis, Cassubiis, Bulgaris, Rasciis, Serbis, Illyriis, & universo nomine Slavico seu Venedico, alibi exposuimus. Tamen dialectis eâ tam varia est, ut nonnulli ex his populis ægre & vix se invicem intelligant. Cæterum ab aliis omnibus linguis eâ prorsus diversa est: Nisi quod multa instrumentorum, operum, & aliarum rerum ad officia & communem vitam pertinentium vocabula à finitimis, & præcis, ni fallor, incolis Germanis, mutuata est. Sunt hodieque non modo mercatores & opifices Germani multi sparsim in urbibus habitantes, verum oppida pene tota & pagi pleni utentium lingua Germanica in submontana regione, eique finitimis Russia & Scephusio, itemque in extrema ora majoris Poloniæ, deductis eo, sicut & in Silesiam & in Prussiam, quodam tempore Germanorum coloniis, & multis de plebe compendii sui causa subinde immigratibus. Quin & equestres quædam familiæ antiquitus & Germania ducunt originem. Cui rei argumento sunt stemmata sive insignia, & eorum nomina. Sed jam ii atque etiam oppidani & pagani diuturnitate temporis ac domicilii, & connubiis, magna ex parte in Polonos transferunt. Libenter autem & Poloni propter multum usum & commercia

mercia cum Germanis condiscunt linguam Germanicam. Libentius etiam Latinam, propter factorum ritus & sacerdotia, scribendique usum, qui vulgatilimus fuit antiquitus hac lingua, cum in privatis scripturis & epistolis, tum in actis publicis ac diplomatibus, mandatis, edictis, decretisque principum, & omnium judicum & magistratum. Estque etiam nunc, aliquanto tamen minus, in usu. Nostras enim lingua neque tam copiosa est quam aliarum, neque scriptu lectuque facilis. Sed Prussiarum incolae, cum maxima ex parte Germani, aut e Germanis oriundi sint, in conferendis aetatis judiciorum Germanica lingua magis utuntur, vulgo mixtam Polonicam & Germanicam loquentes. Prisci Prussi, quorum pertenuis adhuc extant reliquiae, peculiarem habuerunt habentque ab utraque penitus diversam. In Russia, meridionali praesertim, jam fere usitatus est Polonica dialectus, quam veritacula, ex quo gens ea Polonorum cessit imperio, Polonis propter ubertatem soli & militiam adversus Tartaros libenter ibi figentibus domicilia. Sunt etiam in Russia Podoliaeque Armeni, mercaturam exercentes Hebraei vero longe frequentiores, etiam in caetera Polonia, praeter Prussiam, sparsim oppida & vicos incolentes. Vtri-

quum

que sualingua utuntur: sed & Polonica, vel Russica: Hebraei vero passim & Germanica. Penetrarunt & Itali mercatores atque opifices in urbes primarias nostra fere memoria: Esque nonnullus ejus linguae usus etiam apud Polonos elegantiores. Libenter enim ii peregrinantur in Italia. Pagis autem & vicis potissimum, atque etiam oppidis, gens Polonica antiquitus habitat: quibus fere castella & arces adjunctae sunt, dominorum & praefectorum domicilia. Urbes municas atque cultas non multas habet. Princeps est Cracovia in minore Polonia, regum & regni domicilium: Quae cum aedificiorum privatorum juxta ac publicorum splendore atque munitione, tum rerum omnium ad victum cultumque corporis pertinentium, & mercium exoticarum copia, emporio, magnis ad vitam degendam commoditatibus, hominumque frequentia, civilitate & elegantia, facile primum locum obinet, & cum clavis Germaniae Italiaeque urbibus certat. Germanis autem mercatoribus abundat antiquitas. Neque caret Italia, Habet oportunitatem Vistulae fluvii, quo pisces, ligna, & omnis aedificiorum materia, & alia quaedam e vicina Silesia importantur. Nonnulla etiam cum aliis, tum in Prussiam deportantur, & inde

inde merces exoticæ reportantur. Habet item suburbana ampla & frequentia, & cum hortis atque pomariis delicatis, tum vivariis piscium & prædiis culta, ac temperie cæli amœna. Adjuncta sunt ei duo oppida: à meridie quidem Cazimira, ponte ligneo juncta interlabente Vistula. Est tamen intermedius urbi & ponti continens viculus, cui nomen est Stradomia. Quem flexus Vistulæ tria latera ambiens, & influens in eum Kudaviz occurfus facit insulam. A septentrione vero pomariis urbis continens est Cleparia, non tamen cincta mœnibus, ut est Cazimira. Habet & arcem perampulam Cracovia à latere Australi in colle seu rupe, Vistulæ & Stradomiz imminentem, mœnibus turribusque munitam, & magnificis regiz æ basilicæ, in qua sedes est Episcopi, duorumque præterea delubrorum, & aliarum privatarum domuum ædificiis exornatam. Regiam quidem Sigismundus rex senior nostra fere memoria in eam, quæ nunc visitur, formam, amplitudinem & splendorem redegit. Habet Academiam quoque omnium disciplinarum atque doctrinæ studiis & professione florentem. Olim tamen, quam nunc honestis disciplinis & frequentia præceptorum juxta ac studiosorum florentiorem, cum

prin-

principes viri ornamentis patriæ magis faverent ac studerent, necdum vel Lutheranismo infectæ, vel ferro Turcico divexatæ, & ferme subactæ essent gentes finitimæ. Sita est autem urbs ea non procul à finibus Silesiæ, Vngariæ & Russiæ, longitudinis quidem gradu 42, latitudinis vero 50. Secundum hanc sunt haud ignobilia oppida, in eadem minore Polonia ac diocæsi Cracoviensi. Lublinum, tricesimo sexto milliario versus ortum æstivum, long. 45 fere, lat. amplius 51 gradu: non spaciosum quidem, sed bene exædificatum, & extèrnarum gentium, Christianarum juxta ac barbararum, emporio nobile: Deinde Sendomia, Sandecia, Tarnouca, Biezzum sive Becia, Villicia, & Ilcussum & Osuencium in Silesia. In majore Polonia Posnania urbs est, æmula Cracovia, quinquaginta milliariis ab ea distans, longitudinis quidem gradu 39, lat. vero 52, min. 30, itidem commercii & emporio Germanorum exulta. Quæ & ipsa Academiam, opera & sumptibus Ioannis Lubrantii episcopi nostra ætate fundatam, sed à successibus ejus neglectam habet. Nunc tamen ea cura & munificentia Episcopi Adami Conarii instauratur. Habet & arcem, & basilicam sedemque episcopi, cum oppidis Srodca

F

& Va-

& Valisſſo, interlabente Varta flumine diſiunctam. Secundum hanc ſunt oppida Caliſſia, Gneſna, vetuſtate & Archiepiſcopi ſede baſilicaq; nobilis, Vuſchouua, quam Freiftadium Germani vocant, Coſienum & Slupcia epifcopi. In Ruſſia Leopoli long. gradu fere 46, latitud. 49, ſita quinquageſimo à Cracovia milliario: Vrbs eſt ſatis munita, duas arces adjunctas habens; emporio civiumque elegantia & humanitate florens, ac ſede alterius Archiepiſcopi, duorumque epifcoporum, nempe Armenici atque Ruſſici, non ignobilis. Sunt etiam oppida Pramiſſia & Croſna: Quorum Pramiſſia arce munita, & duobus epifcopis, latino ſive catholico, & Ruſſico, cohoneſtata eſt. Chelma quoque itidem duos habet epifcopos: ſed propter oppidi ſeu viciniſſimam infrequentiam, Tartaricaſque excuſiones, catholici epifcopi cathedra Cratnoſtaviam tranſlata eſt. In Podolia Camenecia eſt, urbs cum arce, naturali loci manque permunita, triginta milliariis bene longis diſtans à Leopoli: veteris ortum hybernium long. grad. 49 ferme, lat. vero 48, min. 30. Habetq; & ipſa ſuum epifcopum. In Maſovia Varſavia eſt, longitudinis 43, lat. 52 gr. & minuto 20, pari fere ſpatio, hoc eſt, quadraginta milliariis à Cracovia & Poſnania. Deinde

Ploſcum baſilica nobile & epifcopo, ejuſque epifcopi oppidum Pultovia cum arce, & Lomza. In Cuiavia ſunt, Breſte, & Vladiflavia ſedes & oppidum epifcopi, cum arce, quam Sraniflaus Carnocivius epifcopus nuper ſplendidiorem & magis habitabilem reddidit. In Pruſſia vero Gdanum ſive Danſcum, octogefimo ferme à Cracovia milliario, à Poſnania vero quadrageſimo, à mari uno ferme; longitudinis quidem gradu 41, minuto 30, latitudinis vero 54, min. 20. urbs eſt è tribus oppidis coagmentata, portu, navalibus, & horreis nobilis: copia & varietate mercimoniorum, partim maritimorum ex toto occidente & ſeptentrione, partim terreſtrium ex diverſis mundi partibus, & fluvialium, maxime Viſtulæ præterlabentis opportunitate, abundans: munitione firma, civium & convenarum induſtria ac diligentia culta. Gdano proxima dignitate nunc eſt Torunia, viginti quatuor milliariis introrſum verſus Poſnaniam & Cracoviam ab eo diſtans, & in ripa Viſtulæ ſita, longitudinis grad. 41, lat. 52, duobuſq; oppidis diſtincta. Olim emporio & omnibus rebus florentior. Sed Gdani incrementa eam non parvis detrimentis affecere, & infrequentem reddidit: quod ab ipſa itidem Culmę prius uſu

venerat : quæ civitas ea dignatione fuit antiquitus, ut ab ea cætera omnis Prussia atque etiam Masovia pleraque, jus peteret : Quod inde etiamnum Culmenſe dicitur. Vigerunt in ea non ita pridem etiam bonarum literarum studia. Nunc admodum : Cumque superiori tempore in ditione regia fuiſſet, nunc paret epiſcopo, qui inde nomen habet. Tametsi cathedra ejus est in oppido Culmeſea, uno milliario inde diſtante. Elbinga etiam Prussiae urbs est gemina, permunita & copioſa : niſi quod ejus quoque luminibus, ut ita dicam, officiant, ab altera parte Gdanum, ab altera Regius mons sive Kœnixberga, vicinæ, & majore commoditate portuum copioſæ urbes. Est autem Regius mons, ducaleſ Prussiae caput, tribus oppidis & arce magnifica, noſtraque memoria etiam baſilica & ſeſſe epiſcopi Sambienſis inſignis : terreſtri quidem itinere decem octo milliarium, per Habum vero aliquanto minore intervallo à Gdano diſtans, longitudo 43, lat. 54, min. 50. Prægola flumen oppida interſecat, & uno ferme milliario infra ea in Habum inſluit. Minorem item oppidis frequens est admodum utraque Prussia, & quidem nec incultis, nec immunitis. In regia prima-

rium

rium est Marieburgum, cum ipſum per ſe mœnibus turribusque permunitum, tum arce ampliffima & munitiffima nobile, ſitum ad Nogatum brachium Viſtulæ, ſexto ab urbe Gdano milliario : Propter adjacentis autem inſulæ, cujus mentionem ſupra fecimus, ubertatem glebæ, pagorumque frequentiam & cultum, copioſum & frequens. Ea vero inſula in paluſtri olim reſtagnantis Viſtulæ ſolo operibus & præalti ac firmi aggeris obſectu effecta, magno hominum labore non ſine periculo ab inundatione fluminis deſenſatur. Major vocatur. Minor autem appellatur ea planities, quæ ad Gdanum eſt inter alterum ejuſdem Viſtulæ brachium dorſumque montis vicini uſque ad mare : & ipſa paluſtris fere olim : Nunc autem foſſarum ductibus exulta & facta compaſcua. Marieburgo non multum ulla re cedit Alleſberga, ſive Heilsberga, epiſcopi Varmienſis domicilium. Cathedra enim ſupra Fraumbergam eſt, quemadmodum ſuperius attigimus. Initio vero, Brunsbergæ ea fuit collocata. Quod ipſum quoque oppidum geminum, permunitum, frequens & copioſum eſt, ita ut inter primarias urbes Prussiae numerari queat. Quam nuper vir ampliffimus Stanislaus Hoſius, S.R.E. Cardinalis &

Varmienſis epiſcopus una cum ſacro
 ejus ipſius Eccleſiæ collegio ſtudiis lite-
 rarum atque doctrinæ nobiliorem red-
 didit, nobis adiutoribus & in religione
 catholica conſervat, collegio religioſo
 eorum hominum, qui de ſocietate Jeſu
 vocantur, in ea collocato. His oppidis
 non multum cedunt Guteſtadia, Alleſte-
 num, Reſſa, Vormitã, Meſſacum, Va-
 temberga, Sebergum in eodem tractu ac
 diœceſi Varmienſi. In Pomerania, Tu-
 cholia, Choinicia, Stargarta ſive Staro-
 grodum, Nouum, Gneum, Derſavia. In
 reliqua Pruſſia, Neimarcum, Brodnicia,
 Stuma, Grudentum, Lubavia, Razinum,
 & inter hæc inrerjectum ducale Quizi-
 num, quod Germani Marieverder vo-
 cant, non ita pridem ſedes Pomelanien-
 ſis epiſcopi: Cujus diœceſis inſulam quo-
 que majorem & Stumenſe territorium
 complectebatur. Nunc ea caret epiſco-
 po. Hæc omnia oppida & ipſa per ſe
 tucenibus cinctã ſunt, & fere arces vali-
 das & bene exædificatas, ſed vetuſtas, ad-
 junctas habent. In cætera quoque Polo-
 nia non infrequentia ſunt oppida, aut ſi
 vicos appellare malumus, pleraque ſine
 ullis mœnibus, nec niſi ligneis ædificiis:
 præter templa & caſtella ſive arces ad-
 junctas. Sunt item arces in editioribus
 locis & rupibus extructæ, nullis adjun-
 ctis

ctis oppidis: Meſſinum, Tencium,
 Landſcorona, Ogdodencia, Lipove-
 cia, Oſtinum, Pilcia, Sorſtenum, Soben,
 Ocecium, Viſnice. Sunt & monaſteria
 ad munitionem pariter & commodita-
 tem habitatorum exædificata, & vicis
 pagivæ non longe diſtantibus frequen-
 tata: Tinecenſe, Mogilenſe, Miechovien-
 ſe, Andreovienſe, Breſcenſe, Stananicien-
 ſe, Coprivunicenſe ſive Pocrivunicenſe,
 Lyſſecenſe, Cienſtochovienſe, Vitovien-
 ſe, Sulcovienſe, Landenſe, Lubinenſe, Cer-
 venſenſe, Paradilenſe, Mogilnenſe, Tre-
 meſnenſe, Secechovienſe, Vangrovecen-
 ſe, & Sarnovicenſe, Pelplinienſe, Oliven-
 ſe, Zucovienſe in Pruſſia. Pagi plerique
 omnes ad lacus, rivos, & flumina ſiti
 ſunt, ſparſim duplici, ut plurimum, ordi-
 ne diſſectis agreſtium domiciliis. In his
 caſæ ſunt lignæ vel luteæ, humiles ple-
 ræque, omnes ſtramentis, nonnullæ af-
 ſerculis intectæ, præter prædia domoſ-
 que dominorum, quæ ampliores ſunt
 & cultiores. In Pruſſicis tamen pagis
 agreſtes Germani minus inculte habi-
 tant: Oppidani vero cultius etiam lateri-
 tiis fere domibus interjectu trabium fir-
 matis, & ad omnem commoditatem in-
 ſtructis: Quæ tamen pleræque ſtramen-
 tis tectæ ſunt: nonnullæ lateritiis tegu-
 lis. Vrbes longe ſunt cultiores, niſi quo d-
 habent

habent domos angustiores. Cæteræ vero Poloniæ urbes primariæ laxioribus domibus, nec minus cultis habitantur. In quibus cum Germani mercatores superiori ætate lateribus & lapidibus elegantius ædificare cœpissent, nunc Poloni quoque eodem studio tenentur, illosque superare contendunt: Nec in uribus modo, sed etiam in villis lautius habitare student, Italorum fere opificum opera & industria. Hypocaustorum permagnus est usus majore parte anni in tota Polonia, præter Cassubiam, & Prusicæ partem quandam: ubi agrestes per hybernum tempus accenso in medio domicilii foco, cum pecudibus, jumentis, ac cæteris animalibus & avibus domesticis in fordibus, fetore, atque fumo (licet non desint ampla fumaria) vitam degunt: sicut & in Samogitia, & aliis ad Septentrionem vergentibus regionibus. Quanquam hypocausta quoque, agrestium duntaxat, pleraque fumosa sunt, (ut quæ furnis ad coquendos cibos & panes intus extructis calorem excipiant, & fumaris magna ex parte careant,) & anserum, anatum, gallinarumque cum pullis suis, ac ovicularum quoque, capellarum, vitellorum, ac fucularum, propter hybernum gelu, admissu & receptu sordida. Balnearum item excelsarum

fite.

frequens est Polonis usus æstate juxta ac hyeme ad ablucenda & levanda sudore corpora. In quibus mares seorsum lavant à feminis. Vestium genus neque unum est, neque certum, aut suum cuique ordini, conditioni, ætati & generi hominum. Exoticis delectantur plurimi. Femine passim cum alio cultu vario, tum virorum amiculis utuntur. Quanquam id novum est. Reticulis tamen, aut lincis velis sive flammeis, eæ capita integunt. Puellæ antiquitus nuda capita fertis aureis, gemmaris, vel sericeis, vel floreis, vel herbaceis redimitæ, progrediuntur in propatulum: Sed nunc eæ, atque etiam matronæ, pileis sericeis, pellibus suffultis, itidem ac mares fere, textæ succedunt. Victus genti antiquitus vulgo & in plebe, agresti præsertim & vicana, succidia, lactarii, pisciculis, oleribusque potissimum constat. Nunc multi vervecina quoque, & vitulina, & bubula carne victitant: Quarum carniū fora in pagis quoque apud templa & paræcias festis diebus instituuntur. Urbanis, atque nobilitati, victus est dapfilior: Et jam lautior etiam, mensæque cum altilibus, tum feris animalibus, avibusque, & piscibus lautis, instructæ: In quibus permagnus est aromatum, neque exiguus saccari, & aliorum exoticorum condi-

F 5

men.

mentorum usus: Nec oleribus exquisitis & pistatis eæ carent. Nec desunt bel-laria, aliæque lautitiæ, cum domi nata, tum exoticæ. Triticeï panis viniq-ue usus non ita pridem inolevit apud elegan-tiores. Nunc quidem utroque multum utitur etiam vulgus in conviviis: Vino quoque, præsertim in minore Polonia vicina Vngariæ & Moraviæ. Nec obstat pretium. Cæterum siliginæ panis, & ce-revisiæ, promiscuus est usus in tota Po-lonia. Fit autem cerevisia in Prussia qui-dem ex ordeo, in cætera vero Polonia etiam è tritico minutatim molito seu contracto, & aqua decocto cum lupu-lo. Admiscetur nonnunquam tritico si-ligo, vel spelta, vel avena. Mel quoque itidem cum lupulo aqua decoctum in frequenti usu est: Russis præsertim & Podoliis, apud quos permagna est apum & mellis optimi ex dictamno & aliis he-ne olentibus herbis ac floribus collecti copia. Nec Prussis & Masoviis mel deest; Qui & ipsi itidem id decoquunt. Medo-nem vulgo vocant. Solet autem is condi-ri Varlavæ peculiariter succo è cerasis rubive malis expresso, aut aromatibus: & pro ratione condimentorum, kerstran-gi, malinici, ac troinici nomen accipit. Color hominum fere candidus est: ca-pillus flavus, vel magis albicans: statura

medio-

mediocris, aut mediocrem paulo exce-dens, habitudo corporum succulenta. Nisi quod fœminis, & maxime puellis nobilioribus urbanisque studium est, ut se reddant curatura junceas, quemad-modum inquit ille. Alioqui formæ at-que teneritudinis non magna ab iis ad-hibetur cura. Fucare autem faciem, & capillos tingere, indeorum habetur. Sed est in viris juxta ac fœminis natura-lis quadam formæ bonitas, ingenuo ru-bore tinctæ. Ingenia Polonorum sunt aperta & candida, & falli quam fallere magis apra: non tam irritabilia, quam placabilia: minime proterva aut perti-nacia: imo valde tractabilia, si commode ac placide tractentur. Exemplis autem in primis si commoventur: & sunt prin-cipibus & magistratibus suis satis mo-rigeri. Ad comitatem, civilitatem, be-nignitatem & hospitalitatem prompti, ita ut ignotos & externos non modo li-benter suscipiant hospitio, sed etiam in-vitent, & omni officio prosequantur: & non modo ad convictum atque fami-liaritatem quorumlibet faciles, verum-etiam ad mores & imitationem eorum, cum quibus vivunt, externorum præfer-tim, flexibiles. Inventus laxior est paulo & neglectior educatio: Sed ea nature bo-nitate compensatur. Ad Scholas quidè &

ma-

magistros mittere mares liberos, & latinis literis teneram ætatulam imbuere, omnibus, pauperibus juxta ac divitibus, nobilitati ac plebi, oppidanæ præsertim, studium est. Multi pædagogos domi alunt. Itaque ne in medio quidem Latio quis reperiat tam multos vulgo, cum quibus latine tamen loqui possit. Puellæ quoque nobiles & urbanæ, vel domi vel in monasteriis, vernacula, imo & latina lingua legere & scribere discunt: Adultiores, puellæ quidem rei familiari, culinariæ præsertim & pecuariæ curandæ, lanificioque seu linificio potius, atque texturæ, & acu pingendi arti, manus admovent: Mares vero agriculturæ, vel opificio cuiuspiam, vel mercaturæ, vel magistratuum & procerum sacerdotumve opulentiorum ministeriis vel affectationi sese addicunt. Multi domi cum parentibus vitam degunt, eosque in re familiari curanda sublevant, ac decedentibus eis, patresfamilias facti, rem suam agunt. Complures libenter peregrinantur, dispendiorum reifamilias negligentes, egestatisque & omnium, quæ peregrinantes consequuntur, incommodorum tolerantés. Externa enim magis, quam domestica admirantur. Itaque linguas earum gentium, ad quas pervenerint, cupide & facile discunt. Quin

etiam

etiam in victu cultuque corporis & moribus, novi aliquid peregre afferre student, indeque elegantia laudem quaerunt. Quod jam ad opiniones quoque de religione proserpsit. Sunt autem docticia hominum ingenia, & valent quocunque intenduntur: Sed alienis inventis perdiscendis ea magis accommodant, quam ut novi aliquid ipsi excogitent, & excellere magnopere ulla re studeant. Id adeo fit, si ve quod uni alicui arti & studio non libenter sese addicunt, sed multa nosse cupiunt: si ve incuria, seignitie, laborisque fugitatione, quæ plebsque in rebus peculiaris est huic genti: præsertim quod homines, ad quorum usum fere liberalia juxta ac mechanica studia referuntur, mediocritate contenti, exquisitam artificum & operum præstantiam non magnopere requirunt: Seu denique quod diciores otio delictisque sese dedunt, relicta tenuioribus ingenii & industriæ exercitatione; hos vero, cum sit difficile, ut ait Philosophus, egentem bene operari, præsidii vitæ comparandis distineri, & alienis nonnunquam ab ingenio suo studiis & negotiis implicari necesse est. Atque ubi, quod satis est, compararint, & ipsi ferme superiorum similes evadunt, vel rei familiaris tuendæ cura, litiumque anfractibus, vel

vel potentiorum confectatione distra-
huntur: idque sive ambitionis stimulis
incitati, sive quo se suosque certo aliquo
præsidio ab aliorum injuriis & contu-
melliis vindicent. Nescio enim quomodo
sit, ut ad vitæ commoda & ornamenta
non modo comparanda, sed etiam tuen-
da non satis præsidii sit, hac nostra præ-
sertim ætate, in solis animi & ingenii bo-
nis, & in legibus ac jure communi. Non
tam autem ad artes mechanicas tractan-
das Poloni apti esse videntur, quam ad
studia doctrinæ. Nisi forte illas contem-
pere potius, quam assequi nequiverit.
Externis quidem plerisque opificibus an-
tiquitus usi sunt, & utuntur etiam nunc
non paucis. Bonarum literarum atque
doctrinæ studia accuratius confectan-
tur, in primis illi, qui his præsidii ex hu-
militate sordibusque domesticis emerge-
re cupiunt, aut qui sua vel parentum
voluntate ad sacerdotium animos adji-
ciunt. Severiores autem disciplinas ad
nostra usque tempora potissimum con-
fectati sunt Poloni. Non defuere nobis
sane superioribus temporibus insignes
mathematici, astrologi, dialectici & phi-
losophi, atque etiam theologi, ii præser-
tim, qui vocantur Scholastici, cum in-
stituta Cracoviæ ante centum septua-
ginta annos Academia, magistri ejus ge-
neris

neris Lutetia Pragaque acciti, admira-
tioni essent vulgo & primoribus, atque
ipsis etiam regibus. Humanitatis & lin-
guarum eruditatum studia diu neglecta
jacuere: Nec solum apud majores no-
stros, verum & alibi fatali quadam tem-
porum conditione. Proinde non erat,
unde nostrates ea discerent post acceptas
cum religione Christiana literas & cul-
tum vitæ mitioris. Quo factum est, ut
illi quoque, qui tunc docti habebantur,
& erant, nihil propemodum literis man-
darent, nec in publicum sibi edendum
esse ducerent, si quid forte excitandi sui
aliorumve docendorum causa conscrip-
sissent. Neque sane expedita erat edendi
ratio, cum careret Polonia typographis.
Ita doctorum virorum memoria cum
ipsis pariter extincta est. Nunc certe post-
eaquam animadversum est, in pretio esse
linguarum, eloquentiæ humanitati que
studia, cupide ea quoque nostrates am-
plexi sunt, sed ad usum civilem & vulga-
rem magis quam ad gloriam. Non defue-
re tamen nostra hac ætate, neque nunc
desunt, cum in studiis humanitatis &
eloquentiæ, tum in omni genere do-
ctrinæ, magni quidam & excellentes vi-
ri, qui cum commoda vitæ honestissi-
mis disciplinis, & gloriæ, sive utilitati
publice posthabuissent, eo evaserunt,
ut

ut admirationi sint, si non suis, certe externis, incorruptius iudicantibus. Sed eos recensere nunc necesse non est. Nec medicinam posthabent, posteaquam ea, vulgatis delicatiorē & laxiore victus ratione morbis, in precio esse cœpit. In aliis minus elaborant, propterea quod minus ea conducere videntur ad commodā & ornamenta vitæ comparanda. Non est enim novum, plurimos mortales hunc finem studiis laboribusque suis statuere, patresque similes illius habere, de quo canit pœta quidam :

*Sæpe pater dixit, studium quid inutile
tenta*

Rem porro familiarem diligentius curare, non ita pridem, & eodem prope tempore, quo bellorum incommodis vacui, luxum splendoremque, consecrari cœpimus. Sed in ea minor est vulgo parta tuendi ac dispensandi quam acquirendi diligentia. Majores quidem nostri comparandis divitiis non magnopere incubuere, satis habentes, sine magna cura & labore, unde in diem propemodum, si non laute, non dure quidem certe, nec parce cum suis viverent : Itaque tranquilliores tunc res domi erant. Minus appetebatur alienum : Minus erat litium : Minus jurgiorum atque cœdium. Minus fraudium & perjuriarum. Major
autem

autem erat fratrum & agnatorum, cognatorum, affiniumque inter ipsos concordia & benevolentia. Major non modo parentum, sed etiam quorumvis natu grandiorum reverentia. Perrara finium regundorum judicia. Herciscundæ vero familiæ nulla propemodum. Cæterorum enim cognatorum aut vicinorum natu majorum interventu & intercessione componebatur, si quid ulla de re exortum erat controversiæ, quod ipsi inter se vicini vel necessarij transigere familiariter nequivissent. Res militaris quoniam cum instituto gentis, tum temporum quadam conditione in honore fuit superioribus, atque adeo omnibus fere seculis, extitere multi virtute bellica præstantes viri, maxime nostra memoria, non ita pridem extincti. Et quamvis in diuturna pace & otio, extant etiam nunc nonnulli. Nec emarcuit vulgo in Polonis vigor ille animorum, laudisque bellicæ studium, si qua se usquam offerat idonea virtutis exercendæ occasio. Meditatione & exercitationem viri sapientes requirunt. Idque ideo fortasse, quia desunt virtuti suæ præmia, & quod ignavo otio & convivis plusculum indulgetur. Ad hæc autem, & festas epulas, conveniunt plerumque vicini & necessarii inter se, ad unum aliquem viri
G. solū

foli, vel pariter cum feminis. Nec turpe habetur puellas interesse, & earum colloquia, convivia, choreasque à juvenibus frequentari, parentibus earum cognatisque natu majoribus præsentibus: Atque ita plurima conciliantur matrimonia. Nec raro in ejusmodi conviviis similitates & inimicitia abolentur, & vel dissolutæ vel nutantes amicitia redintegrantur. Quamquam intemperantioribus comotationibus interdum cruentæ quoque pugnae inter convivias amicos & necessarios accenduntur, jurgiis plerunque inter viliora servitia coortis. Potantibus enim dominis, nec illa à poculis arcentur. Quin illiberalis convivator habetur, cui curæ non est, ut servitia convivarum bene pasta ac pota sint. Quo fertiliores enim sunt hæ regiones, eo magis indulgent homines vulgo crapulae prolixioribusque conviviis & comotationibus, ita ut multi eum solum ducant fructum laborum atque divitiarum suarum. Vigent autem passim inter mares comotationes ad æquales haustus, non solum in conviviis, verum etiam in cauponis, ad quas vulgus compotandi causa convenire solet: Eoque provecta est hæc licentia, ut quod profestis diebus partum est, festo die potando sere prodigatur. Atque inde fit

pro

prospiciente potandi etiam profestis diebus & orti consuetudine & inertia, ut angustiore re familiari urantur multi: præsertim cum nemini curæ sit, quid privatus quisque gerat negotii, unde & quomodo sese sustentet: & fructuosa sit autem dominis & magistratibus illa potandi licentia. Etenim non exigua vegetalium publicorum juxta ac privatorum portio è cauponis corrogatur. Exolevit tamen sensim apud honoratiores illa ad æquales haustus potandi consuetudo, eorum studio, qui apud eas gentes, que humanitatem studiosius colunt, peregrinati sunt. Sed lauritia in victu potaque magis ac magis indies inolevit. In cultu quoque corporis, vestiumque numero, varietate ac pretio, major luxu exilbit. Nec solum exoticis pannis & pellibus, verum etiam serico & purpura vestiri, & argento, auro, margaritis, gemmis exornari mos inolevit, inferioribus quibusque præstantium genere, honore vel facultatibus exempla cupide amplectentibus, nullis autem legibus sumptuariis modum in victu cultuque corporis cuiquam ordini aut homini præscribentibus. Quo plura autem & absolutiora sint omnia, que de gente Polona persequimur, ordines & genera hominum describamus:

G 2

Que

Quæ descriptio reipublicæ quoque fundamenta continebit. Distinguitur populus Polonus partim genere, partim ex religione sumpto vitæ instituto. Ac genere quidem in equestrem ordinem sive nobilitatem, atque plebem distribuitur: Religionis autem instituto in sacrum & profanum ordinem. Liceat autem nobis eum qui sanorum atque sacrorum administrationem non habet, profanum appellare. Vulgo ecclesiasticum & laicum, vel spirituale & secularem statum & ordinem vocitant. De his posterior: Nunc de nobilitate & plebe. Nobilitas Polona ad regimen atque defensionem cæteræ multitudinis regionisque segregata est: Atque inde qui sunt hujus ordinis, antiquitus milites, nunc equites fere ab equestri militia cui sunt obnoxii, à latine loquentibus & scribentibus appellantur: Vernacula autem lingua Schliachta, à generis nobilitate; mutuato nisi fallor à Germanis vocabulo, (quasi *geschlechter*), vocantur: & Ziemiianie, quasi agrarii, vel, ut vulgo interpretantur, terrigenæ, à terra & agris, quos fere colunt & habitant, antiquitus hereditariis, pretiove seu principis beneficio partis, vocantur. Habet autem ea multas & magnas prærogativas, quæ partim regum & principum munificentiâ firmatæ sunt.

sunt, partim moribus & institutis invalluere: Quæ magna ex parte sparsim opportunis locis huic & historico operi à nobis insertæ sunt. Regi quidem ea solifere subiecta est. Iudicatur tamen ad præscriptum legum & à magistratibus regni & regis, quemadmodum posteriori libro ostendemus. Ecæteris, privatis præsertim, nemo nobilitatem cum agris & pagis subiectam habet: Nisi forte in Russia, antiquitus, & prisco ducum gentis jure. Habet etiam Cracoviensis Episcopus in Severiensis ditione: Habet & Varmiensis, ejusque ipsius ecclesiæ collegium: Quin & Plocensis Præpositus: & alii fortasse. Licet tamen hominibus nobili sive equiti sculctetiam, ut vulgo vocant, sive advocatiam, in bonis alieni pagani juxta ac oppidani voluntate domini obtinere: (De Sculctetis autem & Advocatis posteriore libro dicemus:) Licet etiam privati conditione in urbem vel oppidum cujuslibet commigrare, salvis personæ suæ prærogativis, nisi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porro genere censetur & meritis, adjuncto vitæ instituto. Habentur enim nobiles, quorum majores aut parentes virtutis ergo in eum ordinem allesti, militiæque adscripsi, & gentilitio signo donati sunt, quive ipsi hæc meruere virtute sua. Sed

præstabilius habetur, nobilem natum esse, quam factum. Nasci autem patre simul & matre nobilibus oportet legitimo conjunctis matrimonio. Quamquam nec plebeia mater liberorum nobilitatem minuit, dummodo pater sit nobilis. Notii quamvis nobilibus & illustribus orti, non censentur in familiis, neque nobilitatis prerogativis fruuntur. Conferendi porro hujus decoris, hoc est, nobilitatis, potestatem, solus habet princeps. Idque vel suo ipsius judicio & beneficio facit, vel interveniente testimonio, & quasi adoptione clarorum & principum alicujus familiae virorum, stemma & gentem suam cum eo, qui ita creatur nobilis, communicantium. Eiusmodi tamen creatis nobilibus obtinere & possidere bona terrestria statuto quodam novo non licet. Sed posteritas eorum pari cum aliis natis equitibus jure esse incipit. Amittitur porro nobilitas decreto principis, ob admissum dedecus, & atrox aliquod facinus. Contaminatur etiam, & abdicatur quodammodo, si quis desertis militiae & agriculturæ studiis, sordidum quæstum faciat arte mechanica, vel tenuiore & minutioribus menfuris ac ponderibus utente mercatura & cauponatione. Est autem pari dignatione Polonica omnis nobilitas,

tas,

tas: Nec est ullum in ea patriciorum comitumve discrimen, exæquata quodam tempore omnium conditione. Nuper adeo paucis quibusdam parentum, vel ipsorummet amplitudine atque meritis, & principum beneficio, Comitum decus denuo partum est. Ducum, qui peculiare haberent dominatus vel territoria, nunquam aliud genus fuit apud Polonos, quam id, quod à Boleslao Krivousto principe propagatum fuit, cum is principatum inter liberos divisisset. Verum id jam deficit. Russi habuerunt antiquitus suos duces, habentque etiamnum ii, qui dudum Lithuanicæ ditionis fuere, aut sunt etiamnum, & Volynii. Neque enim subactis, vel in ditionem acceptis ea prerogativa adempta fuit. De Prussorum & Curonensium ducibus post attingemus. Multæ sunt autem nobilitatis Polonæ gentes, & quasi tribus, non locis, & regionibus, verum signis quibusdam gentilitiis, quæ arma & insignia vocant, eorumque appellationibus distinctæ, quæ singulæ rursus multas stirpes & familias cognominibus & agnationibus distinctas complectuntur. Verbi gratia, Lelivicorum gens, cujus signum est, nova luna superne stellam inter cornua continens in

G 4

ecle-

caelestino scuto, Tarnoviam, Pileciam, Melliniam, & alias nonnullas honestas & amplas familias comprehendit. Signa vero gentilitia, sive insignia, partim à rebus, quarum sunt notæ, quemadmodam Topororum ab ascia, partim ab eventu, ut Ielictiorum à visceribus transfixis, appellationem habent: Plurimorum ratio obscura est. Nisi forte à primis conditoribus gentium ea sumpta sunt. Neque enim olim, ut nunc, ab arcibus, villis & pagis, quibus dominabatur, denominabantur equites. Sed unde libet sumpta aut indita nomina, ad longam posteritatem, amissio etiam vel commutato Patrimonio, recte transmittentur. Qualia supersunt etiam nunc multa cum alibi, tum in Submontano & Sciriensi tractu, & in Russia. Ut sunt Herborth, Dunin, Iordan, Gladis, Pieniansis, Pischala, Cmita, Farureus, & alia ejusdem generis. Nunc malunt plerique de arcium, oppidorum & pagorum nominibus, deflexa paululum per denominationem in *ski* sive *ki* voce appellari. Ea vero deflexio vel adjectio syllabæ à latine loquentibus & scribentibus in *ius* commutatur, ita ut à Choina Choinski, & pro ea Latine Chonius, à Crasne Crasinski, & pro eo Crasinius, à Lasco Laski, appelletur: Cæterum pro eo non Lascius,

Lascius, sed Lascus dicitur. Quod nos in historia secuti sumus, perspicuitati orationis & externorum auribus inservientes. Idem veteres historicos Græcos & Latinos in barbaris nominibus factitasse animadvertimus. Interdum autem sine hac deflexione vel adjectione, arcis vel oppidi, vel pagi nomen, unde quisque ortus, vel cujus dominus est, cum præpositione *de*, vel *à*, vel *ab*, vel *in*, cognominis loco usurpatur, à magnatibus præsertim & clarioribus: ita ut verbi gratia, in Tencin, vel à Gorca, vel de Fellstein quis appelletur. Observaturque in his vulgo discrimen quoddam non magis à Polonis, quam à Germanis & Boëmis: qui itidem utuntur hujuscemodi appellationibus. In enim præpositionem iis fere attribuunt, qui domini sunt locorum: cæteras etiam iis, qui inde duntaxat orti vel oriundi sunt, etiam si ibi non habeant ubi pedem figant. Gentilitiorum autem signorum, quæ quidem querendo investigare potuimus, appellationes hæc sunt. In quibus enumerandis ordinem primarum literarum & vernaculæ linguæ sonum servabimus. Abram sive Valdorf: Amadei: Bialina: Biberstein: Bodulia: Bohoria: Boitza: Brog: Bozestado: Buincia, sive Buinceza: Byliny: Ciolek: Copaczina: Comia: Cielant-
G 5 couar:

coua: Cornitz sive Bies: Choleua: Cot-
 fitz: Corab: Corciak sive Corczak:
 Dambroua: Dambroua altera: Demb-
 no: Doliva: Dolenga: Drzevicza: Dru-
 zina: Drija: Dzialosla: Godziemba: Gof-
 deua: Grabia: Griph, quod & Sueibo-
 da, Gryzima: Grzimala: Habdanc:
 Herburthovva: Helm: Janina: Iastrzembie-
 bec: Ielita sive Koslarogi: Iednorozez:
 Junosla: Korsboc: Kerdei: Labents: La-
 risla: Leliva: Liada: Levat sive Leopard-
 us: Lodzia: Lzavia: Lis, quod & Mur-
 za: Mozela: Morskicot: Mandrostca: Na-
 lencz: Niesobia: Nieczuia: Novina: Oli-
 va: Osmarog: Odrowanz: Ostoia: Or-
 lia: Olobog: Ouada: Oxa: Pilava: Pirz-
 chala: Povalia sive Ogon: Poboze: Po-
 gonja: Polucosia: Prayvda: Pomian:
 Przegina: Prus: Prus alterum, quod & Na-
 vilki: Profnia: Rava: Radvan: Roza: Ro-
 gala: Ruchaba: Rolia: Scheliga: Slep-
 vvron: Socolia: Servicaprur: Schilde: Sta-
 ricon: Starza: quod & Ossoria: Strze-
 mien: Strzegomia: Sternberg: Srenaua:
 Sulima: Svirczek: Sirocomla: Schum-
 berg sive Corfizza: Svinca: Tarnava: To-
 per: Topacz: Trzaski: Tramby: Varnia:
 Vieniava: VVzelic: Vierussloua: Venzik:
 Vadvva: Vierzinkovva: Zabavva: Zadora
 sive Plomien: Zagrobia. Duorum nomi-
 na non tenemus. Ea sunt: albæ aquilæ, an-
 terior

terior pars dimidia à capite cauda tenuis,
 erecta, cum duabus stellis à tergo: & quin-
 que rose albæ in quincuncem collocatæ.
 Vnde simul ex gente Iastrzembecia, ego
 maternum genus duco: Pater vero meus
 è Pirzchalia & Osmarogia. Nihil autem
 vetat his nostrum quoque adjungere, quo
 me una cum fratribus meis, & omni
 posteritate nostra optimus rex Sigismundus
 Augustus ornavit, dimidiam aquilam,
 pectore tenuis naturalis colore, exten-
 sis alis, laurea corolla circum collum re-
 dimitam in rubro scuto impartitus. Cui
 Ferdinandus Rom. Imp. electus immortalis
 memoria dignissimus, cum legatione
 apud eum ejusdem regis nomine in septi-
 mum annum fungeret, gentilitium Aus-
 triacæ familiæ suæ stemma, rubram in
 albo scuto teniam per transversum du-
 ctam subdidit, & duo nigre Imperialis
 aquilæ capita galeæ coronatæ superpo-
 suit. Cur autem minus liceat cuiquam, à se
 prato, quam ab aliis relicto, decore gau-
 dere? Et hæcæns quidem de nominibus
 gentium Polonæ nobilitatis nobis di-
 ctum sit. Signa, origines, familiaeque de-
 scribere, longum & operosum esset, ne
 dicam infinitum. Antiquitus sparsim
 nobilitas in agris habitat, in sua quisque
 villa, vel castello, vel arce, rem familia-
 rem operis & laboribus adscriptiorum
 suos

suorum vel mercenariorum curans, & agricultura, gregum, amentorum, & apiariorum fructu, itemque venatione & aucupio, non modo sustentans sese cum domesticis suis familiis, verumetiam honestas divitias comparans, vendendis iis quæ supersunt usui domestico, quæque defunt, inde vicissim comparandis. Matres autem familias, & puellas nobiles, lanificium, & linum, canabumque, & rem pecuariam tractantes non dedecet vendere ea, quæ ex huiusmodi re familiarium & fructibus ejus supersunt usui domestico. Quin & culinæ curam eæ gerunt, exceptis illustrioribus & senatoriis, quæ hæc pleraque dedignantur, aut pedissequarum opera peragunt. Iter facientes, forminx quidem carpentis, vehiculis aut curribus vehuntur: Mares vero vel iidem, vel equis potius. Pedestrem incedere per viam, longiorem præsertim, minus honorificum vulgo habetur, nisi paupertas necessitatem imponat. Iam autem lautiores & elegantiores de nobilitate in urbibus domicilia figere, villis & rusticis prædiis relictis, incipiunt. Prodeuntem in publicum nobilem virum juxta ac feminam asseclis maribus, feminam vero etiam puellis pedissequis stipari, honorificum habetur. Et in eum usum alit quisque domi suæ familiarium pro

pro modo facultatum: indeque simili figura & colore vestium, non sine sumptu & luxu vestiri usitatum est. Aluntur & equi complures. Equitantem enim aut vehentem herum famuli honoratiores non nisi per urbem, vel ad suburbana, pedestres asseclantur. Ac Senatores quidem primarii, pedestres juxta ac equestres, medii fere inter asseclas mares incedunt, honoratioribus antecedentibus, cætera vero turba cum pueris subsequente. In cætera nobilitate asseclæ omnes heros subsequuntur. Matronas autem & puellas nobiles mares quidem antecedunt, forminx subsequuntur, præter filias, & quæ in filiarum loco habentur, & sorores puellas, quæ secundum antambulones proxime matrem vel forem præcedunt. Spectatur autem in famulis & pedissequis cum usus ad ministeria, tum statura, forma, elegantia & genus. Nec deest copia equestrium ac nobilium juvenum, qui vel studio civilitatis, prudentiæque usu rerum comparandæ incitati, vel tenuitate fortunarum adacti, vel præsidii contra vim potentiorum sibi suisque comparandi causa, non modo in magnatum & episcoporum, sacerdotumque ac doctorum clientelas, verumetiam in parium, ac tenuiorum inferiorumque nonnunquam, eorum præsertim,

ferunt, qui magistratus gerunt, aut alii quo sunt numero in aula principis, aut opibus, indutria, eruditione gratiave populari valent, affectationem & ministerium, parva, vel nulla mercede, à parentibus & propinquis traduntur, vel ipsi sese addiunt: Duratq; ea servitius, quoad utrique, hero, inquam, & servo sive clienti placet. Multi etiam de ditioribus necessariorum & amicorum liberos pio quodam & honesto juventutis educandæ studio ultro sibi in familiaritatem & ministerium adiciunt. Ad eundem modum & feminae feminis famulantur. Nec pudendum aut decore affine est genus hoc servitutis, sed liberale & sociabile: Nec rara est in eo vicissitudo, ita ut eum quis habeat in ministerio, cuius parentibus ipse serviverit: Honestaque habetur hæc juventutis æquestris educandæ ratio, æquabilitatem quandam etiam in inæqualibus fortunis continens: Et multos ex humili loco ac tenui fortuna, non modo ad mediocres, verum etiam ad summos nonnunquam honores, amplissimasque facultates & opes, ipsorum virtus herorumque beneficentia provehit: Idque maxime conciliandis luculentis conjugibus vel sacerdotibus. Honestatis magna semper à nobilitate ratio habita est. Fraudem facere, promissum fallere, pe-

jerare,

jerare, mentiri, profrosum & infame semper habitum est, atque etiam nunc habetur, quamvis in majore, quam olim, habendi studio & licentia. Quod si quid ejusmodi in probri loco cuiquam obijciatur, præsertim ab ejusdem ordinis viro, non tam legibus & magistratum judicio & auctoritate, quam ferro manique vindicatur. Dissimulare quidem profrosum habetur. Loci tamen ratio ducitur. Plebeis minor est cura dignitatis, atque pomposæ ambitionis, exceptis urbanis feminis, quæ & ipsæ bene cultæ & una aut altera pedissequa comitæ incedere student: Vita autem laboriosior & sollicitior, tam mulierum, quam virorum, nullo fere sexus discrimine, nisi quod feminae officia non exercent, neque vesturam: neq; negotiandi gratia peregrinantur. Vicina tamen oppida intra fines regni adeunt, domique negotiantur. In judicio standi jus non habent. In plebe autem numerantur, quicumque nobiles sive equites non sunt, sive sint agricolæ, olitores, apiarii & pecuarii, sive opifices & operarii, sive caupones, propolæ, vectores, & mercatores, & sive in agris, quemadmodum superius attigimus, pagis atq; vicis vitam degant, sive in oppidis & urbibus. Ac urbes quidem & oppida à mercatoribus, opificibus &

& propolis habitantur. Vici autem & pagi, & suburbana prædia, ab aratoribus, olitoribus, pecuariis & apiariis. Caupones vero, molitores, operarii, vestores, iumentorumque locatores, utrobique sunt. Sunt autem aliquando meliore & liberiore conditione urbani & oppidani, quam agrestes. Ac censum quidem annum utrique dominis suis pensitant; verum agrestes & vicani plerique omnes, operas præterea gratuitas ad colendos eorum agros, & alios usus domesticos, non solum manuaris verum etiam cum iumentis, ipsi, per se, vel per mercenarios & operarios suos, præstant. Nec alio cuiquam commigrare in consulto domino licet: ita ut videantur esse glebæ adscriptiui, nec multum à servis differant; præsertim ut nunc sunt tempora. Cmiecie seu cmetones vulgo vocantur. His autem deteriore conditione hortulani, qui hortos colunt. Vtrique chlopi appellantur: Quam appellationem velut probrosam non ferunt nobilitas. Habent sane in eos domini vitæ necessque potestatem: præter eos, qui ab ineunte ætate literarum studiis sacrorumque ministerio sese addixerunt. In plebe urbana non desunt, qui rem lautiorē per famulos & vicarios administrantes, & ipsi otio, honestioribus studiis,

diis, vel delitiis vacant. Multi lautius & sumptuosius vitantur: Atque inde creseunt rerum pretia; & non pauci ex iis ad egestatem rediguntur. Et hætenus quidem de nobilitate & plebe. Iam de sacro sive ecclesiastico ordine. Quod ut planius fiat, de religionibus prius pauca attingamus. Christianam religionem Polona gens, abjecto semel impio dæmonum cultu, sexcentis amplius annis constanter retinet, religioseque colit, hæreticarum novationum insolens & impatiens ante nostram ætatem. Nuper ad eam nostra memoria Lutherana primum, mox etiam Berengaria seu Calviniana labe à mercatoribus, & bonarum literarum studiosis juvenibus, levitate animorum, & curioso studio novitatis inductis, peregre invecit, multorum animos infecit. Quod olim quoque de Hussitica & Viclefica, extremis VVladislai Jagellionis regis, & primis filiorum ejus VVladislai & Cazimiri temporibus (cum horum juxta ac illius ætas contemneretur,) usu venire cœperat. Sed principum & episcoporum virtute, auctoritate, studio, ac diligentia, ceterorumque procerum pietate, gravitate & constantia, malum altius radices agere permisissum non est. Itaque retinuerunt itunc cum prisca religione etiam dignitatem

auctoritatemque suam, & rempublicam. Quæ qui nunc vivunt, utinam posteris etiam suis relinquunt. Iam autem non solum illæ, quas dudum memoravi, verum etiam Picardorum, Anabaptistarum, Arianorum, Pneumatomachorum, Tricheitarum, Photinianorum, Ebionitarum, Recutorum, & nescio quæ non pestes, proh nefas, Poloniam, laxatis semel licentiæ habenis, agminatim invadunt, & prætextu, seu verius abusu libertatis, præcuntibus nonnullis de nobilitate, sibi quisque religionis magister, atque adeo rex & lex, esse incipit. Sed hæc alibi prolixius deploravimus. Prussii aliquanto posterius Christo nomina dedere: Cicius autem & cupidius Lutheranium dogma amplexi sunt, urbani præsertim, & qui sunt Germanici sanguinis, propter mercatorum & opificum Germanorum frequentiam & commercia, & lectionem librorum importatorum è Germania. Quum enim ea colluvies hominum quasi ad pileum vocata, semel ecclesiasticæ disciplinæ jugum excussisset, à magistratibus sive timore, sive perversa animi inductione, & ob iusiurandum præceptoribus suis in Germania datum, eodem inclinatis, non modo non repressa est, sed magis etiam confirmatur & incitatur. Multi tamen adhuc

pia majorum instituta retinent, præsertim ubi magistratus officium suum faciunt, alienum non usurpant. Masovi tenaciores antiquæ religionis & pietatis, à profanis novationibus ferme abhorrent. Abhorrent etiam Russi inprimis. Græcos autem hi sequuntur, quos ab initio religionis magistros habuere, & cum iis à nobis, hoc est, à Romanæ & catholicæ ecclesiæ consensu, sese per sacrilegum schisma præcidunt tanta pertinacia, ut nihil commune habere velint cum latinis. Sic enim nos appellant, qui in cultu divino publice latina lingua utimur, & cum sapientissimis & sanctissimis majoribus ipsorum, Græcorum juxta ac nostris, summam Romani Pontificis dignitatem & auctoritatem in universo Christianorum populorum cœtu agnoscimus. Nec in multis præterea à nobis ii dissentiunt, & quidem ritibus & institutis ecclesiasticis magis, quam dogmatibus religionis. Vulgata autem divortia, quamvis levi de causa. Plurimi tamen ex iis, ex quo tempore Polonorum ditione tenentur, ad nos & Romanæ ecclesiæ societatem & instituta transierunt, eodemque cum cæteris Polonis jure sunt. Armeni oppida quædam Russiæ Podoliciæque incolentes suis & ipsi ritibus suæque lingua in sacris utuntur. Non abhorrent ii tamen, sicut

accepimus à Romana ecclesia & Romano pontifice: Quin principatum ejus in universa Christi ecclesia agnoscunt. Hebræi vero, quibus aliunde pulsus, Russiæ & Lithuanix, ac totius fere Poloniæ oppida referta sunt, suam retinent religionem: nisi forte supersticio vel impietas ea potius dici debet. Feruntur etiam Tartari Ceremissi in uno aut altero oppido Podolix suis uti ritibus & impietate Mahometana, quemadmodum & Lithuanici. Quorum in delubro apud Troeos nihil præter pileum turbinatum, qualibus vulgo ea gens utitur, in suggesto editiore positum, ante multos annos aspeximus. Sed mittamus barbaros incolas, cum falsis suis religionibus, & ad institutum nostrum revertamur. Tam apud Russos igitur, & Armenos, quam apud Polonos, qui Christi Dei ac magistrî nostri institutis convenienter pietatem colunt antiquitus, certus est ordo eorum hominum, qui religioni sacrisque peculiariter moderantur & inserviunt, non genere, sed eorum, penes quos ejus rei potestas est antiquitus, & jam inde ab temporibus Apostolicis (Episcoporum inquam) auctoritate, segregatione, & initiatione sive consecratione, à cætera omni multitudine distinctus: quem sacrum & ecclesiasticum &

spi-

spiritualem dici supra memoravimus. In quo non modo episcopi & sacerdotes, verumeriam cæteri sacrorum administri, & monachi monachæque censentur, è plebeio juxta ac equestri ordine selecti. Vtrisque enim antiquitus jam inde ab initio paruit aditus ad hunc ordinem. Patrum demum aut avorum nostrorum memoria ab episcopalibus non tam functionibus quam sedibus, & primariis quarundam opulentiorum basilicarum, sive ecclesiarum, ut vulgo vocant, cathedralium honoribus, quæ prælaturæ & canonicatus dicuntur, plebeii (theologis, jureconsultis, & medicis aliquot exceptis) excludi cœpere. Quod jam ad Abbatis quoque & monasteria (ubi ex professo mundana omnia abdicantur) inducitur. Secernitur etiam sacer ordo vestitu & cultu corporis à cætera multitudine: Sed & inter se non modo à cæteris sacerdotibus episcopi, & ab utrisque monachi, verumeriam ipsæ inter se monachorum & monacharum sectæ, partim figura, partim colore vestitum, partim toto vitæ instituto distinguuntur. Quæ quoniam communia sunt Polonis cum cæteris Christianis populis, persequi hic prolixius necesse non est. Proinde distinctis ordinibus, reliquam rei familiaris Poloniæ rationem

H 3

pau-

paucis concludamus. In magna rerum omnium copia, ut fit, major aliquanto fuit superioribus temporibus, quam nunc est, argenti & auri, rei que numaria penuria, præfertim cum auri & argenti metalla nulla extarent, & minus nota essent nostris majoribus transmarina mercitionia. Neque proprium habebant numum Poloni, sed externis & maxime Boëmicis usi sunt aliquandiu. Cœpit deinde ante ducentos, ni fallor, annos à Cazimiro magno rege æs & argentum signari ad exemplum Boëmorum. Aureos vero numos primus omnium Sigismundus rex hujus Sigismundi Augusti pater nostra memoria signavit, bonitate & pondere Vngaricorum. Tamen si Alexandri quoque fratris ejus aureum numum vidimus. Sic autem crevit jam auri pretium, ut pro duplo carior nunc sit aureus numus, quam fuit avorum nostrorum memoria. Id adeo, partim propter luxum, & crebriorem auri usum, exportationemque ad externos, partim quia deterior nunc esse ferrur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossius quidem argentum numisma est cum admixto ære, olim vicecima octava, nunc, quinquagesima secunda vel tertia, imo jam quarta

& quinta pars aurei Vngarici, sexagenæ sive copæ sexagesima, marcæ quadragesima octava, floreni tricesima, fertonis duodecima, scoti duo dimidia. Sic vulgo dicuntur pondera sive genera, quibus pecuniam numeramus & computamus. Sunt & minores grosso numi. Medians quidem grossi dimidium, nona fere parte superans cruciatum Germanicum: Sed jam exæquatus. Solidus tertia pars grossi, ternarius sexta, obolus vero decima octava. Atque hi quidem nunc ærei sunt inalbati: Superiori tempore habuerunt admixtum argentum, ut etiam nunc habent grossi & mediantes. Argentei vero sunt tri-grossus ac segrossus, hic quidem sex, ille vero tribus grossis æstimatione par. Vtrumque primus signavit Rex Sigismundus senior. Sed jam pauci extant. Exportantur enim, & constantur ab avariis Iudæis, mercatoribus, & argentariis apud gentes finitimas. Per magnus est autem etiam nunc apud nos usus externæ monete, quæ pro mercibus undelibet importatur. Magna sunt enim nunc, si unquam alias, Polonis variarum rerum cum cæteris gentibus commercia: quantum commutatione mercium permittita peraguntur. Exportantur autem in primis, siligo, triticum, ordeum, avena,

& alia legumina, linum, lupulus, coria boum, sebum, alutæ, mel, cera, succinum, pix, cinis, mali, assères, cæteraque materies fabricandis navibus & ornandis domibus apta : Cerevisia quoque & herba quedam tingendis lanæ & serico idonea. Iam vero & boum, vervecum & equorum permagna vis non modo finitimis, verumetiam remotioribus populis suppeditatur. Ac equi partim propter pernicitatem & laboris incommodorumque tolerantiam, partim propter molliorem incessum à remotioribus etiam populis expectantur. Importantur autem vicissim aliunde panni, non modo sericei & aurei, sed etiam lanei linciq; subtiliores, aulæa, tapetes, & alia parietum, equorum & hominum ornamenta, quorum opifícia minus exquisita sunt apud Polonos, licet non desit materia, & aliis gentibus suppeditetur. Margaritæ item & gemmæ, & pelles sabellinæ, pantherinæ, sive lupicervariæ, hermellinæ, mardurinæ, murium ponticorum, vulpinæ, lupinæ, ursinæ, & aliarum ferarum, quarum majorem copiam producunt interiores septentrionis orientisq; sylvæ. Husiones quoque sive mariani, & haleces, & alia fassamenta, & vento vel sole durati pisces marini. Ad hæc argentum, æs, orichalcum, & calybs, cum facta,

facta, tum infecta. Boum etiam copiam auget uber pascuis Valachia, sive Moldavia, & Bessaria: sicut equorum Vngaria. Vina plurima ex eadem Vngaria & Moravia: Ex Austria, Rhetia, Slavonia, Italia, Creta, & Græcia, importantur etiam, sed pauciora. Gdanum autem, Renensæ, & Gallieum, & Hispaniense, Canariense quoque & Creticum navibus advehitur. Porro aromata, & varia eduliorum condimenta atque cupediæ, quæ una cum vino, & pannis aureis ac sericeis, gentem hanc atque regnum vehementer exhauriunt, de longe ab oriente & occidente importantur. Harum autem rerum atque mercium exportandarum & importandarum commercia sunt Polonis, maritima quidem cum æcolis sinus Venedici & Oceani Germanici, Pomeranis, Mechelburgensibus, Holfaciis, Danis, Frisii, Hollandis, Brabantis & aliis Belgis, Gallis, Livonibus, Moschis, Sueonibus sive Suetis, Norvegiis, Anglis, Scotis, Hispanis etiam & Lusitanis. Itemque per Pontum Euxinum cum gentibus Turcicæ ditionis: Terestria vero cum Germanis, Moravis, Silesiis, Boëmis, Vngaris, Italis, Moldavis, Moschis, Armenis, atque Turcis. Sed jam hunc librum claudamus, altero Reipublicæ Polonæ rationem descripturi.

122 MARTINI CROMERI
Ac primum quidem de Magistratibus & muneribus publicis persequemur : deinde vero judiciorum, comitiorum & belli rationem explicabimus : sic tamen, utrobique ut Prussos ad calcem operis vitandæ perplexitatis causa reservemus.

P O L O N I A
MARTINICROMERI.

LIBER ALTER.

*De Republica & Magistratibus
Polonorum.*

DE tribus primis & simplicibus rerum publicarum formis, quæ vel unius, vel paucorum imperio, vel multorum omniumve quadam æqualitate juris continentur, unius principatum Poloni semper, præter duo quædam tempora, de quibus in historia memoravimus, amplexi sunt, bonis plerunque & moderatis, & à tyrannide alienis usi principibus. Fuitque contenta Polonia Principis sive ducis nomine, & imperio, donec Otto III. ejus nominis Imperator Romanus Boleslaum cognomento Chrobrium (Chrabrum vulgo vocant) paulo post susceptam religionem Christianam, hoc est, anno post Christum

123
POLONIA. LIB. II.
stum natum millesimo & primo, regio diademate & honore dignatus est. Nec tamen ultra quartum regem tunc is honos mansit apud hanc gentem. Nam post alterum Boleslaum, prioris illius pronepotem, ducentis amplius annis, Principes Polonorum regio nomine abstinerunt. Deinde vero anno Christi 1295 revocatum & renovatum id in Premislo, manet in hanc diem : Et quidem ad externos plerunque liberis liberi populi suffragiis delatum, cum antea Poloni externum principem non habuissent : Ac neque ex alia familia per quadringentos amplius annos, quam ex ea, quæ à Bialo duxit originem. A centum & amplius octoginta annis regnavit perpetua successione Jagellonia magnorum ducum Lithuanie progenies. Non hæreditario tamen, sed electionis jure. Fuit autem initio liberior dominatus principis, & nullis propemodum legibus adstrictus, infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ necisque omnium potestatem habens. Post susceptam vero publicæ religionem Christianam, temperari ea cepit primum piis monitis atque doctrina episcoporum & sacerdotum, (quorum permagna erat dignatio & auctoritas in rudi etiam tum & literarum experti populo,) ac caterorum
Chri-

Christianorum populorum imitatione & moribus. Deinde vero bellatrix nobilitatis meritis & obsequiis, fortassis autem & contentionibus, multa de suo jure remittentibus & indulgentibus equestri ordini regibus & principibus. Nunc sane angustiis finibus regia potestas in sacrum & equestrem ordinem, & utrique subjectos homines atque bona, circumscripta est. Ac in sacerdotes quidem jam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ rex nihil prorsus juris habet. De equitis vero capite & fama, non nisi in comitiis cum Senatu judicat, certis aliquot causis exceptis. Senatu autem inconsulto, neque bellum cuiquam facit, neque fœdus publice cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia, ac telonia nova instituit, neque alienat quicquam de bonis regni, neque rem ullam majorem ad republicam pertinentem statuit aut facit. Porro leges novas condere, pecuniam extra ordinem publice imperare, monetam signare, successorem sibi designare, ne cum Senatu quidem potest absque consensu ceteræ nobilitatis, sive equestris & militaris ordinis: De quo fere magistratus etiam publici & Senatores leguntur: ita ut penes eum ordinem nunc sit propemodum summa reipublicæ. Itaque nunc regnum

& res

& respublica Polonorum à veteri Lacedæmoniorum, vel hujus temporis Venetorum, reipublicæ ratione non multum differt. Ius creandi regis penes Senatatum est, de quo paulo post dicentis. Atque id etiam equester ordo sibi vindicare cepit, ita ut tum demum in eorum ratum sit senatus judicium, si assentiatur cetera nobilitas. Non temere tamen dicitur à stirpe regia mascula, si qua extat. A novo rege jusjurandum exigitur in hanc sententiam, Quod secundum leges & instituta majorum regnaturus sit, & suum cuique ordini & homini jus privilegiumq; & beneficium à prioribus regibus collatum, salvum conservaturus, neque de regni finibus & bonis quicquam diminuturus, quin amissa etiam ab aliis pro virili sua recuperaturus. Vicissim autem senatus omnis in verba ejus jurat. Inauguratur autem (si tamen hoc verbo uti fas est) olim quidem in Gnesnensi, nunc vero in Cracoviensi basilica, ritu solenni Christianorum, ab archiepiscopo Gnesnensi sacris operante, ac duobus proximis episcopis: unctusque inter scapulas sacro oleo ante aram maximam, ubi etiam sacrosantam Eucharistiam venerabundus accipit, & corona aurea redimitur, accepto in dextram scepro & in levam pomo aureis, in

edi-

editiore folio ex tempore preparato collocatur, omnibusq; rite peractis coronatus in regiam reducitur. Postridie pompa itidem solenni coronatus in forum urbis equo vehitur, senatoribus equestribus, episcopis quidem pone sequentibus, profanis vero antecedentibus longo ordine. E quibus tres primores pomum, sceptrum & strictum gladium proxime ei præferunt. Ibi erectum ex tempore tabulatum sublime cum iis pedester conscendit, & in editiori folio collocatur. Sedentem senatus paulo inferior ordine circumfidet. Deinde assurgens ille, versus quatuor mundi partes gladium vibrat, rursusque residens, ejus contactu sive leni ictu inter scapulas cujusque, nobiles & equites auratos creat: quod perinde est, ac si baltheo militari donet. Urbani autem & oppidani magistratus in verba novi regis jurant. Inde rite peractis omnibus, in arcem cum eadem pompa reditur, & festis epulis indulgetur. Nec multo diversa est reginæ inauguratio: quæ sit præsentem, deducente, & postulante pro ea rege. Deducit autem eam coronatam etiam ad forum rex ipse quoque coronatus cum simili pompa. Sed non juratur in verba reginæ, nec ei defertur ulla potestas aut jurisdictio. Ve-
 giligalia Principis aliquantò luculentiora
 &

& ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Pensitabant enim ei omnes agrestes & adscriptitii quotannis tributum poradlline, quod nos ralthrale dicere possumus, (regale etiam vocatur) in jugerum, seu lanicum & mansum, ut vulgo vocant, duodenos grossos, & quidem latos sive Pragenses: qui dimidio eos, qui nunc sunt in usu, grossos vernaculos excedunt. Quin si bonitatem & pondus argenti spectes, quadruplo, quemadmodum earum rerum periti affirmant, melior tunc erat grossus quam nunc est. Pensitabant & alias quasdam cum numarias, tum pecuarias, frumentarias, avenarias, & aliarum rerum pensiones: Nec modo agricolæ, sed & oppidani: Quin & equites sive milites non penitus immunes erant. Et jumenta autem hi ei, quacunq; iter faciebat alii secundum alios supeditabant, & canes cum venatoribus ejus alere necesse habebant. Ne monastica quidem & alia ecclesiastica bona initio prorsus erant libera ab hujusmodi oneribus ac tributis: quorum appellationes videre licet in vetustis principum diplomatis: Nempè Przewod, Povvos, Stoza, Stan, Povvolove, Targove, Crova, Podvodii, Voginia, Narzaf, Sep, Podvorovve, Opolie. Liberæ autem pensioni erant ubique piscationes atque venationes: Aliis non erant,
 ne in

ne in suo quidem cuiquam fundo, ab-
que peculiari principis indulgentia. Mul-
ctæ quoque malefactorum principi de-
pendebantur. Quæ cum ita essent, cum-
que permagna esset rerum omnium ad
victum pertinentium vilitas, & necdum
maritima cum externis populis com-
mercia extitissent, aut vulgata essent,
non distrahebantur fruges, & alii fructus
prædiorum principis, quæq; expensionibus
in cellam ejus comportata erant, ne-
que ad unum aliquem totius regni locum
(quod non sine gravi agræstium præ-
sura futurum erat) convehantur: sed
in præfecturis asservabantur. Cumq; ad
officium principis pertinere existimaretur,
non desidem & uni alicui loco affi-
xum hæere, sed obire omne regnum, &
fines ejus tueri, & omnium usibus sese
exponere, querimonias afflictorum au-
dire, jus dicere, tenuiores à potentiorum
injuriis vindicare, quoquo is venerat
cum equitatu & comitatu suo aulico, e-
jus præfecturæ fructibus & proventibus
alebatur, quoad ei manere ibi libuisset,
opusve esset, sive quoad horrea cellæque
sufficerent, seu denique descriptis cuique
præfecto, pro ratione præfecturæ & pro-
ventuum, certis temporum spatiis. Atq; hoc
illud est, quod scriptores quidam
externi rerum Polonicarum imperiei

ante

ante nostram memoriam in eam par-
tem acceperunt, & literis mandarunt,
quasi rex Polonus egestatis causa re-
gnum suum obire perpetuo necesse ha-
beat, quo à suis hominibus quasi præca-
rio sustentetur. Cæterum postea cum
principes vel certo se loco continere, vel
bellis distenti peregre diutius abesse ce-
pissent, distrahi cæpere fructus prædio-
rum, qui præfectorum cum sua cujusque
familia moderatis usibus superessent.
Remissæ sunt deinde principum benefi-
centia sacro equestri ordini, & utriusque
adscriptitiis & subditis pleræque omnes
pensiones & onera. Nunc sane equestris
& ecclesiastici ordinis homines nihil re-
gi pensare necesse habent. Ac ne oppi-
dani quidem eorum, aut agræstes adscri-
ptitii, præter binos grossos vernaculos
de manso, sive laneo (quæ idem sunt) pa-
gano, & eo quidem solo, quem adscri-
ptitius ipse sibi colit. Nam qui sacerdo-
tibus & equitibus coluntur, itemque
suburbani & scultetorum (de quibus post
attingemus) agri ab ea quoque pensione
immunes sunt. Ne subserviunt quidem
principi sacerdotum & equitum homi-
nes agræstes & oppidani, præterquam ad
arces tempore belli refugioendas, atque et-
iam novas, si id è senatusconsulto fiat,
condendas. Non ita pridem abbates &

1

præ-

Præpositi monasteriorum certas pensiones, quæ Stationes vulgo dicuntur, regi denovo pensitare cœperunt. Adscriptitii quoque ipsorum ad colendos principum agros, subvectiones, & pensiones quasdam frumentarias revocantur, quo præfectorum regionum præsidio tutiores sint ab injuriis improborum. His autem exceptis soli præfecturarum adscriptitii, in suis quique præfecturis agros colendo, & vectigalia pensitando rem familiarem principis sustinent: Quæ nunc tamen aliquanto exquisitius curatur, quam olim. Habet is etiam è metallis mediocri vectigal. In iis autem conducticiarum operarum usus est: Quarum impensa deducta, reliquum cedit principi. Omnium vero metallorum in Polonia fructuosissima sunt salinæ. Sed habet in iis equester ordo hanc prærogativam, ut in usum suum domesticum, statis annis temporibus aliquanto minoris emat salernam quam cæteri homines. E teloniis quoque mercium & vectorum provenit vectigal principi. Cæterorum hominum nemo jus ullum habet instituendi & exigendi telonii, præter peculiarem regis indulgentiam: idque sob necessariam extra ordinem refectionem viarum, pontium, & aggerum. Cæterum naulum à trajectu fluminum in suo cuique solo

insti-

instituere licet. Duplex autem est telonium: vetus & novum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis penditur, qui intra fines regni negotiantur. Novum vero majus aliquanto, quod boum, eorum, coriorum, frumenti, lanæ, cereæ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad externas oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur, nomine pensitatur. Vtriusque immunitatem habent ecclesiasticus & equester ordo, modo ne mercaturæ quis exerceat, hoc est, venum ea exportet, quæ ipsè aliunde emerit, ac non de suo paravit. Si quis tamen bove emptos suo pabulo & frumento per hyemem aluerit, perinde habetur, ac si domi ejus nati sint. Publicæ quoque civitates nonnullæ habent immunitatē veteris telonii. De novo fuit superiori tempore controversia inter equestrem ordinem atque regem. Hæc igitur nunc sunt perpetua principis vectigalia: Quæ distrahere, aut addicere cuipiam jure hæreditario, rex Alexandri regis lege prohibetur. Atque ea lex neglecta post, & ante paucos annos acerbius revocata, multos conturbavit, & non exiguos motus excitavit: qui nondum profusus sopiti sunt. Extra ordinem nihil à quoquam, nisi forte à Iudeis, regi pensitatur. Ex his autem vectigalibus is cum domestica familia sua sese

12

susten-

sustentat: inde comitatu suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes, & elocationes filiarum, arcium præsidia & sartatecia, viarum publicarum refectioes, machinas & apparatus bellorum, præmia bene merentium de se ac republica, & in alios usus impendit: Inde & senatoribus fere, ac magistratibus publicis, & nonnullis sacerdotiis certi ac perpetui redditus antiquitus constituti sunt, partim pietate & beneficentia principum attributi, partim accepto in usus necessarios pretio venditi. Et hætenus quidem de principe sive rege ac vestigialibus ejus. Jam de legibus. Legum scriptarum nullus fuit usus apud Polonos vetustioribus temporibus: Nec ullæ extant antiquiores iis, quas Cazimirus magnus rex condidit: Quæ sane paucule sunt. Nec multæ iis à filiis ejus Ioanne Alberto & Alexandro adjectæ sunt. Extremis demum fere temporibus Sigismundo senioris, & regnante filio ejus Sigismundo Augusto, magis ac magis exarsit & longius progressus est pruritus & libido novarum legum condendarum, & antiquorum mutandarum. Quo fit, ut hæ propemodum exolefcent, novæ autem vix, aut ne vix quidem inolefcent. sed utraq; hæ quidem novitate, illæ vero vetustate sua, in contemptum vul-

go ve-

go veniant, maxima reipublicæ perniciæ. Earum autem condendarum potestas est simul penes regem, senatum, & nuncios nobilitatis; nec nisi in comitiis. Statuta regni vocantur. Priscis temporibus viva lex erat Rex sive princeps: Qui cum unus in tam amplo regno omnia neque præstare, neque providere, ac ne judiciorum quidem difficultates recte explicare posse videretur, & lubricus autem proclivisque ad tyrannidem gradus in summa potestate esse soleat, adhibiti sunt ei Senatores sive Consiliarii, qui & consilia actionesque ejus ad salutem reipublicæ, & judicia ad justitiam & æquitatis trutinam dirigerent, & monitis consiliisque salubribus, quasi vivis quibusdam legibus, pro re nata cum animo ejus informarent, tum potestatem modificarentur. Hic est Senatus Regius, multo amplior modo, quam olim, certo hominum numero constans, quos Senatores & Consiliarios regni appellamus. Qui non nisi jurati ad hoc collegium & ad consilium admittuntur. Et perpetuum est hoc munus quoad vivit quisque, certis annexum honoribus & magistratibus, partim ecclesiasticis, partim profanis. Sunt autem in Senatu antiquitus Archiepiscopi duo, septem Episcopi, Palatini quindecim, Castellani

I 3

quinque

quinque & sexaginta. Archiepiscopi sunt, Gnesnensis in maiore Polonia, Leopoliensis in Russia. Episcopi vero sunt, Cracoviensis in minore, Poshnaniensis in maiore Polonia: VVladislaviensis in Cuiavia & Pomerania, qui tamen iam à certo tempore Poshnaniensem loco antèrit: Plocensis in Masovia: In Russia Præmissiensis & Chelmenis: Camenensis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc à nobis enumerati sunt, eum perpetuo servant in senatu dicendaque sententia, & in publicis celebritatibus. De Prussiciis suo loco dicemus. Sunt quidem præterea tres Russici & Græci schismatis episcopi in Russia, quos ipsi Russi VVladicas vocant, nimirum Leopoliensis, Præmissiensis, & Chelmenis: qui una cum sectatoribus suis, & aliis Russicis itidem episcopis, qui sunt in ditione Lithuania, à Kioviensi metropolita, & à Patriarcha Constantinopolitano, quod ad religionem & initiationes attinet, dependent. Habent & Armeni suum episcopum. Sed neque hic neque Russici pertinent ad regium consilium. Superioribus sæculis, cum latius paterent versus occidentem solem fines Poloniae, VVratislaviensis quoque & Lubuslensis episcopi, & Camenensis in senatu sua loca habebant: Atque etiam nunc duo prio-

res in provincia Gnesnensi censentur. Et nostra memoria habuit uterq; certa bona in Polonia. Nunc Camenensis episcopus in ducum Pomeraniæ, Lubuslensis in Marchionum Brandeburgensium faucibus, VVratislaviensis in regum Boemiarum ditione est. Secundum episcopos in Senatu sunt Palatini hoc ordine: Cracoviensis & Poshnaniensis, alternis vicibus inter se priora & posteriora habentes loca & suffragia: Deinde Sendomiriensis, Calissiensis, Siradiensis, Lenciciensis, Breftensis, VVladislaviensis, sive Iunivladislaviensis, Leopoliensis sive Russiæ, Podolia, Lublinensis, Belsensis, Plocensis, Masoviæ, & Ravenis. Castellani, Cracoviensis, Voiniciensis, Sandecensis, & Biēcensis in satrapia sive Palatinatu Cracoviensi: Poshnaniensis, Medirecensis, Rogosnensis, Sremenis, Pramentensis, Criviniensis, & Santocensis in Poshnaniensi: Sendomiriensis, Vilficiensis, Radomiciensis, Zavichostenis, Zarnoviensis, Malogostenis, Polaneensis, Cechoviensis in Sendomiriensi: Calissiensis, Gnesnensis, Landensis, Naclensis, Biechoviensis, Camenensis in Calissiensis: Siradiensis, Rospirensis, Spicimiriensis, Velunensis & Conariensis in Siradiensi: Lenciciensis, Breziniensis, Inovvlodensis, & Conariensis alius in Lenciciensi:

In Brestensi, Brestensis, Crusviciensis & Covaliensis: In Iunivladislaviensi Iunivladislaviensis, Bydgosciensis, & Conariensis item alius: itemque Dobrinensis, Ripinensis, & Slonnensis in terra Dobrinensis: In Russia Leopoliensis, Præmissiensis, Haliciensis, Sanocensis & Chelmenis: In Podolia unicus Camenensis: In Lublinensi item Lublinensis: In Belsensi Belsensis: In Plocensi Plocensis, Racianzensis & Sieperensis: In Mæovia Cynensis, Viznensis, Varfaviensis, Vislegradensis, Zaerocimensis, Ciechanonienis & Livenis: In Ravenis Ravenis, Sochaciövienis, & Goslinensis: In Silesia unus Ostuincimensis: Palatinum ea non habet. Ex his Castellanis qui primi in unaquaque satrapia modo à nobis enumerati sunt, eum inter se servant ordinem, quo palatinos recensuimus, excepto Cracoviensi, qui ex quodam tempore palatinos omnes loco suffragioque antecit. Voiniciensis item & huic proximus Gnesnensis prerogativa quadam inter Calissensem & Siradiensem Castellanos interjecti sunt. Cæterorum hic esse legitimus ordo existimatur, ut Rayensi, qui superiorum extremus est, proximus sit Sandecensis: deinde Medirecensis, Visliciensis, Biecensis, Rogolenis, Radomienis, Zayichostenis,

Lan-

Iandensis, Sremensis, Zarnoviensis, Malogostensis, Velunensis, Præmissiensis, Haliciensis, Sanocensis, Chelmenis, Dobrinensis, Polanecensis, Prementensis, Crivinenis, Cechövienis, Naclensis, Rospiensis, Biechövienis, Ofuencimensis, Brezinensis, Crusviciensis, Bydgosciensis, Camenensis, Spicimiriensis, Inovviodensis, Covaliensis, Santocensis, Sochaciövienis, Goslinensis, Viznensis, Varfaviensis, Racianzensis, Sieperensis, Vislegradensis, Ripinensis, Zaerocimensis, Ciechanoviensis, Livenis, Slonnensis: extremi tres Conarienses: In quibus primum locum is, qui est in Siradiensi satrapia, medium qui in Lenciciensi, ultimum qui in Inovvladislaviensi, obtinet. Sunt item in Senatu Magistratus quidam & administri principis, quos officiales regni vocant: Nempe Marefcalcus, qui magnus dicitur Cancellarius, Procancellarius sive Vicecancellarius, ac Thesaurarius. Est etiam unus de magistratibus aulicis, sed curiæ principis, Marefcalcus curiæ. Putantur etiam duo præfecti seu Capitanei, nempe majoris Poloniæ, & Cracoviensis, ad consilium pertinere. Sed perraro usu venit ut ii non aliquo alio honore Senatorio præditi sint. Horum autem omnium magistratum loca & suffragia in consilio sunt

I s

secus.

secundum Castellanos eo, quo hic à nobis conscripti sunt, ordine. Nisi si quo alio eminentiori honore ii cohonestentur: Quod fit plerunque. Hoc igitur est consilium publicum apud Polonos, & Senatus regius sive regni, sex & nonaginta consiliariis constans: Quorum alii vocantur majores, alii minores consiliarii. Sunt autem majores Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, primarii aliquot factriarum Castellani usque ad Siradiensem fortassis: Ceteri omnes minores: qui posterius in consilium adhiberi cœperunt: & excluduntur nonnunquam à consiliis secretioribus. In hoc senatu censentur etiam Prussici consiliarii. Verum de his & omni republica Prussica separatim posterius persequemur. Accessere nuper (posteaquam hæc nos conscripsimus) & Lithuanici, cum antiqui, tum quos Sigismundus Augustus Rex ad numerum eorum adjecit. Eos quoque alii loco reservabimus. Porro Secretarii admittuntur quidem & ipsi jurati in Senatum, sed, ut auditores modo, & quasi seminarium quoddam senatus: Neque locum habent in consessu consiliarium, neque dictionem sententiæ. Ex his autem unus primi sive majoris Secretarii nomen & honorem obtinet, de quo plura paulo post: Duo referendarii

darii sive supplicum libellorum magistrisunt. Putantur & succamerarii aditum habere ad locum habendi senatus, claudendi & aperiendi ostii causa; idque in suo tantum quique territorio. Iam & Senatorum, primariorum præsertim, filios adolecentes admitti in Senatum, non inusitatum est. Quanquam solent & ii sacramento adigi in numero secretariorum, quo liberis intersint consiliis. Convocantur autem Senatores à principe ad consilium, præsentem quidem quoties opus est: qui vero longius absunt, non nisi arduis de causis, urpote ad comitia, vel celebritatis alicujus gratia, nimirum ad nuptias principis, seu liberorum ejus, aut si quis socius & obnoxius regno dux in verba principis juraturus sit. Cum iis vero, qui adiunt, princeps pro re nata consultat. Nisi forte res gravior ac difficilior incidat, quæ plurium consilio & consensu sit explicanda, velut de indicendis comitiis. Tunc enim absentes singuli per epistolas regias consuluntur, majores præsertim. Atque hæc de genere, numero, ordine & officio senatorum sive consiliariorum regni suffecerint, si unum illud addiderimus, quod subserviunt ii quoque principi & republicæ quoties opus est; domi quidem in judi.

judicii cum aliis, tum recuperatoriis, quas commissiones vulgo vocamus; foris autem in legationibus obeundis, aut si quid aliud publice cum dignitate peragendum est. Cum autem ii certis magistratibus & honoribus præditi sint, habent etiam præter commune senatorium munus, curamque totius reipublicæ, peculiaria officia pro diversitate magistratuum sive honorum attributa. Ac archiepiscopi quidem & episcopi officia quæ sunt, nemini Christiano incognitum est: Nec ullum ii peculiare habent in Polonia, præ cæteris nationibus: Nisi quod Archiepiscopus Gnesnensis perpetua quadam Pontificis Maximi legatione fungitur, & legatus natus sedis apostolicæ appellatur. Quo nomine amplio rem habet jurisdictionem: de qua suo loco attingemus. Habet etiam primatis honorem ab eadem sede apostolica, absque eo, quod antiqua gentis instituto & prærogativa primas regni, & princeps senatus. Proinde penes eum est potestas indicendi comitia, convocandi senatum, senatorique consulta definiendi & edicendi, absente rege, & regno vacante. Sed nos institutum nostrum persequamur. Palatini muneris sunt, esse ductorem copiarum sup̄ satrapie in expeditionibus bellicis: indeque nomen

habet

habet lingua vernacula, ut Voieuoda dicatur, quasi dux belli, sive copiarum. Palatinus autem dicitur Romanorum imitatione, apud quos sub imperatoribus non obsecrum erat nomen honorumque comitum palatinorum. Porro in pace Palatinus est, in sua cujusque satrapia conventus nobilitatis instituta, iisque, & judiciis præsidere: preter rebus venalibus præter tempus comitiorum & belli imponere: ponderum & mensurarum curam gerere: ludærum quoque patrocinium & judicia ad Palatinum pertinent. Castellani quasi legati sunt Palatinorum, ductoresque & præsidēs nobilitatis sub suo quisque Palatino. Appellantur autem Castellani etiam vernacula lingua mutato à Latinis vocabulo, à castellis sive oppidis, eorumque territoriiis, quæ singuli singula habent attributa: non quod dominatum, jurisdictionem, aut curationem in eis habeant, sed legationem tantum bellicam, cujus modo fecimus mentionem: plerique etiam certos redditus anniversarios. Indeque suam quisque denominationem sumit, videlicet, ut Voiniciensis vel Sremensis, vel alius cujuscumque loci Castellanus vocetur. Vocantur etiam per sepe nomine vernaculo domini, loci appellatione in *ky* vel *sky* syllabam deflecta, verbi gratia,

tia, pan Pohnanski, pan Ploski. Solus au-
 tem Cracoviensis Castellanus, præter
 nomen & reditus, nihil habet commu-
 ne cum aliis: Sed liberum is honorem
 habet, absque ullo proflus munere, præ-
 ter commune Senatorium: Tam Pala-
 tinum autem, quam Castellatum lego
 esse non licet, quæquam in ea satrapia,
 in qua nullum proprium habet fundum
 seu bona terrestria. Vocanturque ii utri-
 que vulgo communi vocabulo dignita-
 rii, quasi dignitate & honore præditi,
 addito fere satrapie, seu terre nomine.
 Magistratus vero sive officiales regni ab
 officiis, & functionibus quibusdam pub-
 licis, quibus funguntur ad universam
 rem publicam pertinentibus, hanc su-
 munt communem appellationem. Nam
 peculiaria eorum nomina superius jam
 indicavimus: Quibus singulis **R E G N I**
 nomen adjungitur, ut, verbi gratia,
 Marefcalcus & Cancellarius regni dica-
 tur, eodemque modo cæteri. Officia ve-
 ro singulorum hæc sunt. Marefcalcus
 quidem magister est aulae regiae, & ad-
 ministrat consilii publici, penes quem jus
 est convocandi senatum jussu regis, vel
 primatis, præstandi silentium & audien-
 tiam, faciendi potestatem dicendæ sen-
 tentiæ, legatos externos introducendi,
 ejiciendi è consilio eos, qui ad id non
 per-

pertinent, pronuntiandi decreta regia
 in causis infamiae & capitalibus, pro-
 mulgandi ad populum senatus consulta,
 moderandi pompis publicis, hospites il-
 lustres suscipiendi, compescendi motus
 inquietorum atque turbulentorum non
 modo circum senatum & in publico,
 sed etiam in privatis cœnaculis & habitaculis, animadvertendi in de-
 licta, quæ in loco & oppido domicilii
 sive hospitii regii, vel comitiorum ad-
 mittuntur, denique in comitiis & in co-
 mitatu regio diversa distribuendi, &
 imponendi rebus venalibus pretia: unde
 etiam vestigal seu tributum forale ipsi
 provenit. Marefcalci etiam est in alicum
 regis comitatum & administratos mensæ
 regiae, aliorumque numerum alicor-
 um, profanos præsertim, jurisdictio,
 censura & animadversio: eoque gestatis
 in publicis conventibus, & regi in pro-
 patulum prodeunti præfert erectum sce-
 ptrum ligneum, sive baculum. Cancel-
 larius & Vicecancellarius, nominibus &
 loco distincti, sed potestate & munere
 æquati, diplomatibus, edictis, manda-
 tis, epistolis, & aliis scripturis regis con-
 scribendis atque signandis, quæque ad
 eum mittuntur accipiendis & legendis
 præfunt. Itaque in potestate sua habent
 signa regia, Cancellarius quidem majus,

Vicecancellarius vero minus. Auctoritas eorum eousque patet, ut multa in-consulto principe signare: quæ vero contra leges esse videntur, jubenti illi negare possint. Dant etiam responsa regio nomine, & quibus de rebus consilium haberi debet, in Senatu proponunt: denique senatus consulta, regiaque & comitialia placita ac decreta literis mandant, & in publicum edunt. Sunt etiam ii cognitores privatarum querimoniarum, & provocationum ab urbanis & oppidanis, præfectorumque judiciis, ad regium tribunal devolutarum: Secretariis, scribis, sacerdotibus, concionatoribus, & cantoribus alicis ceremoniisque ecclesiasticis moderantur: is præsertim qui est de sacro ordine. Lege enim, quamvis non antiqua, alterutrum ex iis sacri, alterum profani ordinis esse oportet, cum antiquitus soli sacro sacerdote: eo munere fungerentur. Sunt autem ii in proxima expectatione honorum sui uterque ordinis. Sed neque sacerdoti cuius episcopatus, exceptis Præmissiensis, Culmensis, Chelmensis & Cameracensis, neque profano sive seculari cum ullo Palatinatu vel Castellania retinere munus hoc licet, præter peculiarem indulgentiam, aut conniventiam: est autem usitatum, ut de Vicecancellario fiat

Can-

Cancellarius, propter loci & sententiæ dicendæ prærogativam. Thesaurarius ipso nomine indicat munus suum. Est enim promus & condus thesauri regii, symbolorum sive insignium regni, quæ sunt, corona, pomum, sceptrum, & gladius, suppellectilis & reddituum regionum, scripturarumque & monumentorum publicorum: auctor & moderator quorumvis quæstorum, curatorum, atque dispensatorum principis, & rationum reddendarum exactor, monetariæ officinæ magister: stipendiorum tam militarium quam aulicorum solutor: reddendæ principi rationi obnoxius. De Marescalco curiæ, & præfectis, referendaris, & secretariis, dicemus postea. Numerantur etiam inter Magistratus & officiales regni, duo duces exercitus: quorum alter generalis & supremus exercitus regni capitaneus, alter campiductor, seu campestris Capitaneus dicitur. Ac ille quidem dux est & moderator belli secundum principem, & vicarius principis. Ducit exercitum, capit locum castris, acies instruit, dat signum pugnæ & receptus, comæatus & annonæ curam in bello gerit, prætia rebus venalibus imponit, ponderibusque & mensuris earum modum statuit, & in delinquentes animadvertit. Campestris vero, hujus

K

est

est quasi Vicarius à principe datus: excubiarum potissimum explorationumque curam gerit, & mercenariis militibus, illo præsertim altero absente præest. Neuter tamen in Senatu locum habet: Quia temporarii esse perhibentur, neque inter magistratus regni habitus superioribus temporibus. Longe minus autem alii quidem, qui ipsi nostra fere memoria pro magistratibus regni haberi & appellari cæpere. Neque tamen in senatu locum habent, neque functionem ullam ad universum regnum pertinentem. Si vero sunt gladifer, pocillator sive pincerna, structor mensæ, quem incisorem vocant, dapifer, subdapifer, magister culinæ, qui dapibus apparandis & cocis regis præest. Et certe aut iidem sunt terrestres Cracoviensis satrapie, aut ea sola de omnibus nullos habet. Itaque nos quoque de sententia peritorum inter terrestres honores & magistratus eorum officia exponemus. Dicuntur autem terrestres honores & magistratus, qui non universi regni, sed terrarumque satrapiarum sunt peculiare. Officia terrestria vulgo appellantur: & his qui præditi sunt, officiales terrestres. Sunt autem ii Succamerarius, capitaneus, gladifer, vexillifer, pincerna, sappincerna, incisor, subdapifer, dapifer, tribunus, iudex, subiudex, notarius, thesaurarius,

thesaurarius, venator, agaso sive equorum curator. Habentque certas suas functiones sive curaciones antiquitus, in sua quisque satrapia sive tractu, ac terra, ut vulgo loquuntur: quarum quælibet olim, discerpto in multos dominatus regno, suum ducem habuit: Eius autem hi fuerunt administri peculiare. Nunc magna pars solum nomen eundemque honorem retinent. Quales sunt gladiferi, pincernæ, sappincernæ, incisores, dapiferi, subdapiferi, ac thesaurarii: nisi quod in extraordinariis iudiciis, quas commissiones vocant, regis mandatis subserviunt, & in colloquiis assident. Tametsi etiam nunc ii peculiaribus suis muneribus sive officiis recte se esse existimantur in suo quisque tractu, à quo denominationem habet, quoties eum princeps adit: Nempe ut gladifer Posnaniensis in Posnaniensi satrapia gladium ipsi præferat in solenni pompa: pincerna poculum administret: incisor sive structor mensam apponat: dapifer dapem inferat: subdapifer dapiferum cum sceptro seu baculo præcedat, sappincerna potus curam gerat, thesaurarius cœdus ac prœmum pecunie sit ac supellectilis eius. Cæteri sane funguntur etiam nunc fere suis muneribus. Ac vexillifer quidem in bello vexillum præferat exercitui suæ satrapie: Tribunus custos

est arcis in suo quisque tractu, durante bello: Itaque vacationem habet miliciter Venator vacationibus & sylvis præest Agasio equitio sive armento equorum: Iudex causis & controversiis privatis nobilitatis disceptandis & judicandis præsidet una eum subjudice: qui ejus est socius non vicarius, loco tantum inferior. Notarius scriba est & actuarius iudicii: Sed habet ipse quoque in iudiciis judicande sententia; consuetudine magis, quam legum præscripto. Cæterum Succamerarius (ut ejus partes postremo loco explicemus, licet honore omnibus his antecatur) olim fortassis præfuit cubiculo & cubiculariis principis in sua quisque terra: Nunc regendis modo finibus agrorum ac bonorum terrestrium præest. Quem itidem atque judicem, subjudicem, & notarium, juratum esse oportet. Habetque is ad id munus obeundum vicarios & ipsos juratos in singulis territoriis singulos, qui camerarii vocantur, sive cubicularii, propterea fortassis, quod antiquitus ministri cubiculi principis ad id munus legebantur à succamerario. Nunc is eos sibi legit arbitrari suo ex equestri ordine ejusdem territorii, & jurejurando adigit, mutatque quoties vult. Cracoviensis Succamerarius præ cæteris ea prærogativa prædi-

tus

tus est, ut salinarum ejus ipsius tractus arbiter sit & inspector. Capitaneorum officia statim exponemus. Cæterum hi, de quibus modo egimus, non omnes in omnibus satrapiis sunt, neque in singulis singuli. Et Cracoviensis quidem satrapia succamerarium, gladiferum, dapiferum, tribunalum, judicem, subjudicem, & notarium habet singulos: Posnaniensis cæteros quidem habet itidem singulos: Succamerarius vero, judices, subjudices & notarios binos. Habet enim hocce terra Vschoviensis peculiare, quæ à Polonia quodam tempore sejuncta fuit. Sandomiriensis satrapia cæteros quidem & ipsa singulos habet, præter tribunalum, quem etiam Priloviensis territorium non ita pridem suum habere cœpit. Callisiensis item eosdem omnes habet singulos. Siradiensis structorem & subdapifero caret: gladiferum, pincernam, dapiferum habet singulos: Succamerarios, vexilliferos, judices, & notarios binos. Habet enim hos Velunense territorium suum, ex quo tempore avulsam fuit à Polonia, sicut arbitror. Tribuni item duo sunt in eadem satrapia, Major & Minor. Lenciciensis gladiferum, structorem & subdapiferum non habet, cæteros habet singulos. Itemque Brestensis. Inovladislaviensis vero gladiferum unum ha-

K 3

bet,

bet, structorem & subdapiferum nullum: Reliquos omnes binos. Habet enim Dobrinensis terrae peculiarem succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, tribunum, iudicem, subiudicem, & notarium. Ruffia quinos habet succamerarios, vexilliferos, pincernas, dapiferos, tribunos, iudices, subiudices, & notarios: Nempe Leopoliensem, Præmiſiensem, Sanocensem, Halicienſem, & Chelmenſem: Gladiferum, structorem, & subdapiferum nullum. Podolia itidem nullum de his tribus: Reliquos vero singulos, exceptis tribunis, quos duos habet, Cameneſem atque Trebovlienſem. Lublinensis ſatrapia gladiferum, structorem, & subdapiferum nec ipsa habet: vexilliferum, pincernam, ac dapiferum singulos, cæteros binos. Lucoviensis enim territorium peculiâres habet succamerarium, tribunalum, iudicem, subiudicem, & notarium. Belsensis succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, iudicem, subiudicem, & notarium habet singulos, cæteros non habet. Plocensis succamerarium, pincernam, dapiferum, ac tribunalum singulos: Iudicem vero & subiudicem & notarios binos: (Habet enim hos Zaverensis territorium suos.) Structore ac subdapifero ea ſatrapia caret. Ravenſis vero structore itera. & gladife

ro: Subdapiferum unum habet: reliquos autem ternos, territoriis distinctos, videlicet Ravenſem, Goſtinenſem, & Sochaciovienſem. Maſovia iudices habet undecim, totidem quot territoria: Nimirum Cynnenſem, Viznenſem, Varſavianſem, Nurenſem, Vyſlegrodęſem, Zacrociemenſem, Ciechanovienſem, Lomzenſem, Oſtrolencenſem ſive Zembroviēſem, Rozanenſem, & Livenſem: Subiudices & notarios totidem: Succamerarios uno minus: Zembroviēſe enim territorium eo caret: Pincernas atque dapiferos octonos: Rozanenſe enim & Livenſe, atque item Zembroviēſe territoria hos non habent: Vexilliferum ne Lomzenſe quidem: Subdapiferum autem neque hæc ipsa, neque Nurenſe: neque Vyſlegrodęſe: porro ſuppincernas & theſaurarios totidem, quot subdapiferos habet Maſovia, nempe quinque: Suppincernam item Ravenſis ſatrapia habet: Breſtenſis vero theſaurarium: Cæteræ omnes neutrum; Magiſtrum culinæ nulla præter Cracoviēſem, ſi modo non regni is eſt: Agaſonem nulla præter Ruſſiam: Venatores ſolæ Cracoviēſis, Poſnanięſis, Siradienſis atq; Lencicienſis singulos: Sendomiriēſis vero & Maſovitica binos: Hæc quidem Viſnenſem & Lomzenſem: illa vero Sendomiriēſem & Ra-

domiensem. Habent & Osuincimensis & Zatoriensis terræ suos iudices singulos: habet etiam Severiensis ab episcopo. Cæterorum terrestrium magistratuum nullum habet Silesia, præfectis sive capitaneis exceptis: De quibus jam dicendum est. Capitaneus, quem præfectum recte dixerimus, addito nomine arcis, cui præest, custos est ac defensor non solum arcis regis, verum etiam pacis atque tranquillitatis publicæ, in sua quisque præfectura, quam à vi tutam debet præstare & vindicare, & furibus latronibusque repurgare. Itaque iurisdictionem coercitionemque habet late patentem, non modo in agrestes & oppidanos, verum etiam in equestris ordinis homines: Quæ de re accuratius suo loco tractabimus. Ad hæc omnium aliorum iudicium, ecclesiasticorum iuxta ac profanorum, sententias ad extremum executioni mandat, si exectores alii nolint, vel non proficiant. Gerit etiam curam commodorum & reddituum principis, qui ex re familiari, ac censibus & pensionibus oppidanorum & agrestium proveniunt. Et omnino arces, & villæ, seu rustica prædia cum suis partibus tectis, & oppida pagique principis in ditione præfectorum sunt. Solutus omnium Cracoviensis præfectus licet amplissimam iurisdictionem habeat, ta-

men

men factorum tectorum arcis, & reddituum principis curam non habet. Est enim magnus procurator ejus arcis, qui utrunque hoc onus sustinet. Nam Posnaniensis præfectus, licet majores etiam prærogativas & iurisdictionem in tota maiore Polonia obtineat, atque ob id generalis majoris Poloniæ capitaneus vocitetur, curat tamen facta testæ arcis Posnaniensis duntaxat, & redditus regio ejusdem territorii. Cætera enim territoria iurisdictioni ejus subjecta, habent fere suos curatores, quos etiam minus proprie præfectos appellamus: de quibus post agemus. Oportet autem præfectum esse equestris ordinis, agros & fundos proprios in ea ipsa præfectura, cui præficiatur, habentem. Neque externo autem, neque regio vel ducali genere orto, conferri præfecturam fas est. Nec duas cuiquam habere licet: Ac ne unam quidem; Primariam duntaxat & iurisdictione præditam, cum primaria Castellania vel Palatinatu ejusdem satrapie, Posnaniensis & Cracoviensis, exceptis: in quibus non idem jus est. Ne Silesiæ quidem cadunt sub hanc legem. Habet præfectus quilibet suum vicarium, quem Vicecapitaneum vel Burggrabium vulgo vocant: Nos sup præfectum fortassis non inepte dixerimus, penes quem est vicaria præfecturæ

K 5

fecturæ totius potestas, & rerum iudicatarum executio. Habet & alterum administrum statuorum, ac certis temporibus peragi solitorum iudiciorum, quem iudicem castrensem dicunt. Vtrunque arbitratu suo creat & abdicat: Sed utrumque juratum idem, atque ipsum præfectum, & ex equestri ordine esse, certaque bona terrestria in ea ipsa præfectura habere oportet. Nec eundem iudicem super præfectum, & terrestremve & castrensem iudicem, esse fas est. Habet item præfectura quæque actuarium juratum, quem notarium castrensem nominat. Non sunt autem satrapii, verum archibus ac territoriis fore, quæ districtus vocantur, distinctæ præfecturæ: nonnullæ etiam complura territoria in se complectuntur. Sunt vero hæc totius Poloniæ præfecturæ: In maiore quidem Polonia unica generalis, Posnaniensis, Costensis, Vveschovensis, Calisiensis, Gnesnensis, Pysdrensis, Coninensis, Keinensis, & Naclensis territoria complexa: In minore autem Cracoviensis, quæ præter primarium, alia tria territoria, videlicet Proslavienis, Xianzensis & Lelovienis in se continet. Præter eam sunt, Sandeensis & Biecenensis præfecturæ cum iurisdictione. In Sendomiriensi vero satrapia sunt: Sendomiriensis, Radomiensis, (Stenzicensis quoque

quoque territorium dudum complexa, quod iam peculiarem præfectum habet: Corcinensis, quæ & novæ civitatis dicitur, Chencinensis, Opocinensis, Pilsnensis. In Lublinensi eiusdem nominis præfectura est, & Lucovienis. In Siradiensi Siradiensis, quæ Schadcovienis quoque & Radomscensis & Potricovienis territoria annexa habet: Velunensis item & Ostreslovienis. In Lenciciensi unica est, tria habens territoria, nimirum Lenciciensis, Brezinentis, & Orlovienis. In Cuiavia Brestensis, Crusvicensis item & Coualicis, & Prædecensis, territoria adjuncta habens: Iunivladislavienis cum annexo Bydgoskienis territorio: & Bobrovnicensis, Dobrinensis, Ripinensis & Libnensis territoria complexa. In Russia Leopoliensis, Præmislensis, Sanocensis, Haliciensis, Chelmenis, & Crasnostavienis. In Podolia Camenecensis atque Trebovlienis. In Belsensi satrapia Belsensis, Buscensis, Grodlenis, & Grabonecensis. In Plocensi unica cum tribus aliis territoriis, Zavoicensis, Mlavenis, Srenensis sive Srencensis. In Masovia Cyrnensis, Vizenis, Varavienis, cui Nurense quoque territorium parit, Vyslegrodienis, Zacrocimenis, Cichanoviensis, Lomzensis, Rozanensis, (in qua est Macovienis territorium,) & Livenis. In Ravenis vero satrapia

tres præfecturæ sunt, Ravenfis, Gostinensis, & Sochacioviensis. In Silesia sunt Osluicimensis & Zatoriensis. Præter has præfecturas sunt & alie de superioribus fere detractæ, & peculiariter, quamvis minus Latine, tenuta, earumq; præfecti tenentarii vulgo vocantur: qui partim non habent sua territoria, partim habent, verum sine ulla jurisdictione in nobilitatem. Nam ea est penes veros præfectos, quibus ex tenuræ voluntate regia propter utilitatem, vel aliqua de causa detractæ sunt. Sunt autem ii tenentarii curatores, modo regionum prædiorum atque redituum, & castellorum, plebisque subiectæ, non dissimili conditione magni procuratoris arcis Cracoviensis. In iis leges eæ, quæ de præfecturis quidem commemoratæ sunt, locum non habent. Omnium autem præfecturarum reditus, partim ex agricultura, & re pecuaria, partim è molis frumentariis & sylvis, partim è censibus & pensionibus agræstium & oppidanorum proveniunt, & vel certo pacto præfectis locantur à principe, vel eorum fidei committuntur, ita ut rationibus reddendis obnoxii sint. Condonantur etiam interdum ob eximia merita. Oppignorari quoque præfecturas non inusitatè est, eas præsertim, quæ jurisdictione carent, quæque

quæque non sunt primariæ cujusque satrapia. Sed ita demum id legitimum est, si rata redituum portio quotannis de capite deducatur. Quod cum in desuetudinem abiisset superiori tempore, comitiorum decreto nunc revocatum est. In iis vero præfecturis, quæ jurisdictionem habent, si usus reipublicæ oppignoracionem requirat, etiam assensu senatus comitiali opus est. Sola Sandomiriensis privilegio quodam neque oppignorari, neque locari perpetua locacione potest. Habent & episcopi, & proceres, atque equites locupletiores nonnulli arces & præfectos suos: Sed hoc nomine principi nequaquam obnoxios. Habet arx Cracoviensis peculiariter decem custodes, qui burgrabi, sumpto à Germanis vocabulo, appellantur, sine ulla potestate, præfecti auctoritati obnoxios: Qui pacis juxta ac belli tempore nocturnas, atque etiam diurnas, quando opus est, excubias, per se, vel per administratos suos servant: Habentque militiæ vacationem: & eo nomine ambitur id munus à multis, & à rege confertur. Salina & alia metalla habent suos curatores & administratos juratos, & rationibus reddendis obnoxios. Præsertim autem salinis Bochmensibus & Velsensibus, earumque administris & operis, unus salinator, quem zuppariuxa

rium Cracoviensem vocant. Russicis item unus, quem Russicum appellant. Sed neque in regni, neque in curiæ, neque in terrestribus magistratibus numerantur: Quemadmodum neque telonæ, sive quæstores teloniorum, neque tributorum atque exactioium publicarum exactores. Et ii vero utriusque rationibus reddendis obnoxii sunt: Telonæ quidem, si non redemerint telonia: Quod faciunt plerunque. Hos omnes in hunc locum terrestrium magistratum conjicere libuit, propterea quod eorum curaciones ad præfectorum officia non nihil accedunt. Scribam quoque sive notarium thesauri regii nihil verat his adjectæ, quem rex ipse edit, ac thesaurario vicarium adjungit. Est & scriba castrensis, quem etiam notarium campestrum vocant, mercenariorum militum conscriptor, & solutor stipendiorum. Sunt etiam à terrestribus magistratibus non multum diversa ministeria quædam in aula principis, quæ officia curiæ dicuntur. Quorum administrari terrestrium plerorumque & regni officialium (quorum sunt cognomines) quotidianis ministeriis in aula principis funguntur, fidemque suam principi ad suum quisque ministerium jurejurando obstringunt. Sunt autem

tem

tem ii: Marescallus, Thesaurarius, seu Vicethesaurarius, Succamerarius, Referendarii duo, pinceria, stru&or mensæ, subdapifer, dapifer, magister culinæ, & Præfectus curruum. Nuper etiam his accessere, Vexillifer, ac ductor aulicæ militiæ. Qui omnes addito nomine curiæ, à superioribus magistratibus & officialibus cognominibus suis distinguuntur: nempe ut Marescallus curiæ, thesaurarius curiæ, atque eodem modo alii dicantur. Nec scio an & Secretarii in hunc ordinem referri debeant, licet nullum peculiare certumque munus attributum habeant, sed ad nutum principis præsto sint in obeundis ejus nomine legationibus, in scriptionibus & lectionibus publicarum & regiarum scripturarum, in acciendis ac dedacendis ad regem vel in senatum illustribus hospitibus & legatis principum, in exquirendis & referendis sententiis ægrotorum, & à consilio absentium primariorum senatorum, in recognoscendis pro principe locis, factis, & causis controversis, regiorum præsertim hominum, & administrorum inter ipsos, vel cum magistratibus suis, & si qua sunt alia honesta & cum dignitate conjuncta ministeria. Numerus eorum certus non est. In his eminent unus, qui appellatur primus

scu

seu major Secretarius. Is absentium Cancellariæ præsidium vicem supplet in aula & comitatu principis : Nec tamen, ut illi, gestat signum regium, sed quoties opus est, petito ab ipso annulo signatorio, tam diplomata publica, quam epistolas ipso præsentè signat. Quod si is quoque ab sit, peragit ea quispiam de cæteris Secretariis, quem princeps iusserit. Habet autem primus quoque Secretarius secundum Cancellarium & Vicecancellarium prærogativam capeffendi honores publicos & magistratus qui vacaverint: In arbitrio tamen regis positam. Habet & locum honoratum supra omnes officiales terrestres & aulicos, excepto Marscalco. Marscaleus curiæ absente Marscalco regni agit omnia quæ illius muneris sunt : A præsentè etiam socius adhiberi solet ac debet ad ea quæ sunt majoris momenti peragenda, præfertq; cum eo, pariter principi erectum sceptrum. Thesaurarius item Thesaurarii regni absentis vices gerit, adhibeturque & ipse præsentè ad pleraque omnia. Succamærius, est magister cubiculi atque cubiculariorum puerorum, aliorumq; domesticorum principis administrorum : Sub cuius potestæte est supellex ad lectum & cubiculum principis cultumque corporis pertinens. lanitoribus quoque
idem

idem præst. Referendarii, supplicum libellorum magistri sunt, & querimoniis hominum audiendis, Cancellariæque, ut verbo legis utamur, referendis præstunt. Quineriam in litibus urbanis disceptandis præsto sunt eidem Cancellariæ, e jusque permissu exponunt regi cum consilio causas & controversias litigantium. Nuper adeo sententias quoque rogari ceperunt in regis iudiciis. Sunt autem duo pari potestate, alter ecclesiastici, alter profani ordinis. Ductoris copiarum, magistri stabuli, magistri culinæ, & præfecti currum quæ sint officia, ipsa eorum nomina hæc ostendunt. Cæterorum munera jam sunt explicata in terrestribus officiis & curationibus. Eadem enim sunt horum atque illorum : Sed cedunt hi illis præsentibus in sua cuiusque satrapia sive terra. Hæc autem omnia honorata sunt ministeria: Minus illa, interioris cubiculi servatoris, curatoris lecti atque dispensatoris. Cæterum stipendiarii & aulici principis equites, concionatores, & sacrifici, quamvis honorato sint loco, tamen inter officiales non censentur: Multo minus stipatores, sive satellites, cubiculariique & pueri : Sed perpetui sunt administræ principis, & præsto sunt ipsi iter facienti, & quovis loco manenti. Ac sacrifici quidem per vices operantur
L. sacris

facris quotidie præfente rege. Canunt etiam feftis diebus, benedictionesque & gratiarum aétiones ritu Chriftiano ad mensam ejus peragunt. Concionator facris concionibus fungitur. Aulici vero (sic enim vocantur) equites equis stipendia merent, præfidii honorisq; regii causa, & equestrem eum vel currulem equestres fere comitantur. Qui equitatus numerosus est atque splendidus, nobili juvenute constans. In qua sunt complures magistratibus & officiis non modo aulicis verumetiam terrestribus præditi. Ei vero Marescalci moderantur. Cæteri ministri non habent necesse equos alere. Itaque pedestres prodeuntem in publicum principem deducunt. In solennibus tamen pompis non inusitatum est, ut equites quoq; aulici pedestres equestrem principem antecedant. In longioribus autem itineribus ii, qui equis non merent, vel regis, vel oppidatim suppediatis, vel conductitiis equis aut curribus vehuntur. Ex his stipatores præfidii causa sunt circum principem: Quod tamen recens est in Polonia: sed auget majestatem principis. Cubicularii & pueri præsto sunt ad quævis domestica ministeria. Sed cubiculariorum peculiaris usus est in accendis in senatum & ad regem consiliariis, & perferendis quoquo

sus

sus literis, mandatis, edictisque regis. Quam ad rem oppidatim & vicatim eis mandato principis equi subministrantur. Quæ, subvectiones, & lingua vernacula, poduodæ vocantur: Cursum publicum latini vocant. Incedentem in publico principem, aulici quidem antecedunt: stipatores prælongis securibus morte peditam Germanorum armati latera ejus cingunt: Cubicularii vero cum pueris subsequuntur, sed ita, ut & aulici proceribus atque senatoribus profani ordinis, & cubicularii puerique episcopis ac secretariis ecclesiastici ordinis proxima Principi loca honoris causa concedant: Nisi forte regem regina sequatur. Tunc enim episcopi quoque & secretarii cum proceribus antecedunt: Reginam vero longus ordo sequitur nobilium matronarum & puellarum. Hæc igitur est ratio universa aulae & comitatus regii. Mito enim cantores, abaci custodem: mapparium, canum venaticorum curatores, dimensorum distributores, janitores, tibicines, tubicines, opifices, & alia viliora ministeria: Quæ magna est turba, & sumptibus principis alitur. Et quoniam omnia persequimur: volumus quidem certe. Habet etiam regina suum comitatum, nec modo puellarum & matronarum quæ in gynæceo sunt, sed etiam puerorum

L 2

cubi.

cubiculariorum & aulicorum, & in his peculiare administratos sive officiales. In primis magistrum curiæ, qui omnibus præest, Reginaque prodeuntem cum sceptro antecedit: magistrum curiæ, matronam gynæceo moderantem: Deinde Cancellarium, vel Secretarium: Cujus sunt munera, literas nomine reginæ conscribere, & signare, & legere, & compellantibus eam responsa dare. Quod quidem nescio an cum magistro curiæ commune habeat. Est autem & hic discrimen inter cancellarium & secretarium, quod hic non gestat signum reginæ, sicut ille: sed ab ea, quoties opus est, utendum accipit. Habet regina etiam thesaurarium suum, & pincernam sive pocillatorem, & structorem mensæ, & subdapiferum, & dapiferum, & culinæ ac stabuli magistrum singulos: Itemque dispensatorem, abaci custodem, mapparium, & janitores, eodem, quo regii sunt, honoris discrimine: Quibus omnibus victus, vespasitius, & mercedes à rege præbentur. In didem ipsius quoque reginæ mensa instruitur, res vestiaria, mundus muliebris, & jumenta comparantur. Quod si ea regi superstes sit, vidua de suo ac de fructibus & redditibus eorum bonorum, quæ ipsi dotis ac donationis propter nuptias nomine de amplissimi consilii sen-

tencia

tentia attribuerit, sese cum universo comitatu suo deinceps sustentat. Atque hæc de magistratibus regni terrestribus, & aulicis, nobis decursa sunt. De ecclesiasticis magistratibus, honoribus, ministeriis & curationibus; quales sunt secundum Archiepiscopos & Episcopos, suffraganeorum, abbatum, præpositorum, Decanorum, Archidiaconorum, scholasticorum, cantorum, custodum, cancellariorum, vicariorum in spiritualibus, officialium, commissariorum ministrorum, priorum, custodum sive guardianorum, pœnitentiarum, paræcorum, quos etiam plebanos vocant, non est operæpretium hic nos persequi: Ne de collegiis quidem, canonicorum, monachorum, & monacharum, fratrum conventualium, vicariorum, psaltarum, mansionariorum, & si qua sunt alia. Neque enim peculiare quicquam habent apud Polonos præ cæteris gentibus & nationibus Christianis, neque ad rem publicam pertinent, exceptis archiepiscopis & episcopis, & si quibus forte præterea peculiariter quedam reipublicæ munera, quorum superius mentionem fecimus, mandantur. Magnus tamen, ut par est, honor eis & omnibus sacerdotibus habetur solo sacerdotii nomine. Major etiam olim habebatur: id quod è ve-

tustioribus literarum monumentis deprehenditur. Omnes autem ii episcoporum & archiepiscoporum potestati & jurisdictioni subiecti sunt, præter, si qui pontificis maximi, cuius eximia potestas est, auctoritate exempti sunt. Plebes urbanae, oppidanæ, vicanae, & agrestes, partim principi parent, partim proceribus & equitibus: partim certis sacerdotibus attributa sunt. Reguntur autem à suis quæque dominis, eorumque præfectis ac procuratoribus, ex æquo & bono sive ex arbitrio magis, quam certis legibus. Quæquam nonarent tamen suo quæque iure: Quod non est unius modi, quemadmodum posterius ostendemus. Præter dominos autem, eorumque præfectos & procuratores, habet plebs quæque oppidatim, vicatim, & pagatim suos magistratus. Ac in pagis quidem scultetum sive advocatum hereditarium vocant, qui est quasi deductor ac defensor coloniarum: qui vel ipse, per se, vel per vicarium suum, (& ipsum advocatum, sed iudiciale vocant,) cum adiunctis aliquot ex aratorum numero scabinis (sic appellantur iudices, sive assessores iudicii) jus dicit. In civitatibus autem & oppidis & vicis præter hos, sunt etiam consules. Ita vocamus eos, qui à veteribus decuriones appellantur: penes quos est civitatis

vitatis cuiusquam gubernatio & custodia: in delinquentes animadversio: publicorum commodorum administratio, curaque: ædificiorum & factorum publicorum. Inter eos autem unus præficeret magister civium, quem vulgo proconsulem vocitant, qui eos quocies opus est, convocat, & in consilium adhibet. Nam leviora sine illis ipse gerit. Consul non idem est ubique: numerus habet item singulæ opificum societates & contubernia in qualibet civitate & oppido suos magistratos, & his adiunctos aliquot seniores. In maioribus urbibus sunt etiam ædiles unus & alter, de numero decurionum electi, pecuniæ publicæ quæstores, & factorum rectorum curatores. In oppidis vero & vicis communiter hæc à decurionibus curantur. Hos magistratus, in oppidis præferunt, juratos esse oportet, præter advocatos hereditarios. Nullos autem communes magistratus pagi inter se, neque civitates, habet. Hæc de plebeis magistratibus. Creandorum magistratum, & honorum mandandorum, in Polonia non una est ratio. Olim episcopi ex præscripto sacrorum canonum à collegiis primariorum sacerdotum, quæ capitula cathedralium ecclesiarum vulgo nominant, legebantur: Nunc princeps, umbratili quadam electione illis relicta, aut ne relicta quidem, solus

arbitratu suo edit episcopum, & pontifici max. commendat (quod fiebat etiam à collegiis) ut eius auctoritate approbetur, præficiatur, & ab aliis episcopis consecratur. Cæperunt autè sic editi sive nominati indulgentia vel conniventia quadam admitti ad consilia publica priusquam approbentur à pontifice: Non item ad functiones sacras, & jurisdictionem ecclesiasticam, & administrationem honorum: Sed à morte episcopi collegium factum, distributis inter se curationibus, bona vacantia administrat: excepta Gnesnensi diœcesi, quæ peculiarem habet Oeconomum, etiam vivente Archiepiscopo. Ius autem dicit in ea juxta ac in aliis diœcesibus vacante sede unus aliquis, quem collegium administratorem temporarium renuntiaverit. Abbatum & præpositorum eligendorum jus collegia monachorum hætenus retinuerunt: Sed jam vix retinent, ab episcopis præsumtum & violatum. Ad electionem quidem certe, regis assensus & episcopi auctoritas accedat, oportet. Cæterum in sodalitiis & conventibus fratrum mendicantium neutrum horum requiritur. Ne in inferioribus quidem & quasi vicariis locupletiorum monasteriorum curationibus, quas fere præposituras vel

prio-

prioratus vocant, Prælati & canonici ecclesiarum cathedralium, partim à pontifice maximo, partim ab ipsarum episcopis, alternis mensibus creantur. Primariorum tamen secundum episcopos in unaquaque ecclesia prælatorum & nonnullorum canonicorum edendorum sive commendandorum, &, ut vulgo loquuntur, præsentandorum sui regi concessum est pontificum superiorum indulgentia. Indultum est idem jus etiam privatis quibusdam, præsertim episcoporum curatoribus, in aliis quibusdam sacerdotiis. In parœciis vero & aliis minoribus sacerdotiis usitatum & legitimum est, ut jus edendi sit penes eos, unde profecta est donatio cujusque sacerdotii, vel in quorum bonis id proventusque ejus siti sunt, sic tamen, ut penes episcopum sit approbatio editi, & reprobatio, si non sit idoneus: aut si plures pariter edantur, dijudicatio. Quod de illis quoque, qui à rege vel alio quopiam profano commendantur, sive præsentantur, intelligendum est. Vocantur autem patroni usitato juri pontificio nomine; collatores etiam vulgo, qui jus hoc edendi, sive præsentandi habent: Quibus in vitis obtrudi sacerdotem sive beneficarium per legem non licet, ne pontificis quidem maximi auctoritate: nisi ii sese

L § indi-

170 MARTINI CRÖMERI
indignos eo jure reddiderint, aut intra
tempus legitimum uti eo neglexerint.
Obtruso pœna est proscriptio. Quæ sic
obiter, & præter institutum propemo-
dum, hic nobis perstricta sunt. Ad prop-
rios reipublicæ Polonæ magistratus re-
vertamur. Palatinos, & Castellanos, &
reliquum omnem senatum regni, prin-
ceps legit, & jurejurando obstringit, sibi
& regno sive reipublicæ. Idem confert
præfecturas, cæterosque omnes magi-
stratus, honores & ministeria publica.
Sed in magistratibus regni illud rece-
ptum est, ut non nisi in comitiis renun-
tiantur. In iudice vero & subiudice, &
scriba sive notario, terrestribus ita ad-
stricta est legibus potestas principis, ut
nobilitas eius satrapæ sive territorii, cu-
ius iudex, vel subiudex, vel scriba deces-
sit, conventu instituto, auctore & præsi-
de palatino, quatuor patres familias e-
quites eligat: de quibus princeps unum,
quem vult, in locum vacantem surroget.
Abrogari vero magistratus aut honor
ullus nemini potest, nisi per maximam
vel mediam capitis diminutionem, hoc
est, libertatis civitatisve, sive nobilitatis
& bonæ famæ amissionem: aut si quis
alium magistratum honoremve adeptus
sit, quem cum priori retinere jure non
possit. Ipse se quisque abdicare arbitrato
suo

POLONIA. LIB. II. 171
suo potest. Præfectura, & metallorum,
teloniorumque curatione, princeps a-
movere quemlibet, quando vult, potest,
nisi cui ipse promiserit, ac diplomate ca-
verit, ut ad certum tempus, vel quoad
vixerit, amoveri nequeat. Aulico item
magistratu & ministerio amoveri quen-
que regi licet. Non temere tamen id fa-
cit, nec fere sine nota ignominie: nisi lex
jubeat. Exactores tributorum annui fe-
re creantur à rege, vel comitali placito.
Plebeios magistratus partim domini vel
præfecti creant, partim ipsi sibi cives &
oppidani legunt, præter Cracoviam, ubi
Palatinus jus legendi senatus habet: ab-
rogandi non habet: Nec nisi morte, aut
maxima mediæ capitis diminutione
honoris amittitur: ex omni etiam nu-
mero viginti quatuor consulum, quot-
annis octo, quos vult, Palatinus rebus ge-
rendis præficit, quos præsidentes vocant:
de quibus certo ordine singuli fiunt ma-
gistri civium in sex hebdomadas. Nec
multum diversa est ratio consulum in
aliis quibusdam civitatibus & oppidis:
Nisi quod præfecti in suæ quisque ditio-
nis oppido unum aut alterum legendi
facultatem habent. Cazimiria, Cleparia,
& Proslavia magnus procurator arcis
Cracoviensis, cum in legendis consu-
libus, tum in aliis rebus, præfecti vicem
obti-

obtinet. Idem advocatum & scabinos juris supremi Theutonicis sive Magdeburgensis legit. Cæteros autem scabinos, ipsi consules sive decuriones in sua quique civitate & oppido legunt, & sacramento adigunt. Cracovæ advocatum quoque judicialem. Cæterum Scultetus sive advocatus hæreditarius in quovis oppido, vico atque pago semel à domino constitutus, magistratum hunc, obnoxium ipsi domino ad equestre ministerium, rei que publicæ ad expeditionem bellicam, etiam ad hæredes transmittit. Quin & in externum transferre assentiente domino potest. Est tamen jus fasces domino amovere scultetum, & advocatum hæreditarium contumacem aut inutilem, perfoluto ipsi pretio, quod habet inscriptum in diplomate, vel secundum æstimationem emolumentorum atque ædificiorum. Nisi quid enorme & privatione dignum is commiserit. Quo quidem jure multi sic abuti cœpere ad augenda commoda sua, ut scultetis & advocatis hæreditariis sine ulla culpa ejectis prorsus, vel in ordinem redactis, agros eorum prædiis suis adjunxerint, judiciis vero judiciales advocatos arbitrato suo præficiant. Reditus magistratuum regni exigui, terrestrium vero & aulicorum nulli fere sunt. Ne urbanorum

banorum quidem, & oppidanorum, & agresium ulli fere certi sunt. Honorem Poloni satis amplum & luculentum virtutis & honestorum laborum præmium esse duxerunt, etiam sine compendio: quod minus generosi animi magis plerunque consecantur. Sunt tamen certæ mercedes, & quasi sportulæ, quæ judicibus judiciorumque administris penduntur à litigantibus. Primores aliquot Palatini & Castellani, mediocres tamen habent reditus, partim ex agris & prædiis, partim è salinis, vel teloniis, sive aliis quibusdam pensionibus à principe antiquitus in omne tempus attributis. Episcopi nonnulli peramplos habent, unde non modo ipsi commode & cum dignitate vivere, & senatoria munera laure suslinere, verumetiam inferioris ordinis sacerdotes, socios & administratos suos recte alere ac tueri, & omnem cultum divinum cum dignitate administrare, & egenis denique liberaliter subvenire queant. Habet etiam decimas omnium segetum publico principum ac totius Poloniæ consensu jam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, & aliis quibusdam pensionibus postea vel cumulas, vel commutatas: indeque cum aliis quibuslibet sacrorum administris, tam paræccis, prælatis, & cano-

canonicis certas portiones antiquitus segregarunt. Habent & luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces & territoria, partim prætorum itidem principum & regum, partim privatorum munificentia adjecta. Ne abbatum quidem & cæterorum sacerdotum, primariorum præsertim, quos prælatos vocant, & monasteriorum, atque etiam paræcorum piis & honestis usibus male prospexit similis pietas & beneficentia. Ipsi etiam superiorum temporum episcopi, abbates, & sacerdotes successoribus & posteris suis permultos addiderunt, patrimonia sua, vel empta aliunde bona, censu sive sacerdotiis adjungendo, templorumq; splendorem, ædificiorum atq; donariorum omnis generis magnificentia augendo, quo augustiorem cultum divinum redderent. Atque hæc omnia cum ipsis adeo personis ecclesiasticis majorum legibus ac principum benignitate immunia sunt à plerisq; omnibus muneribus & oneribus publicis. Quo prolixior autem fuit hominū in ordinem sacrum munificentia superioribus temporibus, hoc erant abundantiores & ipsi, qui de suo liberales erant, licet minus curæ laborisq; rei familiari impenderent. Nunc passim in alienas donationes ac decimas invaditur longe maiore avaritiæ rapacitate

ratifque infamia, quam egestatis relevatione. Multi tamen ex hoc ordine nullos habent certos redditus: sed partim Episcoporum & opulentiorum non modo sacerdotum, verum etiam profanorum stipendiis, partim cæteræ multitudinis quotidiana beneficentia & quasi stipe vitam sustentant. Quales fere sunt etiam ii, qui vocantur mendicantium conventus, sive collegia. Sed nos honorum & magistratum omni ferme ratione explicata, ad iudicia transeamus. Eorum autem ratio varia & perplexa est in Polonia. Habet ordo ecclesiasticus, quemadmodum & apud alios Christianos populos, sua, quibus cæteri quoque homines, nobiles pariter ac plebei, obnoxii sunt aliquatenus, in iis præsertim causis, quæ cum religionis, aut personarum, rerumve sacrarum ratione aliqua ex parte connexæ sunt: Quales sunt, de institutis & ritibus religionis, quæque his adversantur, de impietate, hæresi, schismate, magia, incantationibus, sænore, sacerdotiorum cauponatione, quam Simoniam vulgo vocant: Itemq; de decimis, & fundis, & quibusvis censibus ac redditibus ecclesiasticis, de cæde, vi, & injuria sacris initiato homini, reive, aut loco sacro, seu sacerdotii fundo illata. Ad hæc de iure patrociniis sive patro-

patronatus, quod vocant, & de sacerdotiorum jure quævis controversiæ, itemque de jure matrimonii & natalium, & de miserabilium egentium personarum iniuriis, quæque ex obligatione in foro ecclesiastico facta, oriuntur. Testamentariæ causæ profanorum hominum in hoc æque ac profanis foris disceptantur, dummodo extra iudicium testamenta sint condita. Aliter enim in eo foro disceptantur, in quo sunt condita. Nisi quid forte legatum sit pietatis ergo, & ad piam causam, ut vulgo loquuntur, hoc est, temporis, ecclesiarumve ministris aut egenis: Quæ causa propria est ecclesiastici iudicii. Est autem iudiciorum ecclesiasticorum summa penes episcopos: quorum vices gerunt ii, quos vocant vicarios in spiritualibus, Cancellarii & officiales: Inter quos unus, qui est primarius, generalis appellatur: Cæteri foranei. Ab episcopis, eorumque vices gerentibus provocatio est ad Archiepiscopos: & ad Gnesnensem quidem ab ipso etiam Leopoliensi Archiepiscopo: Idque eo nomine, quod ille est legatus perpetuus, sive, ut vulgo loquuntur, natus sedis apostolicæ. Pertinent autem ad eum provinciam hi episcopi: Cracoviensis, VVladislaviensis, Poshaniensis, & Plocensis in Polonia, VVratilaviensis in Silesia Boëmiciæ

miciæ ditionis: Lubessensis in Marchia Brandeburgensi. Vilmensis in Lithuania: & Mednicensis in Samogitia: Olim Culmenensis quoque in Prussia, & Camenenensis in Pomerania sub eo fuere. Sed avulsæ sunt postea. Ad Leopoliensem vero, Præmissiensis, Chelmenensis, Cameneensis, Lucensis, sive Luceorientis, atque Kioviensis. Extrema tandem provocatio est ad pontificem maximum antiquissimo Christianæ religionis instituto. Omnes autem iudices ecclesiastici iudicant, sive adeo iudicare debent è præscripto ecclesiasticorum & pontificiorum canonum: & præter diras sive censuras & interdicta ecclesiastica, habent ius quoddam coercendi fontes, in sui quidem ordinis homines laxius, in profanos autem restrictius, ita ut contra hos ad executionem rerum iudicatarum, urbanorum ac terrestriû magistratum opem ad extremum implorasse necesse habeant. Nec ii jure eis deesse possunt aut detur. Habent & profani inter se non illes iuxta ac plebei sui iudicia: quibus sacris initiatum aut sacerdotio præditum præesse non licet. Ac nobilitas quidem terrestribus iudiciû peculiariter subest: quæ à iudice, subiudice, & notario terrestribus exercetur, alibi quidem quater, alibi sexies quotannis, alibi vero

singulis mensibus: Nisi forte iudex, sub-
 iudex, aut notarius desit: aut bellica ex-
 peditio, vel comitia, colloquiave (de
 quibus paulo post dicemus) interve-
 niant. Tunc enim silent iudicia nobilitatis,
 non terrestria modo, sed & alia.
 Sunt autem in qualibet satrapia sive pa-
 latinatu certa oppida, in quibus jus hoc
 dicitur nobilitati, in eo ipso territorio
 bona agrosque habenti. Nec evocari
 quenquam e suo territorio licet, nisi ipse
 certa obligatione nominatim ab hac
 prerogativa recesserit. Cæterum qui
 nulla habet bona terrestria, conveniri
 hoc jure non potest. Ne sacerdos quidem,
 exceptis causis finium regundorum,
 & adscriptitii alieni profugi, casti,
 vel vulnerati: aut si ullo alio quam sacerdotii
 nomine bona terrestria possideat.
 Oppida vero ac territoria judiciaria hæc
 sunt: In Cracoviensi quidem satrapia
 Cracoviensis arx, Proslavia, Xianzum,
 Lelovia, Biezzum, Cichovia: In quo oppido
 & Sandecense territorium judicatur.
 In Posnaniensi, Posnania, Costenum,
 VVschona: In Sandomiriensi, Sandomiria,
 Radomia, Opocinum, Chencini, Vissicia,
 Pilsna: In Calissiensis, Calissia, Gneza,
 Pyzdri, Coninum, Keina, Naclum: In
 Siradiensi Siradia, Schadecovia, Petricovia,
 Radomsci; Item Velunia & Ostres-
 sovia:

sovia: In Lenciciensis, Lencicia, Brezini,
 & Orlovia: In Brestensis, Breste, Crusovicia,
 Conale, & Prædecia: In Inovvladislav-
 vviensis, ejusdem nominis oppidum, &
 Bydgoscia: itemque Dobrinum, Ripinum,
 & Lipnum: In Russica Leopoldis, Præmissia,
 Sanocu, Halitia & Chelma: In Podolica,
 Camenecia, ac Trebovvlia: In Lublinsen-
 si, Lublinum, & Lucovia: In Belsensi,
 Belsum, Buscum, Grodlum: In Plocensis,
 Ploscum, Plonscum, Bielscû, Racianzum,
 Zaverze, Mlavva ac Srenscum: In Maso-
 niovia, Cyrscum, Vizna, Varavia, Nur,
 Vyslegradum, Zacrocinum, Ciechanovia,
 Lonza, Zembrovia, Rozanum, & Li-
 va: In Raveni Rava, Gostinium & So-
 chaciovia. In Silesia vero Osuiencimense
 & Zatorienfense territoria suos utrumque
 peculiares habet iudices, qui cum delectis
 de nobilitate jus dicunt, præfecto
 præfidente. Ad eundem modum & Se-
 verienfens, episcopi Cracoviensis ditio,
 suam habet. Olim in Silesia ipsi duces in
 sua quisque ditioe iudiciis præfidebant.
 His iudiciis disceptantur pleræque omnes
 causæ nobilitatis private ac civiles,
 quemadmodum loquuntur iure-
 consulti, ac civiliter instituta. Regundorum
 finium controversia hoc ipso quidem
 iudicio primum disceptatur inter
 equites, vel inter equitem & sacerdotem:

Sed ad extremum ad Succamerarium terrestrem remittitur: Qui in rem præsentem veniens, ipse per se vel per vicarium suum camerarium illius territorii eum definit, certisque metis atque signis fines controversos designat. Atque hæc est unica Succamerariorum jurisdictio. Cæterum si cum regis bonis equiti sit controversa, non apud terrestre & Succamerarii iudicium ea disceptatur; sed princeps equite postulante edic recuperatores aliquot de senatu ac terrestribus magistratibus sive officialibus ejus satrapæ, in qua est controversa: quos commissarios appellamus. Inter quos etiam Succamerarius esse solet. Qui in rem præsentem venientes iudicium id peragunt. Idem fit, si sacerdotalis fundus & ager cum regio controversos fines habeat: Nisi quod episcopus quoque ejus diocesanos editis à principe recuperatoribus unum aut alterum de suis adjungit. Eademque ratio est petendi recuperatores à principe in causa hereditariæ familie, sive dividendæ hereditatis inter fratres & propinquos. Quanquam hoc iudicium etiam præfectus exercere potest. Criminales vero causæ de stupro, incendio, latrocinio, & vi armata alienis ædibus illata ad præfectorum sive capitaneorum in sua cuiusque præfectura iudicium

dicium pertinent. Civiles item, quæcumque adversus eos equites instriuntur, qui certos agros & bona terrestria nulla habent, & qui, licet habeant obligatione tamen sua ei foro obnoxios se fecerunt, aut merent publica stipendia, aut sacris instructo homini damnum vel injuriam intulerunt, aut alienum adscriptitium detinent, aut obstaculis denique liberam fluvii navigationem impediunt, aut si quis executionem rei judicatæ prohibeat. Dicit autem jus præfectus in arce, aut alio loco publico suæ quicquæ præfecturæ, sexta quaque septimana per se ipse, vel per vicarium suum iudicem castrensem. Atque hæc sunt iudicii castrensis causæ. Officii vero sunt, rerum iudicatarum executio: viduarum de bonis dotalibus eiectarum, & aliorum spoliatorum restitutio: Itemque in deprehensos in scelere & recenti, ut dicunt, crimine, aut si quis rem alienam apud se deprehensam non reddat domino repetenti: Ad hæc in turbatores conventuum & iudiciorum, & qui veritis armis utuntur: in tolerantes consuras ecclesiasticas ultra annum in iniustos teloniorum exactores, & in sacerdotes, qui iuri patronatus profanorum hominum derogant, aut profanos præter ius ad forum ecclesiasticum evocant, anim adversio. In

quibus causis quovis tempore cuius querenti præsto esse debet præfecti auctoritas, per seipsum, vel per suppræfectum suum: Cuius iurisdicatio ad causas officii pertinet, si præfectus ipse ius non dicat. Denique furti suspectosprehendendi, reosque indicandi, & supplicio afficiendi ius habet præfectus & suppræfectus eius. Equestres tamen non nisi eos, qui ter ab eodem crimine damnatis editi, & in album furum relati sunt. Porro status controversiæ, hoc est, cum de genere cuiusquam ambigitur, & eæ causæ, quæ infamiæ, confiscationis bonorum, vel capitis penam (præter eas, quas dudum præfectis attributas esse exposuimus) annexam habent, atque etiam de eæde equitis, ad solius principis iudicium pertinent. De quibus in comitiis deum cum senatu cognoscit. Præter si maleficium in loco domicilii principis ipsius & sub aspectu eius patratum sit. Tunc enim, si actor recenti & calenti, quod aiunt, facinore comprehendatur, absque citatione princeps cum ipse petat, vel per Marescalem iudicat. De personalibus vero causis civilibus, aut civiliter institutis, quæ alioqui ad forum terrestre vel castrense pertinent, princeps itidem quovis loco ac tempore cum iis, quos ad manum habet, consiliariis

citra-

citatum iudicat. Quæ citatio curialis, & post curiam, vocatur. Sed eius usus ita restrictus est, ut ea in minore Polonia contra eum, qui in maiore tantum agros ac domicilium habet, non valeat: neque contra. Id autem iudicium regionum terminorum nomen habet. Vbi etiam in præfectos & administratos suorum bonorum & redituum, quod ad munera eorum attinet, quicumque & undecunque ii sint, princeps ipse sibi, instigatore, ut vocant, officii petente, & cuius postulanti ius dicit: Ac de provocacionibus quoque ab officio castrensi ad se delatis cognoscit. Iniustus tributus publici exactor etiam apud Episcopum, Palatinum, vel Castellatum loci recte convenitur. Belli autem & expeditionis publicæ tempore, cum silent omnia supra memorata fora, penes principem est ius omne, & iudicium eorum, quæ in castris & in ipsa expeditione flagitiose aut scelerate admittuntur. De iniuriis quidem damnisque datis in expeditione bellica palatini vel castellani, cuius querenti contra suæ quisque satrapie vel territorii homines, ius dicunt. Si quis autem non pareat, principi deferunt. Ab omnibus porro iudiciis nobilitatis provocatio est ad principem: Nisi quod eæ, quæ fiunt à terrestribus iudiciis, in colloquiis

M 4

fere

fere prius disceptantur. Appellatur autem colloquium, peculiare palatini cum dignitariis, ut vocant, ac terrestribus magistratibus iudicium: Quod semel quotannis autumni tempore in qualibet satrapia sive palatinatu exerceri debet, provocationum à terrestribus & castrensibus eiusdem satrapie iudicii disceptandarum causa. Quod etiam terminos generales vocant. Vbi & alienationes & obligationes bonorum terrestrium recte fiunt. Ab hoc idem adregum est provocatio. Silesii soli colloquiorum usum non habent, neque principem, sed vicinorum duorum triumve principatum iudicia appellant, in eisq; acquiescunt. Verum id quoque iam exolevit, pleraque omni nobilitate in ius terrestre Polonicum sese transferente. Fuit autem aliquando in comitiis facta mentio instituendæ in Polonia novæ iudicium decuriæ, quæ de omnibus provocationibus absque provocatione cognoscerent, quale est in Gallia, quod parlamentum vocant. Sed non placuit summam iudiciorum cuiquam præter principem concedere. Quo fit, ut principe plurimis & variis iudiciis distento, & aliis multis & gravibus tam amplius negotiis distracto, lites in multis ante comperendinentur, non sine do-

lore

lore & querimonia multorum, præsertim augete indies cupiditate hominum, nullaque, aut exigua certe, temere litiganti, & provocanti, & iniusto iudici, pena imminente. Vnde capitales existunt inter necessarios quoque & cognatos inimicitie, cædes innumerabiles parantur, coactisque hominibus & iustis prope exercitiis nonnunquam configitur, dum offensus longa iudicii comperendinatione, armis ius suum quisque persequi ac tueri contendit. Sed ad provocaciones redeamus. Earum duplex est ratio. Est enim appellatio, qua inter litigantes solos disceptatur, iuste an iniuste iudicatum sit. Motio vero est, in qua iudex à quo provocatum est, necesse habet tueri sententiam suam, ut si iniqua & legibus adversa fuerit, ipse pudeat, mulcteturque. Quod tamen iam ferme exolevit. Utrobique autem Regio vel colloquiorum iudicio iniustum decretum rescinditur, vel corrigitur, universaque causa disceptatur ac diiudicatur, etiam si ab interlocutoria sententia provocatum sit. Tametsi non temere admittitur eiusmodi provocatio. Cognitionum quoque principis de provocationibus non una est ratio. Nam de iis, quæ fiunt à colloquiis, non nisi in comitiis cum frequenti senatu cognoscit.

Ad eundem modum de iis etiam, quæ fiunt à terreſtribus iudiciis. Nam de iis quoque rectè à rege cognoscitur in comitiis, si prius ea instituantur, quam colloquia. Itaque indifferinatim provocari solet ad colloquia, vel ad comitia. De cæteris vero provocationibus, quæ fiunt ab aliis iudiciis, etiam extra comitia cognoscit is cum iis consiliariis, quos ad manum habet, quovis tempore & loco: sed tamen intra fines regni modo. Foris enim nemo equitum sistere se principi necesse habet, ulla ex causa, exceptis fiscalibus. Tam in comitiis autem, quam extra ea in iudiciis regis, adhibentur in consilium etiam supplicum libellorum magistri sive referendarii: Itemque iudex, subiudex, & notarius eius satrapæ sive territorii in quo iudicium exercetur: præter, cum de provocatione ab ipsorum iudicio facta cognoscitur: Habentque ii postremi omnium dictionem sententiæ. Atque his fere foris atque rationibus nobilitatis iudicia peraguntur. Nam barbaricus ille mos, & à religionis Christianæ institutis alienus, provocandi adversarium ad singulare certamen, & ferro usque ad necem vel deditionem de iure & injuria veroque & falso decernendi, nihil habet commune cum iudicio. Quod tamen nostra memoria semel

tantum à Sigismundo rege seniore admissum est: Cum autem liberissimus sit nobilitati Polonæ armorum usus, ad iudicium tamen terreſtre & castrense, & ad comitia nemini armato venire licuit antiquitus: Nunc ea lex propemodum obsolevit. Iudicatur autem nobilitas suis legibus, quæ pauca sunt, & constitutiones vel statuta regni vocantur: (tametsi Masovii peculiariter habent) vel moribus, vel ex æquo & bono, sive adeo iudicium opinione. Magnam autem in iis iudiciis vim habet exemplum, & res in simili causa à principe iudicata. Per magnam item, ne dicam nimiam, iusiurandum Magnus est etiam usus præconum, quos ministeriales terreſtres appellant, magnaque eis fides habetur, itidem ac tabellionibus in iure civili Romano & pontificio. Sed sunt ii fere illiterati, plebei, & rustici homines, palatini vel delegati cuiuspiam regis arbitrio, nec semper exquisito delectu, creati. Verum in omni fere functione sua unum aut alterum equitem testem adhibeant oportet. Actori nulla est pœna si causa ead, vel eam non prosequatur: Ac ne litis quidem impensas reus solvit. Reus condemnatus si iudicatum non solvat, multatur & pignatur. Condemnatus autem actori in civili causa, quantumque is

litem

literni iurejurando interposito aestimaverit. Licet tamen iudicante iusjurandum eius aestimationem moderari. Si non paruerit rei iudicate reus, condemnatur in duplum: quod per lucrum appellant: Prior enim condemnatio lucrum dicitur. Si duplum ad certam diem non exolverit, praefecti regii eius territorii, in quo reus bona vel domicilium habet, opem actor implorat. Ex decreto autem praefecti bona rei possidenda ei traduntur, adjecta certa multa, quod vadium vocant, si is prohibuerit. Sin iterum id fecerit, duplicatur multa: Sin tertium, triplicatur, quae vadia duplicata & triplicata appellantur. Quae tamen sublata jam sunt. Et post interpositum unum vadium, reus, si pergat esse contumax, proferibitur. Proscriptus vero, si vi sese nihilominus suaeque tueatur, cuncta illius praefecturae nobilitas contra eum arriatur. Ac ipse quidem apprehenditur, bona vero eius a praefecto possidentur, donec de reductibus eorum non modo iudicatum, sed multae etiam & vadia solvantur. Indicta vero causa, hoc est, non citatum, neque convictum equitem, qui modo agri aliquid habeat, apprehendere nulli magistratui, ac ne principi quidem licet, praeter furem a servis peccatae inter confidos & complices ter

editum,

editum, aut in maleficio quovis deprehensum, aut qui latitare nolit, vel non possit praefecto remissiori in executione rei iudicate, poena est abrogata praefecturae: Nisi forte eam oppignoratam teneat. Tunc enim centum marcarum multa ipsi a principe irrogatur, detrahenda de summa eius capitali, quovis officium suum non fecerit. Oppidanis vero & plebeis magistratibus equitem etiam in scelere deprehensum sine praefecti auctoritate iudicare omnino fas non est. Sed sufficient haec nunc de iudiciis nobilitatis. Neque enim omnem iudiciorum rationem & formam persequi hic nobis propositum est. Habet plebs peculiaria iudicia, in pagis quidem simplicissima, quae vel ab advocatis iudicariis, & scabinis, vel a scultetis, vel a praefectis sive dominis, eorumve procuratoribus & administris, sine strepitu & figura iudicii exercentur. In urbibus vero & oppidis exactiora sunt: quibus equites quoque, qui in iis domicilia & ius civitatis habent, sunt obnoxii in causis civilibus dantaxat. Ea vero partim penes advocatum & scabinos, partim penes decuriones sive consules & magistratum civium sunt, partim etiam penes magistratos contuberniorum. Consules ac magistri contuberniorum sine strepitu &

& figura iudicii iudicant: Hi quidem singuli cum adiunctis sibi primoribus sive senioribus de levioribus causis sui quilibet generis opificum: Consules vero de quibusvis, proprietatis modo & possessionis rerum soli, & hereditatis, itemque capitalibus atque sanguinariis exceptis: Quæ ad scabinorum & advocati iudicium peculiariter pertinent. Parvi momenti causas etiam magister civium solus cognoscit. A quo itidem, atque à magistris contuberniorum, ad consessum consulum est provocatio. Ab his porro ad regem. Inolevit tamen multis in locis mos, ut prius præfectus, vel qui præfecti loco est, appelleretur, atque inde demum ad regem provocetur: Idque de regis modo oppidis intelligendum est. Nam quæ alii cuiuspiam subsunt, in iis provocaciones fiunt ad eorum dominos: Ab iisque sine provocacione iudicantur. Sed si quis adversus eum, qui ipsi non subest, iniuste iudicaverit, sive per se, sive per vicarium & procuratorem suum, vocari potest eo nomine in ius, qui est obnoxius: Porro episcoporum & aliorum ecclesiasticorum hominum subditis opem superioris (nempe episcopi, vel archiepiscopi, vel pontificis maximi) contra vim & iniuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio.

(sic

(sic enim vocatur id, cui scabinum cum advocato iurati præfident) accuratior servatur processus iudiciarius. Exerceturque id fere inter concives quindodecimo quoque die, nisi is festus sit: Externis vero & hospitibus postulanti bus quoties opus est, exponitur. Atque hoc quidem emptum dicitur, illud expositum. Est & tertium genus iudicii huius, quod magnum vocant, ac ter statis anni temporibus ob graviore causas magistro civium præfidente exercetur. A iurato autem iudicio legitima est provocatio ad aliud quoddam iudicium primariorum urbium. Quod quidem duplex est, itidem ac leges, quibus oppidani & agrestes fere utuntur. Neque enim iustum iudicium nobilitate legibus tenentur. Ac in Masovia quidem, ubi ius Culmense viget, ad Varaviensem, vel Plocensem, hinc porro olim quidem ad Culmensem, nunc autem ad Torunensem, in Prussia magistratum, atque inde demum ad regem provocatur. In cæteris vero partibus Poloniæ, ubi iuris Teuthonici Magdeburgensis usus est, olim ad Magdeburgensem civitatem provocabatur. Sed Cazimirus magnus rex aliud quoddam iudicium in arce Cracoviensi instituit, quod iuris supremi Teuthonici sive Magdeburgensis appellavit. In quo

advoc.

192 MARTINI CROMERI
advocatus cum septem scabinis, magno
procuratore eiusdem arcis præfidente,
non tamen iudicante, iudicant de pro-
vocationibus, quæ sunt à iuratis qua-
rumvis civitatum & oppidorum iudi-
ciis. Inde vero provocatio est ad aliud
iudicium, quod sex civitatum dicitur.
In quo eiusdem Cazimiri inslituto bini
certorum oppidorum decuriones sive
consules Cracoviam conveniētes in arce
ius dicunt sine provocatione. De quo in
historia fusius persecuti sumus. Cognito-
scit autem princeps de provocationibus
iis, quæ ab urbanis & rusticis iudiciis ve-
niunt, & omnino de controversiis ple-
beiorum suæ ditionis, atque etiam de
querimoniis adversus præfectos suos,
ubi libet, etiam extra regnum, & cum
quibus vult consiliariis. Sæpe etiam con-
siliariis & referendariis, aut secretariis
earum cognitionem delegat, sed ita, ut
ipse tamen ad extremum, iis referenti-
bus statum controversiæ, discernat: præ-
fertim si causa ad equitem pertineat. So-
li Cracovienses cives hoc præditi sunt
privilegio, quod à Seratu urbano non
si ad principem est provocatio, & quod
eius, itemque Cazimiriensis & Clepa-
riensis civitatum causæ ab eo non nisi
Cracoviæ iudicantur. Habent & sculteti
sive advocati hæreditarii pagorum &
oppi-

POLONIA. LIB. II. 193
dorum nonnullis in locis inter se pecu-
liaria iudicia. A quibus item ad jus su-
preum Teuthonicum, & inde ad sex
civitates, vel ad principem provocatur.
Iure autem suo quisque iudicatur, præ-
ter, quod causæ cædis & vulnerum Po-
lonico tantum iure iudicantur: Quo-
reus actoris iurejurando peragitur. Ac
in recenti quidem crimine comprehen-
sus, eadem capitis luit supplicio. Post in-
terpositam vero viginti quatuor hora-
rum moram, ad certam & lege consti-
tutam capitis æstimationem damnatur:
quæ diversa est equitis ac plebei: Pro ple-
beio capite partim domino ejus, partim
liberis & hæredibus cæsi cedit multa: Pro
equestri vero, solis liberis & hæredibus
exolvitur. Equiti tamen pro equitis cæ-
de ultra multam pœna est etiam carcer
annuus. Sed Masoviorum legibus car-
ceris pœna solvitur is, qui profugus an-
num totum exulaverit. Cæterum ple-
beio equitem interfecisse capitale est,
nisi transigat cum actore. Vulnerum
certæ sunt æstimationes. Fit autem
contemptu harum pœnarum, & capi-
piendæ ex multa pecuniæ, ut crebre-
fiant magis indies jurgia cædesque. Ex-
ecutio rerum iudicarum contra oppi-
danos & urbanos penes magistratum est
in sua quemque civitate, aut si is negli-
gat

gat, domini vel præfæsti auxilium imploratur. Et hætenus quidem de iudiciis Comitiorum ratio nobis deinceps exponenda est. Duabus autem de causis ea habentur: propter consultationes de republica, & propter iudicia. Cum enim Polonis, quemadmodum supra memoravimus, ea potissimum formare i publicæ placuisset, in qua penes unum quidem esset iudicium & rerum omnium in bello & in pace summa, sed ut res agendarum & iudicandarum consilia, cum compluribus consiliariis communicaret, hi porro cum propter alias functiones publicas, tum etiam propter curam rei suæ familiaris, ad latus principis assidui esse non possent, placuit, ut ii ad certum locum & diem convocarentur à principe, ad exercendam cum ipso iudicia, consiliaque de republica capienda. Hæc sunt comitia publica: Quæ etiam generales regni conventiones vocant. Qui olim simplicioribus & melioribus sæculis bidui vel tridui spacio peragebantur. Augescentibus deinde iudiciis, & rebus agendis, extrahi cœperunt in longius tempus comitia: Sic tamen, ut pro re nova & insolita annotavit Ioannes Dlugossus, in nonum diem ea extracta esse. Atque hæc fuit vetustorum comitiorum ratio. Posteriori tempore

pore, hoc est, avorum fere nostrorum memoria, cum universa nobilitate, & una de omnibus civitate Cracoviensis, communicata sunt comitia: cœperuntque adhiberi legati nobilitatis, sive, ut vulgo loquuntur, nuntii terrarum, hoc est, satrapiarum atque territoriorum, & civitatis Cracoviensis, principio quidem unani ob rem, quemadmodum in historia ex Dlugosso retulimus: Nempe sciendi in bellum tributis causa. Deinde vero, cum sive incuria principum, sive consiliariorum conniventia, multa, quæ ad salutem & amplitudinem reipublicæ pertinebant, negligi, & nobilitatis prærogativæ minui viderentur, ad alias etiam consultationes de republ. accedere cœperunt, non ut consiliarii, sed ut monitores principis atque consiliariorum, & custodes libertatis, & prærogativarum nobilitatis, ac legum publicarum. Laudabile sane & salutare in primis generi Polonæ (si eo recte utatur) institutum, & ad optime constitutarum olim rerum publicarum Romanæ & Lacedæmonicæ mores accedens: Quarum in altera Ephori, in altera Tribuni plebis, principum & potentium libidini inertique & inerti administrationi reipublicæ objecti erant. Nunc igitur sine nuntiis terrarum non habentur legitima comitia. Atque eam

ob rem quoties ea debent institui; indicuntur prius à rege nobilitati conventus, quos vocant particulares, ad certos dies certaq; oppida: Maioribus quidem Polonis, hoc est Posnanienfis & Califfienfis satrapiarum equitibus, Srodam: Cracoviensis vero satrapie Proffoviam: Sendomiriensis Radomiam: Siradiensis Schacoviam, excepto Velunensi tractu, qui suum peculiarem conventum Veluni habet: Lenciciensi Lenciciam: Cuiavii Radeoviam: Dobrinenfes tamen separatim Ripini conveniunt: Russis Vifnam; præter Chelmenfes, qui & ipsi Chehnae suum habent: Podolii Cameneciam: Lublinensi satrapie Lublinum: Belfensi Belfum: Plocensi Razianzum in eodem tractu: Masovii Varfaviam: Ravenfi nobilitati Ravam: Sochacoviensis Sochacoviam: Gostinensi Gambinum. His igitur locis (nisi iusta causa obftet) nobilitas cum consiliariis & magistratibus terrestribus, sive, ut vulgo loquuntur, cum dignitariis & officialibus eisdem satrapie, vel tractus, ad templum convenit, & implorata sacro publico ope divini numinis, legationem regiam audit, ubi, quando, & quibus de causis opus sit haberi comitia: Deinde præcunctibus consiliariis legatos suos sive nuncios deligit, eisq; vel peculiaria dat mandata

data ad comitia, vel univérse potestaté facit curandi ea, quæcunque in commune è republica fore videbuntur. Lege autem ab hoc munere legationis excluditur, qui privatim habet negotium & litem in comitiis. Finitur nunciorum potestas unicus comitiis. Nec idem sane est in omnibus satrapiis eorû numerus: Verum pro numero territoriorû esse debere existimatur. Nuncios ita creatis in particularibus conventibus, mox instituuntur alii conventus, quos generales vocant. In maiore quidem Polonia Coli, in minore autem Corcini, quæ etiam Novacivias nuncupatur. Et ad hunc quidem Cracoviensis, Sendomiriensis, Russice, Podolice, Belfensis & Lublinensis satrapiarum. Ad illum vero reliquarum proceres, & nuncios recens creati, ac de nobilitate qui volunt, constituta eisdem à principe die conveniunt, auditisque iterum mandatis regis, mandata nobilitatis, & quæ postulat usus reipublicæ, inter se conferunt. Atq; inde itur ad maiora comitia. Quo ubi conventum est, re sacra solenni eisdem in templo publice peracta, itur ad aulam. Ibi principe & consiliariis in corona considentibus, adstantibusque pone secretariis & nunciis, Cancellarius vel Procancellarius principis nomine proponit in medium, quibus de rebus in-

commune consuli operæpretium sit: deinde consiliarii ab archiepiscopis & episcopis orsi, ordine dicunt sententias. Hinc nuncii petita à rege venia secedunt in aliud conclave, iisdem de rebus inter se consultaturi. Reverſique sive eadem, sive alia die, per unum aliquem exponunt id, quod ipsis in commune visum est, quid probent, quidve requirant. Nonnunquam pluribus mandant, si plura sint negotia proponenda, ut suum quisque edisserat. Non modo enim iis de rebus, quæ principis nomine proposita fuerunt, sed etiam si quid aliud ipsis in mentem venit, de republica postulant vel admonent. Id vero si est ejusmodi, ut consultationem requiratur, & ab eorum functione non alienum esse videatur, dicuntur etiam de eo sententiæ à senatoribus, exclusis nunciis: interdum etiam non exclusis. In omnibus autem consiliis postremus omnium dicit princeps. Et quod ei placuit, decreti comitalis & legis habet vigorem, dummodo prioribus legibus, nobilitatisque aut sacri ordinis prærogativis ne adverſetur. Tunc enim refragari placito principis non solum senatui, sed etiam nunciis fas est. Itaque in ejusmodi consultationibus suspendit fere sententiã suã rex, donec inter nuncios & senatores majoremve eorum

par-

partem conveniat. Sed hoc jam aliter modificatum est. Cætera autem consilia de republica, quæ legibus diserte excepta non sunt, nec prærogativis nobilitatis præjudicant, cum senatu solo princeps communicat. Quemadmodum judicia quoque cum eo solo exercet, minimum biduo vel triduo singulis hebdomadis per tempus comitorum. Sed interdum ea delectis aliquot è senatu delegat. Atque ii quotidie sere, festis diebus exceptis, judicant. Verum ab his quoque assessoribus (sic enim vocantur ii iudices) ad regem provocatur. Atque ii statum controversiæ cujusque, decretumque suum, in consessu reliqui senatus exponunt. Sententias tamen denovo non dicunt. Publicarum inter sacrum & militare sive equestrem ordinem controversiarum arbitrium atque transactio penes Regem est. Comititia quotannis, nisi quid forte impediatur, institui usitatum est. Nihil tamen prohibet, quo minus, vel rarius, vel crebrius instituantur. Crebrius quidem ut id fiat, requirit iudiciorum & provocationum disceptandarum multitudo: Tametsi extrahuntur ea nonnunquam in quartum & quintum, ac sextum ferè mensem. Locus certus comitiis habendis

olim nullus erat. Sed ubi principi collibuerat, etiam sub dio & in territoriis ea peragebantur. Postea lege in unum conclusa sunt oppidum, in umbilico fere & medittalio totius Poloniae situm Petricoviam. Sed ea jam inde nova lege in gratiam Lituanorum Varlaviam translata sunt. Potest tamen Rex assentiente senatu, iusta aliqua de causa alibi quoque ea instituire. Nec illud pratermittendum est, Quod initio comitiorum nuntiis nobilitatis singulis certa pecunia in victum de publico numeratur. Senatoribus non item. Cæterum non venienti ad comitia senatori sine iusta causa, lege multa irrogatur: Sed ea vix unquam à rege exigitur. Habet ecclesiasticus quoque ordo in Polonia sua comitia: quæ synodi græco, sed latinis non inusitato, nomine appellantur. Quarum causas & universam rationem è jure pontificio petat, qui volet. Hic illud modo annotandum est, quod licet Archiepiscopus Leopoldensis suam habeat provinciam à Gnesnensi distinctam, tamen & ipse, & socii, vel, ut vocant, suffraganei ejus Episcopi, Gnesnensis Archiepiscopi auctoritatem agnoscunt, cum in provocationibus & judiciis, tum in Synodis: Ad quas ab illo evocantur. Est autem jus, mosque, Petricoviz, Lenciciz, aut Loviciz provinciam

vincialem synodum tertio quoque anno, nisi res majorem celeritatem, aliumve locum episcoporum consensu postulet, institui; & adhiberi in consilium abbates & præpositos monasteriorum, & collegiorum factorum primariorum (quæ capitula cathedralia vocantur) legatos binos, vel singulos duntaxat. Sed nos à synodis & comitiis ad bellum transeamus. Id autem in hac gente à nobilitate geri usitatum & legitimum est antiquitus: Quæ cuncta equestris militat, quemadmodum antea diximus, idque pro modo bonorum & redituum facere debet. Sed cum nulla publice instituta sit bonorum æstimatio, modus hic fidei cuiusque creditus, labente in deterioris disciplina & fide; arbitrarius factus est, non sine reipublicæ totius incommodo & injuria. Arbitrarium est genus armorum. Tenuiores, & qui equum alere non possunt, pedestres militant. Sculteti quoque sive advocati hereditarii, & quicumque fundos terrestres hæreditarios habent, non sunt immunes à militia. Multatur autem agris & bonis omnibus, si quis paterfamilias à bello abfuerit, aut filium adultum, fratremve, qui ipse separata bona & militandi necessitatem non habeat, pro se non miserit. Cæterum pupillis impuberibus,

ægroris senio confectis, & viduis, per necessarios & famulos militiam obire licet. Habent autem vacationem militiæ tribuni terrestres, præfecti arcium in finibus regni sitarum, vicarii cæterorum præfectorum jurisdictionem habentium, vicecapitanei & burggraviæ, & qui reipublicæ causa absunt. Habet item ordo cunctus ecclesiasticus, præter eos sacerdotes, qui bona terrestria hæreditario, seu alio quovis, quam sacerdotiorum jure & nomine obtinent. Evocatur ad bellum nobilitas antiquo more, dimissis quoque versus per præfecturas literis signo regio consignatis: Quæ deinde in pertica resti alligatæ (unde restium nomen acceperunt) à præconibus sive ministerialibus terrestribus ad dignitarios & officiales, sive magistratus, primoresque nobilitatis cujusque præfecturæ, sublimes & conspicuæ circumferuntur, & in foris urbium & oppidorum alta voce publicantur. Ter autem id fieri oportet, interpolatis quaternis septimanis: Nisi decreto comitali tempus id accidatur, binæque restes conjungantur. Post tertias demum restes domo se quisque movet ad suæ satrapie conventum ad certum locum certamque diem indictum. Inde porro auctore ac ductore palatino cum sui quisque territorii Castellano ad constitu-

stitutum à principe prope fines regni locum pacati proficiscuntur. Verum hoc quoque, ut alia nonnulla recte à majoribus instituta, augefciente indies equitum licentia, conniventiaque magistratum, in defæctudinem abiit, magno non modo sacerdotium, verum etiam regionum, & ipsius nobilitatis prædiorum, & adscriptitiorum incommodo damnoque. Necessè autem habet princeps equestræ ordinis homines ab hostibus in bello captos redimere, ac damna amissorum equorum, quæ ii extra fines regni acceperint, exolvere. Captum vero hostem,obilem præsertim, is qui cepit, principi tradere debet, acceptis pro eo duobus florenis. Vsu venit nonnunquam, ut hæcopiæ dividantur à principe de sententia amplissimi consilii, ac cæteris quidem adversus hostem proficiscentibus, unius aut alterius satrapie nobilitas, vel pluri-um, si opus sit, ad præsidium ejus oræ, unde item belli aliqua est suspicio, relinquatur. Hæc est apud Polonos belli gerendi ratio: Hoc robor militiæ in equitatu situm. Hæ sunt opes & vires gentis: hæcopiæ externis pene incredibiles, & cum quibusvis maximarum gentium opibus ac divitiis comparandæ: quibus olim principes Poloni res magnas & præclaras gesserunt, non domi modo illa-

illata bella propulsando, sed foris etiam hostes ulciscendo, fines imperii longe lateque proferendo, & amicis atque sociis succurrendo. Sed cum abuterentur ii nonnunquam obsequio nobilitatis, eamque crebrorum ac diuturnorum, minimeque necessariorum bellorum incommodis exercerent, lege cautum est, intra hos ducentos annos, ut ne liceat regi bellum facere sine comitiis & assensu amplissimi consilii: & ut nobilitas fines quidem regni, quoties, & ubi opus est, absque ullo stipendio tueri necesse habeat, non sine principe tamen, præterquam in interregno. Cæterum extra fines ne ad ullam militiam educi possit invita, nisi acceptis à rege in quemlibet habitum equitem quinque marcis, quod perinde est hoc tempore, ac quinque coronati Gallici vel Italici. Peditatus nullus est sere apud Polonos præter mercenarium, si quem princeps conduxerit. Mittunt quidem ei oppidani currus comiteatu onustos cum peditibus: verum is peditatus non multus est, & sternendis muniendisque viis, quam armis tractandis accommodatior. In extrema tamen necessitate & graviori bello, evocata ad expeditionem nobilitate, oppidani quoque & agrestes decimum quenque peditem decreto comitali armant &

exp-

expediunt. Cum autem lentior sit expeditio hæc universa, & nonnunquam civibus & amicis magis, quam hostibus incommodare soleat, excogitata est ratio conducendi militis mercenarii pedestris & equestris, ad subsidaria Tartarorum & aliorum hostium excursiones reprimendas, expugnandas munitiones, & alios militares labores subeundos aptior & promptior. Quæ copia pariter cum decanis, centurionibus, turmarum & cohortium ductoribus, tribunisque militaribus ab alterutro duce exercitus longe laxiori potestate, & severiore disciplina, quam in expeditione publica reguntur. Est autem stipendium trimestre in equitem quidem senum, in peditem vero quaternorum florenorum antiquitus constitutum. Perexiguum id sane est, nisi in magna alioqui rerum omnium ad victum pastumque pertinentium copia & utilitate; longe levius etiam pretium rebus venalibus bellica lex imponeret, & charitas patriæ, studiumque bellicæ virtutis & gloriæ, & spes adipiscendorum publicorum honorum magis, quam ulla merces juventutem multitudine & otio abundantem ad faciendam stipendia excitaret. In hoc vero stipendium publice confertur pecunia, tributo, quam exactionem vulgo vocant, agrestibus ac

oppi-

oppidanis, regi iuxta ac nobilitati subiectis, imperato. Quo illi non inviti agrorum domorumque suarum vexationem reddimunt, si modo reddimunt; mercenariorum etiam militum, non contentorum stipendiis suis, licentia & rapacitate indies magis ac magis progrediente, & nec sacerdotum nec nobilitatis, atque adeo neque regis ipsius bonis abstinente. Id autem tributum ex agris quidem in laeneur seu mansum, (certus agri modus est) ex oppidis vero ostiatim penditur. Quinetiam venalis cujuslibet porus nomine in oppidis juxta ac in pagis pensatur. Pendunt & molitores de moltrinis quiddam: & sculteti sive advocati de suis agris, itemque equites ii, qui nullos habent adscriptitios, & plebcii, qui neque domos, neque agros habent, & arte aliqua vel opera sua victitant. Doctores, magistri, & scholastici, & qui literarum doctrinaeque studiis vacant, immunes sunt. Est & aliud quoddam tributum, in magna necessitate aliquando plebi univere, exceptis scholasticis, imperatum: Quod quia de singulis capitibus pendebatur, capitale dictum est. Imponit nonnunquam & ipsa sibi nobilitas cum rege & proceribus tributum de agris, vel de censibus suis pensitandum, si usus & necessitas postulet. Non nisi in

comi-

comitiis autem haec tributa sciscuntur ac decernuntur, & quidem consentitibus consiliariis pariter & nunciis terrestribus. Caeterum ecclesiasticus ordo una cum bonis & hominibus suis jam iude ab initio susceptae religionis Christianae, non modo militiae perpetuam, sicuti superius attigimus, vacationem, sed tributorum etiam publicorum immunitatem habet in Polonia. Verum ipse superiori tempore in oppidanos & agrestes suos tributis, quae caeteris imperantur, ultro reipublicae gratia subjecit. Nunc jam pro lege habetur, ut quoties regis & equitum subditis tributum imperatur, nec hi exortes sint. Pensitant ipsi etiam nonnunquam sacerdotes cum Episcopis rogati, urgente necessitate, & charitate patrie suadente, de suis sacerdotiis certam reddituum suorum portionem. Quam pensionem contributionem appellant. Eius vero decernendae jus est penes synodum provincialem. Exigende vero penes eos, quibus episcopi cum primario suo collegio in sua quisque diecesis mandaverit. Superiorum autem illorum tributorum, quae plebi atque etiam nobilitati imperantur, exactio pleunque regis arbitratu, nonnunquam de senatus atque nunciorum sententia, per satrapias compluribus imponitur:

Nec

Nec diutius id munus durat, quam ipsum tributum. Dispensatio penes regem fere & thesaurarium regni manet. Nonnunquam tamen & ipsa aliis comitorum decreto mandatur. Dum hæc recognoscimus, excogitata est nova ratio comparandæ in defensionem regni militumque mercenarium pecuniæ. Rex enim benignissimus Sigismundus Augustus quartam partem reddituum regionum in eum usum perpetuo reipublicæ concessit. Quæ pacis tempore in fiscum, in arce Ravensi constitutum, deponitur. Atque hæc habuimus in præsens, quæ de ratione belli, ac de univèrsâ republica Polonica in medium afferremus. Si quid præterea requiritur, è recentioribus comitialibus constitutionibus petatur. Prussia Regia nobis reliqua est, quæ quamvis eodem cum Polonis regno continetur, tamen quia peculiare consilium publicum, peculiare leges, peculiaris judicia & comicia, ærariumque, & belli gerendi rationem à reliqua Polonia diversam habet antiquitus, de his nunc separatim persequamur. Nec abs re fortasse fuerit si de Ducali quoque obiter attingamus. Igitur ea pars Prusiæ quæ nunc Ducalis dicitur, ex eo tempore, ex quo devictis barbaris populis sub jugum Christi missa est, simul cum episcopis

pis suis Sambieni & Pomesaniensi ad nostra usque tempora ordini Teuthoniorum Crucigerorum, qui se de hospitali S. Mariæ militiæ Hierosolymitanæ dixerunt, paruit. Cujus ordinis præses Magister generalis, socii vero administrationis, & præfecti territoriorum præceptores & commendatores appellati sunt. Qui cum pro amicis & sociis, Polonorum hostes facti essent, armis eorum adacti quodam tempore, una cum episcopis in verba regis Poloni jurarunt, & aliquandiu majestatem ejus comiter conservarunt. Sed cum id deinde aliquoties, & ad extremum nostra memoria Alberto Marchione Brandeburgensi Magistro, viro excessi animi, & rei militaris perito, auctore detractissent: Sigismundus rex senior, ut se & posteros suos illa perpetua defectionum bellorumque molestia liberaret, & Poloniæ Lituaniæque tranquillitatem majorem præstaret, fractis iis bello, & ad necessitatem ditionis redactis, & partim decedentibus è Prussia, partim habitu & religione abjecta manentibus, illum ipsum Albertum sororis suæ filium singulari clementia pro Magistro ducem in Prussia jussit esse, hæreditariumque principatum ipsi cum fratribus & posteris eorum maribus attribuit, ea lege, ut in in

verba regis Poloni ritu solenni jurarent: cum centum equitibus hastatis, quoties & ubi usus postularer, ei militarent: & in senatu regni locum haberent itidem ac Magister habuisset. Extant pacta conuenta. Ex eo igitur tempore pars illa Prusiae ampla & copiosa, duarumque episcoporum suppressione auctior, sub duce esse coepit, summam omnium rerum potestatem rege tamen Polono obnoxiam habente, & arbitrato suo consiliarios sibi legente, & praefecturas, ac magistratus mandante. Vtinam quidem is sacra intacta reliquisset. Nec plura nunc de ducali Prussia. Regia vero, ex quo à Crucigerorum imperio ad Polonum nomen (unde fere detracta erat) ante centum annos sese recepit, recepta ea quidem est à Polonis in societatem juris & reipubl., sed leges tamen suas & instituta à Teutonibus fere hausta, vel post subactos & ferme extirpatos praefectos & barbaros Prussos deductione coloniarum è Germania importata retinuit. Consilium quoque à senatu regni seorsum obtinuit. Habuit etiam initio suum gubernatorem, à rege datum. Sed postea suppressus est hic magistratus. Vitur autem omnis ferme Prussia ducalis iuxta ac regia, jure municipali, quod Culmense vocatur. Quod tamen non satis certum est

est in hanc usque diem. Eruiat id quidem è tenebris & colligitur, sed nondum in lucem prodit. Sole Elbingensis, Brunsbergensis & Fraumburgensis civitates Lubecense amplexae sunt, vel secum fortassis attulere. Et quoniam utrumque id paucis capitibus continetur, in ceteris recurritur ad Saxonicum & Magdeburgense: indeque etiam ad Romanum, quibus de rebus, neque Culmensi aut Lubecensi, neque Magdeburgensi & Saxonico jure, neque plebiscitis civitatum, aut constitutionibus regis cautum est. Dedit enim constitutiones & leges quasdam sapientissimus rex Sigismundus senior, partim toti Prussiae regiae, partim Gdanensi civitati peculiariter. Easque optimus ejus filius Sigismundus Augustus, cum in ea urbe esset ante annos duos & viginti. Quibus conscribendis nos adsumimus. Non ita pridè etiam, cum idem rex comitali decreto clarissimos & prudentissimos aliquot senatores ad Elbingensem & Gdanensem civitates corrigendorum quorundam erratorum & abusuum causa cum summa potestate delegasset, condiderunt ii leges nonnullas, rebus, locis, atque temporibus accommodatas. Quas nuper is qui fuit princeps ejus legationis, vir amplissimus, Stanislaus Carncovius Vladislavien-

Episcopus in lucem edidit. Vestigialia regia non ampla sunt in Prussia : Eaque proveniunt potissimum è civitatum pensionibus, agris & prædiis insularis, & præfecturis : Quarum tamen pleræque donationibus, venditionibus, & hypothecis in impendia bellorum superioribus temporibus accisæ, aut prorsus alienatæ sunt. Quod itidem aliis quoque vestigialibus in civitatum jus translatis factum est. Verum ea detrimenta crebris tributis, populariter in gratiam regis scitis vel decretis, superiori tempore compensabantur. Metallorum ea regio ferax non est: Fruges non maligne profert, & linum, & lupulum : easque merces trans mare mittit. Mittit & materiam fabricandis navibus & vasis, exornandisque domibus aptam, & ceram, & cinerem, & tubula coria, imo & carnes. Sed hæc ei fere suppeditat Russia, Samogitia, & Lituania: Quin & frugum, & aliarum rerum ad victum pertinentium majorem copiam eadem regiones, & Masovia cæteraque Polonia ratibus & navibus fluvialibus subministrant. Accipit autem ea vicissim transmarinis commerciis vina, oleum, aromata, saccharum, sal, & alia condimenta mensarum; telam etiam & pannos laneos juxta ac oricos, & quas præterea mittit Lusitania

nia & India dives cupedias. Eaque omnia Polonis & Lituaniis Prussia transmittit. Hinc est vulgo simul & nobilitati res lautior, vestitusque & habitatio cultior. In victu quidem frugalitas prisca adhuc ferme retinetur. Vinam comperationes essent moderatiores. Sed est in commune vitium Septentrionalium populorum. Ex tamen comperationes Prussis ordeacea cerevisia crassiore ferme peraguntur. Vini non magnus est usus. Distinguuntur Prussi, itidem ac Poloni, sacro & profano ordine : nobilitate ac plebe. Sed paulo meliorem est conditione plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quidem cum nobilitate jure, & iisdem legibus utitur, prærogativis modo quibusdam inferior : per quas tamen plebei neque à bonis terrestribus, neque ab honoribus & magistratibus, neque à sacerdotiis, neque à consilio publico arcentur. Nec nobilitas modesta & frugalis eos dedignatur. Quin decedit ea quoque una cum sacro ordine nonnihil de immunitate sua, reipublicæ & concordie gratia. Sacerdotibus justus honos habetur, à catholicis præsertim. Monachi & monachæ, cum nostra memoria præfultore Luthero domicilia sua reliquissent, manent ea etiam nunc propemodum vacua & ruinosa,

aliquot exceptis : quæ sane infrequentia sunt, & incolentes ea contemptibiles. Regis potestas in Prussia minus est restricta, quam alibi. Senatus constat duobus Episcopis, tribus Palatinis, totidem Castellanis, totidem Succamerariis, & tribus primariis civitatibus : quarum non mediocris est potentia. Earum vero bini consules legati sive nuncii pro singulis habentur, & alternis dicunt sententias. Episcopi sunt, princeps, senatus. & moderatur Varmiensis. In qua episcopa me Pius ejus nominis quintus pontifex maximus, ultro petente D. Sigismundo Augusto rege, amplissimo Cardinali Stanislao Hosio (ipso libentissime assentiente) ante sex annos, Coadjutorem, ut vocant, dedit, successoremque designavit, & collegium sacrum accepit. Sed revertamur ad institutum. Est ergo princeps senatus Prussici Varmiensis Episcopus : Huic proximus Culmenensis, qui olim eum antebat: Quorum hic Teutonum Crucigerorum opera quodam tempore de Gnesensi provincia detractus, Rigenfi additus fuit, vehementer accisis redditibus & episcopa, ecclesiæque in ditionem ordinis ipsius redacta : Ille vero Varmiensis, inquam, initio quidem Rigenfis Archiepiscopi metropolitancam auctoritatem agnovit. Nunc vero à per-

multis

multis annis in nulla provincia censetur, & soli subest in rebus ecclesiasticis Romano pontifici : Magistri & ordinis dominatum nunquam agnovit : amicitiam & societatem, cum & ipse plerumque Germanici esset sanguinis, libenter coluit : nec sine malo ac detrimento suo & ecclesiæ suæ. Ad regnum vero Poloniæ ante centum annos certis partibus cum rege Cazimiro initis sese adjunxit. VVladislaviensis Episcopus habet non contemnendas possessiones in Pomerania. Atque ea tota ferme in dicece ipsius est, indeque Pomeraniæ quoque Episcopi titulum is usurpat, sed ad Prussicum consilium non pertinet. Palatini sunt, Culmenensis, Marieburgensis, qui ante hæc Elbingensis dictus fuit, & Pomeranicus : Castellani, Culmenensis, Elbingensis, & Gdanensis : Succamerarii itidem atque Palatini : Civitates, Torunenensis, Elbingensis, & Gdanensis, in singulis satrapis sive palatinatibus singule, eundem ordinem servantes inter se in consilio, quem sui Palatini. Hoc est, concilium Prussicum. Consiliarios terrarum Prusiæ vocant : Quos & ipsos more aliorum juratos esse oportet. Varmiensis tamen Episcopus diversam ab aliis jurisjurandi rationem & formulam pacto præscriptam habet. Nam is, si Rex est in Prussia, ipso

O 4

præ-

præfente. Sin minus, nonnullis magistratibus Prussicis ad id delegatis in arce Marieburgensi, præeunte verba aliquo Episcopo, jurat. Civitatum delegati injurati ad consilium admittuntur, aliquone privilegio, an per abusum, nescio. Habent autem consiliarii Prussici sua loca, & jus dicendæ sententiæ in amplissimo totius regni Polonici consilio. Verum ea loca ante aliquot annos post auctum Lituæ accessione senatum aliqua ex parte variata sunt, ita tamen, ut nihilominus Episcopi inter Episcopos, Palatini inter Palatinos, Castellani inter Castellanos consideant. Ad calcem operis hujus ea singula secundum novam constitutionem Comitalem inter alios notata sunt. Palatinorum jurisdictionio & auctoritas in Prussia major est, quam in cætera Polonia: Penes eos sunt multe & supplicia delinquentium, rerumque judicatarum executio. Tranquillitate quoque publicam in agris & extra urbes ii præstant. Castellani & Succamerarii eodem sunt jure, quo in Polonia. De Episcopis paulo post dicemus. Præter hos autem magistratus, habent Prussi thesaurarium, præfectos arcium, sive capitaneos, gladiferos, judices, & scabinos: verum ii non pertinent ad consilium. Thesaurarius est, qui pecuniam omnem

&

& rationes à præfectis & administris regiorum bonorum & proventuum, atque etiam tributorum publicorum exigat, & vel ipse administrat vel thesaurario regni tradit. Olim is œconomus fuit seu procurator Marieburgensis. Gladiferos singulos habent Culmensis & Pomeranicæ satrapiz. Iudices novem sunt. In Culmensi quidem & Marieburgensi satrapiis singuli: in Pomeranica vero septem, nempe totidem, quot territoria. Sunt autem ea, Slochoviense, Tucholienfense, Suecense, Dersavienfense, Zucoviense, Puscense, & Mirachoviense: habentque singuli iudices in consilio scabinos juratos aliquot. Præfecti, arcium & redituum regiorum in sua quisque præfectura curam & administrationem habent: jurisdictionem nullam ferme habent, præsertim in nobilitatem, neque in oppidanos amplam: In agrestes ampliorum. Solus Marieburgensis neque redituum regiorum curam gerit, neque in agrestes jurisdictionem habet: arci modo præest, ejusque præsidio: quod perpetuum est. Cæterum constitutione quadam, ampliores is cæteris præfectis & magistratibus prærogativas habet, velut generalis locum tenens regis in Prussia. Redituum vero & subditorum regiorum, & factorum rectorum eius ipsius arcis cu-

O 5

ratio-

rationem habet thesaurarius. Igitur primaria totius Prussiæ præfectura Marienburgensis est: Cui Polonus antiquitus præficitur. Nunc primus de Prussia, è Polonia tamen oriundus, ei præest, vir vigilantissimus, & omni genere virtutû ornatus, mihiq; amicissimus, Ioannes Costka, nuper, dum hæc nos recognoscimus, Palatinus Sandomiriensis à novo rege Henrico creatus. Secundum hanc in eadem satrapia sunt hæ præfecturæ, Strumensis, Gnevensis, Novensis & Stargardensis sive Starigrodenensis. In Culmensi, Brodniciensis, Grudentina, Radinensis, Golubensis, Rogoznensis, Brathienensis, Covaliensis, Coprivnensis: In Pomeranica, Slochoviensis, Suecensis, Tucholiensis, Derlaviensis, & Pusnensis. Torunensem vero, Elbingensem, & Gdanensem præfecturas civitates ipsæ sibi regia indulgentia & ex pacto vindicant, & per magistratus urbanos administrant. Episcopi cum collegiis suis suos & ipsi habent arcium atque territoriorum præfectos, quos sere burgrabios vocant, suosque iudices & advocatos, & oppidanos magistratus. Habent & Cancellarios, & officiales suos in causis ecclesiasticis uterque Episcopus. Habent enim utramque jurisdictionem & amplissimam potestatem in suos. Varmien-

miensis quidem episcopa in nulla censetur satrapia: Vno autem & non interpolato ambitu, in modum principatus, bona certis finibus peculiariter circumscripta & arcibus atque oppidis exulta habet: Eaque sic divisa, ut duas partes Episcopus, tertiam collegium sive capitulum obtineat. In his utriq; subjectam nobilitatem habent, & liberam jurisdictionem, ab omni Regionum magistratum jurisdictione exemptam. Præterea pertinet etiam Elbingensis civitas cum suo territorio ad Varmiensem diocesim: Quamvis jam aliquandiu hæretica labe infecta conviventibus regibus ab ecclesiastica episcopi jurisdictione sese subtrahere nitatur. Bartena quoq; terra & Nantangia ante 60 annos ejusdem episcopi jurisdictioni subjectæ fuisset, & supra sex millia mansorû tunc Episcopo Varmienfi per fraudem & injuriam Cruciferorum detracta esse memorantur. Subditi episcopi & collegii Varmienfis eodem, quo cæteri Prussi, iure municipali utuntur: Sed habent etiam peculiariora, inter se autè cõmunia instituta: quæ *Landi? ordnung*, hoc est, terræ constitutiones, vocant. Conventus etiam communes habet. Ad eos autè nobilitas, civitates, & sculteti cum liberis (de quibus postea dicemus) evocati, pro se quiq; binos vel plures etiã è singulis

terri-

territoriis procuratores sive legatos mittunt iis de rebus, quæ in consultationem veniunt, cum episcopo & legatis collegii constitutos. Cæterum ea nobilitas omnis, & advocatus, & civitates, præter iusturandum, quo partim in episcopi, partim in sacri collegii verba jurant, novo quoque regi, ac deinde decimo quoque anno ei ipsi ex pacto fidem suam obstringunt. Tametsi de decimo anno in desuetudinẽ abiit, sublata causa, hoc est, pacatis prorsus rebus Prussicis, & extirpato ordine Teuthonicæ militiæ. Iurant etiam Sacerdotes, quando certum aliquod sacerdotium adipiscuntur: Primarii tamen, qui Prælati & Canonici cathedrales appellantur, intra mensem, postquam in id collegium cooptati sunt. Sed hæc Regum fortassis indulgentia pacatis prorsus rebus Prussicis in desuetudinem abiit. Eos autem pontifex quidem maximus creat, collegium vero ita cum Episcopo eligit alternis mensibus: Excepto Præposito, qui a Rege editur, sive præsentatur, ab episcopo præficitur. Sed neque is, neque cæteri tres prælati locum & suffragium habent in collegio, sive capitulo, nisi sint etiam canonici. Culmensis ecclesiæ collegium ad quatuor canonicos redactum est. Qui singuli à cæteris una cum episcopo co-

optan-

optantur. Ipse autem episcopus à solo rege designatur, à pontifice maximo creatur. Cæterum Varmienis ex pacto recentiori è quatuor canonicis indigenis à rege propositis, unus ab ejus ipsius ecclesiæ collegio desigitur: deinde hic quoque à pontifice renunciatur, & confirmatur. Ac tum demum sacris pontificalibus ad præscriptum ecclesiasticorum canonum initiatur. Magistratus terrestres in Prussia quoque itidem ac in Polonia, à rege creantur: Iudex tamen ex aliquot à Palatino cum dignitariis & cætera nobilitate de consensu scabinorum delectis, ab eo editur: Scabini soli à Palatino cum cæteris dignitariis illius loci creantur. Sunt autem & Prussici magistratus omnes perpetui, præter præfectos: qui regis arbitratu mutari possunt, nisi beneficio ac diplomate regio sibi prospexerint. Civitates à decurionibus, seu consulibus, & quidem Germanicæ linguæ & sanguinis (Polonos enim pro externis habent, & neque ad artes mechanicas perdiscendas admittunt) reguntur: Quorum non idem ubique, certus tamen est numerus. Et ipsi jus habent cooptandi, quos volunt, in sua collegia, quoties vacat locus, eoque majore sunt dignatione & auctoritate quando volunt, & obsequentiorẽ habent plebem.

plebem. His præſident magiſtri civium, à decurionibus ac de numero ipſorum delecti, & ipſi, itidem atque decuriones, perpetui, in primariis quidem urbibus quaterni, in cæteris vero oppidis bini, per vices annuum gerentes magiſtratum. Habent item ſingulæ civitates juratos iudices, ſive ſcabinos, qui à decurionibus ſive conſulibus leguntur. Et ipſi autem perpetui ſunt, niſi forte in numerum conſulum cooptentur. Neque enim eundem conſulem & ſcabinum eſſe ſicet, præter Elbingam & Brunſbergam: ubi pars conſulum loco ſcabinorum iudicia exercet. Cæterum unus è conſulibus eis præſicitur, quem ſculctetum vel iudicem vocant. Primariæ tres civitates etiam præfectos habent ſingulos, ut dudum memoravimus, quos vocant burgrabios, & eos quidem annuos ſerre: Qui tranquillitatis urbanæ, ac totius territorii curam gerunt, cauſasque privatarum injuriarum & ſanguinarias iudicant, & pro iis multas irrogant. Hunc ſolum magiſtratum rex in civitatibus creat, ſed non niſi unum è ſex vel octo è numero conſulum ejuſdem civitatis ab ipſo collegio delectis. Iidem autem conſules ex omni civium numero, Gdani quidem centum viros, alibi vero pauciores deligunt, qui ſint capita mul-

titu-

titudinis & quaſi tribuni plebis: cum quibus communicant nonnunquam conſilia de republica, & ex iis cognoscunt poſtulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis propter externorum omnis generis hominum frequentiam, nequando in ſeditionem erumpant, ut nonnunquam factum eſt. Iudicia nobilitatis iudices terreſtres cum ſuis ſcabinis, præſidente palatino, bis quotannis exercent in certis oppidis. Infamiæ tamen cauſa, & ſtatus controverſa, itidem ac in Polonia, ad regis iudicium pertinet. A terreſtribus iudiciis provocatio eſt ad conſiliarios Pruſſiæ: inde vero ad regem. In oppidis vero iudiciaria poteſtas fere omnis eſt penes conſules, exceptis paucis cauſis, quarum mentionem dudum fecimus, & ſi quæ ſunt aliæ ad burgrabios vel palatinos pertinentes: Sed eam ipſi conſules, quod ad privatorum hominum inter ipſos controverſas attinet, cum jurato iudicio, cuius mentionem dudum fecimus, communicarunt. Ab eo vero iudicio in primariis quidem civitatibus ad conſules civitatis cuiuſque, in cæteris autem oppidis ad conſilium totius Pruſſiæ: inde porro utrimque ad regem provocatur. Rex vero de quibuſvis provocationibus ubilibet, & cum quibus vult, cognoscit.

Ple-

Plerumque etiam cognitionem delegat Cancellariis & jureconsultis. Alioqui privatum neminem è Prussia regi evocare licet, exceptis iis causis, quæ sunt fisci & iudicii regii propriæ. Magistratus terrestres juxta ac urbanos evocat de iis duntaxat, quæ in magistratu perperam & præter officium suum egerint: vel, si mavult, consiliariis Prussicis eas delegat, in comitiis cognoscendas. Delegat etiam vel iisdem, vel quibus vult, causas fisci sui, finium regendorum cum suis bonis, ac dividendæ inter fratres & cognatos hæreditatis: Quasvis item alias ab aliis ordinariis iudicibus per provocationem ad se devolutas comitia bis quotannis habentur in Prussia statis temporibus: Majo quidem mense Marienburgi, Septembri autem extremo Grudenti. Sed Grudentina jam Toruniam, propter majorem commoditatem urbis, translata sunt. Ex iustis tamen causis ea quoque loca mutari possunt. In iis comitiis à consiliariis de republica in commune consultatur, sive ultro, sive ex præscripto regio: de provocationibus terrestrium & oppidanorum iudiciorum cognoscitur: & omnino iudicia vel à rege delegata, vel si qua sunt alia, exercentur. Cum ducalibus quoque Prussis, seu ducis ipsius legatis, nonnunquam Elbingæ ex foedere, vel

Mari-

Marienburgi, constituta certa die conventus habentur, & consultationes de legibus, & aliis rebus communibus, & controversiis. Non ita pridem in Prussia quoque nuncii nobilitatis & minorum civitatum in comitiis adhiberi ceperunt, tributi sciiscendi causa: cujus decernendi potestatem neque rex neque consilarii soli usurpant. Ad regni quoque comitia nuncii nuper adeo mitti ceperunt. Sciscitur autem cerevisiarum tributum plerumque in usus publicos, vel in gratiam regis, & non modo à cauponibus, verumetiam ab iis, qui eam in suos familiarque suæ privatos usus coquant, penditur: vocaturque id vulgo cisa vel accisa. Nonnunquam etiam de censibus, agris, domibus, bonis & facultatibus, aestimatione facta, certa portio pensanda decernitur. Varmiensis episcopi subditi nihil habent negotii cum comitiis. Solutis interest & præest episcopus, ac deinde iis, quæ ibi constituta sunt, ad peculiarem conventum suorum refert, de tributo præsertim. Nec temere ii dissentire solent ab episcopi sui & conventus Prussici sententia. Nihil tamen vetat, ipsos arbitrato suo, auctoritate episcopi & capituli præeunte, pecuniarias leges & ut vocant ordinationes sibi condere, tributumque sciiscere. *Quin-*

P

etiam

etiam magistratus primariarum civitatum non raro imperant civibus suis tributum peculiare, & operas, aliaque onera in usus publicos urbium suarum, adhibitis capitibus plebis. Portus maris tres habet Prussia. Regia quidem Gdanensem & Elbingensem. Quorum hic in Habum lacum, ille recte in mare procurrit. Ducalis vero, Regiomontanum sive Kœnixbergensem, qua Prægola fluvius in Habum influit. Atque hic quidem cum portoriis & omni jurisdictione & impendiis in ducis, duo vero reliqui in ipsarum civitatum, quibus adjacent, & magistratus potestate sunt. Verum is tamen, magistratus inquam, sine permisso vel mandato regio claudendi & aperiendi portus potestatem non habet. Quod de tributo quoque decernendo itidem nuper constitutum est. Quod ad bellum attinet, si qua vis hostilis ingruat Prussie, domesticis communibusque plebi cum nobilitate viribus depellitur. Ac nobilitas quidem cum proceribus equestris militat, sculteti item & liberi: (quos ita vocant, propterea quod & ipsi ab operis & laboribus, quos rustici dominis suis præstant, gratuitam immunitatem habent, medii quodam modo inter nobiles & rusticanos agricolas: Ferunt tamen nonnulla onera extra ordinem.)

Civi-

Civitates equitatum atque peditatum suppeditant: Rusticani peditatum tantum. Hæc ante institutam coadunationem (quæ necdum maturuisse videtur) de Prussia & in universum de Polonia nobis *Σαφέςρον*, quod ajunt, *ἡ ἀμαρτέρον* sunt exposita. Quæ cum civibus nostris, tum externis non ingrata fore speramus. Sic enim fiet, ut minus peregrinentur in historia nostra.

EX ALEX. GVAGNINI
S A V R O M A T I A
E V R O P A E A.

Sauromatia Europæa situs.

SAuromatiæ Europææ gentes Regionumque quas complectitur situm describitur: operæ pretium me facturum, & rem non injucundam Lectori existimavi: Si in primis Europæ, ipsius fines, quibus ab Asia & Africa determinatur, præponerem. Europa itaque pars mundi tertia, ab Europa Agenoris regis Libyæ & Syriæ filia denominationem traxit, cujus insigni pulchritudine Iupiter (ut poëtæ fabulantur) captus nullam aliam occasionem ad effectum insani amoris habens, in bovem niveum sese transfiguravit, in litoreque maris vicin-

P 2

fero

fero ubi virgines cætera cum Europa Regiuula ludebant, armentis boum sese interjuxit. Europa vitulum præ omnibus pulcherrimum videns tergo ejus insedit, qui confestim in mare cum ea insiliens, in Cretam insulam, sive Candiam, dicitur eam transtulisse. Porro Europam ab Oriente Tanais fluuius celeberrimus determinat: à meridie mare Mediterraneum, à Septentrione Anglicus sive Britannicus Oceanus: ab Occidente vero Oceano Atlantico finitur. Hæc pars mundi cæteris duabus, utpote Asia & Africa, minima est, sed ad habitandum habitior, convenientiorque & moderatior. nam neque calida torridave, nec etiam frigida nimis, ideo habitatoribus copiosior, frequentior, pleniorque est, exceptis regionibus Septentrionalibus Oceano glaciali contiguis: quæ aliqua ex parte ob intensa frigora inhabitabiles sunt. Religione quoque Christiana, moribus & vivendi consuetudine, incolarum urbiumque frequentia, & rerû conestibulum fertilitate, cœlique & aëris temperie, Asia & Africa, quamvis longe amplioribus, facile anteponitur. Duescentis quadraginta quinque miliaribus Germanicis in latitudinem patet à mari Aegeo sive Ionio ad Oceanum usque Hybernicum. In longitudinem

nem vero septingentis sexaginta miliaribus extenditur, à Portugalia videlicet regno Hispaniæ, ad Tanaim usque fluuium, qui Sarmatiam ab Asia determinat. Inchoatur autem Europa ab Oriente à fluuio Tanai, à Meridie vero ab Aegeo mari Græciæ.

In hac parte orbis tertia, Sauromatia regio amplissima, multas nationes re-gnaque ejusdem generis complectens (de qua nobis res agitur) sita est. Est autem duplex Sauromatia, una Scythica sive Asiatica, in anteriori orientalis ripa Tanais & VVolgæ fluuiorum, quam incolunt Tartari sive Scythæ Zauuolhenfes, & plures alii, in hordas, id est, tribus certas, divisi. Altera Europea Sauromatia dicitur: ejus coloni sunt Poloni, Russi sive Ruteni, Lituani, Masovitiæ, Pruteni, Pomerani, Livones, Moschovitiæ, Gotti, Alani, Valachi, & Tartari qui in hac ripa Tanais fluuii occidentali juxta Pontum Euxinum degunt. Hanc ab oriente Tanais fluuius, palusque Mæotis, ab Asia dislimitat, ab occidente vero Vistula, vel secundum quosdam Odera fluuius: à meridie montibus Hungaricis Beskid gentiliter dictis terminatur, ab æquinoctio mari Germanico sive Sarmatico fines suos à Germania dirimit.

Ptolomeus vero Lib. 3. cap. 5. Sarmatiam

tiam Europæam à septentrione Oceano Sarmatico terminari scribit, juxta finum Venedicum, ad fines usque Engroneland terræ incognitæ ultra Nortuegiæ regnū longe patentis: Ab occasu Vistula fluvio & parte Germaniæ quæ est inter caput ipsius & montes Sarmatarum. A meridie Iazigis Metanastis, quæ est gens Hungaricæ; ab oriente Istmo eam ambiri refert, à Carcinito fluvio per Bicen paludem, & lacere paludis Mæoticis, usque ad Tanais fluvium in provincia Resanenſi Moschoviæ fontes habentem; hic autem fluvius Asiæ Scythicam ab Europa dilimitat. Ab australi deinde plaga Sarmaticorum montium jugis ad Carpatum usque; montem Tatri sive Beskid vulgo appellatum, Sarmatia Europæa finitur, denique per Valachiam Moldaviamque; ad Boristhenis usque ostia, ubi in pontum ingenti aquarū colluvie influit, & per littora ponti ad Carcinitem usque fluvium ex montibus Circassorum Quinquemontarum descendentem extenditur Sarmatia Europæa, secundum Ptolomei Cosmographorum principis opinionem. Qui etiam hos fluvios ætate sua celebriores Sarmatiam præterfluere asserit. Vistulamque & Vandalus, Istula sive Iustula, variis nominibus apud veteres enunciat. Hic ex montibus Sarmaticis emergit, Silesiaque

&

& Polonia, Masovia, Prussia præterlapsis, multis fluviijs exhaustis apud Gedanium Prussicæ emporium celeberrimum in mare Sarmaticū sive Balticum exoneratur. Cronon quoque fluvius insignis in Russia non longe à Turouu oppido ortus, Russiæ regiones & Lituaniæ ac Prussicæ percurrens, post Vistulæ ostia ad Septentrionem reflectendo, in Germanicum quoque mare (quod Cronium inde forte dicitur) influit; vulgo *Niemen* appellatur. Rubon quoque fluvius, qui nunc *Drwina* vulgo, Latinis & Germanis *Duna* dicitur, in Russia Moschoviæ fontes suos habet; & magna parte Russiæ, Lituaniæ & Livoniæ præterlapsis, in prædictum mare, à Riga Livoniæ Metropoli duobus miliaribus, amplissimis ostiis, postquam centum triginta miliaria Polonica à fontibus suis emensus fuerit, ingreditur. Ternutis quoque & Chersinus fluvii secundum Ptolemæum ex Riphæis montibus nascentes, in prædictū mare exonerari dicuntur, qui mihi *Narev* & *Bug* vulgo dici videntur. Præterea Sarmatia Europæa multos alios fluvios celeberrimos habet; utpote Borysthenem, *Dnepr* vulgo dictum, in Pontum Euxinum influentem; Hypanin, qui hodie *Bog* (non *Bug*, qui Vistulæ commiscetur) dicitur; Tyran, qui *Dnest*

P 4

pro-

proprie à tirando Italico verbo, quasi sagittando dictus. Horrida enim violentia aquas impellit. Insuper Viliam, Disnam, Peripetum, Sluczam, Narvam in Livonia, & alios complures navigabiles fluvios, quos recensere longum est. Hoc itaque in imperio Sarmatico, cujus limites modo ex Ptolomæo & nostra propria experientia diligentius descripsimus, Rex Poloniæ à majoribus suis belli vel pacis jure acquisito rerum potitur, & modernis temporibus Sarmatia Poloniæ regis potentissimi & invictissimi monarchiæ his finibus includitur.

A montibus Sarmaticis & Transylvaniæ palatinatu, ad Vistulæ fontes, ubi incipit Ducatus Tesinensis, inde per Silesiam ad Oderam fluvium, & usque ad Marchiam Brandeburgensem, ac Francofordiam, per Pomeraniam quoque longo tractu, ad litus Oceani Germanici finumque Codanum sive Balticum, per latus demum septentrionale per Samogitiam, Curlandiam, Livoniæque amplissimum dominium, ad Phinlandiam usque ultimam fere orbis regionem Suecorum regi subiectam, orientem versus per multas regiones Russiæ ad Moschorum Principis imperium usque extenditur. A Germanico vero Oceano ad Alexandri Macedonis aras, per Campes-
deser-

deserta ad paludes Mæotidis longissimo tractu ultra Borysthenem procedendo, deinde à Ponto Euxino per campos Podo-lienses, & per Moldavos ac Valachos redeundo, Iazigis Metanastis vel Transylvanis & Hungaris, montibusque qui hodie Scepusenses dicuntur, à meridie imperium Monarchiæ Poloniæ disjungitur.

Dicta est autem Sauromatia Græcis, similitudine sumpta ab hominibus viperinos oculos habentibus, terribilibus scilicet & crudelibus: nam *Καίε* Græcis viperam, *ὄμμα* vero oculum sonat. Atque nunc imprimis de Polonis præcipua gente Sauromatica dicendum nobis occurrit.

Deductio & origo antiqua bellicoseque genti Sauromaticæ, ex qua Poloni ortum genu sç, suum ducunt.

DEductionem originemque Polonorum ac regum eorundem gesta secundum ordinem descripturus, paucis obiter Lectorem admonendum volo, ne quid me in principio rei de Polonis dicturum sigillatim existimet. consequens enim est ut antiquissimæ gentis Sauromaticæ sive Slavonicæ originem, & mores præscos, altius imprimis investigemus, quod pro rei ipsius faciliori intel-

lectu fortasse utilis erit. Liqueat aperte ex scripturis sacris veteris legis, ad quod etiam omnium historicorum consentiens opinio est: Iaphet filium natu maximum Nohe, post illud totius mundi diluuium, orientem & septentrionem versus in Europa & in Asia minori primum consedisse, illicque cooperante divina voluntate in maximam gentem excrevisse; quod ei cum Etymon nominis, dilationem significantis, tum fausta Nohe parentis imprecatio portendebant. Sic etiam Noha ille Patriarcha, præfigurans necessaræ futuram esse trinam conditionem vitæ humanæ, filiis suis dixisse, singulisque singula officia administranda injunxisse & demandasse fertur, ut unusquisque suæ vocationi prædefinitæ responderet, in hæc verba: Tu Sem ora velut sacerdos, munus divinum obiens: tu Cham labora agros colens, & artes mechanicas exercens: tu Iaphet rege, & protege velut rex & miles, arma exerce, cæterosque certis propositis legibus in officio retine. Quod mandatum & testamentum Nohe hæc usque in tempora durare videmus: unaquæque etenim natio ex illis filiis ejus propagata, suam vocationem ex quadam prædestinatione & paterna imprecatione exercet. Posteritas igitur Iapheti, cum majorem orbis

terra-

terrarum partem in Europa Asiæque minore occupaverat, testamento patris sui & faustæ imprecationi Nohe patriarchæ correspondentes, statim ad arma excedenda animum adjecerunt, & in numerosam gentem temporis successu sub duce Gomero Iapheti filio in orientali, ubi Armenia, & septentrionali plaga excreverunt, ad Bosphorumque Mæotidi paludi proximum, qui nunc Cimmericus dicitur, & ad fontes ostiæque Tanais longo tractu sedes suas habuerunt. Postea potestatem & prælaturam, sub qua cæteri regantur, necessariam esse considerantes, ad Tuiskonem sive Ascenam Gomeri filium imperium detulerunt, qui Beroso teste latissime à fontibus Tanais ad Rhenum usque fluvium Germaniæ imperavit. Hunc Tuiskonem prædictus Berosus historiographus Germanorum omnium Sauromatarumque pariter conditorem esse asserit, quo testimonio satis recte probaretur, Sarmatas sive Slavos cum Germanis unum esse, cum ab eodem auctore & propagatore processerint. Crantius quoque ratiocinatur Polonos Bohemosque, Sarmatis congeneros esse, eo quod frequens Germanicæ linguæ apud hos populos usus fuerit, & vestibus Germanicis multi eorum utantur. Qua ratione quoque probaretur,

eos

eos Latinos, vel Italos Hungarosque esse: nam hæ quoque linguæ, idemque habitus, apud Polonos nunc ex magna parte in usu esse ceperunt, & Latina lingua omnes fere nationes vincunt. Non recte igitur Crantius hic ratiocinari videtur. Si enim Slavi vel Sauromatæ ex Germanis oriundi essent, eademque cum eis antiquitus lingua uterentur, unde igitur Sarmaticæ sive Slavonicæ linguæ apud Sarmatas usus ortus esset? qua hæ gentes passim & vulgariter utpote innata utuntur. Habitu quoque, moribus, & vitæ consuetudine Sarmatæ à Germanis penitus diversi sunt. quod etiam Plinius approbat, dicens: Sarmatæ quidem certe Germani non sunt, sed ab iis Vandalo sive Vistula fluvio ad ortum solis vergentes dirimuntur. cui sententiæ probati antiquitatis indagatores Cornelius Tacitus, Strabo & Ptolomæus astipulantur. Sed ad rem unde digressus sum redeo. Illa posteritas Iapheti impigra, strenua, manaque prompta, & bellicosa exitit; quod res ipsæ ab illis strenue audacissimeque gestæ abunde testantur. toto enim orbi terrarum tunc temporis terrore dicuntur esse. unde à Græcis Sauromatæ in primis appellati sunt, deducto nomine à *Καύρα*, quod est vipera, & *ὄμμα*, oculus, quasi dicas, gens terribilis cum

cum viperinis oculis. Ab hoc itaque tempore hæc gens regionesque eorum, quas incolunt, Sauromatiæ nomen retinent. Hi postea, tempore succedente, & in dies magis ac magis numero populi accrescente, videntes, alias sedes patrias propter se progeniemque paulo artiores esse, à Tanais fluvii ostiis & paludibus Mæotidis meridiem versus ulterius processerunt, per regionesque propinquas, Daciam, Russiam, Lituaniam, Borussia, quæ nunc Prussia dicitur, Livoniamque longe & late diffusi sunt. Quorum major pars in has Provincias campestres, quæ hodie à Polonis coluntur, commigravit, fluviique Vistulæ (quæ antiquis Vandalus dicebatur) utrasque ripas occupaverunt, & statim cum antiqua Gente Tevtronum, quæ etiam ad Vistulam fluvium in ruguriolis antiquitus degebat, societatem atque amicitiam velut advenæ contraxerunt, propter communem prædam & rapinas, cum adhuc minime assueti essent sudore proprio vel agricultura artificiiisque victum acquirere. Manu itaque conjuncta frequentes irruptiones in Prussiam, Saxoniam, & Pomeraniam exercebant, provinciasque maritimas assiduè excursionibus divexabant, & mare Balticum sive Germanicum propter res sibi necessarias

farias acquirendas piratarum more remigiis tentabant. Quando vero & qua occasione hæc migratio Sauromatarum à fontibus ostiisq; Tanais fluvii & paludibus Mæotidis in hæc regiones contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id constare possit, ignotum est. Si enim literarum cultura eque ac res militaris apud Sauromatas tunc temporis floruisse, certiora de suo in hæc loca adventu aliusq; rebus præclare gestis monumenta reliquissent; sed ipsi animose viriliterque agere, & bella exercere, quam eleganter & ornate scribere maluerunt. Sabellicus tamen & Herodotus scribunt, Sauromatas & Cymbros à Lydorū rege Aliate ex Asia ejectos esse. Quidam etiam opinantur eos vi à Gotis expulsos sedibus patriis emigrasse; quod verisimile non videtur, sed potius suapte sponte ac voluntate, sive fato quodam impulsos, sive opum alienarum cupiditate accensos, cultiora loca appetisse eos existimaverim. Neque vero soli Sauromatæ, sed & aliæ quædam gentes ipsis conterminæ, sedibus patriis relictis, in alias terras cultiores migrantes transfugerunt, inter hos Cimmerici sive Cymbri, Gotæ, Daci, Suevi sive Tuisciones, & Sacæ qui nunc Saxones dicuntur. Hi etiam in hæc usq; tempora Sarmatis sunt contermini

mini. Neq; vero universam gentem illinc sese simul effudisse constat, sed remansisse nonnullosque relicta ab aliis loca coleret; quod moderni incolæ istius orę, juxta Tanaim s. degentes, aperte testantur, utpote Tartari campestris qui longo tractu juxta Tanaim fluvium & paludes Mæotidis Pontumq; Euxinum vivunt. Hi enim à veteribus Sarmatis moribus & institutis haud dissimiles sunt. Sed ad rem redeo. Illi Sauromatæ qui ad Vistulam fluv. confluxerant, cum Teutonibus cõmilitonibus suis omnes provincias circumjacentes & colonias suas frequentibus divexationibus depopulatas ad nihilum redegerunt, & victum amplius acquirere non poterunt; agros enim non colebant, sed paratis & raptis vivebāt. Ideo sterilitate soli per ignaviam suam caufata, adjunctis sibi in societate vicinis Teutonibus, ulterius (inquirentes fertiliores provincias) processerunt, quorum multitudo ccc millia virorum excessisse fertur; & à fluvio Vandalato, nunc Vistula dicto, quæ accolebant, Vandalitæ (Sarmatorū nomine abolito) appellati sunt. Primo itaq; hi Vandalitæ populabundi in Pannoniam excurrerunt Constantini magni temporibus, eamq; 40 annis (expulsis prius eius incolis) occupatam tenuerūt: deinde, Hungaricis historiographis testantibus, à Gotis illinc ejecti

expul-

expulsiſque ſunt. Polonorum vero annales teſtantur, Vandalitas ex Pannoniæ finibus eductos per Stillicum ducem ſuum in Italiã, quam armis undiquaq; crudeliter pervãſtarunt. Poſtea in Hiſpaniam cum eodem duce ſuo Stillicio commigrarunt, ex Hiſpaniis vero per mare Herculeum navigantes in Africã devenerunt: ubi annos ducentos in pace & abundantia omnium rerum peregerunt, Romanumque imperium navali & terreſtri bello variis excuſionibus debilitarunt, ac ipſam Romã ſub Sixto Papa, ut quidam volunt, Anno Chriſti 429, crudeliter vaſtaverunt. Tandem Anno Domini 538, Juſtinianus Imperator per Ducem celeberrimum exercitus ſui Belifarium, virum inſignem & rebus geſtis clarum, eos cruento prælio proſtigavit, ex Africaque funditus exterminavit, rexque eorum Gilimerus captivus Conſtantinopolim abductus eſt. Ajuntque nonnulli, hoc prælio Belifarii, Vandalitas ad interneccionem uſque gentis caſos deletoſque fuiſſe; ſed id à vero eſſe alienum, non uno argumento liquet. Eriſ enim vires eorum adeo fractæ attritæque eſſent, ut robur vetus & potentiam priſtinã recuperare poſt nunquam poterint, reliquæ tamen eorum ita fuga diſperſæ ſunt, ut quidam in Poloniã,

ad

ad Viſtulã fluvium, natale videlicet ſolum, unde ortum duxerant, reſreſſi, nonnulli in Græciã & Pannoniã, Germaniamque, novis quærendis ſedibus, dilapſi ſunt. Horum reliquæ ultra Albinũ fluvium in ſeptentrionem ſparſim habitantes, Slavonico idiomate majori ex parte utuntur; & Ducatus, quem incolunt, conſinis Pruffiæ, Vandalia nuncupatur; cujus Dux, Pruffiæ Polonorum feudalitis titulum ſibi uſurpat. Porro omnes Germani denominatione à Vandalis ſumpta, omnes Sarmatas Slavonica lingua utentes, *VVenden*, ſive *VVinden*, & *Vndis*, promiſcve appellant, mareque quod Sarmatiam alluit Venedicum vocant. Cætera horum Vandalitarum geſta brevitati conſulens omitto: nihil etenim de iis ſcribitur; ſolummodo barbara atrocitas & immanitas, qua crudeliter in omnes ſæviebant; adhucque hodie in Litaniiſ Catholicæ Eccleſiæ Romanæ canitur, *A Vandalis libera nos Domine*, &c. Poſt hos Vandalitas ex iſdem Sarmatiz ſedibus, alia à fluvio Tanai & paludibus Mæotidis gens crudelis priori non diſſimilis ortum duxit, qui Roxolani, ſive Roſſani & Ruteni Ruſſiq; cognominati ſunt, Procopio historiographo id atteſtante. Volgari quoque ſive Volhannii populi ex iſdem ſedibus à Volga flu-

Q.

vã

vio amplissimo cognominati, moribus & idiomate Slavonico cum Roxolanis concordantes, ortum duxerunt. Volga autem fluvius celeberrimus (quem plurimi Tanaim esse falsa opinione ducti existimabant) Ptolomæo *Rha*, Tartaris *Edel* dicitur, Moschovitasque certis limitibus cum Tartaris campetribus determinat. Illi itaque Roxolani sive Russi cum Volgaris, ob similitudinem & unitatem consuetudinis vitæ, amicitiam & societatem contraxerunt, conjunctisque viribus in Tauricæ regionem (quæ nunc à Tartaris Præcopensibus occupata est) penetrarunt, inibique locum domicilio sibi delegerunt. Quamdiu illic degerint, vel quo tempore advenerint, incertum est, nullus enim inter eos inventus erat, qui temporum rerumque à se gestarum vices literis mandando posterorum memoriæ factorumque æternitati consuleret. Audientes tandem discordiam pullulare inter principes Christianorum in Græcia, quidam eorum cum Duce suo Chrunno, Danubio trajecto, restâ in Thraciam populabundi perrexerunt, ubi Imperatorem Constantinopolitanum cum exercitu cruento prælio fuderunt, Nicæphorum quoque & Michaëlem Curoplatum Imperatores ad Adrianopolim occiderunt. Tandem My-
fia

sia utraque occupata eam VVolgariam à sui denominatione, quæ nunc Bulgaria dicitur, vocaverunt. Alii eorum Russiæ regionem occupaverunt, quam VVoliniam (quæ hucusque hoc cognomen retinet) appellaverunt. Cæteri quoque Podoliam, Lituaniam, Podlasiam, Masoviamque regiones occupaverunt. Hi omnes loca semel occupata hæc usque in tempora non mutarunt, exceptis illis qui in Mysia confederant. Variis autè nominibus ab historiographis appellabantur. Græci enim eos Sporios, id est, dispersos, Sauromatasque, id est, crudeles, sumpta à viperis similitudine, appellabant: cæteri eos Roxolanos, Besos, Guados, Bedinos, à fluvio Borysthene, Bolgaros à Volga, Moravos à Morava flumine, vel à Morato rege, Antos, Bafnos, Carnios, Serbos, Ralcios à Russia, Dalmatas, Slavos, Illyricos, Iltrios, ab Istro sive Danubio, Bohemos à regione Boëmia, Polonos à campetri plana que regione, vel à venatione. *Pole* enim venationem & planiciem Slavis significat. Hæcque gens planam fere apertamque regionem incolit, & apprime venandi studio tenetur. Hæ gentes Sarmatias ut in plures diversasque provincias dividuntur, variisque nominibus appellantur, sic etiam diversa variaque idiomata præ se-
ferunt,

ferunt, secundum terrarum & regionum distantias, quamvis omnes unius gentis & idiomatis Slavonicæ fuerint; nam Moschovitæ à Rutenis aliquantulum, Ruteni quoque à Polonis & Masovicis, sic etiam Bohemi, Croatæ, ab invicem idiomatis expressione, accentibus & prolatione, verborumque immutatione differunt; ita ut se intelligere difficile possint, nisi mutuo familiaritatis usu alter alterius linguæ assuetus fuerit. Nam quia Sarmatæ sive Slavones bellicosi pugnacesque extiterunt, pacem odio prosequentes, varias mundi partes peragrabant, & pro suo arbitrio occupabant, peregrinorū quoque vocabulorum usu idioma Slavonicum immutarunt. Apparet autem ex antiquorum historiographorum scriptis, gentem Slavinarum vel Slavorum, in Paphlagonia regione Asiæ minoris, tempore bellii Trojanorum floruisse. Procopius etiam Cæsariensis ante mille & quinquaginta annos de bello Gotico, Iustiniani imperatoris temporibus scribens, mentionem quoque Slavinarum facit. Blondus vero, qui ante centum decemque annos historiam ab inclinatione Romani imperii conscripsit, antiquiora Arcadii & honorii tempora persequens, Slavorum meminit. Iornandes autem Alanus in suis Chroni-

cis

cis dicit, id nomen Slavorum suo tempore novum extitisse, idioma autem hoc, quo nunc Slavones utuntur, antiquum fuisse. Scribitque hic Iornandes, & Divus Gregorius, primus hujus nominis Romanus Pontifex, Slavos ad Istrum seu Danubium septentrionem versus habitasse, trajectoque Danubio Mysiam utramque, Pannoniam, Macedoniam, Thraciam, Istriam, divexasse, inter Dravumque & Savum flumina, in Illyrico & Dalmatia consedisse, eis Regionibus Slavoniæ nomen indidisse, Romanumque Imperium penitus debilitasse.

Iidem Slavi ne Germaniæ quidem perpercerunt, ac ad eam amplitudinem pervenerunt, ut prope dimidiam Europæ & Asiæ partem teneant. Etenim in ea natione connumerantur non solum ii qui Dalmatiam, Illyricum, Carpatum, & Hungariæ montana tenent, sed aliæ omnes orientales & septentrionales maximæ & fortissimæ gentes, quæcunque Slavonico idiomate utuntur, utpote Bulgari, Bosniæ, Serbii, Croatæ, Carnii, Rasciani, Dalmatæ, Istrii, (Burgundi jam Slavorum linguam amiserunt,) Stirii, Poloni, Masovitæ, Pomerani, Lusatii, Podolii, Volini, Rutheni, Moldavi, Moschovitæ latissime imperantes, Cassubii, Vandalii, Silesiū, Moravi, Bohæmi &c. In

omnibusque his provinciis, ab Oceano glaciali, qui ultra Moschorum Principis ditiones longissimo tractu septentrionem versus extenditur, ad mare usque Mediterraneum & Adriaticum, populi idiomatici Slavonici reperuntur. Sic quoque à Pontu Euxino Moldavi Valchiiq; & ceteræ Rutenorum gentes, ad mare usque Germanicum colonias suas habent. Quamvis plurimi eorum patrium vivendi modum in peregrinis mores commutarunt. Bulgari enim, Bosnae, Rascii, Dalmatæ cum Turcis & Hungaris: Burgundi, Mysii, Pomerani, & Silesii cum Germanis: Lituani, Ruteni, Masovia cum Polonis: Istrii, Carniolani, Carinthii cum Italis sentiunt. Attamen omnes hi quamvis inter peregrinas gentes diffusi dispersique sunt, patrio idiomatico Slavonico (diverso modo licet) utuntur. Plurima & præclara gesta hi Sauromatæ exercebant, præcipue vero cum Rokolani (quorum posterius nunc Ruteni sive Russi dicuntur) strenue cum Mithridate rege Parthorum & Pontici belligerarent, qui has regiones, quas hodie Turca, possidebat. Cum Romanis quoque & cæteris finitimis regibus longas acies vario Marte tenuerunt: sed quia gentiliter vivebant literasq; ignorabant, ideo etiam præterita recordari, & anti-
qua

qua gesta ad posteritatem transmittere, flocci pendebant. Porro qui diligentius rem ipsam considerare velit, nullam gentem olim Sarmatis bellicosiores extitisse videbit: hi enim omnes miseras bellicas, frigora, intempèstates, & id genus alios casus facile sustinebant, & propter nomen æternum nulla vetustate abolendum, vitam flocci pendentes, mortis impavidi, variis periculis opponebant. De quorum insigni fortitudine audacique animo Ovidius ille Naso, è Roma ad Pontum in Regnum Tauricæ relegatus, pro singulari miraculo, Romanis proceribus scripsit in hæc verba: Lib. 1. de Pont. Eleg. 2. ad Maximum.

*Hostibus in mediis interque pericula
versor.*

*Tanquam cum patria pax sit adempta
mibi.*

*Qui mortis sævo geminent ut vulnere
causas,*

Omnia viperae spicula felle linunt.

*His eques instructus perterrita mania
lustrat,*

Mors lupi clausus circumventis oves.

Tecta rigent fixis velut vallata sagittis,

*Tortaque vix firma summovet arma
ma sera.*

Ad eundem Elegia tertia.

*Aut quid Sauromata faciant, quid Iazy-
ges acres,*

*Cultraque Orestea Taurica terra Dea,
Quaque alia gentes, ubi frigore constitit
Ister,*

*Dura meant celeri terga per amnis e-
quo.*

*Maxima pari hominum nec te pulcher-
rima curat,*

*Roma, nec Ansonii militis arma timet.
Dant illis animos arcus pleneque phare-
tra,*

*Quamque libet longis cursibus aptus
equus.*

*Quodque sitim didicere diu tolerare sa-
meinque,*

*Quodque sequens nullas hostis habebit
aquis.*

Idem ad Vestalem Eleg. 7. lib. 4.

*Ipsè vides onerata ferax ut ducat Iazyx
Per medius Istri planstra bubulcus a-
quas.*

*Afflicis & mitti sub adunco toxica ferro,
Ac telum causas mortis habere duas.*

Ad Severum Eleg. 19.

*Nulla Getis toto gens est truculentior orbe
Tincta, mortifera felle sagitta madet.*

Ex

Ex hoc igitur testimonio Ovidii, Sar-
matas bellicosos, Imperioque Romano
minime subactos esse, apparet cum di-
cit:

— *Nec te pulcherrima curat
Roma, &c.*

Porro quæ de antiquissimis ejus gen-
tis moribus & institutis proferri possint,
hæc fere sunt. Utebantur primis tempo-
ribus vetustissimi illi Sarmatæ sive Sla-
vones, & qui in Polonia Russiaque re-
gionibus postea sedes habuerunt, eorum
posterii, prisca illa Slavonica lingua, quæ
Sarmatis Rutenisque genuina est. Re-
gem aut Principem secundum genus ag-
noscebant neminem, sed exortis subinde
bellis, ex suis fortissimum quemque &
factis illustribus spectatum ducem, sibi
eligebant. nec diuturnius cujusquam e-
rat imperium, quam ipsum bellum, cu-
jus gerendi dux esset declaratus. Vnde
& nunc Polonis Rex non nascitur, sed
consensu Senatorum, qui dignus videre-
tur, per sortem eligitur. Ad bella sin-
guli viritum proficiscebantur, arcubus-
que, frameis, & lanceis oblongioribus
utebantur. Vxores secum ducebant, quæ
incantationum magicarumque artium
gnaræ, auguriis & vaticiniis operam na-
vabant, de præliorumque eventibus
scientes, præfagiebant. Fugere in bello res

Q 5

info-

insolens illis erat, quique id fecisset, ei nullus ad suos reditus patebat, neque graviozem ullam turpitudinem aut ignominiam noverant. Summa apud eos dignitas erat post electos belli Duces, equitum, quos ab ornamentis auratos vocamus, ad quam nemini aditus patebat, nisi qui virtute bellica factisque in hostem patris id assequeretur. Martem, Lunam, Solem, aliosque vanæ religionis deos adorabant, eosque diversis & certis locis colere, & sacra ipsis facere, solebant: de animarum tamen immortalitate recte sentiebant. Sepultura eorum erant in sylvis & agris, tumulosque aggestis lapidibus vestientes eminenter muniebant, quod genus in Russiæ regionibus passim adhuc visuntur. Nonnulli quoque more Romano cadavera cremare, cineresque collectos in urnas recondere solebant. In victu paucis contenti erant. Permutatione rerum necessaria utrinque comparabant. Nihil proprium, exceptis arcu, framea & lancea, possidebant. Vestibus vilibus, ex coriis ferarum pellibusque utebantur, ad talos demissis. Thesuros, possessiones, prædia, vestesque pretiosas non comparabant. Causas omnes & controversias publico in loco Marte iudice armis dirimebant. Hæc plane sunt, quæ de antiquissimis

Sar-

Sarmaticæ Slavonicæque linguæ institutis & moribus extant, quorum potissima pars in hunc usque diem apud posteros eorum quibusdam in locis viget.

Regni Polonia descriptio.

Poloniæ regnum in Sarmatia Europæa, ut diximus, amplissimum potentissimumque, cum aliis multis præclaris rebus, tum modo gubernationis, à cæteris omnibus Regnis differt; in quibus Reges, sine senatus consilio & equitum consensu, ex voto privato, legem omnibus ferunt, & nisi virtute innata regantur, in tyrannidem facile prolabantur. In Polonia autem ut Reges non nascuntur, sed communibus Senatus & Equitum suffragiis eliguntur, ita etiam sine auctoritate eorundem nihil decernere possunt, quamvis sint potentissimi, & militibus voluntariis superbissimos quoque Reges superantes. Soli enim Poloniæ Principes invictissimi reperiuntur, qui ex solis voluntariis nobilibus, ducentorum millium quotiescunque opus fuerit exercitum fortissimum & omni genere armorum promptissimum, sine ulla stipendiis, contra hostem educere possunt. Nobilitas namque universa omnibus soluta vestigalibus, bellica tantum.

tummodo munera obire pro aris & focis tenerent. Quod si voluntarii milites non fuissent, de suis propriis gentibus trecenta millia mercenariorum conscribere possint. Ita cum sit potentissimus Rex Poloniæ, tamen secundum legum & Senatus præscripta vivere tenetur, sicque regnum amplissimum, regio imperio. Regia vero Majestas & Potestas vicissim Senatus & Nobilium libertate temperatur, intra æquitasque terminos omnes ordines regni cum ipso Rege continentur. Quod si rex quandoque ab officio suo desisteret, & publicas libertates suorum opprimere aspiraret, auctoritate Senatoria, qui ad hoc attentandum juramento sunt obligati, prohibetur, & ita Rex Poloniæ gravissimis Senatorum consiliis nititur. Senatores vero ipsi, & universi Equites, vicissim regiam majestatem reverentur, amant, honorant, vitamque possessionem privatas universas funditus pro sanitate & bono illius effundere parati sunt. Senatores autem voto Regis (penes quem est summa & maxima juris dicendi auctoritas) ex præcipua & illustri totius regni nobilitate, generis & virtutum commendatione electi, exacto fidei sacramento, in Senatum eliguntur. Principes autem & præcipui regni

regni Senatores, sunt Archiepiscopi & Episcopi, propter venerandam Ecclesiasticæ ordinis majestatem auctoritatemque, & opes, quibus affluunt, præstantissimas. Hi in Senatu in utrumque Regis latus circumfident. Archiepiscopi autem duo sunt in universo regis Poloniæ imperio, Gnesnensis regni Primas, & Legatus natus Romani Pontificis in Sarmatia vicem tenens, qui vetusta superiorum Regum memoria, coronandi Regis jus habet. In Russia vero nigra, secundus Archiepiscopus est Leopoliensis, ubi sedes Metropolitana Cracovia translata est, anno Domini M^{CC}XXV, in curia Lamperti Zulæ Sancti Stanislai prædecessoris. Episcopi tredecim, non secus ac Principes maximi, omni rerum copia excellentes, in tota Poloniæ Monarchia reperiuntur; Cracoviensis minoris, Posnaniensis majoris Poloniarum, VVladislaviensis, qui & Cuiaviæ Pomeraniæque, Vilnensis Lituaniæ, Plocensis Masoviæ, VVarmiensis, Culmensis Prusæ, Præmissiensis, Lucæoriensis, Chelmenensis, Kioviensis Russiæ, Samogitiæ, ultimus Cameneccensis. Hi ordine omnes Regi assident, nisi, quod Posnaniensis, cum VVladislaviensis, antiquum dignitatis litem teneat, ideo alternatim locum mutant. Episcopos ex veteri privile-

Castellanus Cracoviensis subse-
quitur, militarium procerum Prin-
ceps, deinde Palatini, quorum major
Cracoviensis & Vilnensis; Palatinos ve-
ro quidam Castellani præcipui intermix-
ti. Tunc demum alii Castellani majores
& minores, quos recensere longum esset,
ordine loca sua occupant. qui non ca-
stris, ut ipsa vocis Etymologia sonat, sed
minoribus provinciis, Senatorio jure &
nomine Regio præfunt, extraque ipsam
auctoritatem dignitatemque (quæ est
prima post Palatinos) parvum sui officii
quæstum reportant, quamvis illius cui
præfunt provinciæ Domina appellan-
tur. nihil enim præter Reipublicæ (quod
vere Senatorum est) commoda querunt.
Castellanos Archimarschalci Marschalci-
q; supremi totius regni officarii sequun-
tur, qui sunt Poloniæ & Lituaniæ de ut-
roq; imperio bini, terrestres videlicet
& curiales. Marschalcorum officium est,
curare totius aulæ & omnium conven-
tionis tranquillitatem; inter proceres &
aulicos regios partiri ædes urbium: regi
quocunque eunti, baculos erectos singu-
li præferunt, & ut quisque officio suo apud
regem fungatur provident. In Sena-
tus consensu omnia animadvertit. quod
si supremi Marschalci abfuerint, Curiales
eorum officium adimplent. Cancellarii

&

& Vicecancellarii Marschalcos ordine se-
quuntur, utriusq; gentis, qui sunt simili-
ter bini: & bina sigilla. Horum officium
est, privilegia, immunitates, prærogati-
vas à rege alicui datas, literas similiter
regis conscribere: scriptas regi oblatas
pronuntiant; quibus à rege subscriptis il-
li sigillum affigunt. Omnes autem literæ
a: privilegia in Magni Lituaniæ ducatus
Cancellaria, Rutenicis characteribus
absolvuntur; apud Polonos vero Latine
(sejus linguæ sunt peritissimi) omnes
causæ describuntur. Præcipua quoque
est dignitas in senatu summorum gene-
raliumque militiæ ducum; quorum in
Polonia unus, in Lituaniæ Magno du-
catu secundus, rerum potiuntur. penes
hos summa omnium exercituum impe-
rii sita est; in qua auctoritate regia ple-
nipotenter utuntur. Hos demum Cam-
piductores, de utroque imperio singuli,
qui sunt campestris militiae duces. Est etiam
summus majoris Poloniæ præfectus
sive Generalis; similiter Samogitiæ & ter-
rarum Russiæ præfecti; quo honorum
gradu non nisi Principes viri, & de patria
optime meriti, à rege donantur. Coop-
tantur quoq; in Senatus classem provin-
ciatû de utroq; imperio officarii, ut pote
Iudices qui causas nobilium munere re-
gio dijudicant, Piacernæ, Succamerarii,

Da-

Dapiferi, Secretarii, Vexilliferi, Scribæ, Tribuni militum, Exactores, Thesaurarii, & cæteri, qui singuli singula officia in provinciis assignatis exequentur, & pariter cum iudicibus provincialibus particularia certis temporibus anni assignata iudicia, qui termini sive *rokj* vulgo dicuntur, exerceant. Ensser quoque regni & Vexillifer Curie regie, qui Curiale vexillum in bello defert, non postrema dignitate funguntur. Non etiam auctoritatis frustrantur honore ipsi Secretarii, Scribæque sive Protonotari Regii. Insuper Cubiculi, Stabuli, Culinæque Magistri, suis dignitatibus in Senatus consuleu gaudent. Civitatum, oppidorum, arcium regiarum, provinciarumque præfecti, referendarii supplicum libellos & subditorum querelas ad Regem & Senatum deferentes, summusque regis Secretarius & Referendarius, salinarum, fodinarum & metallorum præfecti, non ignobili certe dignitate potiuntur. Legati quoque provinciarum & civitatum præcipuarum, ab universis ordinibus de singulis provinciis nomine totius nobilitatis electi, suas in Senatu partes occupant. Equites quoque & patricii viri, juvenes virtutibus & genere præstantes, aulici, qui in aula regia servientes in præstandis quotidianis officiis Regi operam

operam navant, stipendiaque merentur. Insuper Cubicularii sive Veredarii, qui cum Epistolis regis per omnes provincias amandati velocissime discurrunt. Demum stipendiarii, & satellites, sive collaterones regie vitæ custodes, postremum auctoritatis locum obtinent. Omnibus autem senatoribus sub fidei jramento & amore patriæ, eadem est perpetua & constans tuendæ publicæ libertatis & progandi imperii voluntas. In Senatu cum de Republica deliberant, libere, & sæpius acerrime, sententias dicunt, Regem imprudentius regnantem objurgant, atque uno consensu sanctissima majorum instituta & communis patriæ charissimas leges ad extremum vitæ defendunt.

Capitanei Generales in minori Polonia xl, in majori xxx, in Ducatu Masoviae xii, quæ officia nulla successione, sed ex Regis gratia in benemeritos de Republica conferuntur. hi enim provinciis præsent, & nobilitatem, regia auctoritate, pro tribunali iudicant, omnesque proventus regios exigunt, & in thesaurum referunt.

Regno Poloniæ saluberrima aura favet, omniumque rerum ex terra nascentium fertilissima est, cujus ubertatem cæteræ regiones transmarinæ astatim

perferunt, ad quas frumentum grandi copia de Polonia navibus advehitur. Pecoribus quoque omnis generis, venationibusque abundat, ita ut Saxonia, cæteræque gentes Germanorum, Polonicis Bovibus victitent. Incolæ habitum variarum diversarumque nationum more gestant, præcipue vero, Italicum, Hispanicum & Hungaricum, qui illis peculiaris est. Alii Germanico, Turcico, Moschovico, Bohæmicoque more vestiuntur. diversas enim & remotissimas provincias peragrant, unde varios mores in patriam inferunt. Viri sunt excellentissima industria præditi, variarumque gentium idiomata callent: in primis vero linguæ Latinæ peritissimi, qua ut vulgari majori ex parte in civitatibus & pagis passim utuntur. idque omnibus divitibus ac pauperibus peculiare est, quod in primis pueris literis imbuendos, apprimèque ad consumptionem sedecim pluriumve annorum in pulveribus scholasticis committunt, sumptibus pro magistris minime indulgendo. Unde linguam Latinam omnes fere congrue callent. Idque ea de re maxime observatum crediderim, quod vulgaribus literis vel scripturis in sacris ac profanis rebus nunquam utantur; omnesque leges tam civiles, quam nobilium, ac villanorum, &

ipsa

ipsa Cancellaria Regni ac Castrensis, Latinis literis omnia expedit. Atque id eo factum est, ut passim docti omnes evaderent. Habent præterea Poloni & Lituani linguæ Latinæ inflexionem propriam & perfectissimam, ut Latinarum didionum sonum proprie ad justum accentum expressionemque secundum literas ipsas, quadam cum gratia & dulcedine, inflectere ac proferre queant. Qua de re Polonia omnium fere gentium studia vicissè videtur, quod rarus esset qui Latinas literas non calleret, deinde Germanicum, Hungaricum, ac passim Italicum, & magna ex parte Gallicum, Hispanicumque, extra vulgare suum Sarmaticum, idiomata nesciret. Equites in ornamentis eorumum, armosum, vestibusque præumptuosissimum delibantur. Campestri prælio alacrius hostem quemlibet parvis & magnis copiis adorjuunt. Castra etiam artificiose collocant, curribus in gyrum arte dispositis; adeo ut in illis tuti non aliter atque in arce firmissima includantur. Viri sunt bellicosissimi, strenui, hostisque quamvis validissimi impavidi. Armatura majori ex parte Hungarorum more utuntur; clipeosque qui totum hominem equo insidentem tegunt, & hastas oblongas gestant: pluresque inter eos tantæ animositatis

R. 2.

repe

reperiuntur, ut unus aliam, quamvis toto exercitu suorum profligato, ad mortem usque non deserere, sed uterque strenue dimicando honeste occumbere, quam turpiter fugere malit. Prout in Moldavia duobus fratribus germanis, Strusouiczii dictis, Polonis equitibus, eventit, qui ab exercitu suorum aberrantibus cum quinquaginta comilitonibus, inscii in multitudinem Valachiorum inciderunt. à quibus undique circumventi, in primo congressu unus occubuit: alter vero strenue dimicando evasit; sed cædis fratris germani recordatus, in exercitum Valachiorum conversus, acies eorum fortiter disverberabat; & quamvis evadendi facultas iterum ei pareret, tamen honestius cum fratre occumbere quam evadere maluit. Mellinius quoque, cum Vitoldus Dux Lituaniæ multitudine Tartarorum fugaretur, ex fuga audacter conversus in confertissimas hostium acies sese coniecit, multisque hostium trucidatis, tam diu strenue dimicavit, donec prorsus telis confodere, equoque dejiceretur, MCCCXCVII, ut latius patet in Lituaniæ Ducum descriptione. His etiam multi similes in gestis Polonorum reperiuntur, quos sigillatim recensere, infiniti laboris esset. Id vero illic maxime non solum inter

fratres

fratres, sed inter socios fideles reperitur, prout nuper Vilnæ in Lituania me præsentem evenit. Duobus adolescentibus, per plateam civitatis pergentibus in tempesta nocte, duo alii armata manu occurrerunt, ubi inter defendendum unus adversarium suum interemit aufugitque. Socius vero illius captus æquidque damnatus in locum decollandi postredie ducitur: cumque jam carnifex gladio evaginato staret, ille reus cædis, qui profugerat, accurrens dixit: Sin te hunc innocentem abire; ego enim hanc cædem perpetravi. itaque ille genua flectens à spiculatore decollatus est, innocens vero liberatus.

Nobiles humilioris fortunæ, injurias à Magnatibus illatas non patiuntur. nam quamvis pauperrimus nobilis exiterit, amicis cognatisque suis collectis, quam maximum magnatem debellare potest. non solum enim possessiones pro necessitate amici exponunt: sed etiam vitam suam pro eo morti variisque periculis obijciunt. qua de re magnates in Polonia, non parvi sibi pauperem vulgum Nobilium ducunt. In Lituania contra, Nobiles humilis fortunæ, magnatum sunt servi. Accidit in Polonia, me præsentem, quod quidam magnæ auctoritatis vir, Dominus Ioannes Luthomurski,

R 3

murski,

mirski, Theſaurarius regius ſupremus, Capitanens Lancienſis & Radomienſis, Caſtellanuſque Siradienſis, quosdam pauperes Nobiles, Mikolaievvſci dictos, injuria affecerat; qui collecta manu conſanguineorum, cum magno comitatu profiſcentem occiderunt, inque fruſta diſſecarunt. Cumque hic Nobilis aut honore privandus, aut capite plectendus pro prædicto facinore eſſet, honorem vitæ præferens citatus ad Comitia Lublini celebrata, alacriter comparuit, ibique honore integro, ex ſententia Regis, decollatus eſt. Quod ſi huic genti nimix comedaſiones, & divitiarum pluſquam liberales prodigæ profuſiones, inebriationes, non obſuerint, omnes fere gentes virtute innata & ingeniiſ heroicis ſuperarent. ſed unus pro ſanitate alterius (prout illis mos eſt) bibens poculum magnum funditus exſiccet, quamvis natura interdum repugnante; ſicq; hæc eorum mutua charitas, quam illi maxime in conviviis celebrant, eos multoties ſanitate privat, multiſque ex nimia inebriatione infirmitatibus corripuntur. Cum enim unus alteri pro ſanitate præbibeat, non ſolum poculum vitreum, ſed ligneum, vel ſigulinum, capiti illidit, tandem poſtridie ſurgens infirmitate correptus, vinum inculcat, amphoræ

obli-

oblitus, quam ad caput colliferat. Multi quoque inter eos, præcipue in Ducatu Maſovix, reperiuntur, qui ſeſe alterutrum bibere vi complexi cogant, dicentes: Aut mihi præbibe, aut mecum armis decertato. interim vero alter arma quam poculum, quod natura recuſat, alacrius eligit.

Aulicorum miniſtrorum ſervitorumque, tantas univerſi Sarmata, præſertim Poloni, Maſovitæ, Litvani & Ruteni, ſperares eos educari poſſe, qui nullum aliud officium agunt, niſi Dominum aliquo migratentem, comitari, vel aliquo amandati munus injunctum obire: à cæteris ſervitiis proſus liberi immunefq;. Mechanicum opus nobilis ſervitori ingenuo, quamvis pauperrimo, obire non patitur, nec demandat: quod ſi aliquis minus discretus ſervitori negotiorum minus honeſtum mechanicumve injunxerit, ruſticum ſibi ad id muneris inveniendum eſſe, ſe vero honeſto ſervitio minime abdicaturum, reſpondet. Et ideo Nobiles Nobilibus, pareſque genere & virtutibus, paribus plerumque inſerviunt, cum honeſta & nobilia ſervitia obeunt, contra occidentalium gentium conſuetudines, apud quas nobiles nobilibus turpe inſervire putant, quod mechanica ſervitia,

R 4

quic-

quicquid Dominus demandaverit, obire cogantur. Apud Sarmatas vero, qui melius bibit pro sanitate Domini, ille melior censetur minister; & postquam Dominus mensæ accubuerit, & servitores statim ordine servato accumbunt; aliquandoque tres quatuorve mensas occupant, quibus liberaliter ferula opipara apponuntur, ut quilibet aulicorum tres servitores sua portione educare possit, quam ipse saturatus puero à tergo stanti, in quadra laute porrigit. Aulicus enim quilibet servitores aliquot & pueros habere solet, & illi servitores alios servitores, pueri pueros, ad quartum usque ordinem, ad mensam ejusdem Domini omnes cibaria sumentes, & salaria recipientes. Et plerumque majori ex parte, nisi ad mensam inserviunt, peracto prandio, vel cena, saturati, inclinatis de more gentis coram Domino genibus, capitibusque adaptatis, quo volunt discurrunt; & quandoque triduo, quatrduove, vel integra hebdomada, Dominus servum in tabernis vel in comitiva occupatum non videbit: raro tamen ubi fuerit interrogatur; & si interrogatur, respondet, se pro sanitate Domini hilariter bibisse; ad quem Dominus subridens gratias agit, & plerumque liberaliter hujusmodi remunerantur.

Quo-

Quodam tempore accidit, dum quidam Episcopus per thesaurarium suum aulicis & servitoribus salaria sive stipendia secundum consuetudinem ad unamquamque partem anni persolveret, astantibusque omnibus ordine suo, quidam latrunculus (qui eadem in aula nemini serviens versabatur, bibens & comedens quotidie ad mensam Episcopi) cæteris servitoribus salaria expectantibus se intermiscuit; quibus adversus eum murmurantibus, quod nemini serviens stipendium expectaret, Episcopus illum interrogat, cuiam inserviret, & quid negotii obiret? Qui respondit: Tibi, reverendissime Domine, inservio, & id quod alii, strenuus adimpleo. Quale nam sit servitium, Episcopo interrogante, dixit: Quotidie bis in die laute ad mensam tuam comedo & bibo. Cui Episcopus subridens stipendium persolvit.

Nobiles legibus castrensibus & terrestribus à Regibus suis consentitis utuntur, ad civitatesque provinciales & districtuales, quas superius enumeravimus, citantur, nomine Capitanei illius regiamunia obeuntis, qui arci provinciarumque præest; hosque terminos castrenses appellent. Ad terrestres vero terminos, qui rarius celebrantur, in anno sex, inter quatuor vices, nomine Regis in eandem

R. 5

arcent

atcem citantur, ubi à iudice terrestri vi-
ces Regias adimplente iudicantur. Cives
vero in civitatibus Imperatoris legi-
bus, quas Magdeburgenses appellant, u-
tuntur.

*Deductio & origo celeberrima gentis Li-
tuanorum probabilis, hætenus à ne-
mine Historicorum Latino-
rum explanata.*

PTolomæus ille universi orbis geogra-
phus curiosissimus, his in regionibus,
quæ hodie à Lituaniis coluntur, & quæ eo-
rum ditioni, utpote Russia, Podolia, Vol-
linia, Podlaffia Samogitiaq; subsunt, hos
populos colonias suas (quorum hodie ne
vestigium quidem apparet) antiquitus ha-
buisse recenset, Galindos, Bodinos, Ge-
ninos, Sudinos, Cariones, Amaxobios,
Stabanos, Surnos, Nascios, Asubios,
Vvibiones, Ombrones, inter Lublinam
& Brestiam, Sargatioq;. Quos omnes ex
Cymbris, Goticisque & Sarmatis, ortum
sumpsisse, idem Ptolomæus asserit. Sar-
matorum autem deductio cum latius à
nobis descripta pateat, Cymbrorum no-
men & successiones mihi explanandæ vi-
dentur. Cymbros itaq; à Gostero nepo-
te Nohæ ex maximo natu filio Iapheto
ortos esse, nomenq; ab eo per tot sæcula
paululum immutatam trahere, consen-
tens

tiens omnium historicorum opinio est.
Hæc posteritas Iapheti, cum majorem
orbis terrarum partem in Europa Asiaq;
minori occupaverit, quod ipsi cum Ety-
mon nominis dilationem significantis,
tum fausta Nohæ parentis imprecatio
portendebant; pars eorum à Gomero or-
ti, ad Bosphorum Cimmericum Meotidis
paludibus proximum, (qui de illis Cim-
meris est appellatus,) ultra fontes Ta-
nais fluvii, ubi in ducatu Rhesanensi Mo-
schovia Principi subiecto oritur, sedes
suas habuerunt. Postea successu tempo-
ris, quod haud difficile illis fuit, per re-
giones propinquas, Russiam, Lituaniam,
Livoniam, & Borussia, nunc Prussiam
appellatam, & Cymbricam Cherfonne-
sum, ubi Svveci, Dani, Gollandi, progressi,
toto eo litore se passim diffidentes la-
te dominati sunt, & castrato paululum
nomine, literaque interjecta, Cymbri
nuncupati. Quando vero & qua occa-
sione hæc migratio contigerit, quo-
niam nulla gentis ab eo tempore monu-
menta extant, ex quibus id constare
possit, ignotum est. Cæterum, fuerunt
semper Cymbri gens bellicosa, strenua,
manu prompta; id enim res ab ipsis for-
tissime audacissimeq; gestæ testantur. His
namq; coloniis septentrionalibus relictis
in numero trecentorum millium, per Ger-
mano-

manorum regiones in Helvetiam Gal-
liamque in primis penetrarunt. Deinde
Hispanias populabundi vastaverunt. In-
de annum circiter centesimū decimum
ante natum Christum in Italiam excur-
rerunt, quam vastabundi passim depræ-
darunt, Romanorumque Consulem
Papyrium Carbonem cum universo ex-
ercitu fuderunt. Postea ab eisdem M. Lu-
nius Sylvanus, & ipse Consul, contracta
infelicitè pugna, superatur. Aurelius
deinde Scaurus Consulis legatus amif-
sis copiis Romanis, in manus eorum vi-
vus perveniens, à Bolo Rege Cymbro-
rum occiditur. Id Tacito affirmante
adum est, anno trecentesimo quadra-
gesimo post urbem conditam. Tandem
Romani majoribus copiis collectis in
aditu Alpium contra Cymbros exerci-
tum opponunt, fusi tamen & ad inter-
necionem prostrati; ubi C. Manlius in
pugna interfectus occubuit. Ostuaginta
vero millia Romanorum militum cæsa.
Q. Servilius Cæpio, Imperator exerci-
tus, ex confictu funesto vix cum denis
elapsus, Romanis tantæ cladis nuntius
perveniens, bonis omnibus publicatis,
ex decreto Senatus, quod temeritate
sua exercitum perdidit, jugulatur.
Ajunt, Romanos uno in prælio majori
clade & detrimento nunquam affectos
esse;

esse; quamobrem suspensis metu animis,
de exitu imperii sui magnopere solliciti,
præsentique rerum suarum periculo ve-
hementer turbati sunt, cum hostes
exitum Vrbi minitantes propediem ad-
ventare nunciarentur. Cajum Marium
ex Libya, ubi Iugurtam devicerat, ducem
bellicosissimum & fortunatum vocave-
runt; duobusque annis ab illa clade Ro-
manorum elapsis, Marius Cymbrorum
& Teutonum ad aquas Sextias cruento
prælio ducenta millia fudit; tantaq; fer-
tur casorum multitudo, ut Massilienses,
congestis defunctorum ossibus, vineas
eisdem obseperint, sanguineque huma-
no agri, quasi stercore multo pingue-
scentes, uberrimi feracissimique redditi
sunt. Itaque Cymbri attenuati numero
& viribus, sed animo minime fracti, in
unum conglobati, Q. Catuli Proconsu-
lis exercitum in fugam verterunt, ad
fluviumque Atesin castrametati sunt.
Quo Marius summa celeritate ad volans,
conjunctis copiis suis cum exercitu Ca-
tuli, inito prælio xxix Julii, centum
quadraginta millia Cymbrorum occi-
dit. Qua clade ad extrema redacti Italia
egressi, patrias oras, utpote Daniam,
Prussiam, Sueciam, Livoniam, Litua-
niamque petierunt; ex quibus illi qui Li-
tuaniam occupaverant, Gepidæ nunctu-
pati

pati fuere. Hac vero in regione, ubi Samogitia, *Anæas Sylvius* *Maſſāgetas*, gentem *Plinio* celebrem, confediſſe teſtatur. Lituanorum vero gentem, qui antiquitus *Gepidi* vocabantur, ex *Gotis oriundam*. *Eraſmus* vero *Stella* pulchris rationibus affirmat, cum *Duce Litalano*, ſive *Litvone*, *Vedenuti Pruffiæ regis filio*, anno *Domini 573*, in has regiones vicinas, patris imperio, quas olim *Alani* incolebant, veniſſe, *Lituanizque* nomen à ſui denominatione ejuſdem indidiſſe. *Samogitiam* vero à fratre ejuſdem *Lituanis Saimone* principe appellatam, idem *Eraſmus Stella* in *Pruffica* hiſtoria teſtatur, quæ tunc temporis longe in *Pruffiam* & *Livoniam* uſque extendebatur. Similiter *Lotalos*, ſive *Lotvonos*, qui nunc *Livones* poſt *Germanorum* ingreſſum *Latinis* dicuntur, ab eodem *Litvone* cum *Litvvania* pariter nomen traxiſſe. Hæ autem gentes, utpote *Pruteni*, *Polovci*, *Samogitæ*, *Gepidæ*, *Lituanii*, *Livones*, *Curlandi*, *Iatvvingi* ſive *Iazyges* & *Iaczvvingi* appellati, ut unum idioma, ita eoidem mores, conſuetudines, legesque & bellorum expeditiones in *Chriſtianos*, concordia Marte ſemper habebant, niſi ſingulæ ſingulis principibus ſinibusque certis dirimebantur. *Iaczvvingi* autem fuerunt populi crudeliſſimi.

ſimi, qui in ſinibus *Lituaniz*, juxta *Maſoviam*, ubi hodie *Podlaſſia*, colonias ſuas habebant, nec in bello referbant pedem, quin vincerent aut vincerentur: ideo bellis aſſiduis interierunt; reliqui eorum in *Lituanos*, *Ruſſos* & *Maſovitas*, ob vicinitatem, abierunt. Opinantur alii, *Lituanos* à *lituo*, quod cornu venatorum ſignificat, dictos eſſe; quorum opinio, ut anilis & ſtulta, jure ab omnibus irridetur. *Matthias* autem *Miechoviensis* & *Dlugofus*, *Polonicæ* hiſtoriæ indagatores, ac *annales Rutenorum* teſtantur, *Italos*, *Duce Palæmone*, vel ob tyrannidem *Neronis*, vel pro meritum exilium, aut ab *Attila Hunnorum* rege crudeliſſimas patriæ vaſtationes fugientes, has regiones, longa navigatione ſuperata, ex ſinu maris *Baltici*, quod *Pruffiam*, *Samogitiam*, *Livoniam*que alluit, per *Nemnam* fluvium, *Crononem* *Ptolomæo* dictum, claſſe ingreſſos fuiſſe; quod & ipſa gens *Lituanica* ſtrenue aſſerit. Quamplures enim dictiones *Latinæ* & *Italicæ* idiomati eorum intermixtæ habentur. Ajuntque, hunc *Palæmonem* (quem ipſum nomen, *Latinum* *Italum*que eſſe prodiit) cum certa comitiva ex nobilibus propinquitate junctis collecta, quorum præcipuos, *Vrſinos*, *Columnas*, *Julianos*, *Cæſarianos*, *Gaſtaldos* recenſent, *Lituaniz* nobilibus fami-

familiis & stemmatibus principia dedisse; vulgum vero Lituorum, utpote colonos & agrestes, ex Gotis natos afferunt; in hancque sententiam plurimi Polonicæ & Germanicæ ac Russorum historiæ scriptores astipulantur; quorum iudicio & auctoritati nos quoque acquiescentes, cum eisdem sentire volumus.

Hic itaque Palemon ob innatam industriam à gente barbara Princeps salutaris, eam nomine patriæ suæ Italiæ (præposito articulo Italis in fœminini generis nominibus effendis consueto) *la Italia* appellasse creditur, quæ postea longo temporis successu, Italicis moribus idiomaticè in barbarium populi commutatis, Lituania dicta est. Quidam etiam eisdem Italos à litore maris Baltici, quod Prusiam, Livoniam, Lituaniæ ac Samogitiæ extrema alluit, eo quod ibi prius confederint, Lituaniam connoassinse putant. Succedente postea Palemoni quodam ex eadem gente Principe, Itali recens Latinorum nomen non modo deposuerunt: sed ignotam quoque & peregrinam eorum incolarum linguam, apud quos principatum arripuerant, addiscetes in suam cooparant, vivendique normam & modum eum eisdem barbaris susceperunt. Cæterum

rum, hæc gens Lituana longo tempore à sui imperii primordiis obscura fuit, Rutenorumque iugo subiecta, ut Princeps Kioviensis, Russiæ quondam Monarcha, ab eis periomata suberaque, ob ægellatem & soli sterilitatem, in signum tantummodo subiectionis exigeret: Donec Mendolphus sive Mendog, & VVitenen, Gediminusque, duces illustres heroica magnanimitate illa innata, dudum peritia rei militaris oppressa excitata, rebellionem contra Rutenos ab antecessoribus suis inceptam, continuantes, unus post alium in Lituaniæ imperio succedentes, Russiæ Principibus partim strenuo Marte, partim astu frequentius aggressis, & quasi debellatis, sensim adeo viribus creverunt, ut iugo Rutenis omnibus injecto, etiam ad tributum sibi pendenda eos compellerent, quæ pluribus ab annis Rutenis ipsi pendebant, ac pro periomatibus & subere aurum argentumque exigere.

Ducatus Samogitiæ.

SAMOGITIA Regio satis ampla, proxima Lituaniæ, à Septentrione Livoniæ contermina est, marique Balteæ sive Germanicæ ab occidente, nonnihil in septentrionem reflectendo adiacet: Prusiam quoque in vicinia habet. Nullo casu

stro munico insignis est, civitates tamen in ea, cum pagis tam Regiæ quam nobilitati, complures sunt. Huic regioni præfectus, sive Capitaneus supremus, à Rege Poloniæ, magno Duce Lituaniæ, præponitur, neque temere is nisi gravissimas ob causas officio movetur, sed quoad vivit perpetuo manet. Episcopum habet Romanæ obedientiæ. Agrestis turba in humilibus casis, iisque oblongioribus, vitam ducit, in quibus ignis in medio accensus ardet, ad ignem vero paterfamilias cum domesticis servisque sedet, iumenta; & totam supellestem domesticam cernit: Solent enim sub eodem quo ipsi habitant tecto, sine ullo interstitio pecora habere. Majores eorundem cornibus animalium, urorum videlicet, pro poculis utuntur. Audaces sunt & strenui homines, & ad bellum prompti, lorice aliisque plurimis armis, præcipue autem cuspidè venatorum, utuntur. Equos adeo parvos habent, ut vix credibile sit ad tantos labores, eos posse sufficere, quibus foris in bello domique in colendis agris utuntur: terram non ferro sed ligno proficiunt: quod eo magis mirandum, cum terra eorum tenax & non arenosa sit. Aratri, ligna complura, quibus vomeris loco utuntur, secum portare solent: scilicet,

ut

ut uno fræto, aliud atque aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex provinciæ præfectis quo provinciales graviore labore levaret, multos ferreos vomeres fabricari fecerat: cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes quadam cæli intemperie expectationi agrorum non responderent, vulgus agrorum suorum sterilitatem ferreo vomeri pertinaciter adscribebat, nec aliud quicquam in causâ esse putabat. præfectus eorum vulgi seditionem timens, amoto ferro suo, eos more agros colere permisit.

Provincia hæc nemoribus sylvisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri dicuntur. Mel nusquam melius nobiliusve, quodque minus cereæ habeat, albumque sit, quam in Samogitia reperitur. Sylvæque illic summas divitias ferunt. stipitibus enim cavatis mella passim promuntur. Sunt etiam nunc illic inter agrestes, idololatræ complures, qui serpentes quosdam, quatuor brevibus, lacertarum instar, pedibus, nigro obesoque corpore, Givojitoe patria lingua dictos, tanquã penates domi suæ nutriunt, eosque domo lustrata certis diebus ad appositum eibum prorepentes, cum tota familia, quoad saturati in locum suum revertantur, timore quodam circumstantes venerantur.

rantur. Quod si adversi illis aliquid acciderit, serpentem deum domesticum male acceptum nec saturatum esse credunt.

Accidit hoc nuper in Lituania sex à Vilna miliaribus in pago quodam juxta civitatem Troki, quod quidam Christianus ab ejusmodi serpentis cultore aliquot alvearia apum emit. quem cum ad verum Christi cultum multo labore adduxisset, utque serpentem quem colebat occidere persuasisset, aliquanto post, cum ad visendas apes suas eo reversus fuisset, hominem facie deformatum, ore aures tenus miserabilem in modum diducto, offendit. tanti mali causam interrogatus, respondit, se quod serpenti deo suo domestico manus nefarias injecisset ad piaculum expiandum hac calamitate puniri, multoque graviora, si ad priores ritus suos non rediret, pati oportere. Est etiam quatuor à Vilna miliaribus Lavariski villa Regia, in qua à multis adhuc serpentes coluntur. Hæc quamvis non in Samogitia sed in Lituania gesta sunt, pro exemplo tamen adduxi.

Agrestis turba in Samogitia Sacrificium quoddam solennesque epulas gentili more sub finem mensis Octobris collectis frugibus quotannis celebrant hoc modo.

modo. Ad locum convivio epulisque sacris delectum, omnes cum uxoribus, liberis & servis conveniunt, mensam fœno superfœrunt, desuper panes apponunt, & ex utraque panis parte duo cervicæ vasa statuunt. Postea adducunt vitulum, porcum & porcæm, gallum & gallinam, & cætera domestica jumenta, ex ordine mares & femellas. Hæc manant gentili more ad sacrificandum hoc modo. In primis augur sive incantator quispiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur, deinde omnes qui adsunt jumentum per caput pedesque baculis verberant, postea tergum, ventrem, & cætera membra, concutiunt; dicentes: Hæc tibi, ô Ziemniak deus, (sic enim illum demonem agrestis turba appellat,) offerimus, gratiasque tibi agimus, quod nos hoc anno incolumes & omnibus abundantes conservare dignatus es: nunc vero te rogamus, ut nos quoque hoc anno presenti fovere, tueri ab igne, ferro, peste, & inimicis quibuslibet, defendere digneris. Postea carnes jumentorum ad sacrificium mactatorum comedunt, & ab unoquoque ferculo antequam comedant, portiunculam amputant, & in terram omnesque angulos domus proficiunt, dicentes: Hæc tibi ô Ziemniak

nostra holocausta suscipe & comede benignus. Omnesque tunc temporis laudissime solenniter & opipare epulantur. Hic vero ritus gentilis, & in Lituania Russiæque ab agrestibus, quibusdam in locis observatur. Mare quod Samogitiam alloit, Baltrum, à quibusdam Germanicum, ab aliis Prutenicum dicitur: sinus Balticus proprie nuncupatur. Interluit enim Cimbriam Cherfoneum, quæ Germanis *Inland*, Latinis *Istia* vocatur. Alluit quoque Germaniam, & omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu Livoniam, Curlandiam, Regionisque quasdam Moschorum Principis, Syvetiam, Phinlandiam, Daniamque circumluit. Hujus Regionis Samogitiæ, Rex Polonus, magnus Dux Lituaniæ, titulo utitur. Vexillum album bicorne stemmate Magni Ducatus Lituaniæ, in campo rubeo insignitum, Samogitia in bello gestat. Incolæ Regionis, omnibus fere cum Lituanis videntur habitu cinericio, moribus, regione, idiomate, paucula differentia interjecta utuntur. Ideo nunc ad describendos mores Lituavorum orationem dirigemus.

Lituania admodum syluosa est, prout & Samogitia. paludes lacusque ingentes & amplissimos, in quibusdam locis maris

DESCR. POLONIAE. 279
ris formam referentes, habet. Præterea multos fluuios navigabiles. quorum alii orientem versus, utpote Bog (Herodoto Hipanis dictus) Perepetus, Tur, Svvi-flocz, & Beseina, in Boristhenem, vulgo *Dnepr* dictum, exonerantur. Boristhenes vero pluribus fluuiis haustus in oriente, tandem in meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabitur. Alii vero, Cronon, vulgo *Nemes* dictus, Vilia, Karevv, Bug, in occidentem nonnihil in Septentrionem reflectendo decurrunt, in mareque Germanicum juxta Gedanum celeberrimum emporium Prussiae exonerantur. Dzyvina autem, Ptolomeo Rubon, ex Moschovia ortus, à Riga duobus miliaribus eidem mari commiscetur.

Animalia in Lituania omnis generis parva sunt. Gens misera, maxime in villis & pagis, gravi servitute oppressa. nam ut quisque famulorum caterua stipatus; domum coloni alicujus ingressus, impune quidvis facere, res ad vitæ usum necessarias capere, absolvere, crudeliter etiam colonum verberare potest. Colonis quavis de causa ad dominos suos absque muneribus aditus non patet, quod stitiam admittantur, ad præfectos & officiales relegantur, qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt;

& unumquodque verbum iudicis in Lituania anrum est. Coloni, quinque dies, aliquando sex, dominis suis laborant. dies vero lunæ privato labori conceditur. atq; ut plurimum diebus Dominicis (nulla enim Divorum festa agrestes observant) quodvis opus absolvunt, agriculturam exercent, segetes prataque metunt, triturant, & id genus alia. Hoc vero & in Russia peculiare est. quod si interrogaveris, Quare Dominico die laboras? respondere solent, Nonne & die Dominico comedere oportet? Imperatam pecuniam quorannis ter quaterq; pro defendendis regni finibus pendunt. à dominis quoque tributis adinventiciis graviter onerantur. Pane atro & vilissimo, siligine una cum spicis commolita, utuntur. Molendina sive pistrina manualia agrestes in pagis trina quinave domi habent, eisq; ad commolendas fruges utuntur; dumque hæc molendina manibus vertunt, patrio more agrestem quandam concentum edere solent, dicentes, Melior hocque verbum frequentius ad cantilenæ similitudinem repetunt. Id vero est tam vitis quam mulieribus peculiare, quod de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoque ligneas oblongas habent, quas in-

flantes,

flantes, mirum quandam & dissonum concentum edunt; aliquandoque unus duas insimul tubas, harmonia quadam respondente inflat.

Omnes fere Litvani, & Samogitæ, Livonæque, vestitu vili cinericio communiter utuntur, ut cum turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericio veste indutum videas, coturnosque ex tiliæ libro, vel ex pellibus jumentorum, una cum feris detractis, conficiunt. Currus leves absque ullo ferri ministerio consociunt, & omnia compangunt arboreis gomphis, & ligna coacta vicem ferri complent, rotasque ex uno ligno in gyros aptas contorquent. Pinguedine vel pice nunquam linunt currus, & quando multi insimul vehuntur, mirus quidam concentus querulorum axium longe auditur. Versus.

Neque linunt Ruteni querulos pinguedine currus:

Haud piceis auxilium stridulus axis habet.

Auditur veniens longe crepitare colassâ;

Sic fragiles currus, Russe, vocare soles.

Nam faciunt habiles uno vellore quadrigas

Inveltus Ruteni, quos equus unus egit.

*Nec facile invenies ferrato harentia clavo
Plaustra, facit ligni cuncta ministeriū.
Et sine ferri usu pangunt sua plaustra te-
rebris.*

Et lignum ligno consolidare solent.

Fumenta omnīs generis, primo in cali-
dissima cassā, fumo exsiccant, & postea
in horreo coram extructo excutiunt.

*Arandi seminandique modus in Russia
alba Moschovia confini, & in Ma-
gno ducatu Lituania.*

In primis agros hoc modo præparant.
Circa festum Divorum Petri & Pauli,
in æstate, ad festum usque assumptionis
Mariæ, nemora myricelque excindere
solent, quam excisionem arborum
vulgariter *Lada* appellant. Nam si ne-
mus densum fuerit, stramine superster-
nunt, per hyememque sic durare pa-
tiuntur. Vere autem postea redeunte,
post Paschatis festum, sole torrido ali-
quot diebus ingruente, illam prostrationem
prædictam arborum, stramine
supposito superstratoque, succendunt,
& in cinerem comburunt. ubi vero ter-
ra combureretur, illic nihil fere nascere-
tur. ideo ligna incombusta congerunt,
in struemque composita, denuo suc-
cendunt, sicque in illa terra combusta
& in-

& incultra, collectis duntaxat carboni-
bus, & titionibus superfluis, triticum
seminant primo, & supra sementem,
uno equo juncto aratro arant & occant,
in Russia videlicet. Lituani enim bo-
bus cornibus aratrum trahentibus ara-
re solent, tantaque ibi fecunditas dictu
incredibilis subsequitur, ut Cereres in
illis regionibus natam affirmares. Eo-
dem modo & hordeum seminatur, meti-
tatur, & colligitur; nisi quod crassiora
nemora pro hordeo excinduntur, &
pinguiorem terram triticum exigit. In
hujusmodi autem agris, per annos sex
vel octo fimo stercoreque non superpo-
sito, seminare solent.

Quod si arbores nimis altæ & crassæ
in ea sylva, ubi seminaturi sint, essent:
utpote pinus, fraxini, roborā, & id genus
aliæ: eas non succindunt; nisi frondes
ramosque circumsecant, ne solem agro
præripiant. Rusticus vero unus, omnes
arbores una semel ascensā circumsecabit
non descendendo, instrumentum enim
ad id factum, quasi sedile, ad stapedæ si-
militudinem secundum proportionem
hominis sedentis factum, arbori fune
longo appendit; sicque sedens, à puero,
fune alia ab arbore ad arborem facile
transfertur: habetq; ad latus alligatum
lignum curvum, ad id studio præpa-
ratum;

ratum, quo arbori appropinquatus, firmiter eam apprehendit, quam à vertice ad radicem usque circumsecat, & frondes illas eodem modo supradictò ætate redeunte succendit & seminat.

Siliginem postea seminant hyemalem super hæc culta novalia, tritico vel hordeo collecto: sed duobus vicibus ad siliginem arare coguntur, quam seminare incipiunt circa festum assumptionis Mariæ xv Augusti. Quod si segnis agricola non absolverit seminationem ad alterum festum nativitatæ Mariæ, quatuor hebdomadis, ad sequentem v. 111 Septembris diem, tunc fructifero provenitu consueto frustratur. Hanc seminationem siliginis hyemalem appellant. Vere enim redeunte, aliam, æstivalem vocatam, seminant.

Est quoque alius seminandi mos nuper adinventus, in prædicta prostratione succissioneque nemorum superius descriptorum, hoc modo: Duabus partibus hordei, tertiam siliginis intermiscere solent, quam commixtionem vere instante, tempore consueto seminant. eadem ætate hordeum solummodo demetunt, siliginem vero subter hordeum ad modum graminis paulatim densissime crescentem per hyemem durare sinunt: quæ sequente ætate, adeo fecundum

cundissime densissimeque; excrescit, ut equo vix eam densitatem penetrare possis; & ex uno grano triginta pluresve spicæ pululare in tantam altitudinem solent, ut vir equo insidens, vix ex ea appareat. Omnes vero agros Ruteni uno equo juncto aratro, profcindere solent. terra enim per se nimis facilis est.

Hic autem ordo in seminandis frumentariis, in tota fere Sarmatia observatur. Primo post festum Paschæ triticum seminant. postea siliginem æstivalem dictam: ab æstivali seminatione vulgariter Jarzyca appellatur, ad differentiam hyemalis siliginis, quæ, ut diximus, pro festo assumptionis Mariæ seminatur ad hyemem futuram: unde vulgariter Ozimina dicitur. Ex hac si ætate seminaretur, nihil profus nasceretur, & è contra si æstivalis ad hyemem pro hyemali seminaretur (quamvis sibi grano similes essent, & ejusdem quasi naturæ viderentur) nulli usui esset, sed in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque æstivalem circa festum Paschæ seminant. Secundum agri possibilitatem præparationemque, Poloni, Litvani & Ruteni nigri, cum Masovitis & Prutenis, propter solisque beneficium, & regiones temperatiores, priori seminatione longe antecedunt Rutenos albos

albos & Moschovitas in Septentrionem degentes, qui ob intemperiem aëris posterius his omnibus feminare coguntur. attamen interdum eodem tempore agros demerunt. Hoc autem mirum est, quod siliginem seminantes æstivalem, post Paschatis festum interdum, aliquot elapsis hebdomadis, tamen eadem æstate, ut decet maturam quasi per octo duntaxat hebdomadas, demerunt, colligunt & recondunt.

Pisa circa ferias divi Adelberti seminant, vulgariter *Groch* dicta, quæ ad longum usum exsiccata reserwant.

Avenam & hordeum post Pentecostes festum seminant, quæ vulgariter *Ovviis* dicitur. Hordeum *lecymien* appellant.

Cicer undecim post Pascha hebdomadis elapsis ante D. Petri festum seminatur. *Tatarika* Polonis, *Groecha* Ruthenis & Lituaniis dicitur.

Rapæ circa D. Iohannis Baptistæ ferias seminantur. Et omnia eadem æstate seminata colliguntur, tritulantur, trituraque in domibus reconduntur, ita ut granum ex penu ad seminandum de promptum, in decem, aliquando in octo hebdomadis, secundum solis clementiam, ad penu unde exivit revertatur, agricolæ suo centuplum fructum referens.

Prilo-

Poloni omnes, Rutheni nigri, (quorum Metropolis Leopoldus est,) Masovitæ, Silesii, Pruteni & Lituani quidam, in horrea & acervos magnos recondunt frumenta, & aliquando apud bonum patrem familias quadringentos sexcentove acervos, quasi turres quadrangulares eminentes reperies, ad quindecim pluresve interdum annos reconditi frumenti plenos.

Sed Rutheni albi, Moschovitæque omnes, & Lituani, statim de agro in penu frumenta defalcata & trituratione congerunt & recondunt. quidam in cavernis subterraneis, in abditis sylvarum studio ad id effossis, & intus bene cum corticibus arborum adaptatis, frumenta, insuper omnia victuaria, carnes porcinas salias, & id genus leguminum ad victum pertinentium, vestesque & præcipuam suppellestem, recondere solent, præsertim belli tempore, ubi miseri coloni securi sint ab incurso hostili frequenti & rapinis suorum militum.

Hoc autem apud eos in villis præcipue observatur: Si quis forte capite damnatus fuerit, de seipso, iubente domino, supplicium sumere, suisque manibus suspendere, etiam si recusaverit, minus verberisque exagitatus cogitur. Atque hæc nobis de Lituaniis sufficiant.

Hic.

Hic tibi Lector candide sciendum restat, quod in hoc magno ducatu, qui Polono Regi cum univērsis suis provinciis subest, plurima sunt oppida & castra tam regia quam Nobilium, Ecclesiasticorumque, quæ hic non sunt posita. Hic enim nos solummodo provinciales insignioreque civitates & arces, quæ olim pro ducatibus cum suis territoriis habebantur, descripsimus. Sunt præterea complures duces particulares in Lituania, Comitatusque; ex quibus Slucensis Ducatus celebrior est. Princeps enim illius, quamvis Regi Polono Magno Lituaniæ Duci subfit, & ad quævis mandata Regis exequenda paratus fuerit, rerum tamen in suo ducatu qui xxx miliaribus Polonicis in longitudinem & latitudinem patet, integre potitur, & thesauro privato cum Italiæ Germaniæque quibusvis Principibus magnis, facile æquari potest. Sunt quoque duces alii plurimi insignes, quorum respectu Magnus Ducatus Lituaniæ dicitur. Ex his primas obtinent, Illustres & Magnifici Domini Radivilones, Dominus Nicolaus Radivilus, in Bierze & Dubingii dux, lumen patriæ & alter Cicero, Hectorque Lituaniæ, Palatinus Vilnensis, & illustrius Heros Nicolaus Christophorus Radivilus, Dux in Olika & Niesivicz, Comes

Comes in Schidlovvize, Marschaleus Curia dignissimus, fraterque suus idem Dux, Dei gratia Episcopus Vilnensis designatus, Georgii nomine gaudens. Ille quoque alter Scipio illustrius heros Dominus Ioannes Chodkievvicus, Comes in Sklovv & Mels, Castellanus Vilnensis, Archimarschaleus magni Ducatus Lituaniæ, exercituumque imperator & gubernator Livoniæ, ac capitaneus Sarmogitiæ generalis, virtutum speculum, insigne, Martisque & Minervæ alumnus. Insuper multos alios heroum antiquorum quorumvis dignitatem adæquantium duces, & viros insignes, Lituaniæ celeberrimus principatus fovet, quos sigillatim recensere ut difficile ac longum, ita minus necessarium nobis videtur.

Articuli constitutionum bellicarum Magni ducatus Lituaniæ, in Comitibus generalibus constituti, à Supremoque generali copiarum imperatore fortissimo, & herce perpetua memoria dignissimo, illustri Domino Gregorio Chodkievvicio, Castellano Vilnensi, confirmati & militibus imperati.

Omnis qui se obligaverit servicio Sacræ Regiæ Majestatis, debet in eo ad tempus præscriptum perseverare. Si ve-

ro longius servitium militare indictum protractumque fuerit; miles autem servire amplius nolens in primo quartuali non indicaverit; tunc indictum servitium sequentis quartualis adimplere tenebitur.

II In alterius armis nemo audeat servire, sub pœna amissionis honoris.

III Si quis è castris discesserit, servitio non finitus; nobilis ille si fuerit, honoris; plebcus vero capitis pœna puniatur. Ille autem qui ejusmodi hominem occiderit, præsertim non habentem literas à Campiductore, sive Rotmagistro suo, iuste ab eo factum censebitur.

IV Lites, discordiasque, milites invicem feminare non audeant, sub gravi pœna.

V Quod si aliquis ex militibus, præcipue vero pedestribus, arma sua stipendiaria quibus hostilis impetus arceatur, lusu alearum amiserit, vel si eques equum militiæ destinatum perluserit, tam licetator, quam amissor, uterque suspensionis pœna puniatur.

VI Quicumque in Campiductorem, sive Rotmagistrum suum, Decurionemve, vel etiam servus in Dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commoverit, capitis pœna plectatur.

VII Si quis in custodes castrorum

impe

impetum fecerit, vel custodiam demandatam obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate campiductoris abierit, capite puniatur, excepto, si excubiæ ordinariæ illum prævererint.

VIII Quicumque vulneraverit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, pœna honoris & capitis puniatur.

IX Quicumque pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut causa alicujus necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei excubiisve obdormierit, vel officium injunctum indiligenter oscitanterque obierit, circumspicitori excubiatur liberum erit talem interficere. Si autem Campiductori oblatu fuerit, capitis pœna puniatur, honoreque privetur.

X Si quis in custodiam campestem destinatus, sive ex muro cum hoste collocatus fuerit sine voluntate Campiductoris, convictus testimonio, pro ejusmodi facinore capitis pœna punitor.

XI Si aliquis miles ex thesauro Sacræ Regiæ Majestatis tam de tormentis pulverem globosve, quam de aliis bonis Sacræ Regiæ Majestatis aliquid in usum suum convertere ausus fuerit; sine quavis misericordia, turpi & vituperoso mortis genere puniatur.

XII Si quis speculatorem ab hostibus missum in domo sua foverit, vel de illo noticiam habuerit; talis, omni misericordia semota, in quatuor partes dilaniator.

XIII Quicumque tempore necessitatis, sive conflictus, à vexillo in fugam sese dederit, aut verbo aliquo fugiendi causam alicui præbuerit, caput & honorem amittito: similiter qui tempore periculi non confererit manus cum hoste, puniatur.

XIV Si aliquis temerarie in terram hostilem irruerit, vel occasionem hostibus dederit, sine voluntate Campiductoris, caput amittito.

XV Tempore nominis dati (quod Polonice *basto* dicitur) unusquisque miles in ordine suo pacifice permaneat. Quod si post hoc extra ordinem comprehensus fuerit, vel si nomen indictum interroganti proferre nescierit, capitis pœna puniatur.

XVI Dato signo requiei per vocem tubæ, nullos clamores aut strepitus in castris aliquis facere audeat, sub gravi pœna.

XVII Si quis litem aliquam tempore distributionis nominum excitaverit, vel bombardam in hostem exoneraverit, capite plectatur.

XVIII Tabernæ & nocturnæ comestationes

sationes prohibita & vitata tunc temporis sint, sub gravi pœna.

XIX Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub pœna suspensionis. quod si aliquid acceperit præter victum, quod unius grossi pretio constet, sine quavis misericordia iuguletur.

XX Nemo militum victus acquirendi causa absque servo Campiductoris in villas audeat discurrere, neve alicui injuria inferatur, sub pœna gravi.

XXI Hominem alienigenam, advenam, & ignotum, nemo in servitium militare suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXII Servitorem alterius committionis, sive Decurionis, nullis ad se persuasionibus & promissis allicere audeat, sub gravi pœna.

XXIII Nemo militum equos stipendiarios currui jungat; neque causa necessitatis privata, quamvis opportuna, illis uti, vel alicui in usum dare audeat, sine licentia Campiductoris.

XXIV Advehentibus victum in castra, si aliquid per vim raptum fuerit, suspensionis pœna esto.

XXV Si quis in viam publicam mercandi præripiendique victus causa extra castra abierit turpe ob lucrum, graviter puniatur.

XXVI De emptione & venditione cibi & potus, Campiductor æstimationem faciat.

XXVII Quicumque ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecuniis, venditor mercibus priuetur. similiter & de eo intelligendum est, qui criori pretio quam Campiductor constituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

XXVIII Satellites à Campiductore missos, ad comprehendendum malefactorum, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub gravi pœna. Similiter administratori iustitiæ carnifici, nemò illudere audeat, sub pœna honoris.

XXIX Militum præfectus sub pœna honoris tenetur indicare, quor milites in legione sua desiderentur. Arcis vero sive civitatis, cuius præsidia agit, incolam aut civem ad militiam nemo suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXX Unusquisque militum præfectus diligenter animadvertat, ne arcem fidei suæ concretam ad ultimum usque periculum vitæ tradere præsumat, sub honoris & capitis pœna.

XXXI Decuriones commilitonesq; si rotmagister (quod absit) per signa aliqua castrum hostibus tradere conatus fuerit, illū captum campiductori præsentare tenentor.

XXXII

XXXII Rotmagister, sive militum præfectus, ad refectionem & occlusionem portarum castris, quotidie præsens tenetur adesse, nemini que castrum tempore incongruo aperire audeat. Noctu vero omnes milites congregatos habere in arce tenetur.

XXXIII Nemo in castrum intro mittitor, nisi certa notitia de illo habeatur, cujus sit, vel ob quam causam venerit; & si iustam causam dixerit, solus in castrum absque famulis intro mittatur, qui absque Campiductoris licentia intro mitti non possint.

XXXIV Quicumque militum, maxime autem pedestrium, depredationis causa in terram hostilem frivolus abierit, talis pœna capitis puniatur.

XXXV Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præsens custodi non adfuerit, capitis pœna esto.

XXXVI Si quis custodiæ munus obierit, sequentis custodiæ adeuntem non expectando abierit temerarie, caput amittito.

XXXVII Cui ex ordine custodiam obire contigerit, idq; munus temerarie per ebrietatem alearumque lusum neglexerit, caput & honorem amittito.

XXXVIII Nullus rotmagistrum commilitonumve extra arcem discedat, neque suos milites ad quamvis legationem

T 4

nego.

negotiorum suorum destinare audeat, sine licentia Campiductoris, maxime vero Campiductore ibidem praesente, sub gravi poena.

XX XIX Rem forte inventam nemo apud se pernoctare sinat, sed Rotmagistro suo sive Campiductori eam indicet, sub poena patibuli.

XL Quicumque militum absque armis ad quae stipendia accepit, ambulaverit, vinculis corrigatur.

XLI Nemo rixas motusque aliquos in arce exercere audeat, sub poena atroci, quod si quis alicujus vulneraverit caput, item pro frivola gladii extractione, manum amittito.

XLII Ad quamvis justam defensionem arcis, maxime obsidionis tempore, nemo militum eorum, qui praesidia agentes in ea manent, propter seipsum labores detrectet.

XLIII Rotmagistri & Decuriones, singuli suos milites semper instruant, doceantque, quomodo unusquisque in acie legitime ordinateque stare, & armis suis competentibus commode uti possit, quod si ex ordine aliquis foras excesserit, caput amittito.

XLIV Commilitones, sive Decuriones, honeste sese gerant erga Rotmagistrum suum, non solummodo manu, ve-

rum

rum etiam verbis. similiter & Rotmagister erga eosdem, neminem de honestando, verberando ve, sed si quid aliquis peccaverit, in corona omnium Decurionum, sociorumque, eum judicet & puniat. rebellis vero Campiductori indicet.

XLV Quod si aliquis commilitonum, sociorumve, sive ipse locum tenens, Articulos supra scriptos, honoris & capitis poena praemunus, juste & legitime non observaverit, eum Rotmagister suus Campiductori sub fideiussione & nobilitatis honore ordinate transmittat.

Prussia cum suis provinciis, civitatibus, omniumque magistrorum Crucigerorum Teutonici ordinis, juxta seriem, compendiosa descriptio.

Præclarus ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos Principes celeberrimus, Aneas Sylvius, qui in Prussia legationem frequenter obibat, scribit in suis Chronicis, quod Prussia rectius & convenientius, Vlmigavia appellanda sit, & hoc non sine causa: nam populus qui hanc regionem primo incolebat, Vlmigavus nuncupabatur. Ioannes autem Boëmus scribit, ab ortu solis in hanc Regionem populos Amalobios, Alanos, & Gatos, Venedolque-

T §

sive,

sive Vandalitas commigrasse. Matthias vero Miehoviensis, Polonorum Chronographiæ scriptor, lib. 2. cap. 8. refert, Regem Bitiniæ Prussiam nomine ab Hannibale Carthaginensi admonitum, ut Romanis bellum inferret: quod cum ille suscepisset, male ei cessit. Longe enim pluribus Romani totius orbis Domini quam Prullæ rex Bitiniæ copiis valebant. quocirca ab illis adeo cum universo exercitu profligatus est, ut Bitiniam Regionem propriam relinquere cogeretur, & in Vlmigaviam longa peregrinatione venire, quam à suo nomine Prussiam appellavit. Commemoratur & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miehoviensis, multos Romanos in terram istam propter atrocia bella Romæ exorta migrasse, sequè partim in Prussiam, partim Lituaniam, Livoniamque & Samogitiam diffudisse. Erasmus vero Stella asserit, in hanc regionem gentiles quosdam populos, Sargatianos, Gelidanos, Alanos, Venedosque venisse, qui omnes in Vlmigavia, non diu tamen, domicilium habuerunt. Sebastianus autem Franc, Germanorum Chronographiarum scriptor, sic de Prutenis eorumque sedibus inquit. Pruteni proximi sunt Vistulæ, sive Vandalo Flavio, qui Poloniam à Germania dister-

minat

minat. hic fuit ex Silesia; Poloniaque minori & Masovia præterlapsa per Prussiam Gedanum usque decurrit, ibique in salsum mare exoneratur.

Ab æquinoctio itaque Prussiam Saxonia attingit: ab occidente Pomerania & mare Balticum sive Germanicum: ab ortu solis Lituaniæ, à meridie Poloniæ regno & Masoviæ Ducatui contermina est: à Septentrione Curlandia Livoniaque terminatur. Regio est fertilissima, frugum pecorisque abundans. Incolunt illam (maxime autem juxta Vistulam fluvium) Vlmigavi, Alani, Amaxobii, Gothique, ut testis est locupletissimus Ptolomeus. Hæ gentes inprimis immundos spiritus & profanas creaturas adoraverunt, usque ad tempora Friderici Cæsaris hujus nominis secundi, cujus consensu & approbatione à Teutonici ordinis Crucigeris qui primo Martiani vel Pauperiani nuncupabantur, perdomiti sunt, & ad fidem Christianam conversi, anno Domini 1216. De his fufus Chronica Pontificum, De ordine fratrum Tevvtonicorum eorumque origine legi possunt. Poterit insuper Sebastianus Francus in secunda parte Chronographiæ suæ videri.

Prisca

Prisca antiquorum Prutenorum religio.

A Nno Domini 503, Gentilibus Prutenis, sive Ulmigavis, Rex quidam Brutenodictus imperavit. qui cum justos annos ætatis consecutus esset, regium sceptrum diutius tenere resignavit, quietam vitam ducere instituens. quocirca fratrem Veidenutum successorem sibi in regno elegit: traditoque fratri sceptro, ipse Brutenos summus sacerdos gentili ritu effectus est, nomenque ei dignitatis inditum fuit Kirie Kirieito, quasi dicaq, Proximus noster Dominus. Huic Pontifici suo Pruteni & idolis, præclaram sane & cum maximo sumptu habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ à Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum octo ulnarum in latitudinem & altitudinem tela optima sericea extensa fuit. in quam habitationem nemo præter Patriarcham eorum Kirie Kirieito dictum, & præcipuos ministros idolorum munia obeuntes, intrare poterat. Si autem aliquis invisendi, honorandi, adorandi vel offerendi gratia ad Idola venisset, tunc constituti Deorum ministri telam, ut idola viderentur, à quercu semovebant. Quercus hæc tripartita fuit. inter cæteras sylvas quercus

quercinas delectissimo in loco (ubi nunc oppidum Heyligenbeil, id est, sancta securis, constructum est) sita erat. Ex una parte Prutenorum deum, qui Petuno, id est, fulmen, dicebatur, habebant. In hujus laudem & honorem ignis ex quercubus construebatur, qui die nocteque perpetuo ardebat, & nunquam extinguebatur. quod si negligentia ministrorum ad hoc officium præstandum deputatorum ignem extingui contingeret, capitali supplicio afficiebantur. Ex altera parte collocatum erat Patrimpo idolum, cujus cultus erat in serpente vivo retinendo, qui lacte, ut eo commodius viveret, alebatur. Tertia ex parte demoniacum idolum, Patelo nomine, situm fuit. hujus honor in retinendo alijus mortui hominis capite consistebat. Habuerunt præterea alios multos deos quos adorabant, cultuque divino prosequabantur; semper tamen inter querceta holocausta eis offerre solebant; & quot fere res habebant tot præfides & deos constituebant. Fuit igitur deus singularis Vurschayto gentilitæ dictus, quem magno honore venerabantur, & pro lare sive deo domestico super omnia mobilia, jumentaque, utpote equos, boves, oves, capras, sues, &c. eum præponebant. Alter Deus fuit Shneybrato dictus;

ctus; hunc super anseres, gallinas, anares, columbos, pavones, &c. constituebant. Tertium Denm domesticum, Gurchio dictum, habebant; is omnibus esculentis cibariisque præponebatur.

Præterea tonitruis, lunæ, stellis, serpentibus, bubonibus, & omnibus pene creaturis, divinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam barbarus & incultus, nec ullam scripturam noverat. propterea nec fidem adhibebant, si quispiam diceret, hominem homini per literas animam & voluntatem aperire posse. Potus illorum, aqua melli commixta, & lac equinum erat. Liberales valde & hospitales advenis se exhibebant.

Divisio Prussia in duodecim Ducatus.

ANno Divinæ incarnationis 773, Vedenuto Princeps Prussiae, (qui Bruteni fratri voluntarie sceptrum deponenti successit,) duodecim filios procreavit; quorum hæc nomina fuere: Saymo, Neydro, Sudo, Slavo, Natango, Barto, Galindo, Varmo, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Liuvo. Cumque jam Vedenuto Princeps, centesimum decimum sextum annum attigisset, regiones Prussiae inter filios divisit, Saymonemque natu

natu majorem summæ rerum præfecit. Atque ita Prussia in duodecim Ducatus, secundum filiorum Principis Vedenuti numerum, divisa est, & unusquisque à suo Principe nomen accepit. Quos hic secundum ordinem cum sua dispositione, castrisque & civitatibus, annorumque numero, quando videlicet à Crucigeris potissimum erectæ sint, describemus.

Sudavia, Ducatus I.

Primus & præcipuus Prussiae ducatus Sudavia olim erat, quia Sudavo Vedenuti filio, Principe suo, nomen sortitus est. Hic Ducatus omnes alios & præstantia & fertilitate antecellebat: nam, quocumque tempore necessitatis, sex millia equitum, & octo millia peditum præstare valebat. In hac regione præcipui Nobiles & Proceres totius Prussiae præscorum tempore sedes suas habebant. nunc autem paludibus & sylvis maximis obsitus scæter, nec ullum vestigium tam insignis & nobilis regionis remanet, præter septem pagos, quos coloni possident, in Lutravensi territorio. tota enim est devastata à Crucigeris ordinis Tevtonici, non aliam ob causam, quam propter inobedientiam & infidelitatem. Distinguit
Suda-

304 ALEX. GVAGNINI
Sudaviam à Sambia regione palus quæ-
dam; à ducatu vero Nadravensi fluvius
Lavvo appellatus.

Sambia, Ducatus 2.

Sambia, nunc Szamland appellata, re-
gio Prussicæ, à Principe Saymo nomen
accepit. Hæc priori, cum potentia, tum
fertilitate, non multum cedere videtur.
poterat enim ex illa 4000 equitum, &
4000 peditum congregari. A Natangia re-
gione, fluv. Prægel dicto, determinatur.

Sequuntur castra & civitates ad Sam-
bientem Ducatum pertinentes.

Lebenicht, condita anno	1256
Kneypach, anno	1380
Regiomontum cum castro & antiqua (ut illi appellant) civitate,	1260
Fischkusia,	1269
Lechster,	1289
Mulmelburgia,	1279
Girmavia, Bobetia, Tyremburgia, Rudavia, Lubtavia, Bonûdia, Neuhu- sia, Schaccia, Rosita, VVargia, Chre- metia, Caymen, Ceilgarbia, VValdo- via.	

His nominibus arces in Sambia o-
lim appellabantur cum suis civitatibus,
quæ omnes à Crucigeris bene muratæ &
fossis cinctæ extiterunt. nunc quædam
arces in curias judiciales redactæ sunt,
qua-

DESCR. POLONIAE. 305
quarundam etiam magna pars humi
prostrata jacet.

Natangia, Ducatus 3.

Natangia regio à Principe Natango
nomen ducit, quæ à Bartia regione
flumine, Alla nominato, fecernitur; à
Pomesania Passaria fluvio determina-
tur. Regio est optima. arces & civita-
tes plurimas, prout inferius ordine de-
scriptæ sunt, habet.

Valdovia civitas, condita anno Do- mini	1256
Girdavia civitas, anno	1326
Cintia oppidum,	1313
Creneburga civitas cum arce,	1253
Heyligenbeil oppidum,	1301
Fridlandia civitas,	1312
Schuppenbellia civitas,	1319
Brandenburga oppidum cum arce, 1362	
Balga arx,	1239
Damnovia civitas,	1400

Nadrovia, Provincia 4.

Regio Nadrovia à Principe Nadro de-
nominata est. eam à Natangia fluvius
Pregiel determinat; à Slavonia, Nara
anne distinguitur. Hæc majori ex parte
à fratribus ordinis Tevvttonici, propter
infidelitatem incolarum devastata est.

306 ALEX. GVAGNINI
Reliquiæ ejus & vestigia reperiuntur,
cafe & tuguria, in quibus piscatores ha-
bitant.

Slavonia, Ducatus 5.

Slavonia regio quondam, Prifcorum
Prutenorum temporibus, pro Duca-
tu computabatur. A Principe Slavo no-
mine denominationem accepit. Ex ma-
jore parte à Lituanis Crucigerifque de-
populata est. Eam à Lituania Memula
fluvius difterminat. Has infra feriptas
munitiones & arces complectitur cum
civitatibus & oppidis.

Ragneta, à Crucigeris fratribus con-
structa anno incarnationis divi-
nae

Tilla, anno	1253
Renum, anno	1289
Licovia,	1276
Salavia,	1275
Labia,	1381
Tapia,	1258
Vintburgia,	1255
Christoverder,	1409
Boyria,	1255
Cestia,	1328
Norbeitia,	1185
Vondorfa,	1381
Angerburgia,	1396
Dringfortia,	1412
	1403

Bartonia, Ducatus 6.

Bartonia à Barto Principe nominis e-
tymologiam ducit. Cum Lituaniis &
Molchovitis, terminis difceprat. A Li-
tuania 70 stagnis & folitudine, à Galin-
dia vero flumifne quodam finitur. Nunc
magna ex parte à Lituaniis & Cruci-
geris pervastata est. Arces has cum op-
pidis, à Crucigeris erectas, complecti-
tur.

Nordemburga, munitio à Crucigeris erecta anno	1505
Iohansburga, anno	1268
Gurgburga,	1259
Infterburga,	1342
Rihteverder,	1396
Bartovia,	1365
Rhenum,	1375

Galindia, Regio 7.

Hæc regio à Galindo Principe Galin-
dia nuncupata est. Cujus Masovie
sylva ingens à Meridie fines excipit.
Quondam tam populosa fuit, ut succes-
su temporis, populus in ea progenitus,
locum non haberet. Vnde præpositi
regionis obftetricibus fevere manda-
runt, ut nullam femineæ fexus post-
partum prolem, hæc luce frui permit-

tērent. quam rem cum minus observaram animadverterent, mamillas fœminis, ne amplius prolem educarent, amputarunt. quod facinus mulieribus summa tristitiæ & miseræ causâ fuit. Erat autem in illa regione mulier quædam, auctoritate, nomine & potentia clara, quæ pro Prophetissâ habebatur: oracula enim interrogantibus dabat. Huic cum mulierēs calamitates suas exposuerunt, Prophetissâ illa, miseræ forti fœminæ condolens, dolos quibus viros circumveniret, & perpetratum facinus ulcisceretur, expiaretque, indagare cogitareque cœpit; convocatisq; omnibus proceribus, & nobilioribus viris Galindiarum, monuit eos, ut Christianis bellum, sine ullo armorum genere, (eventus enim rerum prædicere solita erat) quam celerrime inferrent: hanc enim voluntatem deorum esse, serio affirmabat. quibus Galindæ auditis, sine ulla mora (certum enim esse credebant) juvenes senesque valida manu inermes in Polonorum & Masoviorum Christianorum provincias cum impetu excurrunt, nactaq; ingenti hominum & jumentorum præda, ad sua proficiscuntur. Interim vero captorum Christianorum aliquot aufugiunt, continuoque reliquis Christianis nunciant, quomodo Galindi sine armis

in

in terram eruperint. Christiani re intellecta bene armati Galindos assœcui maxima cruentaque strage profligant, prædamque repetunt; bellumq; continuantes, fugientes hostes in regionem usque eorum persequuntur; quam armis & igne evertunt. reliquias tamen matronarum, ancillarum, & juvenum, in captivitatem abducunt. Has civitates & munitiones Galindia complectitur.

Orteleburgum castellum, cujus instaurationis annus est	1266
Rastenburgum oppidum,	1329
Neyburgum arx & oppidum,	1338
Passenhumia oppidum,	1388
Dreschlovja arx & oppidum,	1358
Lucia castellum,	1348
Lucemburgia oppidum,	1349

Varmia, Regio 8.

Varmia sive VVermelandia regio à VVarmo Principe nomen sortita est. à Pomesania provincia stagno, & flumine à Passlaria discernitur: à Natangia parvis quibusdam fluviiis. has arces cum civitatibus complectitur:

Rescl arx & civitas, extructa anno	1337.
Sreburg arx, anno	1348
Bichofstein civitas,	1325
VVartemburgia civitas,	1325

V 5

Allen-

310	ALEX. GVAGNINI	
	Allenstein arx & civitas,	1367
	Melfatia arx & civitas,	1326
	Hellsberga arx & civitas,	1320
	VVermeditum arx & civitas,	1316
	Gulltadia civitas,	1326

Hogkerlandia, Provincia 9.

Hogkerlandia sive Pomesania à Principis nomine Hogo appellata est. Eam à Natangia, Passaria fluvius separat: à Pomesania, duo fluvii, Melfink & Drafen appellari. Hasque arcis cum oppidis complectitur.

Brandenburgum castrum & oppidum, extructum anno	1258
Fraueburgum oppidum,	1279
Tolkiemit oppidum,	1365
Munhusia castellum,	1365
Scharpovia, prædium,	1400
Elbingense castrum, constructum anno	1237
Civitas vero ipsa Elbinga, celebris & populosa, emporio clara, instaurata est anno	1239

Culmensis, Ducatus 10.

Culmia Regio Prussiarum, à Culmo Principe denominationem trahit. A Polonia & Pomerania, Vistula fluvio discernitur: à Pomesania, flumine Ossa: à Michlovía vero & Dobrinia territoriis,

De

DESCR. POLONIAE. 311
Drebnicz fluvio, fines suos dirimit. Has civitates & munitiones habet.

Culmina, civitas ampla, erecta anno 1223

VVentflavia arx, anno	1215
Aldusia castrum,	1238
Grandentz arx & civitas,	1299
Gugeleburga civitas,	1230
Schonse arx cum civitate,	1305
Strafsburga arx & civitas,	1285
Bartonia arx,	1346
Neumarckt civitas,	1325
Rogofna arx,	1293
Colmense civitas,	1251
Torunia arx cum civitate amplissima, emporio clara, ad Vistulam condita anno	1235
Papavia arx,	1375
Frideck arx,	1331
Lipno arx,	1319
Lesna civitas,	1328
Golba arx & civitas,	1300
Luben arx cum civitate, extructa anno	1233
Reden civitas cum arce,	1233
Bergelavia arx,	1305
Lautergurgia arx,	1301

Hujus Ducatus titulo rex Poloniae utitur.

Pomesania, provincia II.

Pomesania à Pomesa principe, finitur ab aliis regionibus Vistula, Elbinga, Drufno, Drobniez, VVeslëra. multæ in ea præclaræ arces & civitates, ut sequitur, habentur.

Marienburga civitas ampla, anno Domini 1302 extructa est: arx vero anno 1281 à fratribus Tevtonicis erecta sub Magistro ordinis Hartmano Comite Heldroviensi, natura loci munitissima, valloque fortissimo & fossa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac commeatu copioso, apprime firmata, Regis Poloniæ præsidii tenetur.

Nevvtichia opidum, extructum anno Domini	1329
Stum arx cum civitate,	1249
Cristburga arx & civitas,	1258
Preusmarck arx,	1329
Salsfeld civitas,	1328
Merineck arx cum civitate,	1290
Holand arx & civitas,	1329
Lubstadiã civitas,	1202
Osterrada arx & civitas,	1270
Rosenburga arx cum civitate,	1289
Marienyerder arx cum civitate,	1311
Garnesia civitas,	1328
Germanica Eilovia arx cum civitate,	

1337

Leb

Lebmulia civitas,	1337
Hohenstein civitas,	1301
Schonembergia arx,	1319
Rosembergia civitas,	1315
Eilemburga civitas,	1299
Neumburga civitas cum arce,	1289
Salavia civitas cum arce,	1306

Michlovia, Provincia 12.

Michlovia admodum angusta terra est. inter Brodnam & Drebniez fluvios jacet. Hujus causa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fovebant. Nullam arcem præter unam civitatem Strasburgam, & tres munitiones, Berklii, Dornik, & Mechloviam habet.

Pomeraniæ regionem amplissimam, longo tractu mari adjacentem, unde & nomen habet, in Poloniæ regionum descriptione latius indicabimus. De qua multa bella Poloni cum Prutenis gentilibus & Crucigeris habebant. In hac sita est celeberrima urbs Gedanum sive Daniscum appellata. à mari Germanico uno miliari abest. eam celeberrimus fluvius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. Celeberrimum in ea totius Pomeraniæ & Prussiæ emporium est, regi Poloniæ subiecta, anno Domini 1285 translata.

V 5

Ori.

Prutenorum prisca barbaries.

PRuteni Gentiles, barbarie indomita rigentes, peruersi & infideles erant, vanas creaturas quasslibet pro Diis colebant, nec se ad fidem Christianam converteri patiebantur. Idiome proprio à Livonico non dissimili utebantur, Polonis & Masovitis tributarii erant, sed frequenter nacta occasione jugum excutiebant, ideo multa bella longo tempore Poloni cum eis tenuerunt. Postea anno Domini 1211, Conradus Masovix Princeps, ex regibus Polonorum genus ducens, à Prutenis Gentilibus sæpius variis excursionibus infestatus, ad Imperatorem Fridericum hujus nominis secundum, legatos destinavit, implorans auxilia adversus infideles Prutenos, qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros, à Saracenis tunc temporis Hierosolyma pulsos, in Prussiam 20000 misit, quibus Princeps Masovix Culmensem terram inprimis donavit, cum arce Dobrzinensi, hac conditione, ut tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Prussiamque subjugatam insimul partirentur. Hic quædam de origine Cucigerorum Teutonici ordinis subjiciemus.

*Origo**Origo & Principium Teutonici ordinis.*

ANNO Domini 1188, cum Balduinus rex Christianus Hierosolymis regnaret, Saraceni & Barbari ex arce nomine Ptolomaida, latine Acona, Germanice Acris dicta, variis excursionibus Sanctam terram infestare solebant. Quamobrem Rex contra barbaros Saracenos auxilium petiit à Christianis. Longobardi igitur sexaginta galeas, & in his quinquaginta millia virorum, in subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi, piæ peregrinationis causa, in terram Sanctam profecti sunt. Horum numerus erat 500, partim ex Saxonia, partim ex aliis provinciis Germaniæ. qui omnes in unam navem congregati, Aconam usque pervenerunt. ubi per integrum annum, cum infinita multitudine Christianorum, Aconam, antequam caperetur, oppugnaverunt. In oppugnatione, multi Christianorum, telis barbarorum læsi erant. unde in morbum inciderunt, passimque sparsi, cum neminem in terra aliena, qui sublevaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pii viri Teutonæ, qui cum viderent Christianos tam miserè

misere interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi convaluerunt. Postea Xenodochium, sive hospitale, sub titulo beatæ virginis Mariæ, Aconæ erexerunt. Primusque Xenodochii præfectus, Henricus de Valpot electus est, ex Germania oriundus. hic maximam diligentiam in fovendis infirmis & egenis adhibuit. ultimum diem Aconæ pergit, ibidemque sepultus est, anno Domini 1190. Postea Balduinus Rex, Hierosolymis templum, & Xenodochium, pro pauperibus & pluribus nobilibus infirmis, qui in bello Aconensi læsi erant, extruxit, sub titulo beatæ virginis Mariæ.

Tandem anno 1191 Clemens Papa hujus nominis tertius hunc ordinem confirmavit, & intitutionem dedit fratribus Teutonicis, Xenodochii Hierosolymitani beatæ virginis Mariæ. Præterea Divi Augustini regulam illis sævandam imposuit, Stemmataque cum cruce nigra eos insignivit.

Postea Patriarcha Hierosolymitanus, singulos fratres Teutonicis ordinis à Pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde ex utraque parte crucem nigram habente ornavit, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt qui ve-

stuti

siti sunt, xxiv fratres laici & vii sacerdotes. His lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat. nullus barbam tondebat, & super saccum stramine impletum, regula jubente, dormiebant. sed statim hæc mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Secundus, Henrico de Valpoth, primo magistro Xenodochii Hierosolymitani, Otro de Karpen nobilis Germanus, in magisterio successit, anno Domini 1200, sub Imperatore Romanorum Philippo hujus nominis II, & Innocentio summo Pontifice. Hic in humilitate & cordis simplicitate Deo & fratribus servivit. Sexto anno officium absolvit. Aconæque sepultus est.

Tertius ordinis magister Hermanus Brand Oldsacensis, electus est sub Pontifice Innocentio III, & Philippo II, in ordine Germanorum Imperatorum XXII, anno 1206. Præfuit officio quatuor annis: Pauperibus quantum potuit satisfecit. Aconæ sepultus est.

Quartus, Hermanus à Salicen, Nobilis Misnensis, Ottonis, & Friderici II, Imperatorum, Innocentii III & Honorii Gregorici IX, Pontificum, temporibus, anno Domini 1210, electus est. Hic omnium præclarissima privilegia Ordini à Pontifice, & Friderico II, Cæsare, conf-

consecutus est. Nam cum simulates & odia inter Pontificem Romanum & Fredericum Cæsarem exorta essent: Ille hujusmodi cladem prudentia sua è medio sustulit. Sub eo Conradus Marchio Turingensis habitum suscepit. Bis mille nobiles, & auratos equites Germanos, in ordine habuit, quos 30 continuis annis rexit. Ejus temporibus fratris Ordinis à Saracenis Hierosolyma pulsus, Prussia concessa est, Regum Poloniae, Conradique Ducis Masoviae, & Imperatoris Frederici II, concessu. Quorum viginti millia in Prussiam venerunt, Prussosque Gentiles, auxilio Polonorum, ex terra Culmensi eiecerunt.

Quintus Magister, Conradus Turingorum & Cathorum Marchio, sub Caestino IV Pontifice, & Frederico I Imperatore, anno 1240, electus est. habitum Mariemburgæ in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, & viris eximijs, ac prudentibus. Cum Prussis Gentibus multa bella gessit, magnoque labore fines Regionum Ordinis dilatavit, & si quæ ruinam minarentur, illas exariciens optime conservavit. Postea è vivis excessit. Mariemburgæ sepultus est.

Sextus Ordinis Magister, Poppa ab Osterling, electus est Conradi IV Imperatoris

peratoris & Innocentii IV Pontificis temporibus, anno 1252. Multa præclara bella cum Prutenis, Livonienfibus, & Syvantopolo Duce Pomeranorum, gessit. Postea ante Ligniciam civitatem cum Conrado Silesiæ Duce, sanctæ Hedvigis ~~filio~~, à Tartaris totam fere Sarmatiam vastantibus interemptus est: à Christianis vero VVratislaviam delatum, ibique in Basilica divi Alberti, terræ mandatus est. Hujus magistri tempore Regiomontum constructum est.

Septimus Magister, Ioannes Sangerhusenfis, officium suscepit, tempore Vilhelmi Comitis Flandriæ, Romanorum Imperatoris, & Alexandri IV Pontificis, anno 1263. Infidelium Prutenorum vires mirabiliter diminuit, Ordine quoque eo præidente plurimum profecit. Dominicanorum Monasterium Torunniæ fundavit. Brandenbura quoque civitas cum arce, ejus temporibus edificata est, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo sexto. Tapia quoque munitio erecta. Annis duodecim præfuit. Treveris sepultus est.

Octavus Magister, Hartmanus, Comes Hêlringensis, constituitur, sub Rodolpho XXVII Imperatore, Habsburgensi Comite, & Clemente IV Pontifice, anno Domini 1275. Vir pius & industrius

extitit. Nadraviam Sudaviamque regiones Prussiarum debellavit, cum cæterisque finitimis longas acies tenuit. Eo præsentate, anno 1279, Menia civitas ædificata est. Anno Domini 1281 Marienburgense castrum erectum est. Venetiis ultimum diem clausit, ibidemque sepultus est.

Nonus Magister, Burchardus à Svenden, sub Rodolpho Cæsare xxviii, & Pontifice Joanne xxi, electus est anno 1283. Eo præsentate, fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acris largæ sanguinis effusione gesserunt, eosque in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea, septem annis in officio expletis, magistratu se abdicavit. Mortuus est Rodiis, ibidemque ad Basilicam S. Ioannis sepultus.

Decimus Magister, Conradus de Feuchtvangen, munus magistratus suscepit, sub Adolpho xxviii Imperatore, & Nicolao IV Pontifice, anno 1290. Eo præsentate ordo multum profecit. Septem annis fratres in officio continuit. Praga Bohemiarum metropolis, spiritum exhalavit, Trebnioque sepultus est.

Vndecimus Magister, Gotfridus, Comes de Oloch, electus est, sub Cæsare Adolpho xxviii Germanorum Imperatore & Pontifice Cælestino v, anno Domini

anni 1267. Hic Venetia cum multis fratribus in Prussiam profectus est. Decem annis officium gessit. Postea Comitibus celebratis, magistrerium resignavit, in Germaniamque profectus, è vivis excessit.

Duodecimus Magister, Sofridus de Feuchtvangen, anno 1307 creatus est, Alberti Imperatoris Austriæ Ducis & Clementis Pontificis temporibus. Hic sedem Venetiis, Prussiarum castrum Marienburgam transfulit: nam in terra sancta, Venetiis, Neapoli, & in Anglia sedes suas & præclara ædificia propter quasdam similitates amiserat. Duobus annis officio præfuit. Marienburgæ mortuus est.

Decimus tertius Magister Carolus Treverensis, susceptus est, sub Henrico vii Imperatore, & Clemente v Pontifice, anno 1309. Erat insignis vir, prudens & industrius. Anno Domini 1312, eo præsentate, Memula arx in Curlandia regione Prussiarum fundata est, ad populandos Lituorum incurfus. Tandem prædictus Magister à Pontifice Romam citatus, adeo crimen obiectum auxilio Dei diluit, ut in adversariorum caput recluderet. Romaque discedens, in itinere, Viennæ morbo oppressus expiravit, ibique tumulatus est. Hujus tempore pestis per integrum annum tantopere grassata

sata est, ut omnia frumenta penuria hominum in agris manerent.

Decimus quartus Magister, Vernerus Vrselensis, temporibus Cæsaris Ludovici 33 & Ioannis Pontificis 22 suscepit officium suum, anno 1322. Ordini cum summa laude præfuit. Cito post interemptus est à fratre ordinis Ioanne Bundoorsio, in vigilia sanctæ Elisabethæ, cum ex versperitinis precibus egrederetur.

Decimus quintus Magister, Ludolphus Dux Tulsifurgensis, sive Brusviciensis, sub Ludovico xxxiii Cæsare & Ioanne Pontifice xxxi Magisterii celsitudinem suscepit, anno 1325. Vir pius & sapiens extitit. Fratres ad cultum divinum summopere compulit, largeque illis omnia administravit, ideo eos liberalitate obediens sibi effecit. Iustitiam magnopere administravit.

Decimus sextus Magister, Dîtrichus Comes Aldemburgensis, octogenarius jam electus est, temporibus Ludovici xxxiii Imperatoris, & Ioannis xxi Pontificis, anno Domini 1329. Eloquentia validus, auctoritate gravis, iustitiæque rigidus extitit. Gentilibus terrori fuit. Templum beatæ Mariæ virginis Mariemburgæ extruxit. Toruniæ obiit, translatus Marienburgam, in templo S. Annæ sepultus est.

De

Decimus septimus Magister, Rodolphus Dux Saxonie, Ludovici xxxiii Imperatoris ac Benedicti undecimi Pontificis tempore, in officium susceptus est, anno Domini 1339. Hic anno Domini 1341 magnas copias conscripsit, Neumarcoviamque oppugnavit. Interim vero Lituani Prussiam invaserunt, eamque fere totam igne & cædibus consumperunt, multos captivos abducentes. quæ causa illi tantum marorem attulisse creditur, ut mente captus, ab officio depositus, præ marore vitam terminarit. In Marienverderque civitate sepultus est.

Octodecimus Magister, Henricus Dufmariensis, Clementis vi Pontificis tempore officii dignitatem consecutus est. Sex annos in regendo ordine consumpsit. Cum Lituans & Rutenis bellum egregium, in die purificationis beatæ Mariæ, gessit, auxilioque divino decem milia inimicorum præstravit. E vivis postea decessit, Marienburgæque humatus est. Hic virginum cœnobium, Lebenich dictum, Regiomonti erexit.

Decimus nonus Magister, Henricus Kimpradiensis, Carolo Cæsare xxxii & Clemente vi imperantibus, ad dignitatem Magisterii accessit, anno 1348. Eo præsidente Ordo doctis viris abundavit.

X 2

davit.

davit. Fratres in timore & amore Dei infiruxit, annis 31 officio præfuit, Marienburgæ vitam terminavit, ibidemque sepultus est.

Vigefimus Magister, Conradus Zolner, temporibus Vencellai xxxiiii Imperatoris Romani, & Urbani sexti Pontificis, ad officium vocatus est, anno Domini 1379. Multa egregia bella & facinora, contra Gentiles Lituanos & Samogitas, temporibus Keyfudi, Jagielonis, Vitoldi, & Suidrigelonis, Ducum Lituaniæ, gessit. Ordinem in potestate octo annis tenuit. Marienburgæ naturæ debitum persolvit.

Vigefimus primus, Conradus Valerodensis, Vencellai xxxiiii Imperatoris, & Bonifacii Pontificis tempore, munus Magisterii oblatum suscepit, anno 1388. Vehemens & iracundus extitit, totis viribus bello incumberebat. Monachos, Sacerdotes, & omnes ecclesiasticos, furore percitus odio persequebatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1321 fratres ordinis, armata manu, per fluvium Crononem, Lituaniæ Nemen dictum, ad arcem Cavvensensem in Lituaniam naibus terraque pervernerunt, ibi: tres munitiones celerime erexerunt, Neuverder, & Riteverder, & Metemburg appellatas. ex his Crucigeri

cigeri Lituaniæ magna damna inferebant, regionem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

Vigefimus secundus Magister, Conradus Iungingen, ad munus obendum vocatus est, Vencellao xxxiiii Imperatore & Bonifacio Pontifice præfidentibus. Hic propter morum probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisque observantissimus erat. Ideo ab Ordinis fratribus eum multa pati oportebat. Annis duodecim officio præfuit. Postea ex carceribus corporis liberatus, Marienburgæ Divæ Annæ templo humatus est.

Vigefimus tertius Magister, Vlricus de Iungingen, Conradi frater, Rupperto xxxiv Casare & Gregorio xii Pontifice munia obeuntibus, officium suscepit, anno 1404. Strenuus & bellicosus vir extitit. Regulas Ordinis non admodum observavit. Conspicuos odio proferebatur, illorumque arces partim eripuit, partim destruxit. Cum Lituaniæ & Poloniæ plurima bella gessit. Hunc postea Jagiello Rex Poloniæ, & Lituaniæ magnus Dux Vitoldus, cruento prælio profligavit: ubi & ipse, cum plurimis Commendatoribus, quorum ducentis recensentur, cecidit. Dux quoque Steninsis, & Olesnicensis, Kerczdorffque Dux ex-

exercitus Crucigerorum, à Polonis capti. Quinque millia Crucigerorum à Polonis caesa sunt, Lituavorum tamen in castris Polonorum militantium septem millia truculata fugataque in primo conflictu.

Vigesimus quartus Magister, Henricus Comes Plavenfis, sub Sigismundo xxxv Imperatore & Ioanne xxiii pontifice electus est. Hic volebat ulcisci injuriam quae à Polonis Crucigeris illata erat: sed antequam quicquam inciperet, ab officio dejectus est, & Engelburgae in carceres conjectus, deinde ad Lekites missus. ubi septimo anno in vinculis peracto satis concessit. Sepultus Marienburgae.

Vigesimus quintus, Michael Sterbergenfis, Imperatoris culinæ Magister, Sigismundo xxxv sceptrum tenente & Ioanne xxiii Romano pontifice, ordini praepositus est, anno Domini 1410. Primo anno, cum suscepisset officium, Jagiello Rex Poloniae, & Vitoldus Dux Lituaniae, Osterrodani, Hellsburgenseque Episcopatum, Resenburgam, Elbingam, & Christburgum civitates depopulati sunt. Argentoratum obsederunt, re tamen infecta discesserunt. Novem annis Ordinis curam gessit. Postea, ut deponeretur, precibus obtinuit. Gedani vitam finivit. Marienburgae vero sepultus est.

Vige-

Vigesimus sextus, Paulus Rudolfiensis, Sigismundi xxxv Imperatoris & Martini pontificis tempore, Magisterli celsitudinem consecutus est, anno Domini 1419. Hujus tempore provinciae & civitates Prussiae ad Regem Poloniae Casimirum defecerunt, & jugum Crucigerorum excusserunt. Officium novem annis hic magister retinuit, mortuus tandem, Marienburgaeque sepultus.

Vigesimus septimus, Conradus Eriehufius, Alberti xxxix Romani Imperatoris tempore, officium suscepit, anno 1438. Hic à bello, quoad vixit, abstinuit, nimio dolore ob fratrum perversitatem consumptus. Marienburgae mortuus, ibidemque sepultus.

Vigesimus octavus, Ludovicus Herlihusius, sub Caesare Friderico hujus nominis iii, fratres regere cepit, anno 1450. Hujus tempore Prussia ab Ordine descivit, ad Regemque Poloniae Casimirum major pars eorum defecit. Milites quoque Ordinis praesidiarii Marienburgae Regi anno Domini 1457 pro summa 476000 florenorum venderunt, cum aliis castris & civitatibus. Postea Rex Poloniae, capta arce Choinice, pacem cum Crucigeris iniit. Atque ab hoc tempore Pomerania Regno Poloniae adjuncta est, pro qua Poloni

150 annis perpetuo cum Crucigeris beligerabant.

Vigesimus nonus, **Henricus Rheus**, Comes Playensis, dignitatem Magisterii assecutus est, sub **Friderico** hujus nominis III Imperatore, anno Domini 1467. Undecima hebdomadis officio præfuit. Regiomonti in Cathedrali Ecclesia terræ mandatus est.

Trigesimus Magister, **Henricus Comes Rihterbergensis**, anno 1470 officium suscepit, præfidentibus **Friderico III Imperatore**, & **Sixto Pontifice** hujus nominis quarto. Fuit vir rigidus furi-bundusque. **Theodorum Episcopum Prussiarum** captum, in vinculis fame peremit. Ordini annis septem præfuit. Regiomonti sepultus est. Hujus tempore bellum sacerdotum in Germania fuit.

Trigesimus primus, **Martinus Truchses VVeczhausensis**, sub **Friderico III Imperatore**, & **Sixto IV Pontifice**, ordi-ni præfectus est. Duodecim annis præfuit. **Casimiro**, regi Poloniæ, obedientiam præstitit. Regiomonti mortuus, ibidemque sepultus est.

Trigesimus secundus Magister, **Ioannes de Tiefen** ex Helvetia, celebri familia oriundus, **Maximiliano** sceptrum tenente, & **Julio Pontifice** præfidente, Ordinem in tutelam suscepit, anno 1489.

Eodem

Eodem anno Polonia Regi juramentum præstitit. Postea eidem regi **Ioanni Alberto** auxilium contra **Valachios** ferens, cum exercitu proffigatus, ipseque peremptus est. Regiomontum delatus, ibidem terræ mandatur.

Trigesimus tertius, **Fridericus Dux Saxoniarum, Turingorum & Hermanduorum Marchio**, **Maximiliani Imperatoris & Iulii Pontificis** temporibus, anno Domini 1468, in festo divi Michaelis, Regiomonti Magistratum suscepit. Nunquam Regi Poloniæ juramento se obstringere voluit. qua de causa à Polonis sæpius infestatus, in patriam suam **Hermanduriam** profectus. ubi, duodecim annis extra Ordinis fines exactis, mortuus est. Hujus tempore **Ioannes Albertus Rex Poloniæ** e vivis decessit, cui in regno **Alexander frater germanus** successit.

Trigesimus quartus, **Albertus Marchio Brandenburgensis**, **Casimiri regis Poloniæ** nepos, **Maximiliani Cæsaris & Iulii Pontificis** temporibus, Ordini solenniter cum ingenti pompa Regiomonti præfectus est, anno Domini 1512. **Sigismundo Regi Poloniæ** avunculo suo Juramentum præstare noluit, sed arces necessarii omnibus munivit, ut se contra Polonorum incursum defenderet.

X 5

Ma.

Magnum & diuturnum bellum cum Rege Poloniæ habuit, in quo ex utraque parte multi ceciderunt, eam ob causam, quod juramento se obstringere Regi noluerat.

Gesta hujus Magistri tempore præcipua.

ANNO Domini 1519, in autumno, inter Sigismundum Regem Poloniæ, & Magistrum Prussiæ Albertum Marchionem, bellum ortum est. Anno 1520 Albertus Marchio, die festo Circumcisionis Christi, Bransbergam inopinate occupavit. Eodem anno, Mielzak, Milmilin, Regi tradita sunt, cum aliis plurimis civitatibus castrisque. Quadragesimali tempore, mense Aprili, copiæ Regis Oland, civitatem & arcem sub Magistro ceperunt. Eodem anno Brandemburgæ arx & civitas à Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520, Volfangus Dux Schonemburgensis, cum exercitu Ordinis decem millium peditem & quatuor millium equitum, Gedanum oppugnavit, ex episcopi que monte (ut vulgo vocant) civitati imminenti, quater mille globos tormentorum bellicorum, in civitatem frustra tamen exoneravit. nullum enim hominem læsit, sibi vero ingens damnum in tormentis & globulis in, ulit:

intulit: nam ex muro civitatis tormentum unum præstantissimum, in mille frustra concussum est, & si aliquis exercitu se ostenderet, in hunc quatuor vel quinque tormenta ex turribus civitatis exonerabatur. tantæque miseriæ & penuria omnium Crucigerorum milites afflicti erant, ut multis suorum desideratis, quibusdam captis, fuga sibi ab obfidione consulere cogerentur. Interea vero Poloniæ Rex, in subsidium Gedanensibus 1200 equitum electorum misit, qui milites Crucigerorum à Gedani obfidione discedentes, infecuti sunt, plurimosque ex eis crucidaverunt, quosdam captivos abduxerunt, multi etiam à Castribus & Pomeranis jugulati sunt. Postea Regius exercitus Dirschoviam & Stargerdum arcem occupavit. Choicinæ quoque arx cum civitate capta est. postea ceteræ civitates & arcæ ultro se Regi Poloniæ obtulerunt, & milites Ordinis unacum Crucigeris ex Prussia sunt egesti.

Anno Domini 1525, die octava Aprilis, Prussia, quam primum religiosi Crucigeri videlicet tenuerunt, in mundanam politicam & principatum secularem cessit. Albertus enim Marchio Brandemburgensis, in ordine trigessimus quartus & ultimus Magister Crucigerorum, belli cum Rege Poloniæ pertraxit,

tātus, difficileque contra stimulum calcitrare videns, Regem sibi per internuntios fratres & affines suos reconciliavit, Cracoviamque veniens, juramentum solenniter Regi Poloniæ Sigismundo, in Majestate Regia ad id fabricata in medio foro Cracoviensi sedenti, Regalibusq; induto præstitit, cum multis Principibus. Ibiq; prædictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post juramentum solenniter præstitum, Sigismundus Rex principem secularem, equitemque, ut vocant, auratum creavit. Terrasque omnes Prussiæ certis sub conditionibus; eidem, ut feudali, clientique, & subditi suo concessit, vexillumque illi suum sub insigniis Polonicis dedit. Atq; hic finit ordo ille, ut vocant, Tevtonicorum Crucigerorum in Prussia. Anno Domini 1526, Alberto Prussiæ Duci, soror Regis Daniæ in matrimonium data est, ex qua suscepit filium, Albertum Fridericum modernum ducem Prussiæ, qui etiam post mortem patris Regi Poloniæ juramentum homagiumque solenniter præstitit. Nunc, quo ordine & quibus ceremoniis hoc juramentum præstitum sit, quoniam ipse præsens rerum spectator fui, breviter dicam.

Anno Domini 1569, mense Julio, in Comitibus regni generalibus, Lublini celebratis,

bratis, Albertus Fridericus Marchio Brandenburgensis, Alberti Ducis Prussiæ prædicti filius, patri in Principatu succedens, juramentum Regi Poloniæ præstitit, hoc modo. Decima nona die Julii, amplissimum suggestum (sive Majestas ut dicitur Regia) relictum sericeis & stragulis tapetisque pretiosis, in suburbio Lublinensi sumptuose erigitur, ubi Rex sedurus esset. Concursum fit ad forum immense hominum multitudinis, opplentur viæ, omnesq; plateæ, quacunque incessus erat. satagit pro se quisque vel ornatus splendido vestitu, vel armis instructus apparere. Interim Majestas regia ex arce in thronum proficitur, cingitur ingenti & splendida Senatorum Procerumque universi Regni corona, præcedentibus Principibus viris, ac omnis ordinis consiliariis, & aulicis. Vexillumque pulcherrimum & amplissimum album, novo Duci de more cum insigniis donandum, Erasmus Debinski, Cancellarii regni filius, præferbat. Postea Rex in domum quandam suggesto oppositam divertitur, ibique ornatu regali induitur, sandaliis videlicet aureis, alba Dalmatica, & chlamyde, sive Piviali ex panno aureo confecta, & Corona regia aurea, gemmis lapidibusque pretiosis concinne assabreq; ornata; chirothe-

cas quoque annulis gemmisque ornatas manibus imposuit. Induta Majestas regia ornamentis regalibus, de modo illa in suggestum procedit media inter reverendissimos Dominum Jacobum Vchanski Archiepiscopum Gnesnensem primatem regni, ac Dominum Padnievski Episcopum Cracoviensem, præcedentibus & subsequenter contigie primariis Dominis, Consiliariis, Spirituallibusque. Gladium evaginatum ancipitem Dominus Andreas Zborovvski, Gladiator (ut dicitur) Regni, præferebat. Polum aureum, cruce insignitum, Petrus Zborovvski, palatinus Sendomiriensis, portabat, & sceptrum Stanislaus Mysskovvski, palatinus Cracoviensis, anteferebat. Cum itaque sacra regia Majestas in folio sedit, quatuor Germani proceres Prussæ, nomine Ducis sui, supplices venerunt, & genibus flexis unus eorum orationem facundo lepore ad S. R. M. recitavit: Oratione finita, regia Majestas quatuor consiliarios suos cum illis quatuor Germanis ad Ducem Prussæ accersendum misit. Veniens itaque illustrissimus princeps Albertus Fridericus, disertissima facundia, orationem fecit ad S. R. M., singularem fidem, supplicitatem, & subjectionem testantem. Responsum est postea ipsi principi consilia-

filariisque ejus Latinis verbis, nomine Regis, Sacram regiam majestatem tam ipsum principem quam omnes subditos & optimates ejus, omni favore & gratia complecti defendereque velle. His finitis accessit princeps ad solium, & pedes regios genu flexus cum summa reverentia accepit: accepitque de sacra regia majestate manibus vexillum album insignitum aquila nigra, cum literis S & A colligatis in pectore, cum institutione ore Regio facta his verbis: Nos Sigismundus Augustus Rex, annuentes vestris & vestrorum subditorum precibus, tradimus & concedimus Illustritati tue, prout parenti tuo illustrissimo tradideramus, in feudum, terras, civitates, oppida, & arces in Prussia: & ad eas Illustritatem tuam investimus, per hujus vexillitatem tuam investimus, ac instituiimus gratia & benignitate nostrâ, qua tuam Illustritatem vel nepotem nostrum carissimum complectimur, speramusque, quod ejus beneficentiæ nostræ, & memor & gratia fidelique Illustritas tua sit futura. Deinde princeps Prussæ caudam vexilli tenens, super libro Evangeliorum in hæc verba juramentum præstitit.

Ego Albertus Fridericus, Marchio Brandenburgensis, in Prussia, Stetinensis, Pomeranice, Sclavorum, Casubiorum

Dux, Princeps Rugiæ & Burggravius Norimbergensis, promitto & juro, quod Serenissimo Principi ac Domino, Domino Sigismundo Augusto Regi Polonia: Invidiosissimo, Magno Duci Lituania, Russiæque ac omnium terrarum Prussiarum Domino & Hæredi, sicut meo naturali hæreditarioque Domino, & ejus Sacræ Majestatis hæredibus, & successoribus regibus, & Regno Polonia:, ero fidelis & obsequens, ejusque Majestatis ac hæredum & totius regni Polonia: bonum procurabo, & damnum præcavebo, ac omne id faciam, quod ad fidelem vassallum feudalemque pertinet. ita me Deus adjuvet, & hoc sanctum Dei Evangelium. Accepto hujusmodi juramento Majestas Regia gladium accipitem, à Gladiatore Regni, Domino Andrea Zborovvski accepit, novumque Ducem ter præcinxit, inclinatum de more, dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Postea ei torquem auream, Regio munere non indignam imposuit. Mox omnis Ordinis Nobiles qui ad Equestre munus contendebant (in quorum ego numero, eodem more præcinctus fui) præcincti sunt. Quibus omnibus ex ordine solenniter peractis, ac depositis Regalibus indumentis, cum toto illo comitatu Ducæque Prussiarum cum suis

suis præcedente in arcem rediit.

Descriptio Prussiarum continuatio.

Hæc autem Prussiarum regio, plerisque sinuosis flexibus est ubique amœna, & oportunis portibus maris Baltici maxime commoda. urbium illustrium, oppidorum, arciumque frequentia & opimis incolarum divitiis, opibusque ac terræ ubertate, supra modum claret. Pecoris omnigeni inastimabili copia, piscationibus, venationibusque & sylvis fructuosissimis, ærisque temperie, cum amœnitate conjuncta, prædita est. & postquam fidem Christianam Prussia suscepit, 72 arces præcipuas & 62 civitates principales habuit, à Crucigeris domus Teutonicæ erectas. quarum numerus nunc, temporis successu, plurimum crevit. multæ enim & frequentes civitates ac oppida, munitionesque, tam à Polonis quam Crucigeris vario Marte utrinque decertantibus extructæ sunt. Longitudo ejus ex Aquilone in Austrum, à Torunia urbe confini Masoviarum usque ad Memulam castrum cum oppido, quinquaginta octo miliaribus extenditur. In latitudinem vero quinquaginta miliaribus, Lituanos, & Masovitas contingens, patet.

Flumina præcipua & principalia in

Prussia duodecim reperiuntur. Istula si-
ve Vistula, quæ Silesiam, Poloniam, Ma-
ssoviam & Prussiam præterlabitur. simi-
liter Cronon siue Nemen ex Lituania
decurrrens, Nogat, Elbinga, VVesera,
Passaria, Alla, Prægel, Oila, Drebnicz,
Lica, Lavia. Extant quoque alia plura flu-
mina omni genere piscium abundantia,
minus tamen hominibus, præcipue ex-
ternis, cognita. Lacubus plurimis, ali-
quando septem miliaribus Polonicis pa-
tentibus, piscibusque omnis generis ex-
undantibus, undiq; scatet. Gummi quo-
que genus lucidissimum, quod succinum
siue glessum, vulgariter Burstin voca-
tur, in litore maris Baltici copiose collig-
gitur. Cum autem Prussia, ut copiose
superius descripsimus, barbarorum co-
lonia antiquitas fuerit; Polonorum ac
Teutonicorum armis subactam, sacrifi-
que initiatam se agnoscat, qui in eam
colonias suas, barbaris penitus fere ex-
ticipatis, deduxerunt. nuncque tam Po-
lonis, quam Germanis equitibus, pari-
ter civibus agricolisque, frequens est.
Barbarorum tamen reliquæ ad Cur-
landicum lacum hucusq; supersunt, qui
cum Livonibus & Lituanis vicinis, idio-
mate, moribus, habituque, concordant.
Porro nulla in universo Poloniæ Regis
dominio regio reperitur, quæ tam tre-
quen-

quentibus civitatibus, arcibus & oppi-
dis, ut Prussia, abundet.

Hæc autem Prussiæ regio amplissima,
omniumque fructuum, tam ex terra
quam aqua nascentium, abundantissi-
ma, duplex est, Ducalis & Regalis. nam
Dux, gratia Regis Poloniæ, in suis civi-
tatibus & arcibus integrè rerum poti-
tur, ut vassallus & feudalis ac beneficia-
rius regni. Regiometique, quæ est civi-
tas maritima, sedem suam habet. in qua
collegium communis studii ab Alberto
præfato, primo ex Magistro duce creato,
fundarum. Est autem Regius mons urbs
emporio clara: ad eam enim merces ex
septentrionis regionibus copiose appor-
tantur. In hanc sedem suam magistri
transulerunt Marienburga nobilissima,
eaq; munitissima arce, ac totius Prussiæ
propugnaculo. quæ cum se expugnari
non pateretur, Casimiro Regi Poloniæ,
ut diximus, pro certa stipendiorum
milibus Ordinis persolutione, dedita
est. In ea assidue milites præsidarii à re-
ge Poloniæ aservantur, victu & om-
nibus ad bellum necessariis tam appri-
me provisæ, ut sex annorum obsidionem
sustinere possit. Est enim Regalis Pruf-
siæ (id est, illarum arcium & civita-
tum, quas Rex electas extra Ducem,
armis majorum suorum adquisitas possi-
det)

det,)caput & metropolis. A Gedano septem miliaribus distat. Plurimas nobiles civitates & arces quas superius enumeravimus, Prussia complectitur.

Episcopatus vero quatuor Catholicos, postquam fidem Christianam suscepit, Prussia habebat: VVarmiensis, Culmensis, Sambiensis & Pomesaniensem. nunc Sambiensis VVarmiensis, Pomesanienensis autem Culmensi adjuncti. VVarmiensis Episcopatum, qui est præcipuus, Reverendissimus Dominus Stanislaus Hofius Polonus, Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis dignissimus, singulari pietate, & vitæ sanctitate, ac doctrina cælesti & scriptis divinis coruscans administrat; qui Malleus Hæreticorum indefessus, & Catholica Ecclesiæ propugnator strenuus jure censendus est. Culmensis Episcopatum, Reverendissimus Dominus N. Coscia, virtutum & doctrinæ speculum insigne. Nunc de Pomerania Regione amplissima dicendum nobis occurrit. quæ etiam Polonorum armis antiquitus perdomita, imperio paret. nam Boleslaus Rex bellicosissimus, Anno Domini 1003 Russiæ Principibus debellatis, strenuoque Marte contusus, perpetuū victoriæ monumentum, Herculeum imitatus opus, tres ferreas columnas in Boristhene fluvio collocavit.

locavit. Deinde, anno Domini 1008, Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albi & Salam fluvios, Chersonesumque Cimbricam, quæ hodie Dania appellatur, summa belli dexteritate ditioni suæ subjugavit. Verbes earum regionum maximas, partim solo æquavit, partim suis Polonis munivit, gentemque universam Pomeranorum barbaram & incultam, ad fidem Christianam suscipiendam armis coëgir, & ut sempiterna memoria victoriæ felicissimæ apud posteros extaret, in Albi, & Sala, Ostiaque fluvii, columnas æreas inclytus triumphator locavit. Totam Prussiam ac Pomeraniam Christianis infestissimas, perdomuit.

Ducatus Pomerania.

Pomerania regio amplissima, ab Holsatia ad Livoniam usque, longo tractu juxta mare Germanicum extenditur, unde & nomen habet. Pomorze enim Slavis mari adjacentem regionem significat. In hac Regione natio Slavonica antiquitus confederat; sed nunc Germani magna ex parte eam incolunt. Has præcipuas civitates à mari procul sitas complectitur; Steriniam, unde Ducatus Sterinensis dicitur, Neugardiam, Lem-

burgam, Stargardiam, Bergradum, Cameneticam, Publinam, Grifemborgam, & alias complures. Quæ vero mari impendunt, Colberg, Camin, Coflin, Gribfvald, Sund, Puczka, Revecol, Louemburg, Hechel &c. Iulinum in hac regione urbs erat celeberrima. nunc ruinis deformis jacet. Pro hac regione Poloni cum Prutenis Gentilibus, & Crucigeris, longo tempore acriter decertabant. nunc titulo ejus Rex Poloniæ, qui in ea majori ex parte rerum potitur, Duxque Prussiæ, feudalis Regis Poloniæ, utuntur.

Gedanum, sive Dantiscum, hujus regionis metropolis, urbs amplissima & insignis, à mari Germanico uno miliari abest. Eam celeberrimus fluvius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. In ea totius Pomeraniæ & Prussiæ celeberrimum emporium est. ex ultramarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scoria, Gallia, Hispania, Sverria, Dania, & Nordvvegia, naves ad eam appellant. Ex Lituania quoque, Russia, Volinia, Poloniaque, variæ merces fluviis navigabilibus in eam deferuntur; præcipue vrosiliginis & frumenti ingens copia ex supra nominatis regionibus advehitur. Regi Poloniæ subjecta est, Castellanusque

que à Rege præfectum habet. Ex mari in urbem perducta est fossa qua naves maximæ intra mœnia veniunt. Burggravius cum proconsulibus, & consulibus, regio nomine, civitatem administrant. Cives omnes fere Germani sunt, mercatoresque ditissimi, ita ut Gedanum ædificiorum pulcherrima dispositione, commerciorum varietate, maris Vistulaeque oportunitate, incolarum & exterrorum incredibilem multitudine, civium divitiis, & instrumentorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum ænearum numero, cum præcipuis Europæ urbibus, meo iudicio conferenda sit. Prætorium maximo sumptu, etoque regio, exædificatum, cum superba turri; ædesque sacræ, cum privatis, ingenti auri pondere, artificiose erectæ; Geldaque publicum urbis palatium; ac horologium divinis fere manibus elaboratum, cujus campanæ mirabilem quandam & suavissimum concentum edunt, secundum artificis voluntatem, & temporis convenientiam, in admirationem omnium gentium advenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extractum, frequentibus directis machinis ab armatis militibus custoditur. Vexillum totius Pomeraniæ, aquilam nigram,

in collo coronatam, gladium evaginatam manu humana tenentem, pro stemmate in campo aureo gestat, similem Prussiae, quam in ejus principio expressimus.

Elbinga, civitas insignis ad ostia Albis fluvii, in littore maris magnificentissime & sumptuose extructa, splendidis civium opibus & mercatorum divitum frequentia claram spectabilemque se reddit. Ejus titulo Rex Poloniae, scribens se Dominum terrae Elbingensis, maxime in privilegiis utitur. Districtum enim amplissimum circumjacentem habet. Atque haec de Prussia breviter dicta sufficiant.

LIVONIAE DESCRIPTIO.

Addita est quoque brevis narratio, quomodo haec regio in jus invictissimi Regis Poloniae Sigismundi Augusti, Magni Ducis Litvaniae, cesserit, & quopactò à Moschorum Principe & Sveciae Rege diminuta fuerit.

Livonia sive Lieflandia, Regio amplissima, ab Oriente, Russiae, Moschorum principi subjecta, contigua est; Nervaque fluvius navigabilis (in cujus utraque ripa, duae arces ejusdem nominis, una Livonensium, altera Moschorum, sibi ex ad-

ex adverso sita sunt) imperium Moschoviticum à Livoniensi dislimitabat. Sed modernus Moschorum Monarcha, Ioannes Basiliades, Derpt in signi urbe Episcopali cum sibi adjacente provincia occupata, ulterius fines suos (prout inferius dicitur) promovit. A septentrione cum Sveciae Regno & Phinlandiae Ducatu fines suos sinu maris Baltici determinat. Ab occidente mari Balthico (quod Germanicum & Prutenicum appellatur) contermina est. A meridie Samogitiae & Lituaniae, nonnihilque in Occidentem vergens, Prussiae adheret. Nonaginta miliaribus Germanicis in longitudinem, & quinquaginta in latitudinem, eum sinu maris Baltici adjacenti extenditur. Sed nunc bellis saevientibus, pluribus in locis vastata & diminuta est. Continet autem in se plurima territoria, quae pro Ducatibus computari possunt. Horum singula cum suis civitatibus & castris succincte describere curabo. Sed primo quomodo & quando Regionis incolae nomina Christo dederint, paucis aperiam.

Totum pene orbem terrarum, post maximum illud universae terrae diluvium, fallacium daemoneum fraude seductum, veram unius Dei religionem, impio multorum & falsorum Deorum cul-

tu, vanaque superstitione, commutasse constar. Quidam enim mortuos homines, propter merita beneficia & egregia gesta, cultu divino venerabantur. Alii malignos Dæmones, e mentis miraculis & prodigiis hominum oculis sese insinuantes, adorabant. Denique bellis atque serpentibus, & sculpsis pictisque arte humana simulachris, gloriam veri Dei exhibebant. Donec Iesu Christi, veri Dei hominisque benignitas, & Evangelii ejus claritas, post multa sæcula, quasi lux clarissima, mundo cœlitus affulgens, has terras terribilesque tenebras discussit. Sed regiones Septentrionales, & omnes gentes ad Aquilonem vergentes, Christianæ religionis ignaræ, vano idolorum cultui, diutius subjugatæ fuerunt. Difficilis enim ad eos esseram barbariem, & crudelitatem populi. Romanetiam & Græci, qui primo fidem Christianam amplexi sunt, septentrionalium plagarum minus exactam notitiam habebant: unde factum est, ut Livonia cum cæteris, ad aquilonem vergentibus regionibus, novissime omnium, Sacro Baptismi fonte lavata fuerit. Demum, Friderici primi ex Ducibus Germaniæ, Romanorum imperatoris temporibus, mercato-

res rem familiarem ex Germania, per mare Balticum in Livoniam appulerunt, & gentis barbaræ simplicissimæque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ simplicitatis, opumque parandarum & rei familiaris justo negligentior. melle enim expresso (quod maxime regio abundat) cæram, velut alias quisquilias & purgamenta, domibus everrebant. Postea succedente quæstu, & mercatoribus Occidentalibus eo loci confluentibus, Sacerdotes paulatim se illis immiscere, adjungereque, pitegrinationis causa, cœperunt, ut, mercatoribus videlicet thesauros Livonum acquirentibus, ipsi animas gentis Christo, per verbum Evangelii salutiferum, lucrifacerent. Erat igitur ea tempestate vir quidam, Meinardus nomine, in Lubeca, civitate celeberrima, pietate & sanctimonia vitæ insignis. hic una cum mercatoribus consensu navi in Livoniam, anno partæ per Christum salutis millesimo ducentesimo, trajicit; & conspiciens, in tam insigni & præmatura messe nullos operarios extare, continuo ibi unius famuli convictu contentus, etatem transigere constituit, casamq; sibi ex arbutis propter imbres arcendos construxit. Paulatim deinde hominum familiaritatem

ritatem captare, & triduo superato, adhibita jam mutui convictus & contractæ notitiæ cum incolis Regionis oportunitate, Religionis & rerum Divinarum eos admonere cœpit, sensimque à vano Idolorum cultu, ad Christianæ fidei observantiam adducere, auspicanteque Deo, & pium viri religiosi conatum secundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam concesserunt, quorum crescentis numero, multorumque animis (ut sit) rei novæ & inusitatæ religionis studio flagrantibus, Basilica intauratur. Nec multo post, Meinardus à Bremensi Archiepiscopo, in Livoniæ Episcopum consecratur. qui in mense Christi strenui operarii munus adimplens, rem Christianam multum adauxit, & magnam gentis partem ad Christum convertit. Postea vitam cum morte feliciter commutavit. Huic ex vita decedenti Bertoldus Cisterciensium abbas successit, qui contra irruentes hostes fidei Christianæ, una cum peregrinis militibus, qui pietatis ergo ad militiam Christo exercendam, ex Germania confluerant, pugnare instituit. Vbi vero ad pugnam ventum est, equo infreni in mediam barbarorum aciem projectus confoditur. Tandem crescente multorum pietate, plurimi sa-

cra se militiae devoverunt, Ordinisque fratrum Tevtonicorum habitu suscepto, Ensiseros fratres sese nuncupaverunt. Sed cum rebus gerendis superesse non possent, hostiumque barbarorum vis undiquaque invalesceret, Tevtonicorum fratrum Ordini, in Prussia se conjunxerunt. Cum enim avidissent, quod Ordo Tevtonicus Cruciferorum, in tota Germania proficeret, Volquinus Præpositus eorum, à quinto in ordine Magistro Prussiae Conrado, olim Comite Turingensi, in ordinem Tevtonicum susceptus est, anno Domini 1234. Suffragiisque ejusdem Magistri Prussiae Conradi, Gregorius summus Pontifex Romanus hujus nominis nonus, iussit ubique, & præcipue apud infideles Prutenos Livonosque, proclamari, quod Ordo fratrum à gladio in Livonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Prussia unicus, incorporatus ascitusque esset. Susceperunt itaque fratres à gladio Livonienses, erucem, habitumque, more fratrum Tevtonicorum in Prussia. Et semper ab hoc tempore Magistri Prussiae, à Livoniensibus Magistris tributa certa & obedientiam exigebant, usque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgensis, Magistri Prussiae, qui anno Domini supra millesemum quingentesi,

tesimum decimo tertio, pecuniam, quam obedientiam, accipere maluit. Itaque Livonienſes, data præſcripta ingenti ſumma pecuniæ, in poſterum ab obedientia Prutenicis Magiſtris exhibenda liberati ſunt. Hanc tamen libertatem paulo poſt per inſolentiam ſuam amiſerunt: Rex enim Polonorum Sigifmundus Anguſtus eos in poteſtatem ſuam, prout inferius dicitur, redegit. Sed ad rem accedo. Livonienſes Cruciferi, habitu fratrum Tevvtonicorum in Pruſſia aſſumpto, graviffimis bellorum laboribus cum barbaris fortiter exantlatis, hæctenus huius in Livonia potiti ſunt, Magiſtrumque ſibi elegerunt, qui cum Commendatoribus, ſeu etiam præfectis, totam Regionem gubernabat. Erant præter hunc in Livonia Epifcopi quinque: utpote Archiepiſcopus Rigenſis, Derptenſis, Habselenſis, Ofelæ, Curlandiæ, Revaliæque Epifcopi. Hi ſua munia ſtrenue & magnifice ut Principes obibant. Sed anno Domini MDLVIII, Moſchorum Dux, Derpta ſive Torpato, inſigni urbe Epifcopali, potitus, Epifcopatum Derptenſem penitus abolevit. Rex quoque Poloniæ Archiepiſcopatum Rigenſem cum omnibus arcibus & civitatibus (rerum enim in Livonia poti-

potitur) tenet. Revalienſem Epifcopatum, Sveretiæ Rex, urbe Revalia capta, adminiſtrat. Ofelenſem Epifcopatum & Abſelenſem frater regis Daniæ, Magnus nomine, una cum inſula Ofilia poſſidet.

Ordinis Tevvtonici Magiſter, una cum ſuis Commendatoribus, plurima oppida & arces munitas poſſidebat. & primo quidem ordinis Magiſter & Archiepiſcopus Rigenſis, ſimul & conjunctim Rigam urbem metropolim regionis occupabant; monetamque uterque propriam, qua adhuc incolæ regionis utuntur, eudebat. Verum Magiſter præter dominii & poſſeſſionis conſortium, arcem quoque ibi habebat. Hic jam ordine territoria, arces & civitates, tam Magiſtro ordinis, quam Epifcopis & Commendatoribus ſubjectas, deſcribere pergam. Hæc vero ſunt territoria ſive provincie, in Livoniæ domino, quæ pro ducatibus valent: utpote, Leitlandia, Viteckelandia, Curlandia, Semigalia, Eſtlandia, Virlandia, Haria, Gervendiaque.

Leitlandia ſive Rigenſis Provincia.

I Eitlandia regio Livoniæ, præcipuas has arces & civitates, regi Poloniæ ſubjectas habet.

Riga urbs celeberrima, totius Livoniæ metropolis; muro fortiſſimo propugn-

pugnaculisque & turribus densis, tormentis bellicis apprime munitis, valloque inexcusso tribus ordinibus tormentorum, undiquaque munita; fossis duabus, ex utraq; vallis parte, circumducta, & stipitibus acutis circumsepta; rebus bellicis, tormentis & commeatu copioso militibusque stipendiariis, pacis & belli tempore, bene provisa. Arcem quoque bene munitam, & omnibus necessariis provisam, sibi adjunctam habet. in qua olim Magistri sedem suam habebant. eam nunc Gothardus Kietler Dux Curlandiæ, regis Poloniæ feudalis, nomine regio administrat; in civitatem tamen ipsam jus nullum habet. Administratorem enim, sive Capitanum aliquem, cives sibi dominari (libertatem asserentes) non patiuntur: sed obedientiam & tributum regi Poloniæ, fideliter exhibent, ipsique civilibus legibus urbem administrant. Hanc urbem fluvius Dvina amplissimus (ex Severa regione Russiæ, Moschovitæ Duci subjecta, ortus) una cum arce alluit, & duobus à Rigam in mare amplissimis ostiis exoneratur. Per hunc naves ex mari, de ultramarinis regionibus, utpote Suetiæ, Dania, Holsatiæ, & cæteris repositis provinciis, appellant: Ex Russia quoque & Lituania cineres, asseres, ligna cæsa, &c.

levigata

levigata omnis generis ad naves fabricandas, frumentum quoque grandis copia, & cætera, importantur. Magnumque hac in urbe & celeberrimum est emporium. quamvis enim duobus miliaribus à mari distat, naves tamen omnigenæ facillime de mari sub ipsa mœnia urbis veniunt & redeunt.

Hæ verò arces, civitates & præfecturæ, Capitaneatusque, in hac Leitlandiæ sive Rigenfi provincia, continentur. Videlicet

Dunamunt, arx inexpugnabilis natura oportunitateque loci. Mari adjacet, in ostiis Dvveni fluvii, duobus à Rigam miliaribus sita, præsidiiisque Polonicis munita. In ea omnes naves ex ultramarinis regionibus ad Rigam venientes, merces indicare, teloniaque persolvere, coguntur.

Blokaus, munitio inter Rigam & Dunamunt, ad Dvvinam condita. In ea quoque omnes naves excuriuntur. Hæ autem dux arces Rigenfis maximè invisæ sunt.

Kircholm, arx murata ad Dvvinam fluvium, duobus miliaribus à Rigam sita, in orientem procedendo.

Hæ quoque arces Dvvinæ impendunt.

Vxul, arx desolata, curia tamen in ea, ubi Præfectus manet; extructa. A Kir-

354 ALEX. GVAGNINI
cholm duobus miliaribus abest. Crude-
lem illic quondam confictum, & homi-
num stragem insignem, cumulus ossium
ingens congestus testatur.

Lenvard, arx ab Vxul quatuor miliaribus ad Dvvinam sita.

Ascherad, olim Palatinatus : arx ad Dvvinam munita. Moschoviteque ab ea aliquoties repulsi sunt. Quatuor miliaribus à Lenvarda abest.

Nitavv, Sefuegen, Georgenburk, Levvborg, Rossiten, Lucen, Luden, Nevenhul, arces muratæ absque civitatibus.

Dunemborg, arx ad Dvvinam munitissime sita. Commendator sive Palatinus ei olim Magistri nomine præsidebat.

Segevolt, arx & civitas, olim ordinis Marchalci primi à Magistro propria erat, cum cæteris ad eam pertinentibus, videlicet Levvburg, Nitavv, Georgenburg, & Choen castris.

Aries, arx ; VVolmer civitas & castrum; Hermes arx. quatuor miliaribus à Pernavva & Phelin.

Has supradictas omnes arces, & civitates, cum suis Palatinatibus, & Præfecturis, invictissimus rex Poloniæ possidet, excepto Mariemburga castro, quod Moschovix Princeps occupavit. Adzel autem & Rodempus, à Moschovitis exustæ & desolatæ sunt.

DESCR. POLONIAE. 355

Archiepiscopatus Rigensis.

IN eodem territorio Rigensi, Rex quoque Poloniæ omnes arces, civitates, Capitaneatus, & Præfecturas, Archiepiscopales possidet.

Kokenhaus, arx, & civitas, natura & oportunitate loci munitissima, ad Dvvinam fluvium sita, cæterarum Archiepiscopi arcium principalis.

Vxul, Lenuard, supranominatæ arces : Krevvburg, Landon, Sefuegen, Schamborg, Serben, Conemburg, arx cum civitate, Salis, Vanfel, Dalen, Jencel, Treyden.

Smilten, arx à Moschovitis desolatæ Cremon, castrum olim Capituli Metropolitanæ Ecclesiæ Rigensis.

Sancel, arx apprimè munitissima, mari adhærens, ad Archidiaconatum Rigensem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & civitates, enumeratæ, Regi Poloniæ subsunt.

Arces nobilium in prædicto Archiepiscopatu hæ sunt : Noehrosen, Rosemborg, Mayan, Pierkiel, Roppe, Nabbe, Elber, & Berfen. Earum domini, Poloniæ Regi obtemperant.

Episcopatus Derptensis.

DErpt, sive Torpatum, sive Derbet, insignis urbs Episcopalis, & arx in colle muuitissima, urbi impendens. Hæc anno Domini 1558, ab exercitu Moschorum Ducis, violenta oppugnatione, cum tota circumiacenti provincia, capta est. Hæc vero arces ad hunc Episcopatum pertinebant: Falcanavv, castrum, & monasterium insigne; Neinhaus, 18 miliaribus à Derpt sita, Rutenis contermina; VVerbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobillium arces in hoc Episcopatu quatuor præcipuæ erant, videlicet, Olfen, Kanefichth, Raden, Cuaetal, sive Regental; omnesque à Moschorum Duce cum Episcopatu subjugatæ sunt.

Episcopatus Habselensis & Ozelenfis.

Vlkechzlandia regio ad Habselensem Episcopatum cum suis arcibus & civitatibus pertinebat. quæ quatuordecim miliaribus in longitudinem, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adheret, & has arces complectitur, quas Svyetia rex una cum regione possidet.

Habsel, arx principalis cum civitate, in qua est Ecclesia Cathedralis. Eam rex Svyetia vi ad deditionem cogit.

Lode

Lode arx munita, quam Dux Curlandiae Gothardus Kietler à Svyetensium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat; sed postea ab eisdem capta est.

Lehal castrum, & civitas, in qua est insigne virginum monasterium. nunc præfidiis Svyetensium tenetur.

Ficzkel & Polin, arces, à Moschovitis exustæ & desolatæ sunt.

Verder arx munitissima, ad fluvium Zundam sita, ab ipsis Cruciferis Livoniensibus destructa & demolita est.

Ozilia insula in mari Germanico, aliquot à litore miliaribus sita est. Ad Ozelensem Episcopatum pertinebat. Arces & civitates duas munitissimas habet. eas Cruceiferi regi Danie prodiderunt. quas nunc magnus ejusdem Regis Danie frater possidet, Episcopatuque titulo utitur. Harum arcium una Arnezburg, altera Sonemburg, appellatur.

Curlandia Regio.

Hæc regio in Livonia sita. A Septentrione maris Baltici sinu, ab Occidente vero, ubi Prussiam contingit, pelago, qui Curlandicum appellatur, aluitur. A Meridie Samogitia confinis est. Regi; Poloniae subest. sed eam Gothardus

Kietler, regis gratia & benignitate tenet, tituloque ejus utitur. Has civitates & arces complectitur:

Vinda, arx cum civitate & Palatinatu, Polonis Kiefs dicitur. In ea Magistri sedem suam habuerunt, & Comitia conventionesque celebrare soliti erant. nunc Polonicis præsiidiis tenetur, administrante illustri & magnifico domino Ioanne Chodkievievz, Generali Samogitiæ, & supremo Gubernatori Livoniæ, ac magno Marschalco Magni Lituaniæ Ducatus.

Goldingen, arx & civitas cum districtu amplo.

Grubin & Candaph, arces cum præfecturis ditissimis.

Tuczkom, Sabel, Durbin, Afempoth, Shruden, Frauemburg, Alfangen, arces. Nevvburg, castrum in finibus Samogitiæ.

Episcopatus Curlandiæ septem arces continet, quas Magnus Regis Daniæ frater possidet. Episcopatusque titulum sibi usurpat. hisque nominibus hæ arces nominantur: Edvvalen, Pilchen, Hasempor, Angermunde, Dondangen, Neinhlaus, & Ambothen.

Semi.

Semigalia Ducatus.

Hic Ducatus Curlandiæ adhæret. A Meridie Lituaniæ contiguus est. Hasque arces continet: Solemburg, arx & præfectura; Basemborg, Doblin, Nithavv, arces cum districtibus. Civitates nullas habet. Totumque territorium, una cum arcibus enumeratis, Curlandiæ Dux prædictus Regis Poloniæ gratia & benignitate commissum tenet.

Estlandia Ducatus.

Estlandiæ, sive Estoniæ Ducatus, mari Svyetiæ à Septentrione adjacet. Has arces præcipuas cum civitatibus & præfecturis complectitur:

Felin, arx & civitas munitissima. Vna cum ultimo Magistro Livoniæ Vilhelmo Furstemberg, feudali Regis Poloniæ, à propriis militibus stipendiariis Germanis Moschorum Duci dolose prodita est. Civitas ipsa exusta, arx vero præsiidiis Moschoviticis munita, unaque cum districtu, sive Palatinatu, Moschorum Duci subest. Magister vero in ea captus, Moschoviam abductus, in vinculis spiritum exhalavit. Atque hunc extremum exitum Magistri Livonienses habuere.

Lais & Talczkofen, arces, à Moscho quoque occupatæ sunt.

Tarnest, sive Taurus, arx munitissima, præsidisque Moschoviticis provisa. A Lituanis, Duce exercitus illustri & magnifico domino Nicolao Radzivvil Palatino Vilnensi, pulveribus bombardariis suppositis ejecta, & cum Moschovitis, à vi & impetu pulveris volantibus, everfa est. Ego etiam huic oppugnationi cum patre meo interfui. Hac autem arce expugnata & exusta, Lituani quibusdam Moschorum abductis, quibusdam occisis, velut Tartari, arce desolata relicta & non occupata, nec munita, (quæ facile instaurari potuit,) cum spoliis, tormentisque & cætera suppellectili bellica ablata, discesserunt, anno Domini 1561, Julii ultima.

Operpal arcem exercitus regis Poloniae exussit & desolavit.

Has autem in hoc Ducatu arces rex Poloniae possidet.

Karxhaus, Helmeth, Rugen, Parnavam, arcem insignem & munitam, cum civitate, mari adjacentem. Hæc à Svedicæ rege primum occupata erat, sed postea à Polonis inopinate capta in ditionem Regis Poloniae cessit.

Vir

Virlandia.

Territorium hoc Livoniae inter Orientalem & Septentrionalem plagam situm, à Septentrione Baltici maris sinu terminatur, ab Oriente Nerva fluvio celebri, ex lacu Pleilibs emergenti & in mare Balticum ingredienti, alluitur. A Meridie Estlandia, ab occasu Haria contermina est. Et octo milliariibus in longitudinem, à Nerva fluvio ad Revviam usque extenditur; hæcque arces complectitur.

Nerva, arx & civitas insignis, munitissimaque, ad fluvium ejusdem nominis sita. Ex adverso in altera ripa arcem à Moscho erectam, Ianovv-Gorod dictam habet. Atque fluvius prædictus Nerva, has arces interfluens, Moschorum & Livonensium imperium olim distimitabat.

Tolzeburg, arx ad sinum maris Baltici, inter Nervam & Revviam civitates æquali distantia sita.

Vvesenburg, arx & capitaneatus.

Berchölm, olim arx Episcopi Revvianensis erat. Als quoque, & Est, duæ arces nobilium Livoniae: una Roberti à Gilsen; altera Bernardi de Tabæ.

Has omnes arces cum suo territorio Moschorum Princeps occupavit.

Z 5

Haria

Haria Provincia.

Haria juxta mare Suetiæ sita, in longitudinem sedecim miliaribus, & octo in latitudinem, extenditur. Cum Virlandiæque territorio pro Ducatu computatur.

Hæ arces in ea sitæ sunt.

Revalia, urbs celebris cum arce munitissima, ad sinum maris Baltici condita est. Sede Episcopali clara. Sub Rege Poloniæ à Suetiæ Regis exercitu occupata. Monetam Revalienses propriam quadrangularem cudunt. Revaliensis Episcopus arces aliquot sibi subjectas possidebat; in civitatem tamen nullum jus imperiumve habebat, sed Magister ordinis eam administrabat.

Badis, castrum & monasterium insignè, Suetensè inopinata irruptione ceperunt.

Fegueur, arx olim Episcopi Revaliensis. A Moschorum duce expugnata nunc tenetur.

Gervenlandia Ducatus.

Gervenlandia regio mari adjacens, septem miliaribus in longitudinem, sex in latitudinem patet. Frumenti & cæterarum rerum ex terra nascentium feracissima. unam arcem, Vitenstein di-

cam.

cam, principalem, cum pagis & curiis compluribus nobilium, habebat. Eam sub Rege Poloniæ, Suetensium Rex occupavit, Bialykamien, id est, albus lapis, Polonis dicta. In his territoriis sive Provinciis Livoniæ prædictis (quæ etiam pro ducatus computari possunt) variaz sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Livonica tribus fere linguis (non multum tamen à se differentibus) utitur, ad Lituanicumque idioma magna ex parte alludunt. Barbarie & moribus incultis rigent. Lituani & Samogitiz obvicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque ut plurimum cineritio, ad Germanicum habitum aludenti, utuntur. Ex tiliz libro, more Lituorum & Rutenorum, coturnos connectere solent; vel ex jumentorum pellibus, una cum fetis detractis. Fæmineus sexus in pagis, more gentis Cyganorum, (vel, ut quidam volunt, Cyrenorum) vagabundæ, vestiuntur, vestitumque quibusdam globulis plumbi, cupri & electuariis exornant. Indusia quoque, circa collum præcipue, annulis intertexturisque variis ornant.

Crinibus passis mulieres vetulæ & virgines omnes promiscue incedunt. Capitis ornamenta quædam, mire ex globulis quibusdam confecta ad similitudinem

dinem unionum gemmarumve, varii coloris, gestant. Omnes fere matronæ, sagæ & incantatrices peritissimæ sunt, artibus magicis supra modum deditæ. Pane vilissimo teterrimoque, & cibariis simplicissimis, utuntur. Frumenta omnis generis, triturlanda excutiendaque, perinde ut Lituani, primo in calidissima casa, ad id præparata, fumo exsiccant, & postea in horreo coram extructo excutiunt. In ollis figulinæ artis nusquam, sed in lebetibus æreis, cupreisve, in pagis & civitatibus coquunt; neque tibi ollam argilleam ullibi per totam Livoniam videre licebit. Paleis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina siliginis mixtis, utitur. Et quamvis miserima gens fuerit, supra modum tamen callida, fallax, tumida, & atrox, & ad cædes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Rutenos, cæterosque extraneos, Regi Poloniæ militantes, (extra Germanos, quorum sub iugo olim fuerunt) maxime invisos habent, eosque deprædatores & comestores bonorum, fundique sui calamitatem, appellant, & ubi possunt, quoscumque milites aslu circumventos & incautos opprimunt. Vni vel duobus viris transitus difficilis est, præcipue si apud agrestes pernoctaverint; nam somno oppressos, magna ex parte trucidant

suffo-

suffocantque. Diversoria in hac regione rara vel penitus nulla reperiuntur, sed ad curias & prædia viatores divertere, ibidemque pernoctare solent. Templà quoque rarissime, nisi in arcibus, videntur.

Cives & Nobiles omnes Germani sunt, Germanisque moribus & idiomate utuntur. Feminæ sextis pallia rubea, communiter capiti imposita, ad talos cum frequentissimis plicis gerit. Vittas mulieres in capicibus non gerunt, sed contrictos crines, (quos maxime nutriunt, vel ad id præparatos adaptant,) tam matronæ quam virgines capiti circumnectunt. Pileos sive biretos quadrangulares, more Cardinalium Romanorum, gestant; quædam vero palliis cum velamine, velut tecto, frontem & caput regente, utuntur.

Spontâ, cum ad matrimonium contrahendum deducitur, corona argentea deaurata rotunda & in altum prominente ornatur; omnisque virginalis & matronarum chorus, rubeis palliis vestitus, longo ordine præit & sequitur. Cervisia ex hordeo & lupulo passim in pagis & civitatibus gustu amarissima, maxime dissententi à cæterarum regionum cervisia, utuntur; at tamen gens illa, & omnes Germani regionis incolæ, hunc potum suaviter præbunt.

Siliginis & frumenti Livonia dives est; adeo ut exteræ quoque & transmarinæ nationes, Lubeca, Amsterdam, Olandia, Dania, Sveretiaque, ejus ubertatem percipiant; ad quas grandi copia frumenta è Livonia deportantur. In Livoniam quoque ipsam ex Russiæ Lituaniæque regionibus, fluvio Dvina & Nerva, siligo & id genus rerum plurimum advehitur. Pecoribus & jumentis domesticis omnis generis abundat; lacubus, fluviiisque piscosis, & sylvis ad venationem idoneis referta; in quibus habet urfos, alces, vulpes, lynces, marturos, castores, & omnis generis animalia. Lepores in Livonia mutant æstate & hyeme colorem, perinde ut Helvetiis in alpiibus hyeme sunt albi, & æstate cinericii. Inferunt & Moschovitz pelles ursarum albas in Livoniam, quas ex frigidissimis Septentrionis regionibus, maxime ex Dvina provincia Oceano glaciali adherenti, acquirunt. Religiosissima gens Livonica, post susceptam Christianam fidem, Romanæ Ecclesiæ ritum ardentè observans erat: Domini etiam ordinis Teutonici, & ipse Magister, priusquam ad Lutheranismum desciscerent, religiosa pietate diligenter ordinis regulas, in moribusque & habitu cultum decentem, observabant. Divorum delubra,

pie-

pietate & pulchritudine decorabant, quæ hodie à Lituaniis pene demolita & desolata videntur: ditionemque suam ab omni incurfu barbarorum strenue, summa cum laude vindicabant: omnia denique illis ex voto (benignitate divina propter religionis antiquæ observantiam prosperante) cedebant: & Moschum barbarum, potentem hostem, à sinibus suis sæpissime summa cum victoria propulsabant; prout ex his duobus præclaris & victoriosissimis certaminibus (quæ mihi explanare lectori haud ingratum visum est) apparebit.

Ab anno, quo lux divina, humana in specie cælitus mundo affudit, 1381, Magnus Moschovitz Dux, Livonienfium castrum Nenhuis, in provincia Derptensi, acerrime oppugnabat. cui oppugnationi ipse sua persona cum trecentis milibus armatorum intererat. Demum post diutinam & acrem obfidionem, crebraque irruptiones, mœnia & propugnacula diruta, labefacere inceptabāt: oblessi etiā defatigati, & viribus exhausti ac destituti, divinæ propugnacioni & tutelæ humiliter sese submittūt. ipse etiam præfectus arcis, nocte Veneris diem antecedente, insomnis ante aram quandam prostratus, flagranti corde orabat, ut Deus in tam deplorato rerum statu sibi

suis.

fuisque auxiliari dignaretur, felicemque gravis obfisionis liberationem elargiretur. Sole igitur tenebras noctis discutiente, cum Moschovitæ certam jam arcis expugnationem sibi promitterent, Præfectus ille è precibus exurgit, arcuque arrepto telum cum cuspe præacuta, è fenestra propugnaculi in medium exercitum Moschoviticum jaculatur, & aspirante conatibus Deo, ipsius magni Principis cor lethaliter transfigit. Concurrunt trepidi Moschovitæ, dominumque exanimatum levant, & cum magno ululatu deplorantes funestissimum casuum Domini sui, relictis castris & arrepto cadavere, in Moschoviam, fuga sibi consulentes, pergunt. Livones ex arce sese proripientes, hostes fugientes persequuntur, per agrosque, sylvas & pagos, pallantes affectu trucidant, obruunt, telisque transfigunt; & videntes mirabili memorabilique modo numinis auspicio se liberatos, arcum ad perpetuam rei memoriam, Deo dicatum, in Basilica arcis ad altare appendunt. Solebatque in eo templo cultus divinus magna pietate & devotione peragi. Sed postea anno Domini 1557, Lutheranis dogmatibus assumptis, nullum pristinae pietatis vestigium conspiciebatur: arcus tamen prædictus immotus ad altare pendebat. donec

nec tandem anno Domini 1558, Ioannes Basiliades modernus Dux Moschoviarum, eadem arce positus, religionem quoque Lutheranam immutavit.

Aliud celebre & perpetua memoria dignum prælium Livones contra Moschoviæ Ducem gesserunt, anno 1500, sub ordinis Tevvtionici Magistro, Domino VVoltero à Pleßburg. Qui cum Moschis bellum inferre statuisset, publica jejunia & solennes litanias, secundum morem Ecclesiæ Romanæ, instituit; nondum enim eos Lutheranæ doctrinæ à Catholicismo transverfos egerat. Mensæque Septembri, paulo post nativitatem Mariæ virginis, exercitum ordinat. Rigenfis quoque Archiepiscopus mille Germanos equites adducit, Torpatensis Episcopus quingentos, Revaliensis & Habslensis itidem quingentos simul. ita ut magister Livonicus septem haberet Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium, (qui populi sunt Livoniæ, in regione quæ Curlandia dicitur.) Hoc cum exercitu Magister Russiam finitimam Moschoviæ Ducis invadit, arcesque & oppida quædam expugnat. Inde ipso exaltationis sanctæ crucis die ad urbem Pscoviam exercitum ducit. Iuxta hanc sita est planities duorum miliarium latitudine patens. in
A a quam

quam cum devenerunt, obviam illis procedit Moschoviticus exercitus, centum millia armatorum (in duodecim acies distributus) continens. His adjunctæ erant Tartarorum copix, barbarie feroces, triginta millia conficientes. Itaque Teutonicus Magister, ubi aut turpiter fugiendum aut ingenti cum animo adversus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem, procedendum videt, nihil de victoriæ spe remittens, alcam belli tentare constituit, & animis suorum confirmatis, classicum canere iussit. Moschovitæ quoque ex adverso signa tollere, patrioque more tubas inflare, & tympanulas (quas parvas singuli præstorum habere solent) pulsare cæperunt. Magister Teutonicus, globos tormentarios sclopetariosque, velut crebra continuæque tonitrua, in Tartaros contorquebat. Tandem maximo clamore, strepitu, armorumque coruscatione, utrinque concurrunt. Tartari & Moschovitæ, arcubus & sagittis assueti, densissimo creberrimoque telorum jactu æthera obumbrant; quæ tamen emissâ aërem irrita verberabant. Tartari ubi prælio à Teutonicis fusi fugatiq; fuere, duodecim Moschorum acies centum millia conficientes, viribus animisq; recentes succedunt. Teutones cæsis Tartaris, ubi bellum re-

cruc

crudescere sentiunt, quanto majorem hostium vim prioribus succedere vident, tanto majoribus animis in hostes irruere, & velut ab integro nova virtute re-sumpta, ingenti cum fremitu, cæsum punctimque, vergente jam ad vesperam die, configunt. Ex Moschovitis qui supererant, fuga sibi consulentes, in Pscoviam se recipiunt. Prælio itaq; dirempto, compertum est, ex Teutonicis unum duntaxat desideratum, compluresq; sed non lehaliter, vulneratos: Moschovitarum vero & Tartarorum circiter centena millia trucidata; ita ut duobus miliaribus cadavera passim prostrata jacerent. Triginta vero millia fuga elapsi sunt. Memoria dignum singularis virtutis & fortitudinis exemplum. Hac igitur clade suorum Moschorum Dux Basilius Ioannides audita, summo stupore admiratus, tantum exercitum à tam exiguo tam turpiter cæsum & prostratum, ad quinquaginta annos cum Teutonicis inducias confestim firmavit; Rutenique & Moschovitæ ab eo tempore Teutonicos ferreos viros appellabant.

Ex his igitur felicissimis & victoriosissimis duobus Livonorum cum Moschovitis præliis (quamvis multa varii eventus prælia inter eos utrinque evenie-

bant) apparet, quod Livonienſes, ordo-
que Teutonicus, priuſquam à Catholici-
ſmo deſiſcerent, manu divina contra
quofvis incurſus hoſtium propugna-
bantur, omnibuſque rebus ex terra na-
ſcentibus, & cæteris fortunis, copioſe af-
fluebant. Vbi vero Lutherana dogmata
amplecti anno Domini 1527 cœperunt,
pietatem & religionem avitam, cum om-
nibus virtutibus una excuſſerunt.
Poſtea variis & diverſis plagis omnes
paſſim graviffime afflicti ſunt; adeo ut
uniuerſa elementa in vindictam eorum
conſpiraffe viderentur. Terra enim re-
gionis, quæ omnium frugum & fru-
ctuum leguminumque feraciſſima e-
rat, victum (nihil proferens) illis dene-
gabat. Aqua etiam lacuſque olim pi-
ſcoſi nullos piſces dabant. Aër quon-
dam ſaluberrimus, hominum ſaluti à
Deo conceſſus, in venenum & conta-
gium converſus erat. Igne etiam & fe-
ro Moſchovitæ uniuerſam Derptenſem
Provinciam crudeliter vaſtabant. Sed
Teutonicis fratres nobiles, & cives, hu-
jus afflictionis culpam, & numinis of-
fenſam, Catholicis imputabant.

D1

*De inteſtino & civili Livoniensium bello,
& cauſa expeditionis Regis Poloniae
contra Magiſtrum Livoniensem.*

Magiſter Livoniæ, cum omnibus Tet-
tonici ordinis fratribus & equeſtri
ordine, poſt Lutheranifimum ſuſceptum,
Archiepifcopo Rigenſi collegæ ſuo, ob
non ſuſceptum dogma Lutheri adver-
ſabatur. Hic autem Archiepifcopus ex
illuſtri proſapia Marchionum Branden-
burgenſium genus ducebat, frater Alber-
ti Marchionis Brandenburgeniſis, olim
Magiſtri Teutonicæ ordinis, & poſtea
Ducis in Pruſſia, nepoſque Regis Polo-
niæ.

Magiſter itaque, Comitibus generali-
bus celebratis, concluſit & conſtituit,
Archiepifcopum bello appetendum eſſe.
in quod totus ordo & nobiles cum om-
nium ſuffragiis conſenſerunt. Epifcopus
quoque Torpatenſis Hermanus, ut erat
inconstantis animi, facile ad oppugnand-
um Archiepifcopum inductus eſt. Re-
valienſis etiam & Habelſenſis Epifcopi,
Magiſtrum metuentes, facile in caſtra
ejuſ conceſſerunt. Et ita uniuerſa Livo-
nia in Rigenſem Archiepifcopum hoſti-
liter conſpiravit. Anno itaque 1557, pat-
lo poſt natalem divi Ioannis Baptiſtæ,
A a 3 ordinis

ordinis Teutonici Magister, Vilhelmus Furftemberg, exercitum cum Commendatoribus conscribit. tres quoque Episcopi prædicti copias suas eidem conjungunt. Sicque instructissimo exercitu, & magno cum apparatu, Rigensem Provinciam hostiliter invadunt. Archiepiscopus Rigenfis tametsi defensionem meditaretur, & magnam nobilium partem sibi adjunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, ut tanti exercitus vim sustinere & propulsare nequaquam possêt. In arcem itaque Cokenhusen, natura loci munitissimam, in edita rupe constructam, cum suis profugit. Magister vero cum eum universo exercitu ibidem gravi obsidione oppugnabat, tormentis machinisque bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neque validos hostium impetus muros labefacere poterant, sola fames & inedia obsessos ad ditionem compulsi. Octavo itaque obsidionis die, portis adaperis, Archiepiscopo jubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonici Magister Archiepiscopum, non ut unius Provincie & urbis Rigenfis consortem, non ut claræ proslapie Brandenburgensium Marchionum Principem, non ut Præsulem & Primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumeliis &

& probris ludificatur omnibus; oppidis, arcibus & pagis multatum, carcerem incipit, totoque anno vincitum detinuit.

Rex Poloniae Sigismundus Augustus, ubi id ab ordinis Marschalco (quem Magister bonis omnibus spoliatum, eo quod bellum contra Archiepiscopum dissuadebat, expulerat) rescivisset, nepotis sui servilem capivitatem ægre ferens, Episcopum quemdam in Livoniam ad Magistrum destinavit. Qui cum multis rationibus de liberando Archiepiscopo nomine Regis coram Magistro ageret, Magister neque excarcerandi Archiepiscopi nec componendorum dissidiorum spem præbuit. Itaque Legatus re infecta ad Regem revertitur. Qui, ut operam suam irritam cognovit, ordinis Magistro, omnibusque ejus auxiliariis, bellum denunciavit. quo nuncio accepto, confestim magister ingentem thesaurum in Germaniam ad exercitum ibidem conferendum, mittit; adductaque sunt aliquot millia equitum & sex vexilla peditum Germanorum in Livoniam. Rex Poloniae haud diu moram trahens, infestis signis in Livoniam contendit: equitum simul & peditum armatorum virorumque electissimorum centena millia, cum tormentis, amplissimaque bellica suppellectili, procedunt. Ordinis Magister

universos quos habebat præfectos & commendatores Regi opponit. Episcopi quoque tres, Derptensis, Revaliensis, & Habselensis, copias suas eidem conjungunt. Itaque ordinis Magister tunc temporis habebat Germanorum equitum septem millia & sex peditum vexilla, bene armatos, præterea etiam agrestium aliquot millia Livonorum. Sed Magister, Polonorum validissima lectissimaque manu conspecta, victoriæ spem prorsus abiecit; legarumque ad Regem, qui præsens in armis erat, ocius destinavit, prælium deprecando, & pacem humillime efflagitando. Rex elementer & benigne respondit, Nisi viduas, pupillos, orphanos, & inopes, innocentesque colonos misereretur, nullo pacto pacem se cum Magistro initurum; sed ut Magister ordinis agnoscat, (inquit,) ne sanguinis aut belli sitientem non esse, ipse, si pacem expetit, huc ad nos intra 18 horarum spacium accedat, Principemque & Archiepiscopum Rigensem una adducat. de in pacis & concordie rationem inibimus. Teutonibus Magister hoc responso accepto, confestim Archiepiscopum, qui non longe aberat, custodia liberari & e vinculis educi jubet. Ambo itaque, recentis equitibus inermibus stipati, ad regem veniunt. Ibi cum ultro citroque de

pace

pace ageretur, tandem concluditur, ut Magister ordinis Archiepiscopum in pristinum statum restitueret; omneque damnum & detrimentum eidem illatum resarciret; præterea Regi Poloniæ stipendia in milites erogata persolveret. Graves hæc erant ordini Teutonico pacis conditiones. at tamen Magister, metu gravioris periculi urgente, consensus, & secundum pacta omnia præstitit. Postea Archiepiscopo prædicto è vivis decedente, Rex omnes arces civitatesque, pagos, & curias, ad Archiepiscoporum pertinentes, jure propinquitatis in Livonia occupavit. Magistro quoque prædicto à Moschovitis in arce Felin per proditorem militum suorum capto, & in Moschovia in vinculis mortuo, tota Livonia cum suis Provinciis in jus Regis Poloniæ cessit. Atque hic ultimus Magister ordinis, Vilhelmus Furstemberg, Magisterium, Teutonicorumque fratrum Crucigerorum in Livonia ordinem, terminavit, absolvit, finemque supremum imposuit.

EX HONORIO,
DE INTERREGNO
POLONIÆ, ANNO
1587, HORATII SPANORCHII
DIVINATIO.

Regum vitam & mortem, cum in manu Dei utraque sit, & à divina providentia, quæ nunquam errare potest, proficiscatur, quin semper opportune accidat, dubitandum non est. Humanus tamen intellectus, quin ex rerum effectibus eliciat argumenta, ac ratiocinetur, fieri nequaquam potest.

Equidem mors Stephani Battorfi, qui ultimus Poloniæ fuit Rex, illi regno plurimum detrimenti attulit, ideo quia Princeps ille virtutibus excellēbat. Christi religionem mirifice juvabat, externa pericula amovebat, intestinis bellis occurrebat.

Moschus jampridem Ducatum Pollocii Polonis in finibus Mosehoviæ constitutum, & Livoniam ac Severiæ ducatum, item Smolenscum, Lituaniæ membra, eripuerat: quas provincias Rex Stephanus magno studio vindicare conatus est, recepitq; Ducatum Severiæ, ac Smolenscum, dumque pro cæteris urgebat, pax anno 1582, conclusa est per P. Posselinum ad novennium, quæ deinde ad
qua-

DE INTERREGNO POLON. 379
quadriennium à Rege Stephano limitata est; quod equidem belli proficquendi erat argumentum. Hujus autem morte Moschus non tantum designatum bellum amplius non extimescit, verum etiam, nisi in locum defuncti rex alter substituat parvis virtutis, Ducatus illos, qui ad Lituaniam, Coronæ Polonicæ jam conjunctam, spectant, deo recuperaturus est: adjutus præsertim à schismaticis, qui Podoliam & Russiam incolunt, & Polonicum dominatum à cervicibus suis cupiunt depellere. Sola Stephani Regis virtus Tartaros, perpetuis excursionibus Russiam, trajecio Boristhene, infestare, & Leopolim usque depopulari cuncta solitos, refrenavit; & aliquando invadere ausos, prostravit. Turcarum Imperator anno 1584 ab eodem Stephano petierat, ut juxta veterem consuetudinem certum militum numerum sibi concederet profecturo ad bellum Persicum. quod Rex negavit, inquit, Albam aquilam Polonicam nuper deplumata atque inertem, jam pennas suas recepisse, jamque juvenescere, & unguis rostrumque exacuisse, adeo ut se ditionemque suam egregie defensura sit. Turcæ consuetas in Poloniam incursiones valde remittere, postquam anno 1584 Poloni multa castella diriperunt,

puerunt, & præſidiarii milites Coſaſci nuncupati, Seigam Turcarum arcem deprædati ſunt. quò factò hoſtes parum commoti, quædam tantum capita factionis illius perivere, & Polledaſtrum quendam Polonum, qui equorum coemendatorum gratia Conſtantinopoli degebat, interfici juſſere; qua in re modèſtius egerè, dubio procul propter eximiam Stephani regis apud ipſos exiſtimationem. Rex Sueciæ ducatum Lituanie, ac Livoniæ, nec non dotem Eliſabethæ reginæ uxoris ſuæ, cum ingenti pecuniæ ſumma quam Regi Sigifmundo Auguſto commodatam fuiſſe conſtat, præſendit, neque tamen regnante Stephano quidquam attentavit. Idcirco caveat ſibi Polonorum Republica à tot Principum diverſorum ac ſibi finitiorum juribus, ac prætenſionibus, nunc præſertim, cum deſtituta eſt rege, cujus fortitudo atque charitas conditionem mortalium cæterorum excedebat.

Regni diſſenſiones multæ ſunt. Prima religionis cauſa non mediocris habenda eſt, & mala plurima parere ſolet. Primo etenim diſcordes ſunt Secularis atque Eccleſiaſticus ordo. unde aliæ proficiſcuntur calamitates. cujuſmodi eſt diminutio auctoritatis Epiſcoporum, & Metropolitanarum, Eccleſiarum profanatio, ſacro-

ſacrorum bonorum uſurpationis; ſacerdotibus alimenta denegantur, decimarum exactio impeditur, ſacrorum hominum perſecutio admittitur: injuriæ denique adverſus proximum & ſeipſum, imò & Deum, committuntur, non caſtigantur. Alterum incommodum ex turbata religione eſt, quia ſectarum diverſitas inter populos rixas & inimicitias diſſeminat. quæ non domo in provincias, in civitates, in domos penetrant: ſed etiam patrem & filium, virum & uxorem inter ſe inimicant, abſque ullo honeſtatis, & politiæ, nedum pietatis, & Chriſtiane charitatis reſpectu. Tertium eſt, quia ſectæ hujusmodi libertatem conſcientiæ adſtruunt. qua profeſſo libertas legibus divinis, naturæ humanæ, juribusque ipſius regni obſiſtit. cum enim libidine ſua ducantur, nullamque legem aut conſuetudinem obſervent, regia quoque ediſta flocciſciant.

Altera diſcordia eſt ex animorum propenſionibus, quibus Poloni in diverſas partes diſtrahuntur: nam cum Corona illa electiva ſit, perique Principum ad eam adſpirantes eorum animos ſibi devincire curant. quod pluribus efficiunt modis, ſed præſertim occaſione peregrinantium: nam cum juvenus Polonica mirum in modum peregrinationibus dele-

delectetur, ad diversorum Principum imperia advehuntur, ubi summam experti humanitatem, mox in patriam reduces, coguntur ob beneficiorum memoriam Principis benemeriti partes facere: quod studium gratique animi significationem nullo aprius tempore, quam in interregno, exhibere queunt, cum scilicet singulorum vires & auctoritas adæquatur: unde fit, ut animorum fiat discretio, quæ vivente rege republicæ nequit offendere, propterea, quod natio hæc Principi suo fidelissima putatur: sed nihilominus hæc animorum dissidia, & exterorum amicitia, inter eos aliquam forte similitudinem pariunt.

Tertia in regno dissensio est ordinum Senatorii & Equestris: ad quam rem melius percipiendam ignorandum non est: etsi Nobilium singulorum ea est mens atque cura, ut libertas communis sit, omnibusque æqualis, tamen politica necessitatem introduxisset, ut ii, qui in regionis administratione constituti sunt, majori floreant auctoritate, ac nominis existimatione: ideoque horum superior dignitas duobus gradibus insignitur, videlicet Palatinatu, & Castellatu: alter provinciis præest, alter civitatibus. Quoniam vero Reges, qui antea ætis temporibus illud sceptrum tenere, hos digni-

dignitate eminentiores paulatim ad publicas consultationes convocarunt, etsi iis inconsultis jubere, ac disponere, præmia distribuere, ac punire pro arbitratu suo poterant: parvo temporis progressu invaluit mos & consuetudo, ut viri dignitatibus hæc conspicui unum corpus constituant, quod Senatorius ordo nuncupatur. reliqua nobilitas magnum quoddam est chaos ob regni amplitudinem. Quoties autem constitutiones ac decreta aliqua publice statuenda sunt, tenentur Palatini suos provinciales nobiles congregare in civitatem aliquam, ubi tractandis rebus propositis suam singuli auctoritatem, arbitriumque & consensum, aut dissensum rei decernendæ adhibeant: & juxta majorem nobilitatis partem stabilito decreto, eliguntur procuratores terrestres, Nuntii nuncupati: qui simul cum aliis ab aliis provinciis pariter deputati ad locum ubi Regis arbitrio comitia generalia celebrantur, conveniunt: & conventus ille Equester ordo dicitur, primo ordini inferior dignitate, sed auctoritate æqualis: quocirca sere semper Senatorii ordinis opinionibus atque approbationibus contradicere atque resistere consuevit. Causa discordia inde proficiscitur, quoniam Senatores id unum respiciunt, ut regis volun-

voluntati obsecundent: nam à Rege honores & opes consequuntur. ac Equestris ordo bonum publicum respicit, sibi persuadentes, nisi obstant Senatoribus, libertatem suam perditum iri, & invaliditatem tyrannidem, hincque ordini Senatorio, quoad possunt, adversantur.

Quartum dissidium est familiarum nobilissimarum, ac minus nobilium, inter quas familias parum convenit: proinde si ad aliquem ex se ipsis eligendum veniretur, magnæ in interregno turbæ fieri, atque errores committi possent.

Postrema discordia est provinciarum, veluti Lituaniæ, Ruffiæ, & Livoniæ, nobilibus illis ægre ferentibus, cum ipsi potentiores esse sibi videantur, regi à Polonis. Rex autem Stephanus omnes hæc discordias egregie callens, curabat, ut eas omnes confopiret. Nam ad primum Religionis incommodum amovendum, omnes hæreticos ex regis civitatibus exigebat, aulam suam abominabili hac peste confopiebat, ædificabat Ecclesias, Collegia erigebat, piis locis redditus assignabat, benemeritos homines ad gradus Ecclesiasticos provehebat, decimarum exactionem concedebat, denique in generalibus Comitibus punctum Religionis ante omnia determinari curabat. futuris quoque electionibus formam

formam prescribere conatus est, quo nobilium diversæ inclinationes irriæ fierent, multumq. ideo incommodis obviam iretur, quæ ex hæc discordiis atque ad externos propensionibus emanare possent, quemadmodum paulo antea acciderat, ut accersito in regnum Maximiliano Imperatore & ex altera parte ipso Batoreo, parum abstineret, quin ad cruentum prelium descenderetur: Senatorum discordias sedare atque componere summa operâ dabatur, etsi malevoli in sinistram partem id interpretabantur: Nobilium dididia tollebat, omnibus se eundem æqualiter præbens, in eos æqualiter dignitates conferens, publicos redditus distribuens, adversus turbidos severus, pacis studiosos quoslibet protegens atque defendens. Differentiæ vero atque dissidia provinciarum pene extinctæ erant, præsertim cum Grodnam civitatem in finibus Lituaniæ atque Poloniæ sitam, perpetuam fere sibi regiam delegisset: proinde videbatur utrique provinciæ gratificari; & ad justitiam administrandam, & ad auxilia ferenda, æque commode se habebat, utramque indifferenter fovebat. In monetis quas post pacem inicam cum Moscho excudi iussit, asseruit, utrique Reipublicæ ab se retinendam esse Livoniam & Polocium: quibus

quibus moribus utrique parti mirum in modum satisfaciebat. Quicumque candidatorum à Pontifice promovebitur, is dubio procul omnibus anteponendus erit, ob eam potissimum causam, quia nemo timere debet, à summo Pontifice propositum iri virum regio culmine illo indignum, partim quia S. Sedis Apostolicæ opera, utpote à Spiritu S. profecta, & citra humanos respectus suscepta, digna existimantur patrocinio bonorum Christi fidelium, imo & ab inimicis S. Ecclesiæ nonnquam adjuvantur, partim quia vel hinc argumentum desumeretur, eum virum esse revera Catholicum: quandoquidem verisimile est, rempub. illam ad hoc præcipue respecturam ut Catholicus eligatur, non modo propter antiquam regni consuetudinem, cui hæc tenus derogatum non fuit, verum etiam, quia ipsimet hæretici curantur sunt, ut in talem Principem cadat electio, qui se Catholicum expresse profiteatur, quemadmodum in præterito interregno clarissime determinatum est, antequam Stephanus Battoreus de Glormenir eligeretur: nam cum inter ipsos ambigeretur, num conducibilis esset, hæreticum hominem eligere, & vererentur omnes, ne ope hæreticorum nomen nobilitatis extinditurus esset; Palatinus Vlnensis, qui tunc hæreticus erat, & perti-

pertinax, qui ob gravem ætatem, rerumque publicarum experientiam, cunctis venerandus videbatur, consultis, longe magis reip. expedit, ut Catholicus præferretur, inquam, si secus fieret, cum primum hæreticus regnum adeptus fuisset, & iustitiam sinistre administraret, vel tyrannidem occupare vellet, neminem fore, qui ipsum à proposito dimovere posset, nihil enim ille vereretur ministros, quin eos etiam occideret, nedum aspernaretur, at, si in Catholicum hominem consentiretur, præter conscientiam iuristuradi, contra quod nihil efficeret, mansurum in officio ob censuras ecclesiasticas à Pontifice; cui præterea obedientiam præstiturus, & tanquam superiori obediturus esset.

Pontificii candidati plurimum etiam adjuvabuntur à senatoribus ecclesiasticis, qui auctoritate pollent, & quorum suffragia majoris æstimanda sunt: non modo quia viri doctrina præstantes sunt, & virtutum suarum causa ad eos gradus pervenire, unde ad ceteros persuadendos plurimum valebunt; sed etiam quia primi sunt suffragatores, & quia regis locum tenet archiepiscopus Gnesnensis, cujus in interregno prærogativa est, ut in solio regio resideat, tanquam legatus natus, & primus, præsertim hodiernus archiepiscopus Karanoxki vir innocentia clarus, & erga Pontificem

Sixtum V egregie animatus, quemadmodum promptitudine congratulationis, quam per legatum significavit, statim atque Pontificatum idem Sixtus adeptus est, testatum esse voluit.

Præterea plerique Senatores & capita nobilitatis libenter omnem mundanum respectum & amicitiam posthabebunt, ut sedis Apostolicæ parti adhaereant, cum quia eidem addicti sunt, atque devotissimi, tum etiam, quia in re tanti momenti videbuntur conscientiam suam in tuto loco habere, faventes Ecclesiæ candidatis: alioquin si electio infeliciter succederet, non solum merito sibi ipsis, suæque pertinaciæ atque impietati, omne damnum imputare debebunt; verum etiam suæ utilitatis causa Ecclesiasticos candidatos provehent; quandoquidem eo casu ministri Apostolici tenebuntur eos Regi commendare, ut ad Senatorias dignitates evehantur, & publicos redditus, quorum collatio ad solum Regem spectat, obtineant. Apud Regem enim nemo efficacior videtur esse debere deprecator, quam Apostolicus minister, utpote qui facillimum habet ad Regem aditum, ac proinde quem mavult, aut dignum putat, minimo negotio juvare potest. His igitur ita se habentibus, nunquam mihi venit

in

in mentem dubitare, quin Summus Pontifex ministris ac procuratoribus suis mandaturus sit, ut ad eam Coronam Principem commendent benevolum ac fidum partibus suis, vitæ integerrimæ, religionis amantem, charitatis, justitiæ & sanctitatis laude ætatum, cum ut ab illo omnes boni sub illo cœlo degentes, virtutum exemplum capiant, & in bonitate sua perseverent, aspicientes, pacem ipsorum, atque politiam, Pontifici vehementer cordi esse, tum etiam quia is qui favore Pontificis provectus fuerit, ad ejus partes maxime inclinabit: qua de re negotia sedis Apostolicæ ex voto ejus ministrorum tractabuntur: alioquin si aliunde sceptrum obvenerit, quotiescunque in usum cleri & Ecclesiæ agitandum aliquid fuerit, vel raro, vel summa cum difficultate, Regem instent ad ea pro ratione temporum concedenda, quæ sacerdotes vel piæ causas adjuvare possunt; præsertim quoniam gravissimæ sunt ex ipsis controversiæ, quæ intercedunt illis inter ordines Ecclesiasticum ac Secularem. Sed præter hæc Summus Pontifex obviam ibit, ne regnum illud ad Principem aliquem hæreticum perveniat, quod fieri non posse, nobis omnino polliceri non debemus, non obstantibus regni consueti-

Bb ; tutio-

tutionibus, & numero Catholicorum maximo, & cum in præteritis interregnis conspexerimus, hæreticos validis præsidii munitis nulla vi detineri potuisse, quin perniciosissimum iusiurandum offerrent regi, quo obligaretur conscientię libertatem defendere, quemadmodum & juratum est. Quæ res tantum hæctenus detrimentum peperit, ut paulo detritius esse videatur, si Regem professione hæreticum coronarent. Quapropter, ne Rex eligatur, qui tam nefarium scelus admistrurus sit, libertatem conscientię admittendo, Summus Pontifex operam omnem navare deberet, ut regnum illud ab huiusmodi Principe gubernaretur, qui religionem sacram rectam conservaret, & pristino suo candore restitueret. Sed ut ad institutum revertamur, principem ad hoc regnum Pontificis ope promovendum consideremus: multis enim eum dotibus insignitum esse oportere, minime dubium est, quæ scilicet regno ac nobilibus, nec non occasionibus, quæ indes sese offerunt, responsuræ sint. Verum credendum est, Pontificem ab initio nihil tentaturum, & auctoritatem suam minime interpositurum esse: prius enim explorandum videtur, ad quem Poloni propendeant, & candidatorum natura,

virtus.

virtus, pietas attendenda est, tumque Pontifex in favorem ejus, quem ob sua merita eligendum, & quem facilius Polonis placiturum, atque electum iri putaverit, inclinabit. Ideirco ego cum Sedis Apostolicæ patrocinium, quod prævalidum futurum est, huic dissertationi applicare nequeam, de iis sermonem instituiam, quos in generalibus Comitibus nominatum iri verisimile est. Veruntamen animadvertendum, (sicuti in Polonia degens observavi, & nunc in Italia à Polonis quibusdam, postquam Regem mortuum esse allatum est, audio) fieri posse, ut antiquis sæculis usitatus mos reperitur, ut scilicet regia auctoritas deferatur omnibus, vel nonnullis ipsorum Senatoribus aut Palatinis, amoto Regis nomine plerisque exolo, aut saltem ne peregrinum quemquam principem Regem cooptent, sed Piatum aliquem assumant: hoc autem vocabulo indigenam Regni voco, ducto etymo antiquo Piaso, qui etsi indigena & vilis homo foret, veluti legitur in Chronicis Poloniæ, tamen mirandum in modum Rex fuit electus, cujus posteri sexcentis annis regnum perpetuo retinere: proinde non ab re fuerit, quid huic de rebus censendum sit, paulisper considerare. Quamvis enim Senatores, qui cæteris

præstant, libenter huiusmodi propositionem audituros, credendum sit, nihilominus, cum imperiorum divisiones ex se ipsis perniciosissimæ existant, putandum est, id difficulter effici posse: ob factiones, quæ diversæ inter ipsos vigent: quæ profecto ob ipsorum affinitates & clientelas reliquam etiam nobilitatem inficiunt: exemplo quoque deterrébuntur, quod historiarum monumenta restantur: nam hæc divisio quondam ipsos adeo attrivit, ac debilitavit, ut finitimarum provinciarum hostilibus armis resistere non tantum impares essent, sed etiam privatas inimicitias exercerent per civilia bella, & proprii sanguinis effusionem: quæ res nostris temporibus magis timeri possent, cum propter magnam hostium fidei Christianæ potentiam, à quibus regnum illud circumdatur, cuiusmodi sunt Turcæ, Scythæ, hæretici, schismatici: cum etiam propter simulacras, quæ inter primarios viros regnant: præterquam quod Zamolscius Cancellarius, vir olim apud Stephanum gratissimus, & divitiis affluens, potensque, omnesque ejus amici, cum ipse non tantquam Senator, sed tanquam Senatus ipsius minister, inter Senatores consideratur. Adduntur præterea inter ceteros

Sena-

Senatores alia differentia, ob religionem prius, deinde ob nobilitatem, aliaque, ut in bella civilia, cuiusmodi nunquam inter Polonos gesta fuerunt, timenda esse videntur. Quod pertinet ad electionem Paisti, sive Indigenæ alicujus, dubitandum non est, quin major pars consentiara esset, si modo, quis eligendus esset, concordare inter se possent: nam audiuntur sæpe numero privati nobiles plerique lamentantes, quod ceteros advocent ad eos reditus consumendos qui ex ipsorum Polonorum crumenis exiguntur, eoque magis, quia sæpe cernunt, in eos beneficium pariter ceterorum hominum converti, quos in universum minime diligunt. nam tætere ex nobilibus quispiam externum aliquem illuc vel curiositate, vel habitandi causa advectum suo patrocínio fovendum suscipit, ut sunt natura humani, vel ab aliis nationibus laudabilem hunc morem mutuari fuerunt: tamen comperitum est, eosdem peregrinos à populo agris oculis aspici, odio haberi, ac sæpe male tractari. quemadmodum malevolentia hujus adversus alienigenas specimen dederunt, cum in penultimis comitiis nobilitas contra Regem exclamabat, & querebatur, propterea quod in bello Molchovitico aliis, quam nati-

Bb 5

vis

vis militibus uteretur, usque munera & majora stipendia, quam indigenis nobilibus, concessisset, nonnullos etiam Italos præmiis affecisset opimis, & stipendiis eos decineret, & dimisso exercitu cætero, eosdem in hyberna deduceret: Quod tamen in paucis verum comperiebatur; hi vero insignes fuerant viri: ut Rodulphiinus, qui deinde in Transsylvania vitam deposuit, & Dominicus Mora, qui nunc quoque in eo regno stipendia meret. Agre ferunt præterea, cum vident Regem utentem peregrinis, & nobiles Polonos posthabentem in aulicis officiis, eoque magis, cum ad gravia negotia peragenda insinuantur. sicuti potissimum conquesiti fuere, cum Stephanus Rex, post pacem cum Moscho stabilitam, Alamanium Curia Magistrum, & nobilem Florentinum legatum suum, misit ad Regem Suecorum Livonicarum rerum gratia. Dicunt alii, dum exterus princeps accersitur, quodammodo dehonestari virtutem ac nobilitatem tot Polonorum, qui regendæ patriæ idonei sunt: ad quam rem eo acrius animantur, quia præcæ ipsorum historiæ tradunt, etiam ante primam electionem Piasii, indigenam semper ad regnum vocatum fuisse. & quamquam exempla illa magna ex parte ridenda ac fabulosa

fabulosa videntur, tamen familia Piasii, & postea Iajellonica, documenta animos adduht ad Piasium promovendum: præterquam quod putant, ideo regnicolam eligendum, quia Henrici Regis fuga delusi sunt, regnumque Stephani infortunatum fuit; cum ob imperii ejus brevitatem, & propter difficultatem in perdomandis Dantiscanis, qui, dum oppugnaretur Livonia à Moscho paulo ante capta, defecerant; tum propterea, quia minus gratus fuerat subditis, ac forsitan ab ipsis petitus insidiis, sed præsertim, quia sine liberis decessisset: arguentes inde, displicere Deo, ut hic novus ordo exterorū Reges alendi contineretur. Neque illud admittunt, in bene constituta Republica, in qua omnes nobiles pari jure censeri, & æquali auctoritate perfrui deberent, non convenire, ut unus cæteros superemineat, eique omnes obtemperare teneantur: nam respondent, quemadmodum toleratur, ut inter ipsos nonnulli dignitate atque auctoritate, discreti ordinibus præsent, idque ob necessitatem, quam secum affert justitiæ administratio, tanto magis hanc eminentiorem regiam dignitatem alteri ipsorum concedendam esse, cum justitiæ administrandæ supremam respiciat solummodo auctoritatem, præsertim

fertim quia publicarum rerum consulta, & decreta omnia, quæ prius ad Regem spectabant, jam ad comitiarum generalium communem potestatem absolute redacta esse videntur: quod si rex in alio cæteris excellit, id potissimum consistit in conferendis arbitratu suo omnibus dignitatibus, officiis, gubernationibus, ac redditibus publicis. Equis autem non videt, ad hanc rem indigenam, quam exterum, aptiorem esse? cum hæc omnia illis nobilibus Polonis distribuenda sint, qui vere digniores existunt: hi vero difficile cognoscuntur ab eo, qui in regno diutissime non sit versatus: quem admodum ab iscola, qui sceptro illo non haberetur indignus, optime cognoscerentur. Quæ argumenta dubio procul ab illis, qui primatum aliquem vehere cupiverint, explicabuntur, non minus in convocazione Loviciensis, quæ ab Archiepiscopo Gnesnenfi intumabitur, quam in aliis provincialibus conventibus: quin etiam in ipsis Varsoviensibus Comitibus, ad quæ omnes pro novo Rege eligendo convenient.

Verum hæc, quæ hætenus dissertata sunt, vehementer, & oratorie, atque efficaciter, à quocunque proponantur, duæ considerationes obstant, adeo, ut hujus rei effectus nullo pacto obtineri queat.

queat. Prima est, quoniam inter Lituaniam & Poloniam acerrimæ oriuntur contentiones. quæ provinciæ quamquam in unum corpus Rēipublicæ concurrunt: tamen studia partium adeo discrepant, ut nunquam altera provincia nativo alterius Regi se subiectura esset, experientia demonstrante, etsi Sigismundus Augustus Rex eas provincias in cunctis æquiparavit, tamen in omni decreto publico Lituanos vel dissentire, vel petere conditionem apponi, qua dignoscatur, Polonicam Rēipublicam nihil juris in eos habere. Quod manifeste deprehensum est, præter cætera exempli, cum sexto abhinc anno tribunal supremum erectum fuit ob judicia in tertia instantia: cui tribunali noluerunt Litvani subesse, ut majorem libertatem sibi retinerent. Altera consideratio est factionum, quæ vigent hodie in regno, quarum superius mentio facta est: nam Ecclesiastici & Catholici nunquam consentirent, ut eligeretur, nisi qui Catholicæ veræque religionis acerrimus esset defensor: in quem schismatici & hæretici nunquam consentirent, ne eum Regem haberent, à quo non nisi persecutiones & depressiones expectare possent: hæreticum vero sui, similem non auderent proponere, vel si proponerent, ob re-

ob regni constitutiones, & ob jam dictas rationes ab ipsis hæreticis, nedum à Catholicis, reprobaretur, verum contrariæ factiones, quæ aliis de causis inter robiles illos foventur, consilio huic de eligendo Piasio obniterentur; utraque enim pars merito suspicaretur, ne ejusmodi Piasius Rex alteri faveret, alteram deprimeret: quod si neutralis aliquis reperiretur, qui regimini aptus alias esset, hic difficiliter adhuc approbaretur, quia cû neutra pars illum in vita privata faventem habuerit, timerent singuli, illum adversarium experiri, cum sceptro potiretur. Denique si omnes hi respectus cessarent, & Piasium nihilominus vellent eligere, etsi verisimile est, Poloniam plurimos habere imperio dignos cives, tamen non video, quo pacto aliquis inveniri posset, qui communi desiderio responderet, & rex eligendus esset; maxime cum Palatinus Podoliæ Mieleztesy, in quo singulares verique regis dotes conspiciebantur, vita functus sit. Verum si forte ea Respublica Piasium optare omnino vellet, infra scripti, ut puto, præcipui erunt candidati.

Dux Constantianus Ostrochii Palatinus Kioviensis, vel Ioannes filius ejus natus major Voliniæ Palatinus.

Dux Simon, sive Dux Alexander Slutensis.

Alter

Alter fratrum Cardinalis Radzivilii; qui Duces sunt Olicæ.

Saguricus, Palatinus Pofnania.

Latschi, Palatinus Siradiæ.

Tencinius, Palatinus Cracoviensis.

Zamofcius, Castellanus Becensis.

Andreas Sborofchi, Curia Mascalus, & Zamofcius, Regni Cancellarius: ut minoris famæ alios prætermittam, & in regno minus potentes, quemadmodum ibi degens observavi.

Quod pertinet ad Ducem Constantinum Ostrochii, duo illum juvant: primo, quia nemo illum in toto regno opibus ac divitiis exsuperat: deinde quia prudentia, sinceritate, ingenuitate, liberalitate, gratia, summaque probitate insignis habetur. Verum duo illi obstitura videntur: quod Lituanus sit; unde Poloni minus ei favent, sicuti neque ii Litvani annuunt, qui ad eandem dignitatem adspirant: deinde quod Ruthenicæ religioni addictus, & præcipuus schismaticorum fautor sit, etsi annis præteritis pollicitus est, velle se schismam relinquere, sed tamen Græcam religionem Catholicam sequi: qua de re literas dederat Gregorio Decimo tertio sanctæ memoriæ Pontifici, quem obnixè rogabat, ut ministros ad illum mitteret, qui præessent Seminario, quod ipse

in suis

400 PHILIPPI HONORII
in suis ditionibus erigere inceperat.

Quam rem quamvis effecerit, possent
Catholici Latini debigare; ut in Senatu
vellet Archimandritie suis locum dare,
ut religionem illam per totum regnum
æqualiter propagaret, veluti modo in
Rusia & Lituania.

In Ioanne eius filio hæc exceptio non
procedit; nam multis abhinc annis non
modo paternum schisma abiecit, sed
ad Catholicam fidem Latinam trans-
iit, in qua se zelantem ac ferventem
ostendit; præterquam quod Princeps
est egregiis animi dotibus perornatus,
multarum linguarum peritus, ab omni
nobilitate summo opere dilectus, & vetum
hinc patre superlitate Regem, electum
iri, iniquamque verisimile est. Duces
Slutzenses adhuc valde juvenes sunt; &
quamquam ex Iajellona familia ortum
ducunt, tamen sperandum non est, re-
giam dignitatem in eos collatum iri,
quia prodigalitatis infimènta notantur,
& nimium juvenilibus actionibus ob-
lectari creduntur; præterea cum Lituani
sint, credendum est, Palatinum Vilnen-
sem omnem lapidem moturum, ne ad
tantam evehantur amplitudinem, quia
matrem ipsorum, iisdem in vitis, uxor
sem duxit; quamobrem maximas lites
inter se experuerunt; quæ etsi transactæ
sunt,

alii it

sunt;

DE INTERREGNO POLON. 401

sunt, tamen Palatinus semper verebitur,
ut pravæ in eum voluntatis aliquod ad-
huc semen retineant.

Radziwili Duces Olicenses pariter Li-
tuani, etsi Principes sunt, probitate, ac
virtutum meritis insignes, nihilominus
adversarii eorum inde obsistendi ansam
capient, quia nescitur, an Republicæ
gerendæ idonei existant, maxime cum
omnes sciant, majorem natu, in cuius
favorem electio tractanda foret, ne ex
Republica negotium sibi assumeret,
sponte sua & palam ante triennium Vil-
nensem Palatinatum propemodum ren-
unciassè, permisissè; contra omnium
opinionem & fratris sui Cardinalis pre-
ces, ut ea dignitas ad hæreticum qui mo-
do vivit, deferretur: quæ res non pa-
rum nominis illius existimationem de-
nigravit. Cæteri, quos superius nomi-
navimus, Poloni sunt, in quorum sin-
gulos haud libenter Lituani consensuri
videntur.

Palatini Posnanie & Cracoviae, &
Castellanus Sendomiriensis, ex tribus
toto regno præstantissimis, & nobilitate
atque antiquitate claris familiaribus, præ-
cipui habentur. In alterum illorum ta-
men magis quam in alios communis
hominum favor propendere videtur
tamen in singulis quædam adversaturæ

C c

cre-

402 PHILIPPI HONORII
creduntur. Ac primum in Palatino Po-
nanię vituperatur heresis, propter quam
Calvinismo favet, & maximam præ se
fert animi pervicaciam: in controversiis
etiam, quæ præteritis annis agitabantur,
manifestum se Sboroskorum fautorem
adversus Cancellarium & Regem ipsum
exhibuit, eoque magis quia novæ con-
juracionis reus circumferebatur: fuit-
que, ut audivi, ad comitia citatus ob
hanc causam à Rege Stephano. Hic igitur
si nominaretur, absque dubio nullos
habebit adjuutores, præter clientes & as-
sectas suos. Idemque accidet Marschal-
lo Sboroski: nam hisce duabus nomina-
tionibus nemo patrociniabitur, nisi qui
adversus Cancellarium eos pariter tutati
sunt. Horum autem studia & conatus
contrariis studiis atque conatibus ever-
tentur: & Cancellarii partes viribus &
pecunia validiores fore, non est dubi-
tandum: muneribus enim, artibusque
diversis, adversariorum amicos debili-
tare, & in suas partes trahere, non erit
difficile; cum præsertim hi nominandi ab
opibus destituti sint, erogato fere toto
patrimonio, quod quidem amplissimum
erat, in Rege Stephano ad regnum evo-
cando, (neminem enim potentius ei fa-
visse, non ignoramus,) & in persecutio-
nibus, quas passi sunt post Samuelis mor-
tem,

DE INTERREGNO POLON. 403
tem, & de læsa majestate citationes: ad-
eo ut credendum non sit, supradictos
posse regale folium adipisci. Verum Ten-
cinius & Tarponius regno impares vi-
dentur: ille, quia reipublicæ gubernandæ
imperitus existimatur: hic, quia in præ-
dictis Zamocicii controversiis ei nimium
favet, etsi cum Sboroskis affinitate jun-
ctus esset; ex quibus Nobilium animos
ab se abalienavisse videtur. Multo minus
credendum est, hanc electionem in Pala-
tinum Laski cadere posse: pusilli enim
animi vir habitus est, cum æquo animo
tulerit, ut Capitaneatus Lancerenfis si-
bi eriperetur, & Fernes Vessellino, ho-
mini Hungaro, humili loco nato, sed
Regi Stephano percharo, concessus fue-
rit; cum tamen omnem Polonicam no-
bilitatem moleste ferre, quod alienigena
præcipuæ arcis præfectus esset, non igno-
raret: putatur quoque hic Palatinus in
sumptibus faciendis profusus nimium,
omniumque animos adversum se ipsum
concitavit, propter immensum æs a-
lienum, quod, ubicunque peregrina-
tus est, contraxit, assententibus nonnul-
lis, eum decies centena aureorum mil-
lia profudisse: verum, quod magis obsta-
bit, illud est, quod se in causâ Sboros-
korum examinari voluit contra D. Chri-
stophorum: quæ res profecto non
parum

404 PHILIPPI HONORII
parum magno nomini, quod sibi in toto regno paraverat, detraxisse videtur: Alioquin hic Coronæ illi par esset ob egregias, quæ a illum exornandum concurrunt, dotes, sanguinis claritatem, speciem dignam imperio, religionem, fortitudinem, in tractandis negotiis peritiam, linguarum notitiam, & in quorumcunque hominum conversatione morum suavitatem singularem. Quod pertinet ad Firleium Castellatum Biecensem, omnia de eo bona sperari posse videntur, ob virtutes ejus titulis & honoribus quibuslibet dignissimas: vir hic quadragenarius vel circiter est, nobilitate clarus, religione conspicuus, virtute nemini secundus, vitæ integritate singularis, morum humanitatis laudabilis, demum suis meritis nemini, qui ipsum noverit, non charus. Quod si non nihil eidem videtur obistere, illud tantum est, quia ab opibus & redditibus non ita munitus est, ut in coaventibus provincialibus assedas multos sustinere queat, qui nominationi suæ favent: attamen si Respublica illa Piasium decreverit eligere, neque Litvani, quod ille Polonus fit, difficultatem interponant, neminem video, qui Firleum hunc regni referendarium antecellat.

Denique quod attinet ad Zamoscium, mul-

DE INTERREGNO POLON. 405
multa non contemnenda animadverti queunt. Quisquis enim ipsum promovere voluerit, ad illud respiciet, quod hic per seipsum, quousque regnavit Stephanus, regnum administraverit; quandoquidem omnia negotia maxime, ad Respublicæ regimen pertinentia, cum illo consultabantur, & Stephanus incredibiliter ejus judicio atque consilio cuncta deferebat: proinde apud omnes tantam consecutus erat auctoritatem, ut, etiam si Rex fuisset, majorem adipisci vix potuisset, tantum unusquisque favorem gratiamque ipsius ambiebat; quin imò jam videbatur Rex neminem ad publicas dignitates publicæve redditus nominare, nisi quos ipse promoveret & proponeret; neque minore quam rex, stipatus erat comitatu, sub prætextu tamen, quod generalis Dux foret exercituum; inque omnibus suis actionibus Majestatem moreque regales servabat, adeo ut in toto illius republicæ corpore alius quidem eligi non posset, qui ob negotiorum experientiam, in consiliis capiendis promptitudinem, apud milites benevolentiam, animique fortitudinem, aptior esset. Verum obstabit illi forsitan, quod sui regiminis tempore in universon nobilibus non satiscecerit, sed potius viros generis antiqui-

tate, opum splendore, & reipublicæ peritia præstantes, deprimere curaverit, exaltaverit vero homines viles, incognitos, minimæque virtutis, sed qui ab ipsius nutu immediate penderent. Quibus artibus etsi illud tantummodo curare poterat, ut se in præsentî statu conservaret, tamen ad altiora quoque eum respexisse verisimile est, ut scilicet clientes sibi multos ascisceret, quibus in interregno uteretur: quocirca dubitandum non est, quin in convètibz provincialibus, cum de Piasto eligèdo ageretur, Zamoscii fautores & numero & studio cæteris superiores futuri sint. At vero credendum etiam est, validiores nonnullos huic obnixè repugnatuos, cum, ne majorem nobilium partem prostratam videant, tum etiam quia Zamoscii hic parum fervens Catholicus in quibusdam occasionibus agnitus est; præsertim cum Rege coram publice consuluit, Arrianum posse legitime, juxta antiquam regni formam præscriptam, & typis impressam, neque unquam mutatam, jurare: quæ res profecto adeo perversi exempli fuit, ut magnam religionis inobservantiam indicaverit. Poterunt etiam præter hos plerique Duces, & Domini, vel Poloni, vel Litvani, nominari: verum quia de omnibus disserere longum, & forte su-

perva-

pervacaneum foret, præsertim cum haud cæta spes affulgeat, reipublicam illam id consilii captivam, ut ex suis nobilibus quempiam Regem creet, satis erit de his melocutum esse, coque magis, quia ex iis, quæ diximus, facile est causas intelligere, cur singuli suas patiuntur difficultates, sive uni sive alteri parti in præteritis controversis adhæserint.

Reliquum modo est, ut de externis Principibus, qui nominandi putantur, nonnihil disseramus. Primo autem induci non possum, ut credam, Imperatorem non nominatum iri, sin minus aliis de causis, saltem ut se ipsos honorent, hoc pacto ostendentes, ipsum Imperatorem curare, ut ad eam Coronam eligatur, quod profecto toti tractationi existimationem addet, eumque, qui eligitur, honestiorem faciet: Verum ita frustra, & absque spe ulla adipiscendi regni eum nominandum esse, verisimile non est: nam cum Maximilianum Imp. in præterito interregno nominavissent, simul decreverunt, ut mihi relatum est, ut ipso defuncto non intelligeretur interregnum esse, sed absolute succederet Rudolphus ejus filius, qui electus est rex Romanorum: proinde cum regnum morte Stephani vacet, qui regni ejusdem possessionem cepit, cum tamen ab universis

Cc 4

ordi-

ordinibus vocatus non fuisset, (quem admodum aperte declaraverunt, quo tempore miserunt in Transilvaniam Roroniensium Episcopum Chioricensem, cum monitis, ne imperatori impedimento vellet esse, quin pacificam regni caperet possessionem.) dicent qui partes Austriacas tuebuntur, nullum præ Rudolpho Principem vocandum esse, ut illum qui vetus esset Rex, nisi Maximilianus præventus fuisset in capienda possessione à Battoreo: & hæc ab iis quoque favorabiliter circumferentur, qui parenti illius minime faverunt, cum quia hic sincerus est, verusque Catholicus, tum quia familia Sborosca, olim Austriacis adversa, modo ei vehementer favet, cum ejus Majestas Christophorum ejusque familiam, in suis turbulentiis, quas regnante Stephano passus est, maxime protexerit, idque magis, postquam Cancellarius Zamoscus tribus abhinc annis jussit, tanquam Cracoviensis Capitaneus, Samuelem ejus fratrem capite plecti. Ad hæc Palatinus Posnaniæ adhærebit, qui Sboroskis affinis, & jam, ut audio, cum numerofo milite armatum se obrulit; præterquam quod Republica Cæsaris voluntatem, qua promptissime cum tota Polonia compactio- nis fœdus stabilivit, honorifice inter-

preta-

pretabitur. Ex altera parte de hac electione sperandum non videtur, quia fama est in Polonia, Imperatorem mala valetudine distineri: proinde vererentur, hæredes illi defuturos: ad quam rem nobilitas illa plurimum respicere videtur, ne in quolibet interregno Principes externos ad sceptrum illud emendicare cogerentur: eisdem minus sperarent, promptum illum fore ad helli incommoda perferenda, in quibus regem quoque præsentem esse, plurimi faciunt. Præterea dubitandum est, ne ii, qui alias parti Austriacæ faverunt, ob moram Maximiliani in capienda regni possessione, quam tanto sui sudore procuraverant, refrigerati sint, mutaverintque sententiam, cum Austriacorum partibus faventes, vice beneficiorum, quæ consequi sperabant, de statibus suis dejecti, ac redditibus multati, demum sub Rege Stephano pauperati, exules, ac depressi fuerint. Ad hæc additur, quod, quemadmodum natio Polonorum ex se ipsa erga peregrinos male affecta sit, & impatiens, ut illuc migrent, ita ægre laetura esset, si Germanos ad suas regiones per hanc occasionem adventantes aspiceret: nam superbi natura sunt, & timerentur, superbiore fore, si cum auctoritate & tanquam superiores incoherent.

Cc 5 quem.

quemadmodum intuitu Imperatoris, qui coronaretur, eos excipere necesse esset. Hæc omnia, quæ de Rudolpho disputata sunt, cuiusque Serenissimæ domus Austriacæ Principi, qui ad hanc electionem nominari atque evocari posset, applicari queunt: non quia non sint in promptu illi, qui aut Archiduci Carolo, aut Ferdinando se devoverint, multoque magis Archiduci Ernesto, tanquam juveni expectationis eximie, omnibusque à Deo iis gratiis ornato, quæ illum majoribus titulis ac dignitatibus augere possunt; sed quia in Republica tot capitum atque civium innumerorum, nihil attendendum est, præter id, quod in universum animos ad hunc magis quam alium eligendum movebit. proinde quamquam plerique Polonorum egregias Principis hujus dotes admirantur, tamen ea, quæ supra memorata sunt, maximo erunt impedimento, ne eligatur. Quinetiam antipathia, quam Poloni cum Germanis gerunt, potest nobis persuadere nullum alium Germanum Principem in regis locum sufficiendum esse: quam vis verissimum est, Duces etiam Bavarie optime meritis esse; nemo siquidem ignorat, Gulielmi Ducis pietati, fortitudini, atque prudentiæ multiplices deberi coronas ampliores, quam hæc est cæteris

in-

inferior. Nam si Poloni Principem quaerunt fortis atque invicti animi, Colonienfis bella nuper gesta, ob zelum Christi suscepta, omnibus patefecerunt, Ducem hunc fortissimum atque invictissimum esse: Si Catholicum Regem, sanctæque Ecclesiæ devotum cupiunt, nusquam profecto apud Christianos absolutiorem Principem invenient, cum imperium suum undequaque omni hæresium genere expurgatissimum habere velit, dum reliqua Germania cuilibet pestiferæ sectæ jam pridem insana sinum suum expandit. Si denique justum, vigilantem, sagacem, malum, ut juste, prudenter, pacifice regnum gubernetur; equidem fides incontaminata, & obedientia, quam Duci huic vasalli sui exhibent, sapientia, qua hostilia arma procul amover, & tranquillitas, qua ejus populi inter se fruuntur, satis declarant, à Polonis præ isto justiore, prudentiore, sagaciore Regem eligi posse neminem: quem præterea tot alix dotes populi inter se fruuntur, generositas, affabilitas, nobilitas, generis antiquitas, uti neminem later. Prætermisiss igitur Germaniæ Principibus, ad filium Sveciæ Regis natu majorem devenio, quem ajunt ad hanc Coronam facili negotio electum iri, equidem rationibus ducti probabilibus, quem-

quemadmodum anno præterito peculiari scriptura Rusticuccio Cardinali tradita, in qua statum Ecclesiæ Poloniæ referrebat, demonstravi. Potissima ratio videtur esse, quia unicus ramus videtur ille esse, superstes ex stirpe Iajellonica: mater enim ipsius filia fuit Sigismundi Augusti, & Annæ præsentis Reginæ Poloniæ: imo intuitu avi materni, atque avunculi, ipse quoque Sigismundus nuncupatur. videturque tota Polonorum Nobilitas erga Serenissimam illam familiam benevole affecta esse, cum ex hac paucorum annorum curriculo fortissimi ac celeberrimi Principes prodierint. huncque Regis Suecorum filium propensis & prœnis in eum animis nunquam non commemorat: quandoquidem sicuti sexcentorum annorum spatium Piastæ familiæ superstici sceptrum perpetuo delatum est, etsi aliquando minus idonei Principes successerint; sic arguunt, Principem huic vocandum esse, tanquam Regum Iajellonorum veram propaginem, à quibus quousque linea regno habilis duraverit, maluerunt semper gubernari, etsi hic materna tantum linea ex illo trunco descendit. ideoque magis amplectendus est, quia præter spem, quæ de ipsius egregia indole, & ad regendos populos aptitudine, ani-

mis hominum infedit, certo scimus, etsi ortum ex parente hæretico, educatumque ubi multo plures hæretici quam Catholici degunt, tamen ipsum maternam Religionem semper coluisse, & primis ab annis patre invito Catholicos ritus prætulisse, & crescente ætate in virtute pietatis & Christianæ Religionis studio, flagrantiore fuisse, & apud se viros divino spiritu & sanctitate claros habere voluisse; quæ profecto res miraculosæ cujusdam illuminationis argumentum præber.

Quocirca sperandum est, Deum gratia sua subtraxit illum, & integrum servasse ex tot suggestionum stimulis, quibus quotidie ad veritatem deferendam impellebatur, ob magna Reipublicæ Christianæ momenta, magnamque septentrionalium illarum gentium utilitatem. Sed ultra Religionem affulget etiam certa spes, cum Regno, licet amplissimo, gubernando non impari futurum, quod auditur, in hac prima juvena, conemptis ætatis consuetis omnibus voluptatibus, multam regni paterni portionem ab se regi, & libere gubernari, tanta cum majestate ac providentia, ut omnium admirationem & benevolentiam sibi conciliaverit. quocirca mirandum non erit, si Poloni similiter illum regno

regno moderando aptum arbitrabuntur, eoque magis, quia cum in primo flore adolescentiæ constitutus sit, libenter occasionem arripient, qua certus Senatorum numerus illi assistat, ut dicitur inferius.

Ad hæcæ considerationes plurimæ alij adduntur, quæ regni constitutionibus efficaciores sunt: quarum prima in mentionem antea incidit, nempe Regem Sueciæ sepe dixisse, Magnum Ducatum Lituaniæ, itemque Livoniam, magis ad seipsum, quam ad quenquam alium Principem, qui ad illud Regnum eligi possit, & magis etiam quam ad ipsam rempublicam, pertinere: nam Lituania, inquit ipse, familiæ Iajelloniæ hæreditaria est, ex qua familia hodie nemo superstes est præter ejus filium Sigismundum: Livonia autem Sigismundo Iajellonio resignata & concessa fuit, non ut Poloniæ regi, sed ut Magno Duci Lituaniæ; hæcque de causa præteritis annis, inquit, Moscho se bellum movisse, quo tempore in Livonia portum Naricensem & quasdam præcipuas arcus occupavit, quas Stephano Regi nunquam cedere voluerat, etsi Moschus in conditionibus pacis omnia jura, quæ in ea provincia habebat, renuntiavit; adeo ut etiam si Suecorum Rex à Polonis hæde-

nus

nus hæc ditiones vindicare distulit, non ideo asserendum est, ei defuisse voluntatem, sed, imo opportunum tempus expectavisse, ac fortasse, quousque Anna regina Poloniæ, quam concedit iisdem juribus niti, vita excedat: vel credi magis potest, noluisse Polonorum animos exacerbare, ut interregno superveniente, quemadmodum nunc instat, libentius ad filium Corona munerandum inclinent, & hoc pacto omnes differentiæ sive controversiæ transigerentur, utque eos quodammodo in metu contineat, ne, si alium opraverint Regem, bellum gravissimum atque acerrimum subituri sint. Neque fortasse alio scopo partem illam Livoniæ occupavit, quam ut reliquam aliquando vindicaturus videatur, nisi dicta electio successerit. Ex quibus facile credendum est, Rempublicam illam Principem Sigismundum advocaturam, tantoque magis, quia dissolvetur, quo quo Respublica Regi obstricta est, cum ob dorem Elisabethæ ejus uxoris, tum ob aliam pecuniam Sigismundo Augusto, ut innui superius, mutuo concessam. Altera consideratio quam attendent Poloni in hoc Principe eligendo, ea erit, quod suis provinciis magnum illud Sveciæ regnum adjungent: ejus enim Sigismundus jam designatus & à

popu-

populis juratus Rex est, & cum eodem regno per mare Balticum finitimi quodammodo sibi videntur esse: sicq; olim magnum Ducatum Lituaniæ iisdem Poloni acquisiverunt. verum etsi hæc incorporatio, sive regnorum unio, effici non possit, saltem hoc Sigismundo & natis ipsius regnantibus poterunt vires communi defensionis, hostiumque offensæ, consociare, quemadmodum per multos annos cum eodem magno Duce Lituaniæ effectum esse constat. Tertia consideratio erit, quia Polonicum regnum, licet equitatu polleat, nunquam ex se ipso classes instruit, aut ad illas instruendas accommodatum est: at Sverici regnum ingentem navium numerum armare potest, sicuti in bello Moschovitico perspectum est. Quapropter si unus Princeps duobus adeo potentibus regnis imperitaverit, nulla tam difficilis esset expeditio, quam recte suscipere, ac feliciter perficere non possit, maritimis viribus terrestres copias adiungendo. Et hæc consideratio tanti videtur esse momenti, ut non solum Poloni in hanc electionem consensuri, sed etiam omnes Christiani Principes, quorum non intersit, eam desideraturi sint: nam si fœdus iciendum fuerit, vel bellum aliquod Turcis communibus hostibus

bus inferendum, illius regis opes maximo essent auxilio, & ex seipsis fortasse hostem repellere, imo oppugnare possent, sicuti ex his, quæ in allegata Relatione memoravi, persuaderi possumus. Ad hæc adnectendum, quod cum Poloni adversus Moschos innatum quoddam gerant odium, per gratâ sibi accideret hæc virium conjunctio, ut simul illam potentiam debellent, quæ jam titulo magni Dragonis Septentrionalis appellabatur, eoque magis, quia Suecia similiter adversus eam nationem barbaram flagrat odio: proinde sperabunt Poloni, sua non modo recuperare, sed omnem fere Septentrionis oram subjungere. Quarta & ultima consideratio erit, ut minoris cæteras momenti prætermittam, quod unam magis quam alteram factionum partem depressurus, vel exaltaturus sit: nam quod spectat ad religionem, omnino operam dabunt, ut Battorei Regis successor Catholicus sit, ac præterea ne contrariæ sectæ homines deprimat: quod hic multo minus quam ceteri efficiet: patrem enim adhuc habet hæreticum, assuetusque jam est hæreticos populos regere, in quibus exterminandis non elaborat; Catholici vero, qui paucis exceptis in propaganda religione non admodum effervescent, gaudebunt.

cum esse vere Catholicum, simulque oblectabuntur, quod religionis gratia civile bellum non sit excitaturus: ad quam rem, tanquam ad scopum, respiciunt Senatores, atque etiam Ecclesiastici ipsi. Quod pertinet ad presentes nobilium factiones, antea actis temporibus Suetiæ Rex ejusmodi sagacitatem præ se tulit, ut nunquam alterutri parti magis favore voluerit; multoque minus id effecit Princeps Sigismundus: adeo ut utrique ipsum propitium habituri sint. Quamobrem si unanimes ipsum elegerint, ac studiosum promptitudinem exhibuerint, duæ tantummodo res nonnullam periculæ sunt difficultatem, ac forsitan negotii totius effectum impedituræ.

Prima difficultas erit ipsius juvenis ætas, quæ ut refertur, annum vigesimum non excedit: proinde vix convenire videtur, ut in regio, tantæque majestatis & eminentiæ solio, judicaturus criminalia atque civilia negotia, consideret, qui saltem propter gravio-rem ætatem, magna rerum tam privatarum quam publicarum experientia non polleat. Quæ difficultas augebitur, quia adhuc sub patria potestate degit. Quæ de causâ oboriatur suspicio, ut pater ipse Reipublicæ clavum teneat
aut

aut saltem in animis nobilium injiciet id scrupuli, ut nolint ab eo, qui sui juris non est, gubernari. Ex altera parte verisimile est, hanc ætatis exceptionem huic promotioni profuturam: nam inde ansam accipient legem illam exequendi, quam tempore Henrici Regis constituerunt: ut scilicet in aula regia sex ad minimum Senatores Regi assistant, qui, nunquam ipsis inconsultis, regiam possit auctoritatem exercere. Et hæc eadem lex regnante Stephano observanda fuerat, sed ipse tanta calliditate uti scivit, ut nunquam suo tempore fuerit in usu: qua de re non injucundus accedet fortasse prætextus hic adolescentiæ, ut eandem legem instaurent & exequantur: hoc enim pacto ab omni tyrannidis & injustitiæ suspicione sibi exempti videbuntur: præterquam quod ipsius fautores exaggerabunt, non decere, adolescentem Regem & sub patria potestate constitutum adsciscere, quoties in ipso regiarum virtutum & robusti ingenii semina atque argumenta apparent & elucescunt; ad quam rem confirmandam exemplorum & rationum cumulus facile suppedabitur.

Alterâ difficultas, eaque major, erit, quod major illorum senatorum nobilium-

que pars, quæ alios Principes externos protegendos & nominandos susceperint, iisdemque sese jam addixerint; obferabit aures, rejicietque hunc & alios hujusmodi, addito simul cumulo earum objectionum, quæ tempus & occasio suppetet.

Tertia, cæteris omnibus vehementior est, quod illa nobilitas non admodum libenter Principem, cui magnum imperium subjacet, ad regimen sui vocare consuevit: siquidem timer, ne aliquando ad subjugandos illos populos animum intendat, omnemque illis eripiat libertatem: adeo ut respectus ille, quem profuturum considerabamus, possit in contrarium non inutiliter adduci: verum si, quæ superius narravimus, prævaluerint, ea spe duco, ut hæc electio fastidium atque honestissimum exitum sortitura sit.

Iam de Nepotibus mortui regis nihil dicendum est: de quibus profecto mentio primo loco facienda videbatur, eo quod ipsi de more patrimonialium regnorum veri successores existant: quoniam vero haud scio, quonam pacto inter ipsos concordæ futuri sint, ut eorum tantum nominetur, ne se invicem præpediant, eogor in univèrsum de iisdem primo agere, mox nominatim ipsos
in

in medium afferam. Igitur si majorum consuetudinem respicere voluerint, probabile est, neminem familiæ Batoræ in electione proposituros. Primum ut morem hunc non modo Sarmatiæ, sed cui libet genti Christianæ aut barbaræ salutarem factum tectum conservent, ut scilicet ad regnorum successorem si vocentur, qui bonorum patrimonialium, ex legibus non solum municipalibus, sed naturæ & Christianis etiam institutis legitimi successores existunt. Secundo hos eligere debebunt propter merita Stephani Regis, qui regnum illud citra omnem reprehensionem gubernavit, & in omni actione, præsertim in bello, provinciis devictis & publicis privatisque negotiis recte administratis, Polonici nominis amplificandi summam prætulit cupiditatem: quocirca cum existimandum sit, ejusdem voluntatis fore illos, quoscunque ex illa familia advocabunt, par est, occasionem hanc à Polonis præmissum non iri, ut eam beneficiorum memoriam, quæ civilem & Christianam Rempublicam decet, se retinere demonstrent. Tertio valde credibile est, Senatores Nobilesque illius regni, quos majori ex parte Stephanus opibus & publicis dignitatibus auxit, propensis animis fautores regis benefactoris sui confanguineis.

guineis. Quarto Nepotem Stephani facile promoturi videntur, timentes, ne si alter succederet, ipsi gradibus & prerogativis suis priventur, assumptis ad Regni ministerium novis hominibus. Quæ quidem res maximi erit momenti: hoc enim numero præstantiores proceres ac Senatores comprehenduntur. Veluti Gnesnensis Archiepiscopus, qui ad illam dignitatem à Stephano evectus fuit, cum prius Episcopus Cuiaviensis esset, et si Archiepiscopatu illi designatus esset à duobus antecessoribus Regibus coadjutor Kiernkostius, quocum postea litigia acerrima agitata fuere, ex quibus regio favore sese ille semper extricavit. Episcopus Cracoviensis, qui antea Episcopatum Plocensem obtinebat, à Stephano pariter evectus est. Demum, quis nescit, omnes fere dignitates Senatorias novem annorum spatio, quibus regnavit Stephanus, vacavisse, & ab eo distributas fuisse? Proinde eas arbitrato suo conferendo atque distribuendo multorum studia sibi conciliare, & quasi clientes suos efficere potuit, qui tanquam optimum patrimonium superstites nepotibus in hæreditatem venient. Verum inter ceteros Zamofcius Cancellarius, quomodo tantas consecutus est divitias & nominis existimationem, nisi propter

fin.

singularem benevolentiam atque gratiam, qua apud illum gloriose memorie Regem fruebatur? idcirco iniquitatis notam subiret vel maxima, & vix homo appellari mereretur, nisi ad Battorem aliquem eligendum antesignanum præcipuumque fautorem sese prælarer; neque modo auctoritatem suam & amicorum, sed etiam rem totam, & sanguinem, vitamque ipsam, exponeret; sin minus, ut grati animi significationem repræsentet, ac saltem ut fortunam suas omnemque statum in tuto collocet: & quia uxorem habet ex familia Battorea Transylvani Principis sororem. Quinto, communiter putant omnes, Stephanum variis temporibus ingentem auri vim accumulavisse, eamque in Transylvaniam transmisisse: cujus ope modo qui regnum capere procurabit, amicos & fautores sibi conciliabit, qui in conventibus provincialibus nomen ejus provehent, omnemque artem & industriam adhibebunt, quo eligatur: quæ negotium maxime juvabit, quippe in generalibus comitiis cuilibet nominationi adversabuntur, ut candidatum suum intrudent. Sexto multum feret momenti illud, quod hæc sola familia Turcarum Imperatoris patrociniū habitura est, qui suos ad Comitia legatos mittet non

D d 4

solum

solum ob easdem causas, quibus Stephanus electioni favit, sed etiam, quia dum ipse regnavit, bonam amicitiam eiusdem expertus est: salva enim existimatione & maiestate Regis Christiani & Catholici Stephanus omnibus Turcæ officii prosecutus est. Quamquam autem huic familiæ id profuturum sit, unusquisque dispicere potest, cum ex iis, quæ duobus præteritis interregnis cognita sunt, tum quia compertum est, Rempublicam illam nihil posse habere, quo tyranni illius amicitiam colat, utpote cuius vires adeo ipsi formidabiles sunt, ut Turcico mandato capite plexus fuerit Palatinus Podoliensis, vir animi fortitudine, ingeniique perspicacia celebris, eodemque modo securi percussus fuere triginta præcipui Cosachi, utque ne hostilia arma exsuscitarent, patienter habitus est occisio Podolodschii, & trium supra triginta eius familiarium, qui omnes nobiles erant Poloni, quemadmodum in regno tunc circumferabatur: Verum si Respublica illa hostem, qui Persico bello distinebatur, verita, omnibusque obsequiis pacatum habere conata est, quid per hæc tempora, cum pax stabilita est, effecturam putabimus? Denique ex Bato-reis unum electum iri, opinor, quia Regem coronam illa profus dignum futurum sibi

augu-

augurari possunt. Ad quam rem probandam necesse est, de singulis, qui huic dignitati pares, disserere.

Præcipue tota Italia satis edocta est, quibus meritis præcellat Andreas Batorus Cardinalis S. Hadriani; & quo pacto se titulis ac sceptris dignum præfiterit, non ignorat Polonia, ubi à teneris unguiculis educatus fuit. Sed si forte huic placuerit vocationem suam profectui, Deique Ecclesiæ adiumento esse, vitam servando Ecclesiasticam & salutem querendo miserarum atque infeliciarum illarum animarum, quæ in Transylvania patria sua degunt, in qua Rex Stephanus illius patruus Episcopatum erigere, eiusque administrationem tradere nepoti cupiebat: possent ad regnum vocare Baldassarem fratrem, cuius virtus & probitas multis terrarum partibus innotuit; ad illas enim peregrinatus est, ut mores variarum gentium, atque idiomata apprehenderet: sed ipsius virtus satis etiam claruit, cum bello Moschovico, etsi adolefcens valde, ita fortiter se gessit, ut post mortem Bechefi Dux Generalis Hungarorum militum delectus fuerit. Post hos sequitur Stephanus patruelis ipsorum, qui cum nomine patruis virtutes etiam refert, eique sese quam simillimum exhibet. Verum si duo hi mi-

mine responderet oneri regio, quod privatam semper vixerint vitam, neque decenter videretur, principes tam parvi imperii ad tantum regnum accersere, reliquus est praesens Transylvanicae princeps, triu, quos nominavi, dominorum patruelis, & fratris uxoris Zamoscii Cancellarii, & Polonicorum exercituum Generalis. Hic in publicis negotiis, arduisque rebus, indolem excellentiam adeo praese fert, ut in puerili aetate mira sit tanta sapientia, & ad gravissimas qualque tractationes tam habilis dispositio, sicuti omnium bonorum, qui ex illis partibus adveniunt, voces consentiunt; aetas vero adhuc acerba, quae obicitur ex iis, quae attuli superius de Principe Suetiae, illum fortasse tanto magis adjuvabit.

Objectiones vero, sive exceptiones, quae Principibus hisce ex familia Bartoreca obstruere creduntur, duae praecipuae sunt. Prima eaque omnium gravissima est, quia Hungarica natio Polonorum animos adeo irritavit, sibi que infestos reddidit, ut omnia emolumenta, quae ex quolibet dictorum principum colligi queunt, contempturi esse videantur potius, quam Hungaros in posterum admittere: nam iustum Stephani regiminen, ut putant, abunde compensabatur a iactura, quam in toleranda Hungaricae
mill-

militiae insolentia perpeffi sunt: proinde multum sibi lucrifacere videbuntur, si hoc incommodum subleventur. Altera erit, quia Sborosca familia extrema pati malet, quam in eodem folio sedentem videre unum ex ea gente, a qua modis ingratis se percussam atque prostratam putat, cum ne recenti flagello se exponat, tum ne in eadem auctoritate atque amplitudine perseverantem videat Cancellarium Zamoscium, quem Vatiniano odio prosequitur, & profitetur, fontem ac principium fuisse omnium calamitatum, ab eo Samuelem securi percussum absque auctoritate sufficiente, cum ille se obtulerit sub fide publica, quod in carcerem detrusum non fuisset. Putant nonnulli, non ab re esse, ut Dux Guisus nominetur, non sine spe felicitis eventus: alii Ducem Humentae, vel alium Galliae Principem substituunt. Hos duo adjuvare possent: si modo Rex Christianissimus assentiretur. Primum quod Turcarum opem facile impetrarent, utpote qui Galliae Coronae amicitiam plurimifaciunt. Alterum est, quia si Poloni aliquem Christianissimo Regi gratum Principem eligerent, deponeret ille titulum regis Poloniae, quem adhuc usurpat: qua de re liberetur electuri videntur, quemcunque ipse proponet, eoque magis, quia

quia Poloni cum Gallis naturæ instinctu recte invicem conveniunt, ut conjicere est ex genere vestium, & moribus quos libenter à Gallis mutuuntur. Præterea dux Guisus habetur princeps regnandi gnarus & belli experiens, quas virtutes in eo, qui Rempublicam illam rector sit, Poloni maxime requirunt. Verum difficultas, quam forte Christianissimus Rex interponet, hujus rei tractationem moratura videtur, præsertim in tanto locorum intervallo, & quia celeritas electionis plurima removebit discrimina quæ moram allatura essent. Non desunt, qui plurimam habitum iri rationem putant Ducis Ferrariæ, tum quia nationis Polonæ studiosissimus est, eique cuncta humanitatis officia cunctis temporibus præstitit, tum quia in plurimis vigebit adhuc memoria, in præterito interregno de ipso actitatum fuissè: verum rem alio casu jam verendum est, quia princeps hic caret liberis. cumque alias magno applausu nominatus fuerit: tantam apud æmulos suspensionem forte excitavit, ut hanc etiam nominationem infringere curaturi sint. Demum Dux Parmensis Generalis exercituum Catholicorum in Flandriam tantam nominis celebritatem consecutus est, ut omnino quibusdam honorificentissime nominandus videatur,

maxi-

maximamque adesse spem felicitatis electionis, quandoquidem in eo bello tam clarus evasit, ut nullam Regis virtutem Poloni desideraturi sint, quin in hoc principe abunde conspicitur: de quo pauca dicenda mihi sunt, quia nimis manifesta existunt orbi terrarum ipsius merita: sed eam Rempublicam huic electioni consensuram sperandum est etiam, propter maxima beneficia, & quotidianæ benignitatis officia, quæ nobilitas Polonorum à Cardinale Farnesio ipsorum protectore amplissimo consecuta est: Hæc autem à plurimis Senatoribus, cæterisque primoribus, qui ob privatas causas, atque etiam propter legationum munera in Italiam descenderunt, & beneficiis affecti sunt, exponuntur justa fætie, & absque dubio celebrantur. Adeo, ut & propter hæc officia, & propter præclaras principis illius virtutes, dicendum esse videatur, omnino ipsum electum iri, nisi tamen æmulatores impediunt; utpote qui lividis oculis alienam virtutem sanctosque labores debito præmio affici patiuntur; vel nisi existimetur princeps ille longe utilior iis bellis terminandis, in quibus agitur de totius Christiani populi tranquillitate, deque sanctæ Ecclesiæ laude & gloria. Reliquum modo esset de Principibus illis hæreticis referre

referre, qui aliquo argumento eligendi videntur. Quod avertat divina miseratione, ne populi illi tanto flagello afficiantur; neque profecto persuaderi queo, fore unquam, ut Respublica illa turpiter adeo à divina obedientia se subtrahat, cum propter memorata argumenta, tum quia de Religione alio loco satis relatum est. Nihilominus, ut huic dissertationi finem imponam, illud adjungam, non de fore, qui suggestione diabolica regem cupient ejusmodi, qui Religionem Catholicam ad nihilum redigat; ideo potissimum verisimile esse, nominatum iri ducem Saxonie, adolescentem sex & viginti circiter annos agentem, utque audimus, propensum valde ad Calvinismum ampliandum, Lutheranos vero contra patris decreta manifeste persequentem; curabuntque ipsius fautores gratiam & auctoritatem ipsi conciliare ob duas auri, unam argenti fodinam, quas possidet, & quia armis, virisque & congestis thesauris plurimum valet, invaluitque rumor, centum hominum millia uno momento eum posse armis instruere, iisque annum stipendium erogare. certum tamen est, eum moribus instabilem esse, ut ex mutatione sectarum & ex suo à Lutheranismò ad Calvinismum transfugio liquido constat,

stat, multoque clarius ex pollicitatione, quam Ducibus Bavarie fecit, quo tempore in ultimis Augustanis Comitibus professus est, velle se hæreses abjurare, & Catholicos ritus suscipere. Sed cum iidem Duces peterent, ut promissi præstaret, excusavit, se non populos suos contristari, & nihilominus cum ipsis contendit, quia Calvinii instituta sequi recusant. Alii forte Regem Danie proponunt, ut imperium illud finitimum regno uniatur, utque multus, qui inter ipsum & Rempublicam ob ditionem, quæ in Livonia ad Ducem Magnum Regis fratrem spectabat, excitati fuerant, componantur. Aliqui Marchionem Brandeburgensem in medium afferent, qui semper se amicum professus est, & arbitrum se voluit constituere inter Rempublicam, & Regem Danie, itemque inter Ducem Brunsvicensẽm ob gemmas quasdam, quæ ad Regnum pertinent, quas ipse cum protestationibus quibusdam possidet. Alii fortasse prætextum ducem Prussie nominabunt: sed parva spe, cum mente captus ab omnibus habeatur. Alii Palatinum Rheni Electorem, aliosque similiter hæreticos Principes. Verum devotæ preces, quas Catholica Ecclesia effundet ad Deum, ut hujus electionis exitum fortunet, pro-

prosperetque, non permittent, ut tanto cum detrimento Christianæ pietatis aliquid scandali in populis illis innovetur, imò efficiant, ut ejusmodi Princeps eligatur, cujus charitate Religio Catholica ad pristinum illum candorem restituitur, in quo plurimis seculis conservata est. Adque omnipotens Deus annuere, & secundare non dedignetur.

EX HONORIO,

De

NOVO IN POLONIA

REGE ELIGENDO

ALIA DISSERTATIO,

anno 1587 per scripta.

Nationis Polonicæ studia & voluntates adeo mobiles sunt, & privatis utilitatibus ducuntur, ut futurarum ejus actionum difficile judicium existat: nihilominus tamen, ut Ampliudinis Vestræ mandatis obtemperem, dum jubet ut, de novo eligendo Rege Polonorum quid ego sentiam, in scriptis referam, libenter ea, quæ ingenii mei imbecillitas, & nonnulla earum partium, in quibus aliquot me annis detinui, cognitio suppetent, communicabo. Regnum Poloniæ, ut nemo nescit, electivum est,

est, non hereditarium, & reges eliguntur, non ut tanquam regnum & absolutam exercent auctoritatem, sed tanquam civilia Reipublicæ capita, simul cum Senatu de pace, de bello, de rebus arduis, ac delictis nobilium conjunctim decernant. Senatus absque nobilium interventu atque consensu eligere non potest: Nobiles vero, cum aliquis ex nova stirpe Rex inducendus est, ad Comitia in armis consistunt, perinde ut consueverant prætoriarum cohortes in acclamandis Imperatoribus Romanis: Eo loco jus in armis; & juxta libitum ipsorum Rex eligitur; & quisquis eligi cupit, ei nobilitatis magis, quam Senatorum favor & gratia aucupanda est. Plerique sunt candidati, Principes, qui in præsentem interregnum proponuntur: verum quia celebriores sunt Dux Parmensis, Archidux Ernestus Austria, Vaivoda Transylvaniæ, vel ejus cognatus Cardinalis Bartoreus, & Princeps Sueciæ, de his meam sententiam declarabo, omittamque indigenas Nobiles, quos Pïastos nuncupant, siquidem inaniter credi puto, fore, ut Polonica capita consensura sint ad unum ex se ipsis promovendum, cui cætera omnia natura æqualia subsint & obediunt: quod à sexcentis annis nunquam accidit, post electum scilicet Pïastum illum

E c
primum

primum hominem sordido genere natum, quo tempore Respublica nondum leges, quibus utitur, constabilerat, & populorum ingenia morefque plurimum à præsentibus discrepabant.

Si ætatem, prudentiam, virtutem militarem Ducis Parmensis respexerimus, nulla adversus illum exceptio timenda videtur, cum jam provectæ ætatis, rerum humanarum experientissimus, & nostro seculo præclarus existat Imperator, materno genere Austriacam stirpem referens, quæ in eo Senatu plurimum pollet, ex domo Farnesia, & Farnesi Cardinalis Polonici Regni apud Sedem Apostolicam Protectoris nepos: à quo Cardinale Poloni publice & privatim in Italia eximios honores & plurima benevolentia argumenta retulerunt: neque deficit illi pecunia, cujus ope apud Nobilitatem graciosus fiat, si tamen homines habuerit virtute atque eloquentia insignes, qui in Polonia causam suam tueantur: hæc quidem omnes dotes sunt, quæ magnum rei momentum ad eam Coronam consequendam asserere deberent.

Verum plurima, neque minoris considerationis eidem oblitura esse videntur. Primo quidem origo Italica nihil

ipsum

ipsum adjuvabit. nam tamen si proceres Poloni, qui Italiam aliquando inviserunt, moresque Italicos observarunt, nostram videntur nationem diligere: tamen in universum nihil minus evenit, imo illic nostra gens abhorretur, estque in abominatione, scilicet Italos astrictos, & fraudulentum ingenii homines putant. Mallent ipsi Regem, qui natura & assuetudine mores regionis amplecteretur, ac secum familiaritate quadam versaretur, quam in Principe Italo minime sperarent se comperturos, multo minus in Duce Parmensi, qui inter Hispanos in exercitiis educatus est, in quibus suprema semper auctoritate imperavit: quocirca propter ejus magnitudinem animi dubitarent semper, ut contemptis ipsorum legibus, animum ad opprimendam Rempublicam converteret: quin etiam Stephani Regis exemplum, qui superbitis imperitavit, eosque ad humilitatem animorum coegit, circumspicientes ipsos efficiet in futura electione. Præterea cum Respublica illa Turcicum bellum valde abhorrenter evitet, rebus præteritis edocta, cavebit in posterum, justamque timoris occasionem habere sibi videbitur, ne Dux Parmæ ob affinitatem atque clientelam, quæ sibi est cum Rege Hispaniarum, ipsius

Ee 2

intui-

intuitu bellum excitet, adversus Turcas, quod postea extinguere opus arduum sit. Et quanquam Reges, vigore legum, absque Senatu & nobilitatis assensu, in publicis Comitibus, neque de pace, neque de bello quidquam possunt decernere; tamen prudens aliquis Rex occasionem aperire facile potest, qua se extra culpam poneret, suamque libidinem simul exqueretur: & profecto si Cosaccis frenum paulisper laxaret, necum eos instigaret, cum ii naturales sint Turcarum hostes, saltem causa finium incredibiles motus excitent. Neque hanc ob causam electio Parmensis Ducis Turca Imperatori quicquam placeret: proinde verisimile est, operam daturum, & omni ope enixurum, ut omnino excludatur. Stragem etiam, quam adversus hæreticos in Belgio admodum cruentam edidit, meo quidem iudicio ejus causam remoretur: nam Poloni hæretici, qui numero valent, ab eo semper abhorrebunt, neque injuste suspicabuntur, si Rex foret, ut ille, etsi adversantibus regni statutis, ipsos persequeretur, vel saltem commodis publicis & honoribus, qui omnes absque interventu Senatus peremeram unius Regis auctoritatem distribuantur, eos nunquam cohonestarent.

Archidux Ernestus Austriacus faventem

tem habiturus est in eo Senatu Austriacam factionem, quæ ad hæc usque tempora Principibus illis plurimum addicta est. Princeps est singulari virtute præditus, generosus, & natura affabilis, demum Polonorum duo moribus responsum videtur: duo tamen illi, nisi me animus fallit, adversabuntur. Primum quia Germanus est; nam miram Poloni cum Germanis antipathiam habent: & quanquam Archidux ille, qui benignissimum gerit animum, de gratia plurimum collecturus videtur, tamen dum considerabitur, sub illius umbra & patrocinio in Poloniam Germanos, gentem invisam, ingressuros, & hic auctoritatem habituros, id certe privatim & publice consultantium mentes valde turbaret. Alterum impedimentum videtur esse, quia cum Polonica Nobilitas nihil potius & optatius habeat, quam antiquæ libertatis suæ jura tueri, quæ hæcenus illibata servaverunt; in primis caverent, ne vicinum Principem tot viribus & amicitis validum eligerent, qui Regno frenum injicere queat, quemadmodum ab aliquo Austriaco sibi timere possent, & ab ipso Ernesto, quem facile cupiditas incescere potest suppressendam Polonicæ libertatis, illudque regnum hæreditarii juris facere, sicuti in Hungarico

438 PHILIPPI HONORII
& Bohemico fecerunt, quæ regna nati-
vos Reges non habebant. Et hæc ipsa
forte fle dubitatio nobiles movit, ut ele-
ctionem, quam Senatus in Maximilia-
num Imperatorem fecerat, in interre-
gno Regis Galliarum exploderent. Quod si
Turca in hujusmodi Comitibus aliquam
habuerit auctoritatem, credibile est, eum
minime passurum, ut Austriacorum
Principum quispiam eligatur, ne Polo-
norum viribus aggregatis illam Hunga-
riam partem, quam occupaverunt Tur-
cæ, recuperare, & Othomanicum Im-
perium laceßere velit. Quod si etiam
in eodem ambitu alii ex domo Austria-
ca, sicuti forte Ferdinandus & Carolus
Archiduces, aut Maximilianus & Mat-
thias ejus frater concurrerent, Ernesto ma-
jor supererit difficultas. Transylvanus
Regulus, ut nepos & hæres Stephani re-
gis, nihil in ea successione juris habet:
nam tamen antiqua fuerit consuetudo,
ut filii atque etiam nepotes defuncto-
rum, usque ad lineam sive stirpis totius
occasum, in Regnum vocati fuerint, ta-
men spatio ducentorum annorum nun-
quam nepotes electi fuere, qui non ex
stirpe regali descenderint. & quamquam
Stephanus Rex eximia virtute decora-
tus, deque toto regno optime meritus
fuit, propter egregia facinora, quæ ad-
versus

DE INTERREGNO POLON. 439
versus suos hostes peregit: nihilominus,
cum Poloni eum magis veriti fuerint
ob ipsius potentiam, ac timuerint, quam
dilexerint, eum ille in honoribus & com-
modis publicis parum proceribus satis-
fecerit; præterquam quod suorum bo-
norum pareus extitit, successoribus suis
tenuis opes reliquit. neque Princeps ille
alibi spem suam firmare potest, quam in
auxiliis cognati sui Cancellarii, cujus au-
ctoritas sicuti regnante Stephano cæte-
ros proceres supereminerebat, ita nunc,
quia nobilitatis odium subivit ob super-
biam suam, & quia familiæ Sboroskæ
primatem supplicio ultimo extinxit, cre-
dibile est, eum de culmine suæ potentie
dejectum fuisse: Tamen cognatum non
mediocriter juvabit, quia magni est vir
ingenii, divitiis affluens, audacia prom-
ptus, & ad hæc Turcicis auxiliis, & pecu-
nia, quæ eum non deficiet, non nihil bo-
ni efficere valebit. Verum non usque ad-
eo valiturus esse videtur, ut difficultates
objiciendas queat diluere, præsertim
nondum adultæ principis ætatis, cum is
adhuc adolescentulus sit: quod si un-
quam Regnum illud adulto ac præstan-
te Rege indignit, per hæc tempora vel
maxime indiget, propter occasionem,
quam Moschorum civilia bella bene ge-
rendæ reipublice offerunt. & quamquam

Turca ipsum, tanquam fiduciarium ac vasallum suum, vehementer promovendus videtur, quem admodum Stephanum ejus patruum promovit, non video, Turcicam opem, præsertim his temporibus, quibus imperii illius vires alio intentæ sunt, plurimum eidem afferre posse adjumenti. Nam Poloni, ut in interregnis imminentibus assolent fieri, fines regni validis præfidiis dispositis forte muniverunt, quo ab insultibus Turcarum & cujlibet Principis qui molestiam iis inferre tentaret, sese tutos efficiant, ac tueantur. Cardinalis Battoreus ejus patruelis, & nepos ipse quoque Stephani Regis, minora fortasse obstacula patietur: propterea quod ætate jam adultus est, & in ordine Ecclesiastico audit honorifice, notus & plurimum dilectus Senatoribus multis, ingenio & virtute pollens, apprimè affabilis, & qui naturæ Polonorum se adaptabit: nihilominus credibile non est, ut natio illa, de patruo ejus Rege haud jucundam servans memoriam, & Hungaros immortalis odio prosequens, dubitans etiam, ne ipso electo Cancellarii amplitudo resurgeret, censura sic unquam ad quemquam ex Battorea domo eligendum. Princeps Sueciæ etsi adolescentulus est, non tamen adeo acerbæ est ætatis, ut regnum

capel-

capessere, & paucis post annis recte gubernare nequeat; multisque virtutibus, ad eligendum se, & in Rempublicam meritatem potest compellere. Nam quia ex materno latere Iajelloniam domum refert, quæ domus ob egregiam illorum Regum facinora, & in Rempublicam merita, summo opere à Nobilibus diligitur, & præsertim ideo, quia Reipublicæ aggregavit maximi momenti regionem, cujusmodi est Lituania: item quia nepos est ejus ex cujus autoritate magnam gratiam consequetur, præterea, quia suppetet ei pecunia, cum ex paternis thesauris, tum ab ipsa Regina ad concilianda sibi nobilium studia: hæc mediisfidius magna sunt adminicula, unde facili negotio ad regnum promoveri possit. Verum si ad hæc adjungeretur, ut rex Sueciæ amplificandi magis filii sui causa, Sarmatis offerret (ut eum facturum verisimile est) sui regni unionem ad Polonicam Rempublicam, si filium elegerint, nihil mihi superest dubitandum, quin ipse, cæteris omnibus candidatis suis superatis, coronam illam obtineret: etenim regnum Polonicum vicini regni accessioni mirum in modum lucrifaceret, non solum in seipso, sed etiam propter bona plurima, quæ inde Polonorum emolumento consequerentur, præsertim in

compescendis subditis, ac speciatim Dantiscanis & prætenfis Ducibus Prussiae, aliisque qui Suecorum ope nixi sepe numero detecerunt, & contra proprios dominos reges Poloniae arma sumpserunt: cessarent quoque controversiæ atque prætensionis iurium, quas Princeps Sueciæ habet in Lituania, tanquam in Statu ad maternam hæreditatem spectante: quæ res inter illa duo regna ingentes motus excitare posse videtur: portus Narvæ in Livonia ad Polonos rediret, quem portum Sueciæ Rex haud pridem occupavit, dum Stephanus cum Moscho bella gereret, quamobrem Poloni coacti sunt portum illum recuperare, acceptamque injuriam ulcisci. Sed quod magis referret, illud est, quod junctis duorum regnorum viribus adversus Moschum progressus fierent feliciores: non enim ignoramus, Moschoviam modo civilibus disensionibus vehementer agitari: adeo ut ex iis, quæ diximus, non videam, cur Sueciæ princeps, si regni sui unio proposita fuerit, excludi queat: quandoquidem probabile est, oblationem hujusmodi nihil minus virium habituram, quam Iajelloni magni Ducis Lituaniæ habuerit oblatio: is enim ut Eduigem Poloniae Reginam in matrimonium obtineret, Ducatum suum reipublicæ

publicæ confociandum proposuit: quæ propositio tantum effecit apud Rempubliacam, ut quanquam Heduiges Gulielmo Archiduci Austriæ ante promissa fuisset, jamque ille ad celebrandas nuptias Cracoviam advenisset, nihilominus Iajelloni cõcessa fuerit: cujus propagatio sive linea postmodum annos ducentos feliciter regnavit. Quod si Princeps Sueciæ Catholicam religionem sectatur, quemadmodum uno ore omnes consentiunt, profecto nescirem, quem Respublica Christiana Regem ipso posset eligere fructuosorem: is enim, debellatis Moschis, in magnitudine & continuatione Imperii cæteros omnes Europæ Principes longo intervallo post se reliqueret: quoniam ab ortu ad occasum totam regionem, quæ inter mare Caspium & Germaniæ terminos comprehenditur, possideret: ab Austro vero ad Septentrionem, à Caucaaso usque ad ultima Scythici maris littora imperii sui limites prætenderet: quantum vero Turcis terrorem tam magnus Princeps adeo vicinus incuteret, quantumque auxilii fessis Christianorum rebus adferre posset, unufquisque ex seipso id animi cogitatione consequitur.

IOANNIS BOTERI
P O L O N I Æ
D E S C R I P T I O.

Rex Polonia.

Polonia regnum nunquam tam amplum fuit quam nunc est, quod Magnus Ducatus Lituaniae & Livonia ei adjuncta sunt: extendit se à flumine Notes & Obra, quæ id à Marchia dividunt, & fluvio Odera, qui ipsum à Silesia distinguit, ad Bereſaiam & Borisibhenem usque, qui ipsum à Moscovia separant: à mari Balthico ad flumen Nieſter, quod id à Moldavia distinguit: & ad montes Carpathios, qui ipsum ab Hungaria separant, usque. Occupat itaque à finibus Silesiæ, ad terminos Moscoviæ usque, inter Occasum & Ortum, cxx milliaria Germanica: nec minus ab ultima Livoniæ parte, ad fines Hungariæ usque. Cum itaque talis sit ejus forma, ut cum rotunditate participet, multo capacius est, quam quisquam credere possit. Multas amplaque Provincias continet: nempe Poloniam majorem & minorem, Mazoviam, Prussiam, Russiam, Volhiniam, Livoniam, Lituaniam. Inrer eas Provincias, Polonia, à Polonis inhabitata inventa fuit. Prussia, cum par-
te Po-

te Pomeraniæ, Podolia, Volhinia, Mazovia, Livonia, armis acquisita sunt. Lituania, cujus erat Samogithia, & Russiæ pars, patrimoniales familiæ Jagelloniæ fuerunt. Anno enim mcccclxxx Jagello, tunc Dux Lituaniæ, duxit in uxorem Heduigim Principem, quæ familiæ regalis Poloniæ ultima erat, factusque fuit Rex tribus conditionibus: una fuit, ut Christianus fieret: altera, ut suos ad idem faciendum induceret: tertia, ut suam ditionem Poloniæ uniret. Ea conditio nostris temporibus (cum familia Jagellonica defecisset) adimpleta fuit. Cum enim Reges se ditione hæreditaria, cujus merum habebant imperium, privare nolent, eamque electioni submittere, distulerunt semper adimpletionem conventionis, allegantes, proceres & populum Lituaniæ id non passuros, ne illa admixtione amitterent gradum & dignitatem. Tandem tamen Lituani, cum ab una parte viderent deficere stirpem suorum principum, (quæ quod ad masculos attingeret, defecit in Rege Sigismundo Augusto,) & ab altera parte sibi metuentes à potentia Moscorum, consenserunt ut unirentur. Livonia fuit quoniam equitum Teutonicorum, qui in ea suum præfectum specialem, qui Magnus Magister dicebatur, habebant. Sed cum anno

MDLVIII à Magno Moscorum duce, maxima ditionis parte spoliati essent, confugerunt ad Sigismundum regem Poloniae, qui eos in suam tutelam suscepit; sed Livonia ante liberata non fuit, quam cum anno MDLXXXII Rex Stephanus id fecit. Regni Poloniae pars plana est: exceptis enim aliquibus montibus, qui in minori Polonia visuntur, & aliquibus potius collibus quam montibus, quibus à Prussia distinguitur, omne reliquum explicat se in latissimos campos. Verum quidem est, quod in eo regno satis multae sylvae sunt, praecipue in Lituania, quae iis occupatur. Minor & major Polonia frequentius inhabitantur, quam ulla alia hujus regni provincia. Idem dicendum fere est de Russia, Prussia & Livonia, quae propter oportunitatem maris, portuum, & fluminum ibi concurrentium, aliis provinciis, civitatibus & fabricis ornatiores, commercii quoque & concursu mercatorum ditiores, sunt. Cum enim ibi diu dominati sint equites Teutonici, aedificaverunt civitates in morem Germanorum: aroes quoque & loca praecleara, quae se extendunt ad longum litoris maris, amplius quam per octingenta miliaria: habent multos & oportunos portus, dominanturque omni mercatura, inter Poloniam & mare Balticum. Est

ea res

ea res magnae consequentiae: fluvius enim Vistula, qui ortum habet in extremitate Silesiae, transfluit totam Poloniam minorem, & partem majoris, Mazoviam & Prussiam, conditque se mari Balthico, infra Gedanum, quo conducit per plusquam eccc miliaria navigationis (quo spatio recipit diversos alios fluvios) bonnam partem siliginis, frugum, mellis, & cerae regni. Ab alia parte Duina flumen nobilissimum (quod oritur ex lacu Rutenigo auctum aquis, findensque mediam Livoniam) condit se mari sub Riga, ad quam urbem magnus concursus est. Sunt praeterea in Prussia & Livonia multi lacus, inter quos unus, qui mare novum dicitur, quia antiquus non est, ad centum miliaria in longitudinem extenditur. In Livonia est lacus Peibas, plusquam 40 miliaria longus. Ex eo flumina, quae Pernoviam urbem ad mare, & Narvam, alluunt, fluunt; faciuntque duos portus satis celebres: inter dictas civitates sita est Revalia urbs, quae duabus supra dictis civitatibus non cedit. Samogitia aliis provinciis incultior est, retinetque plus barbariei. Podolia aliis magis deserta est, non terrae vitio, (copiosissima enim est omnium rerum, quas fert clima, cui subjacet,) sed culpa Tartarorum, qui eam suis excursioni-

448 IOANNIS BOTERI
sionibus adeo infestant, ut præ ipsorum
metu aut fugiant incolæ, aut abducantur
in captivitatem à Tartaris.

Opes.

Polonix opes consistunt in copia
frumenti, frugumque omnis generis,
quibus tanta copia abundat, ut
anno elapso, qui fuit MDXC, & anno præ-
senti, partim subveniret necessitati Ge-
nuensium, Thuscix & Romæ, partim etiam
gentium, quæ viciniores erant: ubi
fame, non caritate extrema tantum, la-
borabatur. Abundat quoque Polonia
melle & cera infinita. Cum enim omnes
hæ provinciæ septentrionales, Polonia,
Lituania. Russia, Moscovia, à natura
vino donatæ non sint, ejus loco con-
tulit illis mellis quantitatem incredibilem.
ex quo hi populi conficiunt inter
alia potionem delicatam & sanam. Apes
mellificæ partim in sylvis, ubi arbores
aut carie, aut hominum industria, ex-
cavatas reperiunt; aut in alveariis, quæ
rustici in campis posuerunt, aut in terræ
puteolis, omnique in loco, ubi vel mini-
mam oportunitatem reperiunt. Abun-
dat quoque Polonia lino & cannabe, gre-
gibus & armentis, equis quoque bonis
& mulis, sylvestres equi quoque satis fre-
quentes sunt. Inter sylvestria animalia
est bi-

DESCR. POLONIAE. 449
est bisons magna bestia, equi indomiti,
boves colore nigri, qui extra sylvam,
quæ in Nazovia est, non vivunt. The-
sauri regni consistunt in salinis Bactræ
& Veliscæ, quæ loca in territorio Craco-
viensi sunt. Divitiæ Poloniæ ut pluri-
mum inter dominos & nobiles, satis bene
divisæ sunt: nemo enim ex patrimonio
adeo dives est, ut alios præter modum
superet; nec maximi reditus excedunt
xxv aureorum millia. Soli Duces
Curlandiæ & Regii Montis excedunt
mediocritatem. Quamvis enim hi tan-
quam regni feudatarii Regem superio-
rem agnoscant, non sunt tamen viva
membra regni: non veniunt ad comitia
regni: non habent suffragia in electione
Regis, nec partem in regni gubernatione,
nec pro dominis naturalibus habentur,
sed pro extraneis, sicut vere sunt:
Dux Curlandiæ nempe ex familia Kettle-
rorum, Dux Regii Montis autem ex fa-
milia Brandeburgica. Omnis Prussia fuit
olim Equitum Teutonicorum, qui ibi
habebant (sicut ante diximus) Magnum
Magistrum specialem: qui cum viribus
Polonorum resistere non posset, submi-
sit se tanquam feudatarius Regi Casimi-
ro. Cum deinde Magnus Magister Al-
bertus Brandeburgicus Lutheranismum
amplexus esset, factus est ex Magno Ma-
gistro

gistro Dux Prussiae, quae tunc in duas partes fuit divisa. In regiam nempe, quae immediate sub corona permanfit, & Ducalem, quae tanquam feudum Alberto & eius successoribus relicta est. In regia parte sunt Marieburgum, Torovia, Culma, Varmia, Gedanum: Ducalis partis (quae reddit cxx aureorum millia annui redditus) caput est Regius Mons, civitas, quam Germani appellant *Koningsberg*, ubi Dux aulam habet.

Regimen.

Poloniae regimen potius Reipublicae quam regni est, quod nobiles (qui magnam auctoritatem in Comitibus regni obtinent) Regem eligunt, aantq; illi auctoritatem, quam volunt: tamen ipsorum potestas major fit. De electione Regis non habent legem, nec statutum aliquod, non regulam aut formam scriptam nec traditam. Tantum hoc scitur, apud Archiepiscopum Gensensem, interregni tempore supremam auctoritatem esse: ipse denunciat diatras, praesidet in Senatu, proclamat novum Regem; sic ut cum Archiepiscopo Leopoldis, & suis suffraganeis, qui tredecim, Palatinis, qui 28, Castellanis majoribus, qui 30 numero erant, antequam rex Stephanus instiitisset novos Episcopos, Palati-

nos

nos & Castellanos in Livonia quam ipse acquisiverat, pauci alii interfunt Regis electioni. Habent ibi quoq; quandam auctoritatem nuncii terrestres. (ita appellant quosdam quasi agentes circulatorum nobilitatis, qui in provinciis habentur.) Comitiorum tempore conveniunt hi in loco Senatui vicino, eligunt ibi duos Marefcallos, per quos significant Senatui, quid desiderent, sed cum auctoritate sere Tribunitia. Crevit enim parvo abhinc tempore eorum auctoritas existimatioq; in tantum, ut auctores, & capita potius, quam ministri & participes deliberationum publicatarum regni sint, sicut unus, qui exemplo Clodii, renuntiavit dignitati senatoria, ut fieret nuncius. Hi omnes simul, cum novus Rex eligendus est, restringunt magis magisque potentiam Regis, nec eam nimis exerescere sinunt. Quamvis autem Corona Poloniae à decreto nobilitatis dependet, non tamen legitur ipsos unquam successores regios exclusisse, aut praeferuisse, nec regnum in aliam familiam transfuisse, excepta una vice, cum Ladislaum deponentes (qui tamen postea fuit restitutus) elegerunt Venceslaum Bohemum. Filiarum Regum quoque semper ratio habita est, sicut olim Hedwigis, quae Jagelloni ab ipsis collocata fuit, & nostra aetate, Annae, quae

Ef 2

Regi

Regi Stephano in uxorem data. Sigismundo III non parum profuit natum fuisse Catharina, Sigismundi Augusti & Annæ sorore, ut Coronam Poloniæ adipisceretur. Etsi autem Regis auctoritas ita ab electione dependeat: ejus auctoritas tamen, cum electus est, in multis rebus absoluta est. Ipsius muneris est convocare diætas, assignare tempus & locum, ut ipsi placet: eligit Consiliarios laicos, nominatq; Episcopos, qui deinde manent Consiliarii. Est absolute patronus reddituum Coronæ, & dominus eorum, qui ei immediate subsunt: in nobilitium subditos nullum est jus. Est absolutus executor decretorum in diætis factorum: est supremus iudex nobilium, in causis criminalibus. Habet in manu omnes modos remunerandi, beneficioque afficiendi, quos ipsi placet. Ut finem faciam, tantum potest Rex, quantum ipse dexterritate & prudentia valet. Propter rationes supra dictas, vivunt nobiles in Polonia in magna libertate, faciuntque quod ipsis placet. Decreta Regis (sicut ipsimet dicunt) non durant plus quam tres dies: versantur cum Rege non tantum tanquam cognati (quod faciunt Franci) sed ut fratres. Sicut Rex cum plenaria auctoritate, eos, qui immediate subsunt, regit: ita & nobiles disponunt inde-

independenter de suis vassallis, in quorum forum unicuique imperium plus quam regium est, habentque ipsos sere promanciipiis. Stabiliendo suo imperio, fecerunt Poloniæ Reges rem notatu admodum dignam. Sicut enim Romani suas vires amplitudinemque auxerunt, communicando jus Latii & civitatis Romanæ, aliis civitatibus, imo integris provinciis: ita & Reges Poloniæ extenderrunt, unierunt, firmaruntque suum statum, participes faciendo privilegiorum nobilitati Poloniæ propriorum, provincias armis aut alia via acquisitas, ipsarumque nobilitatem, Poloniæ nobilitati æqualem faciendo. Rex Ladislaus hoc modo aggregavit, imo univit Poloniæ Russiam & Podoliam: Sigismundus Augustus Lituaniam, Stephanus Livoniam. Æqualitas enim in commoditatibus & honore, reddit animos unitos in necessitatibus & periculis.

Vires.

HVjus regni vires, sicut & aliorum, consistunt in comæatu, pecuniis, peditatu, equitatu, armis & munitionibus. De comæatu diximus supra: pecuniis quidem non admodum dives est. Excipiendo enim portum Gedanensem non habet emporium alicujus existimationis.

tionis. Merces autem, quæ ex portibus Prusis & Livonia evehuntur, non dicitur regnum pecunia, imo vix pannis ex serico & lana, qui ex Flandria & Anglia: vino, saccharo, aromatibus, fructibus, quæ ex Hispania & Lusitania advehuntur, sufficiunt. Eo usque ab alia parte quoque deferitur vinum Malvaticum sive Creticum, cuius dolium LXX aureis venit. Cum denique regnum mercaturæ additum non sit, nec civitates mercimoniis deditæ sint, nec populi industria polleant: Nobilitas autem magnanima sit, profusa in expendendo, quæque in victu & vestitu plus quam in reditu habet, consumat: cumque condimenta ciborum, aroma, (quorum Poloni plus absumunt quam ulla natio) vinum, panni è serico, & potissima pars lanæorum, ipsi ab extraneis adferantur: fieri non potest, ut regnum auro & argento dives sit. Opes enim uniuscujusque regni consistunt in eo, ut multæ merces inde evehantur, pauca inferantur: ut exentia pecunias externas eo trahant, illata non eferant. Eam re consistunt opes regni Neapolitani, & Ducatus Mediolanensis: illud emitit maximam frugum, vini, olei, serici, croci, equorum, fructuum, & altarum rerum quantitatem, quæ maximam externarum pecuniarum vim eo

per-

pertrahunt. Hæc suppeditat multis regionibus frumenta, oryzam, pannos, ferramenta, & merces omnis generis, recipitque parum rerum. Si regnum Neapolitanum, & regnum Sicilia, ita abundarent operis artificiose factis, sicut fructibus, & bonis, quæ natura largitur, divites sunt, nulla alia regna eis possent comparari. Sed ut ad Poloniam revertamur, ejus reditus non sunt adeo tenues, sicut aliqui existimant. Reditus enim regni, qui ex mineris salis & argenti percipiuntur, accedunt ad sexcenta aureorum millia quorannis. Verum quidem est, Sigismundum Augustum, redituum partem oppignorasse: Rex quoque Henricus, uno ante fugam mense, ut sibi unam nobilitatis partem obligaret, ex reditibus plus quam pro ecc aureorum millibus quoquo anno alienavit. Rex quoque potest applicando coronæ bona caduca, quæ reges privatis personis concedere solent, sibi magnos reditus parare. Dictorum redituum magnam partem potest Rex sibi servare, parcereque sumptibus. Eos enim faciunt Litvani, quâdo rex cum aula in Lituania degit. idem quoque fit in maxima Polonia parte. Hoc parvi non facit is, qui pendet, Scotia, Navarræ, Sardinie regnorum reditus non excedere centum aureorum

millia quotannis : nec regna Aragoniæ, quoquo triennio , plus quam c millia aureorum pendere. Reditus Regis Angliæ , antequam usurpavit bona Ecclesiasticorum , non excedebant sexcenta aureorum millia quotannis. Rex Poloniæ multo plus redditum haberet, si erga suos Palatinos & Castellanos tanta liberalitate non uteretur. Concedit enim eis ut plurimum duas parres tertias , & fere semper omnes redditus, quos in ipsorum gubernationibus habet. Sed in necessitatibus bellicis, & arduis expeditionibus, (facto decreto in Comitibus regni,) gravat Rex populum magnis impositionibus aut tributis , quæ ex territoriis percipiuntur, aut ex vestigali cerevisiæ ; ascenduntque ea tributa ad talem pecuniarum summam, ut ea Rex Stephanus sustinuerit onera gravissimi triennalis belli, quod cum Magno Moscorum Duce gessit. Sed illud maximum est, quod nobiles propriis expensis, pro defensione regni , Regi inservire obligati sunt. Serviant hi equis, armis instructi partim sicut nostri cataphracti equites, partim aliquanto levioribus, partim sicut Tartari. Dicuntur hi, Cosacchi. Horum ars est furari, depopulari, omnia vastare, profundareq;. Eunt in bella pompose, ornati sagis & vestibus, quæ auro , argento, mil-

milleque variis coloribus discriminantur. Ornant se quoque pennis & alis aquilarum, exuviis leopardorum & ursorum, vexillis labarique multis variisque. Hæc aliaque ornamenta ipsos suis visendos hostibus terribiles faciunt , suosque animos ad feritatem ferociamque incitare possunt. Ipsorum equi mediocres sunt, sed agiles, & Germanicis longe animosiores. Estimatur, Poloniam necessitate exigente centum, Lituaniam LXX equitum millia colligere posse; sed tantum circiter centum equitum millia e-
 duci posse existimant aliqui. Verum quidem est, quod equi Lituani Polonicis longe inferiores sunt. Fidunt Poloni tantum magno numero sui equitatus , ut non verentes illius hostis vires , parum de munitionibus extruendis solliciti sint; suumque exercitum in locis apertis, ad versus hostes, pro patria, liberis, libertate, omnibusque suis bonis, magno animo pugnaturum credunt. Hostibus se nunquam, etiam in quacunque fortuna, terga obvertere profitentur. Sigismundus Augustus tentavit, ut in Comitibus regni deliberaretur de munienda Cracovia, propter Cæsaris vicinitatem: sed Polonis id persuadere nunquam potuit, tum quod nolint Regibus medio præstidiorum commoditatem dare, invadendi

merum imperium, & absolutam dominationem: tum quod dicunt, sua pectora defendendo regno sufficere. Pedestrem militiam non habent, quod omnis regni populus divisus sit in mercatores & artifices, (qui oppida incolunt,) rusticos & villicos, qui ruri in tali subiectione (sicut dictum est) degunt. Sunt itaque arma in manibus nobilium tantum, qui pedibus non militant. In necessitate perditibus Germanicis & Hungaricis usi sunt; habuitque rex Stephanus in expeditione Livonica, sub siguis, plus minus xvi perditum Germanorum & Hungarorum millia. Ducendis tormentis bellicis, cuniculariorum & fossorum loco utuntur Tartaris & suis rusticis. Quod ad tormenta bellica eorumque apparatus spectat, regnum iis satis instructum est: tum quod nobiles satis illorum in suis arcibus habent, tum quod illorum indigentiam pati non possit, ob Germaniarum vicinitatem, quæ metallorum ferax est, habetque multos magistros fundendi tractandique tormenta, atque omne quod ad usum armorum facit. Tanto quoque tormentis instructior est Rex Poloniae, quanto minorem arcium numerum habet. Sunt tamen non parvæ considerationis arces Leopoldis & Camnetzy in Russia, arx Cracoviensis in minori Polonia,

nia, Poloscensis in finibus Moscoviarum, Mariemburgi & aliorum oppidorum in Prussia & in Livonia, quæ oppida non à Polonis, sed ab Equitibus Teutonicis (qui earum domini erant) munita sunt. Poloniae vires, quas commemoravimus, sunt & numero & natura tales, ut pauca Europæ regna eas æquent, non superent. Una res eis deest, nempe agilitas. Sed ad firmitatem cuiuscunque status quatuor res requiruntur, nempe ut vires sibi propriae, numerosæ, validæ & agiles sint: propria, quia regre ei credi potest, quod alterius est: numerosæ, ut in rebus adversis & incommodis semper aliqua super sint: validæ, quia numerus absque fortitudine parum juvat, imo potius molestiam quam auxilium adfert: agiles, ut facile colligi possint, impellique quo exigit necessitas. Polonis deest dictarum quatuor qualitatum ultima, agilitas nempe, quæ à rebus duabus dependet: una est Principis auctoritas: altera, prompta pecunia. Rex potestatem non habet in Polonia aliquid decernendi, bellum indicendi, onera ad constandum pecuniam imponendi, absque consensu Comitiorum. Sed Comitia & consultationes, quibus multos interesse opus est, similes sunt machinis ex pluribus partibus multisque instrumentis constantibus,

tibus, quæ progressum alicujus momenti non nisi longo tempore faciunt. Sed in rebus bellicis sunt ii Principes expeditissimi, qui soli imperare possunt, qui pecunias in promptu habent: alioquin in indicendis disponendisq; Comitibus, ut decreta propositioni respondeant, deinde exequendo, colligendoque pecunias, tanti temporis iactura fit, ut ad expeditionem parum superfit, fugiatque occasio. Barones & nobiles Poloni tam magnosumptus faciunt inuisendo comitia, hærentes degentesq; in iis, ut ad bellum vires non supersint. Fieri possent, ut ad defensionem status promptior expeditiorque resolutio inveniretur, quod imminens periculum omnibus pavorem incutiat: sed ad aliquid acquirendum credo ibi futuram magnam tarditatem. Spes enim boni non adeo afficit, quam timor mali. Vidimus tamen Moscum absolutè Sigismundo Augusto statum Poloscensem & Smolocensem, nec hic tamen pensavit, aut vindicavit, sicut tanto Regi regnoque conveniebat. Idem Moscus absque obstaculo invasit Livoniam, quæ se sub umbra & protectione Sigismundi Augusti contulerat. Tempore quoq; Henrici Andegavenfis Regis Poloniae, Iohânes Moldaviæ princeps (qui magno animo & claris victoriis per aliquod tem-

tempus bella adversus Turcas gessit) à Polonis præter facta fœderis, inter ipsum & Sigismundum Augustum, desertus fuit. Dicamus tamen, vires Poloniae per se numerosas, independentes & validas, tantum agilitatis & promptitudinis habituras, quantum in Rege valoris, roboris & efficacitæ erit. Ejus rei fidem fecit Stephanus Battoreus: cujus tempore Polonia non solum conservavit sibi nomen & existimationem regni, quod se à viribus extraneis defendere queat: sed quod etiam magni momenti acquisitiones de potentibus hostibus facere & referre valeat. Cum autem dixerimus de agilitate, quæ res viribus cujuscunq; status necessaria est, non præter institutum erit, causas ipsius agilitatis adjungere. Præcipuè sunt (sicut diximus) auctoritas Principis, qui motû dat, & vis pecuniæ, quæ ipsum conservat. Vidimus enim potentissimos exercitus propter tarditatem, torporemq; capitis, tempus inutiliter trivisse: & præclarissimas victorias nullum fructum peperisse aut fecisse, propter pecuniarum penuriam, sine qua moveri non potuerunt milites. Multum quoque ad rem facit militum qualitas. Negari enim non potest, peditem Germanum & Bohemum ab agilitate laudari non posse; quæ laus absque dubio, Italo, Hispano & Franco debe-

debetur, non ob id solum, quod corpore melius constituti sint, sed quod plus est, quod in bello minori contēti sint. quamvis enim vinum non habeant, non pavent: nec cadunt animis, si carnes desint; & quomodocumq; cedat, serunt diutius inopiam & incommoditates. Levis equitatus magis agilis est, quam cataphracti; & tractatio sclopetorum, quam lancearū. Id considerantes Franci, ultimis bellis militaris gloria consistebat, reliquerunt, utunturq; earum vice sclopetis, sicut equites Germani ense. Sed quo iudicio id fecerint, excutiet alius. hic non dico, equitem levioris armaturæ, in rebus bellicis absolute cataphracto esse meliorem; id dico, quod expeditior promptiorque sit. Multum quoque, facit genus equorum: Flandrici multum superant Frisicos & Germanicos: nec minus præstant Hungarici Polonicis, Asturco Turcicus. Barbarici prædicti: sunt velociores. Inter utrosque sunt equi Neapolitani, qui vernacule *corsieri* appellantur. Quamvis enim Asturconi velocitate pares non sunt, perdurat in labore, feruntq; melius pondus armorum, nec tardi sunt. Ut quod verum est dicatur: Experientia docet, equitatum Germanicum propter eorum tarditatem aptum non esse ad insequendum fugientem.

tes, nec ad effugiendum hostes. Si enim Valacchici, Hungarici, Polonici, Turcici, Mauri, Barbarici equites, Germanicos fuderunt, non possunt effugere: si illi autem rupti sunt, non possunt equi Germanici illos insequi. Falconum enim instar aggregiuntur hostes, rursusq; avolant longissime. In expeditionibus maritimis, agilitate parum valent naves: desituta enim vento moveri non possunt, neque verti: aliquantulum, sed parum amplius faciunt magnæ actuaræ naves, sed velocitate præstant maxime triremes, quas galeres vocant. Vidimus itaque, classes Christianorum, quorū vires in navibus sitæ sunt, bonam æstatis partem, temporisq; expeditioni cōmodi, in progrediendo trivisse. Turcicas autē classes cito institutū cursum effecisse. Nulla autem res Turcis in sua agilitate plus cōmodi contrarios adfert, quam ipsorū parsimonia, & nostra ingluvies. Vinū enim, simileq; delitiæ, sunt nostris exercitiis tanto impedimento, quanto Turcis commeatibus simul. Mirū itaq; non est, quod ipsi in expeditiones eant, quam optime instructi tormentis, globis, pulvere sulphureo, & commeatibus: (his enim rebus currus terra, triremes mari onerant:) non vino, pullis, rebusq; non necessariis. Est deniq; in bella ut pugnet, non ut crapulæ indulgeant.

EX ALSTEDII
CHRONOLOGIA
DE REGNO POLONIAE.

Quinque dynastiae hinc recitantur. Prima est ante tempora Piasli, quae ad certos annos redigi non potest. Secunda est ducum Piasladarum, anno Chr. 806, quo Piaslus ex rustico factus est dux Polonorum. Tertia est regum Piasladarum anno 1000, quo Boleslaus filius Miecislai, primi Ducis Christiani in Polonia, creatus est rex ab Ottone III Imperatore. Quarta est regum Jagellonidarum, qui sic dicuntur à Jagellone Litvano, qui baptizatus est anno Christi 1368, & Vladislai IV nomen accepit. Quinta est regum exterorum, puta Hungarorum, Gallorum & Succorum, inde ab anno Christi 1571, quo moritur Augustus, ultimus Jagelloniae stirpis masculae. Successit ipsi Henricus rex Galliarum & huic Stephanus Bathori Transylvanus anno 1576: & huic Sigismundus III rex Sueciae anno 1587.

SERIES

SERIES AC ORDO
PRINCIPVM AC REGVM
POLONIAE.

<i>Anni Nati Christi.</i>	<i>Principes.</i>	<i>Anni Regi- minis.</i>
550	Lechus Primus. Duodecim Palatini.	
700	Cracus. Lechus Secundus.	
750	Venda. Duodecim Palatini.	
760	Præmislus sive Lescus Primus.	
804	Lescus Secundus.	
810	Lescus Tertius.	
815	Popielus Primus.	
830	Popielus Secundus.	
842	Piaslus regnavit	19
861	Ziemonitus	32
892	Lescus Quartus	21
913	Ziemonidus	51
964	Miecislaus primus princeps Christianus.	35

Reges.

999	Boleslaus Primus cognominatus Chrobri	25
1025	Mecislaus	9
1041	Casmirus Primus	17
1059	Boleslaus secundus Audax	22

Anni
nati
Christi.

Principes.

Anni
Regi-
minu.1082 Vladislalus Primus cognomine
Hermannus. 20

1103 Boleslaus Tertius Crivouftus 36

1140 Vladislalus Secundus 6

1146 Boleslaus Quartus Crispus 27

1174 Miecislalus Senex. 4

1178 Casimirus Secundus 16

1195 Lescus Albus cum matre Helena
41199 Miecislalus Senex ite-
rum } turba per
Lescus Albus cum } biennium.
matre }1202 Miecislalus Senex tertium. Eodem
anno moritur.

1203 Vladislalus Lafconogus 3

1206 Lescus Albus tertium 20

1226 Boleslaus IV Pudicus. 53

1279 Lescus Niger. 10

Reges.

1195 Præmissus Menses 7 aut 8.

1296 Vladislalus Locticus 4

1300 Venceslaus Bohemus 5

1305 Vladislalus Locticus iterum 28

1333 Casimirus Secundus cognomine
Magnus 37

1370 Ludovicus Vngarus 12

1386

an. Chr.

an. Reg.

1386 Vladislalus Jagello Litanus 48,
menses 3.

1434 Vladislalus Tertius 10

1447 Casimirus Tertius 45

1492 Ioannes Albertus 9

1501 Alexander 5

1507 Sigismundus Primus 41

1548 Sigismundus Augustus 25

1574 Henricus Valefius Gallus

1576 Stephanus Batoreus Transylva-
nus 101587 Sigismundus Tertius qui nunc re-
gnat.

FINIS.

G 2

15.

I N D E X.

A

A Brogandorum honorum ratio.	170. 171
Academia.	80. 81
Alberti Marchionis Brandenburgensis, Ordinis Teutonici magistri tempore ge- sta quadam precipua.	330
Albus, lacus, & natura ejus.	67
Alce, & ejus natura.	71
Ambra.	57
Animarum immortalitas à Savromata- rum fide non aliena.	250
Aqua.	58
Aqua tepida.	70
Arces solitaria.	86. 87
Archiepiscopi. 6. & 133. 134. munia.	140
253	
Armenorum religio.	115
Aves.	75

B

B Alnea.	28. 89
Barones.	4
Belli ratio.	201
Belli constitutiones in Lithuania ducatu.	
289.	
Bisonis fera, supenda historia.	71. 73
Bolgari	243
Bulgaria.	243
Burggrabii.	157

Cam-

I N D E X.

C

C Ampiductor.	145. 146. 255
Cancellarii.	143. 254. 255
Capitaneus, seu praefectus arcis 152. alii 257.	
Castorum in bello ratio.	203
Carbunculus.	56
Castellani. 9. 133. 134. 135. 136. munia. 141. 254	
Castrosum natura.	72
Comites.	103
Comitiornum ratio. 194. Ecclesiasticorum. 200.	
Commercia.	119
Convivia.	97. 98
Coturnicum Polonicarum natura.	76
Crinice, locus, & natura ejus.	67
Cromeri familia & gentilitia.	107
Crucifera notati.	219
Crucigerorum initium unde. 299. 314. 315 magistrorum triginta quatuor histo- ria. 316. 317. & c. inter eos Fratres En- siferi.	349
Cultus corporis.	89. 99
Curiales qui.	254
Cymborum historia.	266. 267
Cypselorum & hirundinum mirabili na- tura.	76

Gg 3

Dia-

INDEX.

D

D <i>Iaceses</i>	6
<i>Duces.</i>	103
<i>Duces exercitus.</i>	145.255
<i>Duces ante Reges fuere. 122. eorum potestas.</i>	123

E

E <i>Celestastica munia.</i>	165
<i>Ecclesiasticorum immunitates.</i>	174
<i>Ecclesiasticus ordo.</i>	116.117
<i>Electrum.</i>	57
<i>Eligendorum magistratum & prapositionum ratio.</i>	167.168
<i>Enfferi fratres.</i>	349
<i>Episcopi. 7. 133. 134. munia. 140. 253</i>	
<i>Equestris ordo.</i>	4. 100
<i>Equitum apud Sarmatas summa dignitas.</i>	250
<i>Europa nomen. 227. fines. 228. conditio. ib. latitudo & longitudo.</i>	228. 229
<i>Exercitus.</i>	251. 252

F

F <i>Amilia.</i>	104. 105. 106
<i>Fera animantes.</i>	70
<i>Fluvii.</i>	58
<i>Fons pestilentis naturæ.</i>	70
<i>Forma hominum quæ & qualis.</i>	90. 91
<i>Frigus hyemale.</i>	53
	<i>Fruget.</i>

INDEX.

<i>Fruget.</i>	53. 54. 55
<i>Fruere in bello cui genti insolens.</i>	249. 250

G

G <i>Epidi antiquitus, qui nunc Lituani</i>	
270.	
<i>Glacies asiva.</i>	56
<i>Græcæ religio.</i>	115

H

H <i>Abitandi consuetudo Polonorum.</i>	79.
87.	
<i>Hæretici in Polonia qui.</i>	113. 114
<i>Hirundinum Polonicarum mirabilis natura.</i>	76
<i>Honorum mandandorum ratio.</i>	167. 168
<i>H. pocausia.</i>	88

I

I <i>Apheti historia.</i>	234. 236
<i>Idololatria historia.</i>	275. 276
<i>Ingenia hominum.</i>	91
<i>Insula.</i>	80. 85. 86
<i>Indæ eorum Indicia ad quem pertineant.</i>	9
<i>Indiciorum ratio. 175. nobilitatis.</i>	187.
<i>plebis.</i>	189
<i>Iumenta.</i>	75

L

L <i>acus.</i>	65
<i>Lacus pestilentis naturæ.</i>	70
	<i>Gg 4 Lapi-</i>

I N D E X.

<i>Lapides.</i>	57
<i>Legatorum & nuntiorum ratio.</i> 196. & c.	256.
<i>Leges scripta.</i>	132
<i>Lingua Latina quam Polonis usitata.</i> 78.	258.
<i>Lingua Latina & Ruthenica in cancellariis sola usitata.</i>	255
<i>Lituania descriptio.</i> 278. 279. 288. Ducatus.	288
<i>Lituani.</i>	281. 285
<i>Lituanorum gentis deductio.</i>	266
<i>Lituanorum frumentorum acervi.</i> 287.	reconditoria.
	ib.
<i>Livones.</i>	281
<i>Livonia descriptio.</i> 344. & provinciarum.	351
<i>Livonia descriptionis continuatio.</i>	363
<i>Lutheranismus notatus.</i> 81. 113. 114. 366. 369. 372. in Saxone. 430.	
<i>Lutherus notatus.</i>	213

M

M <i>Agistratæ.</i> vide, <i>Officiales regni.</i> 145.	
	146. 255. 256.
<i>Magistratum creandorum ratio.</i>	167.
<i>Plebeiorum.</i>	171
<i>Marchiones regi feudatarii.</i>	4
<i>Mareschalci veni.</i>	142. 254
<i>Mavianus, id est, Crucigeri.</i>	299
<i>Moscovitarum frumentorum acervi.</i> 287	semi-

I N D E X.

<i>seminandi mos.</i> 285.	
<i>Metalla.</i>	55
<i>Milites olim, qui nunc equites.</i>	100
<i>Militia.</i>	97
<i>Ministeria viliora.</i>	163
<i>Mirabilia Polonia.</i> 56. 57. 58. 63. 67. 70.	76.
<i>Monasteria.</i>	87
<i>Montes.</i>	52
<i>Mores hominum.</i>	91. 97
<i>Moscovitarum reconditoria frumentorum.</i>	287

N

N <i>Arva fluvii natura.</i>	63
<i>Noa historia.</i>	234
<i>Nobiles</i> 4. 5. 261. <i>eorum servitia quæ, qualia, quanta.</i>	263
<i>Nobilitas.</i> 100. ejus studia. 107. 108. 109. 110.	
<i>Notarius thesauri regii.</i> 158. <i>castrensis.</i> ib.	
<i>Nummularia res.</i>	118
<i>Nuntiorum & legatorum ratio.</i> 196. & c.	256.

O

O <i>Officia curia.</i>	158
<i>Officiales.</i> 15. & c. 22. & c. 27. & c. 30. & c. 32. & c. 137. 145. 146. 255. 256. 257. <i>eorum officium.</i> 257. <i>inter officiales qui non censeantur.</i> 161.	
	Gg 5 Ordinis

I N D E X.

Ordinis Testonici Crucigeri unde. 299.
314. 315. magistrorum triginta quatuor
historia. 316. 317. & c. fratres Ensisferi.
349.

P

P Agi. 87
Palatini 8. 133. 135. eorum munera.
140. 254.
Pauperiani, id est, Crucigeri. 299
Pecora. 75
Peditatus ratio. 204. 205
Pisces. 68
Piscina arte manneque facta. 77
Plebs. 111. 166
Polonia gens. 36. 37
Polonia provincia. 3. divisio. 6. 44. & c.
sines. 38. 41. 43. 45. 46. incolae qui
qualessue. 258. 259. Intetregnum.
378. 432. nomen. 37. 38. opes. 448. re-
gimen. 450. vires. 453. regio qualis.
51. 257. regnum. 251. Rex. 3. 34. 249.
251. 252. 444. situs. 36. 41.
Polnorum etymon. 243. frumentorum a-
cerui 287. in pronuntiatione Latina
lingua gratia. 259. lingua. 77. 255.
259. seminandi mos. 285
Pomerania quaedam descriptio. 313. 340.
341.
Populi genera & ordines. 100
Totus. 90
Pra-

I N D E X.

Praefecturatum distinctio. 154. redditus.
156
Praefectus arcis. 152. generalis. 255. alii
256
Princeps regis feudatarius. 3
Principes primum Polonia. 122. eorum
potestas. 123
Procurator magnus. 153
Provocatio ad certamen. 186. 187
Provocationum judicia. 183. 184. 185. in
plebe. 190. 191. 192
Prussia Respublica. 208. descriptio. 297
ducatus duodecim. 302. descriptionis
continuatio. 337
Prussorum distinctio in ordines. 213
Prutenorum antiquorum prisca religio.
300. barbaries. 314
Prutenorum frumentorum acerui. 287.
seminandi mos. 285

R

R Editus magistratum. 172. 173. epi-
scoporum. 173. praetorum. 174
Regina comitatus 163. 169.
Regum potestas. 124. creatio. 125. 126. of-
fscium. 128. uestigalia. 126. 127. 128.
129. 130. 131. comitatus. 161. 162. 163
Rex primum Polonia. 122
Religio. 113. 115
Rivus Scopusii mirabilis natura. 70
Rossani, Roxolani, Russi. 241. 246
Russia

I N D E X.

<i>Russia alba mores quidam.</i>	282
<i>Ruteni, Roxolani.</i>	241. 246
<i>Rutenorum alborum frumenti reconditio- ria.</i>	287
<i>Rutenorum nigrorum frumentorum acer- vi.</i>	287
<i>Rutenorum seminandi mos.</i>	285. nigrorum. <i>ibidem.</i>

S

<i>Sales.</i>	55. 56
<i>Salinatores.</i>	157
<i>Samogita.</i>	281
<i>Samogitia ducatus.</i>	273
<i>Sarmatarum gens bellicosissima.</i>	247. <i>il- lius mores & instituta.</i>
<i>Sarmatiæ varia idiomata.</i>	243. 244. 246
<i>Sarmatia universa seminandi mos.</i>	285
<i>Sauromatia Europæ situs.</i>	227. 229. <i>na- tiones.</i>
<i>229. 245. fluvii.</i>	230. <i>regnum.</i>
<i>232. fines.</i>	232. <i>nomen.</i>
<i>233. 236.</i>	
<i>Sauromatica gentis deductio.</i>	233. 235. 236. 237. <i>historia.</i>
<i>244. 245.</i>	
<i>Scriba thesauri regii.</i>	158. <i>castrensis. ibid.</i>
<i>Senatus.</i>	133. 252. &c. <i>coronatio.</i>
<i>139.</i>	
<i>Signa gentilitia.</i>	103. 105. 106.
<i>Sileforum frumentorum acerui.</i>	287
<i>Slavonica gentis deductio.</i>	233. 235. 236
<i>237. historia.</i>	244. 245. <i>nationes.</i>
<i>245. 246. idiomata.</i>	243. 244. 246.

Spo-

I N D E X.

<i>Sportii, Sauromata.</i>	243
<i>Studia hominum.</i>	92. 93. &c.
<i>Succinum.</i>	57
<i>Sylva.</i>	53
<i>Synodi Ecclesiastica.</i>	200

T

<i>Tartavorum religio.</i>	116
<i>Teloniorum quaestores.</i>	158
<i>Tenuta & tenuarii.</i>	156
<i>Terrestres magistratus.</i>	146
<i>Thesaurarius.</i>	145
<i>Tributa pro peditatu.</i>	205. 206
<i>Tributorum exactione.</i>	158
<i>Tuisconis historia.</i>	235
<i>Typographia.</i>	95

V

<i>Vandalita, Sarmati.</i>	239. <i>eorum histo- ria</i>
	239. 240
<i>Venedes, Wenden, id est, Vandalita.</i>	241. <i>eorum historia.</i>
	<i>ibid.</i>
<i>Vestes.</i>	89. 99
<i>Victus.</i>	89
<i>Vitriolus.</i>	57
<i>Vlmigavia, id est, Prussia.</i>	297
<i>Volgari ex Vandalis oriundi.</i>	241. 242
<i>Volhmi ex Vandalis oriundi.</i>	241. 242.
<i>Urbes.</i>	79
<i>Ursorum captura.</i>	74

Wen-

I N D E X.

VV

Wenden, Vandalita. 241. eorum histo-	ibid.
ria.	
Wolgaria, Bulgaria.	243
Wolinia à Volhinis sic dicta.	243

Z

Zpparii.	157. 158
----------	----------

F I N I S.

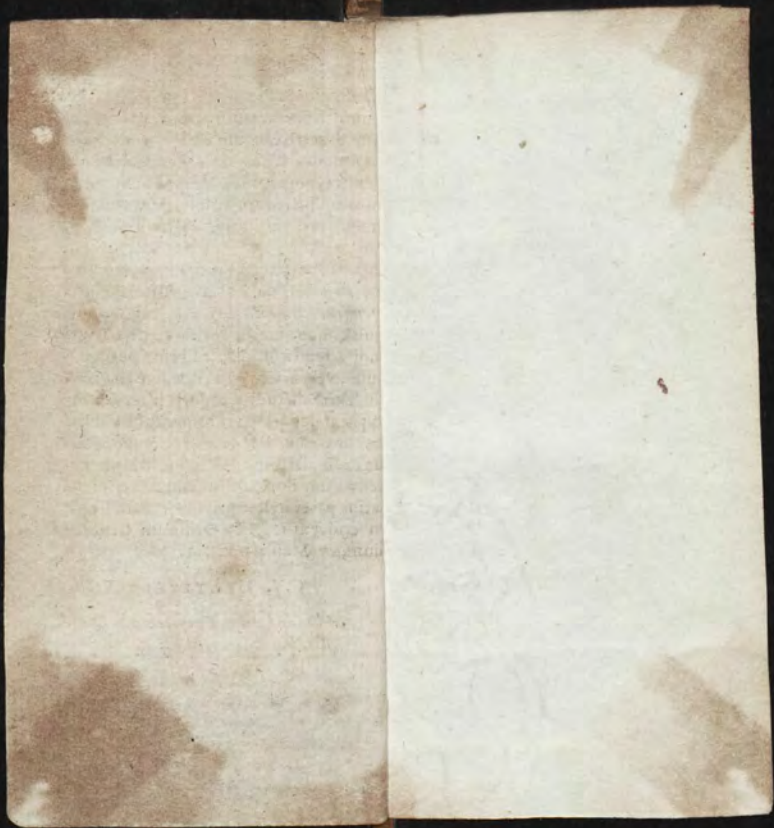
Summa Privilegii.

Illustrium & Præpotentium D.D. Ordinum fœderatarum Belgicæ provinciarum decreto cautum est Bonaventura & Abrahamo Elzeviriiis, Academiæ Leydenfis typographis, Ne quis præter illorum aut hæredum voluntatem toto decennio proximo, his in regionibus excudat, aut alibi extra provincias excusum inferat vendatve, librum hunc, cui titulus, *Respublica sive Status Regni Poloniae, Prussiae, Lituaniæ, Livoniae, &c.* Quodsi quis contempta auctoritate, directe vel indirecte, præsumpserit, librum hunc, totum, vel partem ejus, hoc sive alio modo, extra dictum temporis intervallum typis mandare, vel impressum alibi in has oras inferre & vendere; confiscatione exemplarium, multaque insuper sexcentorum florenorum, damnas esto; uti latius patet in ipso privilegio, dato Hagæ in conventu D. D. Ordinum Generalium, xv Maii, MDCXXVI.

G.V. HERTEVELT Vr.

Ad mandatum Præpotentium D.D.
Ordinum Generalium.

I. van Goch.

Hirt. Polon.

Topogr

9

